

Model lokalnoga ekonomskog razvoja u funkciji optimalnog korištenja resursa

Trinajstić, Maša

Doctoral thesis / Disertacija

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:185074>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FAKULTET ZA MENADŽMENT
U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
OPATIJA, HRVATSKA

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I
UGOSTITELJSTVU

Maša Trinajstić

**MODEL LOKALNOGA EKONOMSKOG
RAZVOJA U FUNKCIJI OPTIMALNOG
KORIŠTENJA RESURSA**

DOKTORSKI RAD

Opatija, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I
UGOSTITELJSTVU

Maša Trinajstić

**MODEL LOKALNOGA EKONOMSKOG
RAZVOJA U FUNKCIJI OPTIMALNOG
KORIŠTENJA RESURSA**

DOKTORSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Marinela Krstinić Nižić

Opatija, 2021.

UNIVERSITY OF RIJEKA
FACULTY OF TOURISM AND HOSPITALITY
MANAGEMENT

Maša Trinajstić

**MODEL OF LOCAL ECONOMIC
DEVELOPMENT IN FUNCTION OF
OPTIMAL UTILIZATION OF RESOURCES**

DOCTORAL THESIS

Opatija, 2021.

Mentorica rada: izv. prof. dr. sc. Marinela Krstinić Nižić

Doktorski rad obranjen je dana 16. rujna 2021. godine na Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, pred povjerenstvom u sastavu:

1. dr. sc. Branko Blažević, professor emeritus, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, predsjednik povjerenstva
2. prof. dr. sc. Nada Denona Bogović, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet, članica
3. izv. prof. dr. sc. Zvonimira Šverko Grdić, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, članica

SAŽETAK

Koncept lokalnog ekonomskog razvoja (LER) proizlazi iz modela upravljanja „bottom-up” te pretpostavlja da lokalna samouprava, privatni sektor i lokalno stanovništvo mnogo bolje poznaju vlastite potrebe, prednosti i prilike pa stoga mogu optimalno iskoristiti lokalne resurse i tako doprinijeti stvaranju novih radnih mjesta, stvaranju poticajnog poduzetničkog okruženja i u konačnici doprinijeti poboljšanju kvalitete života za sve. Važno je naglasiti da proces lokalnog ekonomskog razvoja zahtjeva dobru komunikaciju, aktivno sudjelovanje i suradnju među sudionicima, ali i postojanje jasne strategije i politike lokalnog ekonomskog razvoja.

Svrha je ovog doktorskog rada pružiti šire i dublje razumijevanje ključnih elemenata lokalnog ekonomskog razvoja, dati analizu ekonomske uspješnosti gradova i općina te istražiti primjenu i provođenje LER-a u gradovima i općinama. Glavni je cilj rada predložiti model i smjernice za uspješno provođenje lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama Republike Hrvatske.

Pregledom literature te korištenjem odgovarajućih znanstvenih metoda definiran je teorijski okvir područja istraživanja, dok empirijski dio rada obuhvaća analizu primarnih i sekundarnih podataka. Analizom sekundarnih podataka ispitane su razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na veličinu, pripadnost županiji i široj geografskoj regiji. Također se analizirala obrazovna struktura stanovništva i njezin utjecaj na ekonomsku uspješnost. Primarni podaci prikupljeni su metodom anketiranja, a uzorak je obuhvatio 131 grad i općinu. Anketiranje o aktivnostima i provođenju LER-a provelo se putem strukturiranog anketnog upitnika koji su ispunjavali gradonačelnici i načelnici uzorkovanih gradova i općina. Prikupljeni podaci obrađeni su pomoću programa *Stata 14.2* i analizirani deskriptivnim i bivarijatnim statističkim metodama koje su uključile neparametrijske testove. Rezultati istraživanja pokazali su da postoje statistički značajne razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina, da postoji statistički značajna povezanost ekonomske uspješnosti i obrazovne strukture stanovništva, da je strateško planiranje razvoja važno za optimalno korištenje resursa te da analizirani gradovi i općine provode uspješno ili manje uspješno LER. Temeljem rezultata potvrđena je i glavna hipoteza doktorskoga rada, a ona glasi da LER doprinosi kvaliteti života stanovnika, razvijenosti i optimalnom korištenju resursa.

Doprinos doktorskoga rada može se promatrati u konceptualnom, empirijskom te aplikativnom kontekstu. Rad doprinosi boljem razumijevanju koncepta LER-a te može pomoći i ostalim gradovima i općinama da uspostave dobru koordinaciju i suradnju sa svim glavnim sudionicima s ciljem što uspješnijeg provođenja LER-a.

Ključne riječi: lokalni ekonomski razvoj, optimalno korištenje resursa, kvaliteta života stanovnika, strategija razvoja, gradovi i općine u Republici Hrvatskoj

SUMMARY

Local economic development (LED) can be defined as a process in which partners in the public, business and non-government sectors work together to create better conditions for economic growth and job creation. The LED concept is derived from the bottom-up management model, created in response to the traditional top-down model which has failed to resolve many negative regional and local processes and to reduce differences with regard to under-development. LED assumes that the local self-government, private sector and local residents have a much greater awareness of their own needs, strengths and opportunities, and are able to exploit local resources in the best possible way, thus contributing to the creation of new jobs and an encouraging entrepreneurial environment, ultimately leading to improved quality of life for everyone. It is important to note that the LED process calls for good communication, the active participation of and collaboration among stakeholders, and a clear LED strategy and policy. Interest in local economic development has grown in recent years. The adoption of the Law on Local and Regional Self-government in 2001 has broadened the sphere of action of towns and municipalities, enabling them to become increasingly more involved in the LED process.

The main objective of this doctoral dissertation is to put forward a model and guidelines to ensure the successful execution of local economic development in the towns and municipalities of the Republic of Croatia. The purpose of research is to enable broader and in-depth understanding of the key elements of the LED process, analyse the economic performance of towns and municipalities, and study the application and implementation of the LED process in towns and municipalities. Thus, the main hypothesis of the doctoral dissertation is formulated as follows: *The implementation of local economic development contributes towards enhancing the quality of life of the population, increasing the level of development, and ensuring the optimal use of resources.*

Based on the literature review and the application of appropriate scientific methods, a theoretical framework for the research was designed, and the key LED elements were defined, together with the role of resources. A LED institutional framework at the international and local levels is also depicted.

The empirical part of the dissertation focuses on the analyses of secondary and primary data. Secondary data analysis was used to explore the differences in the economic performances of towns and municipalities with regard to size, the county to which they belong and the broader geographical regions in which they are located (budget analysis), and to assess the effect of educational level on economic performance. Primary data were collected using the survey method on a sample encompassing 131 towns and municipalities. To investigate LED activities and implementation, the mayors of the towns and municipalities were surveyed using a structured questionnaire. The collected data were processed using the *Stata 14.2* programme and analysed using descriptive and bivariate statistical methods that included non-parametric tests.

Research results revealed a statistically significant difference in the economic performance of towns and municipalities with regard to size, the county they belong to, and the broader geographical region in which they are located. A statistically significant relationship was also established between the economic performance of towns and municipalities and the educational structure of their inhabitants. A moderately strong positive relationship was confirmed between the variables “share of tax revenue in operating income” and “share of population with a university degree” and a moderately strong negative relationship between the variables “share of revenue from state subsidies in operating income” and “share of population with a university degree”. Analysis showed that the LED process is being implemented by the analysed towns and municipalities but to varying degrees of success. A statistically significant difference was partially confirmed between economic performance indicators and responsibility for LED. Almost half of the respondents (48.09 %) believe that local self-governments have neither the leading role nor the primary responsibility for the economic development of their towns or municipalities. With regard to LED planning, analysis showed that most towns and municipalities possess a development strategy (93.9 %) and that the use of resources is optimal in 66.67 % of towns and municipalities. Furthermore, it was established that towns and municipalities participate to a high level in strengthening the economy. With regard to LED funding, analysis showed there is a statistically significant difference between economic performance indicators and LED funding, that is, towns and municipalities that have earmarked funds in their budgets for LED activities are making greater efforts to increase overall revenue and receipts, relative to those towns and municipalities that do not.

Ultimately, the main hypothesis was confirmed, namely LED contributes to enhancing the quality of life of the population, increasing the level of development, and ensuring the optimal use of resources.

The scientific contribution of this doctoral dissertation is that it explores local economic development, a development concept that has emerged in recent years in which towns and municipalities have an increasingly greater role and responsibility for driving their own development. This dissertation also contributes to the existing knowledge by analysing and systemising the theoretical features of local economic development, local self-government and the importance of resources in implementing the LED process. The empirical research contributes by providing new and clearer insights into the implementation of the LED process in towns and municipalities in the Republic of Croatia, and into the problems and obstacles the LED process encounters. An important finding is that the economic performance of towns and municipalities is linked to the implementation of the LED process, in particular in large towns and cities, and that strategic development planning is vital for the optimal use of resources. Based on the analysed data, a model was proposed for successful LED implementation.

Key words: local economic development, resources, inhabitants' quality of life, development strategy, towns and municipalities in the Republic of Croatia

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	I
SUMMARY.....	III
1. UVOD.....	1
1.1. Problem i predmet istraživanja	1
1.2. Svrha i ciljevi istraživanja	4
1.3. Glavna i pomoćne hipoteze	5
1.4. Znanstvene metode i znanstveni i aplikativni doprinos.....	6
1.5. Struktura rada	8
2. TEORIJSKI OKVIR LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA	10
2.1. Pojmovno određenje lokalnog ekonomskog razvoja.....	11
2.1.1. Pregled definicija i razvojne faze lokalnog ekonomskog razvoja	11
2.1.2. Pregled dosadašnjih istraživanja o lokalnom ekonomskom razvoju	16
2.1.3. Teorijska područja koja se bave pitanjima regionalnog i lokalnog rasta	21
2.1.4. Novi pristup kao osnova za lokalni ekonomski razvoj	25
2.2. Lokalna samouprava kao nositelj i koordinator društvenog i gospodarskog razvoja.....	30
2.2.1. Lokalna samouprava u Republici Hrvatskoj – pojam i ustrojstvo	33
2.2.2. Djelokrug jedinica lokalne samouprave	35
2.3. Sudionici lokalnog ekonomskog razvoja.....	37
2.3.1. Jedinice lokalne samouprave	38
2.3.2. Privatni sektor	40
2.3.3. Lokalno stanovništvo.....	41
2.4. Planiranje, djelovanje i financiranje lokalnog ekonomskog razvoja.....	43
2.4.1. Proces planiranja lokalnog ekonomskog razvoja	43
2.4.2. Djelovanje lokalnog ekonomskog razvoja.....	47
2.4.3. Financiranje lokalnog ekonomskog razvoja	48
2.5. Uloga resursa u lokalnom ekonomskom razvoju	50
2.5.1. Pojmovno određenje resursa u ekonomiji.....	51
2.5.2. Resursi kao komponenta razvoja.....	52
2.5.3. Prostor kao temeljni razvojni resurs	55
3. LOKALNI EKONOMSKI RAZVOJ U SVIJETU I EUROPSKOJ UNIJI.....	58
3.1. Institucionalni okvir za planiranje lokalnog ekonomskog razvoja u svijetu i Europskoj uniji	61
3.1.1. Međunarodne organizacije i lokalni ekonomski razvoj	62
3.1.2. Organizacije na lokalnoj razini.....	69
3.2. Definiranje pokazatelja lokalnog ekonomskog razvoja.....	77
3.2.1. Definiranje pokazatelja	77
3.2.2. Pokazatelji lokalnog ekonomskog razvoja	78

3.3. Primjeri dobre prakse.....	84
4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA U GRADOVIMA I OPĆINAMA REPUBLIKE HRVATSKE.....	90
4.1. Metodologija istraživanja	91
4.1.1. <i>Razvoj konceptualnog modela.....</i>	<i>91</i>
4.1.2. <i>Definiranje osnovnog skupa i odabir uzorka istraživanja</i>	<i>92</i>
4.1.3. <i>Opis instrumenata istraživanja</i>	<i>96</i>
4.1.4. <i>Metode statističke analize</i>	<i>99</i>
4.2. Analiza i rezultati istraživanja	100
4.2.1. <i>Deskriptivna statistika.....</i>	<i>100</i>
4.2.2. <i>Analiza razlika ekonomske uspješnosti gradova i općina.....</i>	<i>104</i>
4.2.3. <i>Analiza lokalnog ekonomskog razvoja.....</i>	<i>116</i>
4.2.4. <i>Usporedba rezultata sa Sjevernom Karolinom - SAD i Britanskom Kolumbijom - Kanada</i>	<i>131</i>
5. KREIRANJE MODELA LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA U GRADOVIMA I OPĆINAMA REPUBLIKE HRVATSKE.....	135
5.1. PEST analiza gradova i općina Republike Hrvatske	135
5.2. Model za uspješno provođenje lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama Republike Hrvatske	138
5.3. Mogućnosti implementacije modela.....	144
ZAKLJUČAK.....	147
LITERATURA	155
POPIS GRAFIKONA	169
POPIS SLIKA.....	169
POPIS TABLICA.....	170
PRILOZI.....	172

1. UVOD

Uvodno poglavlje obuhvaća kratak pregled sadržaja doktorskog rada. Predstavljeni su problem i predmet istraživanja, svrha i ciljevi istraživanja, postavljene su glavna i pomoćne hipoteze, opisane su i obrazložene korištene znanstvene metode, naveden je očekivani doprinos rada u aplikativnom i znanstvenom smislu te je ukratko predstavljena struktura rada.

1.1. Problem i predmet istraživanja

Upravljanje razvojem na lokalnoj razini u nižim teritorijalnim jedinicama, gradovima i općinama, u suvremenom i globaliziranom vremenu posebno dobiva na značaju. Obilježje je ovog upravljanja razvojem tzv. partnerski pristup što znači da je u kreiranju prepoznatljivosti i stvaranju konkurentskih prednosti pojedinog lokaliteta važna i nužna zajednička suradnja lokalnih vlasti, lokalnog poduzetništva te civilnog sektora i stanovništva (Karaman Aksentijević et al., 2019).

Koncept lokalnog ekonomskog razvoja svojevrsan je pokušaj odgovora na negativne trendove globalizacijskih procesa te proizlazi iz modela upravljanja „bottom-up“ u odnosu na tradicionalni pristup „top-down“. U modelu „bottom-up“ naglašava se potreba decentralizacije vlasti i razvoj lokalnih inicijativa, bolje korištenje lokalnih resursa, te razvoj znanja, tehnologije, informacija i umrežavanja (Šimunović, 2005). U tom modelu endogeni faktori imaju ključnu ulogu, odnosno gradovi i općine nosioci su razvoja. Lokalni ekonomski razvoj (LER) pretpostavlja da lokalna samouprava, privatni sektor i lokalno stanovništvo mnogo bolje poznaju vlastite potrebe, prednosti i prilike pa mogu bolje identificirati i aktivirati svoje proizvodne potencijale te tako doprinijeti stvaranju novih radnih mjesta, povoljnog okruženja za uspjeh poslovanja poduzeća te pridonijeti kvaliteti života lokalnog stanovništva. Od iznimne je važnosti davanje prioriteta lokalnoj ekonomiji i povećanju konkurencije budući da danas uspjeh gradova i općina ovisi o njihovoj prilagodljivosti na tržišno okruženje koje se sve brže mijenja i koje je sve konkurentnije. Uspješna privatna poduzeća stvaraju dobrobit u gradovima i općinama. Međutim, da bi privatno poduzeće ostvarilo napredak nužni su povoljni lokalni uvjeti poslovanja. Lokalna samouprava ima temeljnu ulogu u stvaranju povoljnog okruženja nužnog za uspjeh poslovanja. Isto tako, lokalni ekonomski razvoj kao proces mora težiti poboljšanju kvalitete života svih članova društva.

To opet stavlja značajan naglasak na lokalnu samoupravu koja ima odgovornost služiti javnom interesu i stvaranju vrijednosti koja ukazuje na poboljšanje u socijalnim ishodima ili kvaliteti života (Oduro-Ofori, 2011).

Resursi su okosnica svake ekonomije i njihova uloga u lokalnom ekonomskom razvoju veoma je važna s obzirom na to da su isti neophodni za realizaciju ekonomske aktivnosti u gradovima i općinama. Autori Green Leigh i Blakely (2017) ističu da za ekonomski razvoj mora biti prisutno pet ključnih resursa: materijalni (zemljište, građevine, lokacija, infrastruktura/prirodni resursi), ljudski (kvalificirano osoblje, raspoloživa radna snaga), tržišni (analiza tržišta, marketinška strategija), organizacijski (organizacijska struktura) i financijski (fondovi, subvencije). Kada je riječ o promatranju ekonomskog razvoja na lokalnoj razini kao što je jedan grad, općina ili slično, neophodno je analizirati sve dostupne resurse i na temelju toga planirati razvoj. Optimalno korištenje resursa izvor je stvaranja konkurentske prednosti gradova i općina.

Lokalni ekonomski razvoj u središtu je zanimanja velikog broja različitih međunarodnih institucija i organizacija: Svjetske banke (*World Bank - WB*), Međunarodne organizacije rada (*International Labour Organization - ILO*), Ujedinjenih naroda (*United Nations - UN*), Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD*), Vijeća Europe (*Council of Europe*) i drugih. Svjetska Banka vidi lokalnu samoupravu kao glavnog pokretača lokalnog ekonomskog razvoja koja djeluje u suradnji s poslovnim poduzećima i stanovništvom. Isto tako, naglašava važnost posjedovanja strategije razvoja kojom se ostvaruje cjelovit pristup lokalnom ekonomskom razvoju, odnosno ekonomski razvoj mora se uravnotežiti s okolišnim pitanjima i socijalnim potrebama. Veliki broj programa Ujedinjenih naroda odnosi se na smanjenje nejednakosti i siromaštva, na lokalni razvoj uz značajnu potporu nastojanjima kao što su decentralizacija i razvojna suradnja. Agenda za održivi razvoj 2030 u okviru svog cilja 8 (Promicati kontinuirani, uključiv i održivi ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i pristojan posao za sve) uključuje lokalni ekonomski razvoj promičući politiku koja potiče poduzetništvo i stvara nova radna mjesta. Međunarodna organizacija rada istražuje lokalni ekonomski razvoj kao participativni razvojni proces kojim se stvara odgovarajući broj radnih mjesta i stimulira ekonomska aktivnost (Jurlina Alibegović, 2007). Poseban naglasak stavlja se na rad lokalnog stanovništva, a za realizaciju ekonomske aktivnosti neophodni su lokalni resursi.

Uspješnost procesa lokalnog ekonomskog razvoja ovisi o brojnim čimbenicima. Prije svega, važno je definirati institucionalni okvir odnosno oblik (organizaciju) koji odgovara političkoj i ekonomskoj situaciji grada ili općine (Blakely, 1994). Također je važno da ta organizacija ima dovoljno kapaciteta i sposobnosti za obavljanje poslova u smislu ovlasti i resursa. Postoje tri oblika razvojnih organizacija: javne razvojne organizacije (koje su dio lokalne samouprave; uredi/odjeli), privatne razvojne organizacije (gospodarska komora ima vodeću ulogu) i lokalne razvojne organizacije koje su kombinacija javnih i privatnih organizacija. U ovom doktorskom radu naglasak je stavljen na lokalnu samoupravu kao pokretača i koordinatora lokalnog ekonomskog razvoja, a upravo je oblik javne razvojne organizacije, koja je dio lokalne samouprave, najčešći oblik u Hrvatskoj. Drugi važan čimbenik je kvalitetno strateško planiranje lokalnog ekonomskog razvoja koje se temelji na analizi početnog stanja te komparativnim i konkurentnim prednostima zajednice (Karaman Aksentijević et al., 2019). Izrada strategije razvoja uključuje i definiranje zajedničke vizije, budućih razvojnih ciljeva, prioriteta i mjera kao i metode mjerenja i praćenja uspješnosti samog procesa. Sljedeći važan čimbenik potpora je poduzetništvu, odnosno stvaranje pozitivne poslovne klime kako bi se osigurala nova radna mjesta. Osim navedenog, veoma je važno planirati financiranje aktivnosti lokalnog ekonomskog razvoja. Temeljni je izvor financiranja proračun, a mogućnost dodatnog financiranja gradovi i općine pronalaze u Europskim fondovima, projektima javno-privatnog partnerstva, prodaji imovine, državnim potporama te kreditima.

Usprkos mnogobrojnim istraživanjima i studijama, provođenje lokalnog ekonomskog razvoja ostao je aktualan problem u većini gradova i općina Republike Hrvatske. Slabo poznavanje i nedovoljno razumijevanje koncepta lokalnog ekonomskog razvoja, neadekvatno strateško planiranje te nedostatak financijskih sredstava prisutno je kod velikog broja gradova i općina.

Slijedom navedenog može se postaviti znanstveni **problem istraživanja**, a to je definirati model o uspješnom provođenju lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama RH. Poseban osvrt dat će se ulozi lokalne samouprave u tom modelu. Ponekad je lokalna samouprava u nedovoljnoj mjeri aktivna, a upravo ona mora preuzeti ulogu nositelja i koordinatora ekonomskog razvoja. **Predmet istraživanja** je istražiti, analizirati te sustavno povezati dosadašnje teorijske i znanstvene spoznaje iz područja lokalnog ekonomskog razvoja. Putem empirijskog istraživanja cilj je analizirati razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina te probleme provođenja LER-a. Na temelju analiziranih rezultata definiran je model i smjernice za uspješno provođenje lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama RH.

1.2. Svrha i ciljevi istraživanja

Sukladno definiranom problemu i predmetu istraživanja postavljeni su svrha i ciljevi istraživanja.

Svrha istraživanja je pružiti šire i dublje razumijevanje ključnih elemenata lokalnog ekonomskog razvoja, dati analizu ekonomske uspješnosti gradova i općina, te istražiti primjenu i provođenje LER-a u gradovima i općinama u Republici Hrvatskoj.

Temeljni cilj istraživanja je sljedeći:

- predložiti model i smjernice za uspješno provođenje lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama Republike Hrvatske

Pomoćni ciljevi ostvaruju se u okviru teorijsko-konceptualnog, empirijskog i aplikativnog dijela istraživanja.

Teorijski, konceptualni dio istraživanja

- istražiti i sistematizirati teorijske značajke lokalne samouprave
- istražiti i sistematizirati teorijske značajke lokalnog ekonomskog razvoja
- analizirati postojeću literaturu i znanstvene spoznaje u vezi s planiranjem, organizacijom i implementacijom lokalnog ekonomskog razvoja
- analizirati ulogu resursa u lokalnom ekonomskom razvoju

Empirijski dio istraživanja

- analizirati razlike između gradova i općina Republike Hrvatske prema ekonomskoj uspješnosti
- istražiti povezanost između ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva
- analizirati i istražiti modele financiranja aktivnosti lokalnog ekonomskog razvoja
- istražiti razvojne strategije gradova i općina
- istražiti primjenu i provođenje LER-a u gradovima i općinama
- analizirati povezanost ekonomske uspješnosti gradova i općina i provođenja LER-a

Aplikativni dio istraživanja

- istaknuti primjenjivost rezultata i zaključaka provedenog istraživanja
- predložiti model i smjernice o uspješnom provođenju LER-a u gradovima i općinama u RH

1.3. Glavna i pomoćne hipoteze

Problem, predmet i ciljevi istraživanja stvorili su pretpostavku za postavljanje istraživačkih hipoteza. Hipoteza je formulirana tvrdnja o jednom ili više parametara populacije čije su vrijednosti nepoznate, odnosno, to je tvrdnja o obliku distribucije osnovnog skupa čija se vjerodostojnost ispituje slučajnim uzorkom (Bahovec et al., 2015). U ovom doktorskom radu formirane su glavna i pet pomoćnih hipoteza.

Glavna hipoteza H0: Provođenje lokalnog ekonomskog razvoja doprinosi poboljšanju kvalitete života stanovništva, stupnju razvijenosti i optimalnom korištenju resursa.

Iz postavljene glavne znanstvene hipoteze proizlaze sljedeće pomoćne hipoteze:

H1: Postoje statistički značajne razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na veličinu, pripadnost pojedinim županijama i širim geografskim regijama.

H1a: Postoje statistički značajne razlike između ekonomske uspješnosti gradova i općina s obzirom na njihovu veličinu.

H1b: Postoje statistički značajne razlike između ekonomske uspješnosti gradova i općina s obzirom na pripadnost županiji.

H1c: Postoje statistički značajne razlike između ekonomske uspješnosti gradova i općina s obzirom na pripadnost široj geografskoj regiji.

H2: Postoji statistički značajna povezanost između ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva.

H3: Postoji statistički značajna razlika između ekonomske uspješnosti gradova i općina i odgovornosti prema LER-u.

H4: Strategije razvoja gradova i općina imaju pozitivan utjecaj na optimalno korištenje resursa.

H5: Postoji statistički značajna razlika između ekonomske uspješnosti gradova i općina i financiranja LER-a.

1.4. Znanstvene metode i znanstveni i aplikativni doprinos

Radi što učinkovitije razrade teme, izučavanja i rješavanja problema te formulacije rezultata istraživanja, odgovarajućom kombinacijom korištene su različite znanstvene metode. U **konceptualnom** dijelu rada korišteni su sekundarni podaci koji su obrađeni upotrebom različitih metoda. Povijesnom metodom obrađen je teorijski okvir koncepta lokalnog ekonomskog razvoja kao i pregled dosadašnjih istraživanja. Metode analize i sinteze primjenjivane su prilikom obrade relevantnih činjenica i spoznaja o lokalnoj samoupravi i lokalnom ekonomskom razvoju. U svrhu utvrđivanja ključnih konstrukata korištene su metode dedukcije i indukcije. Metodama generalizacije, komparacije i kompilacije identificirane su ključne varijable za izgradnju konceptualnog modela o provođenju lokalnog ekonomskog razvoja koji će biti polazište za provedbu empirijskog istraživanja.

Empirijski dio rada obuhvaća analizu sekundarnih kvantitativnih podataka i analizu primarnih podataka. Sekundarni podaci su prikupljeni sa službenih stranica Državnog zavoda za statistiku, Ministarstva financija te Centra za lokalni ekonomski razvoj Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (CLER). Analizom proračuna utvrdile su se razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina, odnosno ispitalo se utječe li veličina gradova i općina, pripadnost određenoj županiji i geografskoj regiji na razlike u ekonomskoj uspješnosti. Također se analizirala obrazovna struktura stanovništva i njezin utjecaj na ekonomsku uspješnost. Primarni podaci prikupljeni su metodom anketiranja za što je kao mjerni instrument upotrijebljen strukturirani anketni upitnik. Osnovni skup istraživanja činili su svi gradovi i općine u Republici Hrvatskoj. Uzorak istraživanja obuhvatio je 131 grad i općinu. Anketiranjem gradonačelnika i načelnika dobiveni su odgovori o provođenju lokalnog ekonomskog razvoja. Za analiziranje prikupljenih podataka i testiranje postavljenih hipoteza primijenjene su metode inferencijalne statističke analize i to neparametrijske metode. Za utvrđivanje statistički značajnih razlika između dviju grupa korišten je *Mann-Whitney* test, a za utvrđivanje statistički značajnih razlika između tri ili više grupa *Kruskal-Wallisov* test. U slučajevima gdje su rezultati pokazali statistički značajne razlike upotrijebljen je *Post hoc* test prema Dunnu kako bi se utvrdilo između kojih grupa su prisutne razlike. Spearmanov koeficijent

korelacije upotrijebljen je za mjerenje povezanosti između dviju varijabli, a njegova vrijednost upućuje na jačinu povezanosti. *Hi-kvadrat* test korišten je kako bi se ispitala povezanost između dviju nominalnih varijabli odnosno kako bi se utvrdilo odstupaju li dobivene frekvencije od frekvencija koje se očekuju pod određenom hipotezom. Za analizu glavne hipoteze korištena je logistička regresija koja predstavlja vrstu regresijske analize te se koristi za predviđanje vjerojatnosti događaja. Podaci su analizirani statističkim programom *Stata 14.2*.

Znanstveni doprinos ovog doktorskog rada očituje se u izučavanju koncepta lokalnog ekonomskog razvoja koji se posljednjih godina nameće kao smjer razvoja, gdje gradovi i općine imaju sve veću ulogu i odgovornost za poticanje vlastitog razvoja. **Teorijski doprinos** rada očituje se u analizi i sistematizaciji teorijskih značajki o lokalnom ekonomskom razvoju, nužnim sudionicima i njihovoj ulozi, planiranju, djelovanju i financiranju LER-a, ali i važnosti resursa u provođenju LER-a. Doprinos je vidljiv i iz analize institucionalnog okvira gdje je predstavljen koncept razvojnih organizacija na lokalnoj razini u gradovima i općinama RH. Također, doprinos se očituje i u analizi sustava pokazatelja uspješnosti i različitih aspekata praćenja i vrednovanja postignutih rezultata i učinaka na području gradova i općina. Utvrđeno je da ne postoji standardni set pokazatelja lokalnog ekonomskog razvoja koji koriste svi gradovi, a upravo zbog složenosti i višedimenzionalnosti procesa lokalnog razvoja u praksi se koriste različiti pokazatelji, ili skupine pokazatelja ovisno o razini razvoja grada i dostupnosti informacija. **Aplikativni doprinos** nalazi se u provedenom empirijskom istraživanju odnosno rezultatima istraživanja koji mogu pomoći predstavnicima državne, regionalne i lokalne vlasti u smislu shvaćanja važnosti provođenja lokalnog ekonomskog razvoja, kao i važnosti uloge lokalne samouprave koja mora biti proaktivna i pokretač LER-a. Provedenim istraživanjem došlo se i do spoznaje o stupnju provođenja LER-a u gradovima i općinama Republike Hrvatske te o problemima i preprekama s kojima se isti susreću. Ukazuje se i na činjenicu da veliki broj gradova i općina ne smatra da je odgovoran za proces LER-a. U tom smislu ovo istraživanje pruža bolje razumijevanje koncepta LER-a za koji je neophodno uključivanje, aktivno sudjelovanje i suradnja svih sudionika, a posebno lokalne samouprave. Doprinos rada proizlazi i iz utvrđene povezanosti ekonomske uspješnosti gradova i općina i provođenja LER-a. Jaka povezanost prisutna je kod velikih gradova. PEST analizom istaknuti su brojni čimbenici koji mogu povoljno ili nepovoljno utjecati na razvoj gradova i općina.

Dokazivanjem glavne hipoteze istakla se važnost LER-a za sveukupnu razvijenost gradova i općina odnosno utvrdilo se da provođenje LER-a doprinosi kvaliteti života stanovnika, stupnju razvijenosti i optimalnom korištenju resursa. Na temelju analiziranih podataka predložen je model lokalnog ekonomskog razvoja koji pojašnjava korake u uspješnom provođenju LER-a u gradovima i općinama u RH. Također, podaci i provedeno istraživanje mogu poslužiti kao polazište drugim istraživačima kod daljnjih analiza i razvijanja modela.

1.5. Struktura rada

Uz uvodno i zaključno poglavlje doktorski rad se sastoji od još četiriju međusobno logički povezanih glavnih poglavlja u kojima se pobliže objašnjavaju i temeljito obrađuju osnovni konstrukti na kojima se temelji istraživanje ovog doktorskog rada.

U prvome dijelu, **Uvodu**, definiran je problem i predmet istraživanja, svrha i ciljevi istraživanja te su postavljene glavna i pomoćne hipoteze. Također su navedene znanstvene metode korištene u istraživanju te je predstavljena struktura rada.

Drugo poglavlje koje nosi naziv **Teorijski okvir lokalnog ekonomskog razvoja** sastoji se od pet potpoglavlja i posvećeno je definiranju i obrazloženju glavnih pojmova koji su predmet doktorskog rada. Definiraju se pojmovi: lokalni ekonomski razvoj, lokalna samouprava i resursi. Daje se pregled dosadašnjih istraživanja o lokalnom ekonomskom razvoju, zatim se opisuju razvojne faze i sudionici LER-a te definiraju ključni elementi LER-a: planiranje, djelovanje i financiranje. Objašnjava se ustrojstvo i djelokrug lokalne samouprave. Također se opisuje uloga resursa u lokalnom ekonomskom razvoju.

Lokalni ekonomski razvoj u svijetu i Europskoj uniji naziv je trećeg poglavlja u kojem se obrađuje povijesni pregled LER-a u SAD-u, Velikoj Britaniji i Hrvatskoj. Zatim se opisuje institucionalni okvir lokalnog ekonomskog razvoja na međunarodnoj i lokalnoj razini. Za praćenje lokalnog ekonomskog razvoja potreban je sustav pokazatelja koji je također obrađen u ovom dijelu rada. Poglavlje završava primjerima dobre prakse koji prikazuju različite načine i strukture na koje se lokalna samouprava uključuje u lokalni ekonomski razvoj.

Četvrtim poglavljem, pod nazivom **Empirijsko istraživanje lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama RH**, pojašnjena je metodologija istraživanja, odnosno definiran je osnovni skup i uzorak istraživanja, instrumenti istraživanja te korištene statističke metode. U nastavku poglavlja prikazani su i interpretirani rezultati istraživanja.

Temeljem svih prethodnih analiza i rezultata istraživanja, u petom se poglavlju koje nosi naziv **Kreiranje modela lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama RH** predlažu model i smjernice za uspješno provođenje lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama u RH s posebnim osvrtom na ulogu lokalne samouprave u tom modelu.

U posljednjem poglavlju, **Zaključak**, prezentirani su i rezimirani najvažniji rezultati provedenog istraživanja. U ovom dijelu rada ukazuje se i na ograničenja provedenog istraživanja te se daju preporuke za buduća istraživanja u području ekonomskog razvoja na razini gradova i općina u RH.

Na kraju rada, nalazi se popis korištene literature, popis tablica, slika i grafikona te prilozi.

2. TEORIJSKI OKVIR LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA

U posljednja dva desetljeća sve više jača interes za regionalni i lokalni ekonomski razvoj. Porastu zanimanja za lokalni razvoj dodatno su pridonijeli širi društveni procesi koji su zahvatili niz europskih i drugih zemalja, a koji idu u smjeru osnaživanja političkog, gospodarskog i kulturnog položaja gradova. Istraživanja potvrđuju da su komparativne prednosti u globalnoj ekonomiji usko povezane s lokalnim načinima proizvodnje i specifičnim vještinama i znanjima (Obadić i Tica, 2016) a sve je povezano općom teorijom sustava, sustavnom analizom i holističkim pristupom (Blažević, 2007). U doba globalizacije, „top-down“ pristup postao je neefikasan, a lokalne zajednice i regije sve više dobivaju ključnu ulogu i odgovornost za vlastiti razvoj. Brojni nacionalni pristupi razvoju nisu uspjeli zadovoljiti lokalne potrebe, nisu uspjeli odgovoriti na pitanje kako riješiti lokalne gospodarske poteškoće i izazove te poboljšati kvalitetu života ljudi (Potter et al., 1999; Swinburn et al., 2006). Gradovi, općine, županije i svi ostali lokalni subjekti u globalnoj ekonomiji dobili su priliku i izazov oblikovati svoju vlastitu ekonomsku sudbinu (Green Leigh i Blakely, 2017). Sposobnost gradova i općina da poboljšaju kvalitetu života stanovnika, stvore nove ekonomske prilike i bore se protiv siromaštva ovisi najprije o tome hoće li moći razumjeti proces lokalnog ekonomskog razvoja i strateški djelovati u promjenjivoj i sve konkurentnijoj tržišnoj ekonomiji. Svrha lokalnog ekonomskog razvoja je omogućiti lokalnom gospodarstvu da odgovori na nacionalne i globalne procese gospodarskog restrukturiranja, da poboljša svoj kapacitet za rast i stvori više zaposlenosti kako bi se iskoristile nove ekonomske mogućnosti (Pike et al., 2006). Također se procjenjuju konkurentske prednosti lokalnog područja, identificiraju nove ili postojeće tržišne mogućnosti za poslovanje te smanjuju prepreke širenju i stvaranju poslovanja. Fokusira se na postojeće resurse lokalnog područja i identificira specifične potrebe lokalnih dionika i što oni mogu učiniti kako bi osigurali da lokalno područje dosegne svoje potencijale i optimalno iskoristi resursnu osnovu. Glavni očekivani rezultat lokalnog ekonomskog razvoja je stvaranje novih radnih mjesta, pomaganje u zadržavanju postojećih radnih mjesta, stvaranje poticajnog poduzetničkog okruženja i u konačnici poboljšanje kvalitete života lokalnog stanovništva, a sve kao rezultat optimalnog korištenja resursa.

2.1. Pojmovno određenje lokalnog ekonomskog razvoja

Proces globalizacije pridonio je važnosti lokalnih pristupa razvoju. Temeljna ideja koja stoji iza pristupa „bottom-up” jest iskoristiti razvojni potencijal određenog zemljopisnog područja radi poboljšanja blagostanja stanovnika (Cheshire i Gordon, 1996). Dakle, iako je ekonomski aspekt razvoja od presudne važnosti, proces lokalnog ekonomskog razvoja određen je različitim lokalnim obilježjima, uključujući socijalne, društvene i kulturne aspekte.

Usprkos širokoj primjeni, i njegovoj sve većoj popularnosti i prihvaćanju kao alata za ekonomsko restrukturiranje, lokalni ekonomski razvoj (u daljnjem tekstu LER) još uvijek nije jasno definiran (Oduro-Ofori, 2011). U nedostatku univerzalne definicije lokalni ekonomski razvoj češće se opisuje u smislu svojih ciljeva, odnosno zašto LER, a ne što je LER. Koncept ima višestruke definicije koje se vrte oko njegovog osnovnog sadržaja što je dovelo do opće prihvaćenih definicija. U nastavku se navodi pregled definicija kao i faze razvoja lokalnog ekonomskog razvoja.

2.1.1. Pregled definicija i razvojne faze lokalnog ekonomskog razvoja

U literaturi se susreće mnogo definicija lokalnog ekonomskog razvoja od strane više autora i institucija. Blakely (1994) shvaća LER kao proces u kojem lokalne samouprave zajedno s lokalnim korporativnim tvrtkama udružuju snage i resurse kako bi sklopile nove partnerske aranžmane te tako stvorile nova radna mjesta i potakle gospodarske aktivnosti u dobro definiranoj ekonomskoj zoni. Naglasak je na „endogenim politikama razvoja“ koje uključuju korištenje lokalnih resursa i kapaciteta za stvaranje novih mogućnosti zapošljavanja i poticanje novih lokalnih ekonomskih aktivnosti. Helmsing (2001b) definira LER kao proces u kojem se uspostavljaju partnerstva između lokalnih samouprava, udruga i privatnog sektora radi upravljanja postojećim resursima, stvaranja radnih mjesta i poticanja gospodarstva dobro definiranog teritorija. Prema Svjetskoj banci (2001) LER je proces putem kojeg nositelji lokalne vlasti u gradovima i općinama rade zajedno s partnerima iz poslovnog i nevladinog sektora s ciljem stvaranja boljih uvjeta za ekonomski rast i otvaranje radnih mjesta. Provoditi lokalni ekonomski razvoj znači direktno raditi na izgradnji konkurentnosti lokalnog područja optimalnim korištenjem lokalnih resursa s ciljem poboljšanja njegove ekonomske budućnosti. Međunarodna organizacija rada (2006) istražuje lokalni ekonomski razvoj kao participativni razvojni proces kojim se stvara odgovarajući broj radnih mjesta i stimulira ekonomska aktivnost.

Glavni cilj LER-a je razviti lokalne mogućnosti zapošljavanja pomoću postojećih ljudskih, prirodnih i institucionalnih resursa za izgradnju samoodrživog ekonomskog sustava (Varol, 2010).

Iz danih definicija vidljivo je da se LER promatra kao proces u kojem je bitna koordinacija i angažiranost svih sudionika kako bi se potakle aktivnosti koje imaju utjecaj na ekonomske rezultate uz korištenje resursa koji su lokalno dostupni. Cilj je razviti ekonomski kapacitet lokalnog područja kako bi se poboljšala ekonomska budućnost i kvaliteta života za sve (Trousdale, 2005).

Pojam *lokalni* u definiciji označava da LER uključuje izgradnju ekonomske snage lokalnog područja optimiziranjem lokalnih resursa i kapaciteta. Pokretačke snage su svi sudionici u gradovima i općinama, pojedinačno ili zajedno, a pristup je teritorijalan, temeljen na prostoru. No iako je fokus na lokalnoj razini, postoje veze s regionalnom, nacionalnom i međunarodnom razinom. Pojam *ekonomski* u LER-u odnosi se na važnost identificiranja i iskorištavanja poslovnih prilika, podržavanje poduzetničkih inicijativa, olakšavanje pristupa tržištu te stvaranje klime pogodne za ulaganja i poslovne aktivnosti. Pojam *razvoj* naglašava da se LER temelji na holističkom pristupu i poštuje zakonitosti opće teorije sustava (Blažević, 2007). Holistički pristup ne obuhvaća samo ekonomsku već uključuje i socijalnu, ekološku i kulturnu dimenziju lokalnog razvoja (Pike et al., 2006).

Spomenuta opća teorija sustava predstavlja preokret u pristupu promatranja svijeta koji nas okružuje. Unatrag tridesetak godina doživljava svoj prosperitet i veliku popularnost. Opća teorija sustava predstavlja određeni skup međusobno povezanih načela, metoda i pristupa u istraživanju pojava, kretanja i pravilnosti promjena u prirodi, tehnici, društvu i ljudskom mišljenju u povezanosti, uzajamnosti i interaktivnosti svih odlučnih elemenata i svojstava ili dijelova koji čine neku cjelinu (Blažević, 2007.) Ona polazi od proučavanja odnosa cjeline i njezinih dijelova, odnosno njihove međusobne povezanosti. Teorija sustava odbacuje mogućnost djelovanja sustava s jedne razine i na osnovi jednog cilja, uvodeći koordinaciju između više razina i s više ciljeva (Šimunović, 2005). Temeljem navedenog, može se reći da sustavni i holistički pristup lokalnom ekonomskom razvoju prepoznaje da postoje sudionici koji rade zajedno u sustavu i koji međusobno komuniciraju; to uključuje lokalnu samoupravu, poduzeća i radnu snagu (stanovništvo). Svaki ima međuovisnost s ostalima i svi su uvjet za razvoj grada ili općine.

Da bi se održao ekonomski razvoj lokalni resursi moraju zadovoljiti potrebe sadašnjeg stanovništva, bez da se ugrozi mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje. Shodno tome, LER mora biti usmjeren i na održivi razvoj, tj. održivi razvoj bi trebao biti integriran u LER. Održivi razvoj obuhvaća tri stupa održivosti koja moraju biti u međusobnoj ravnoteži: ekonomsku, društvenu i ekološku održivost (Črnjar, 2002). U današnje vrijeme sve se više naglašava i tehnološka komponenta održivog razvoja. Prema UN-u (2012) nove tehnologije su ključne za postizanje održivosti odnosno za osiguravanje čiste vode, održive energije, ublažavanje i prilagođavanje klimatskim promjenama, te učinkovitije upravljanje okolišem. Naglasak je na sve većem korištenju obnovljivih izvora energije i širenju zelene ekonomije koja će smanjiti emisiju štetnih plinova i pritiske na okoliš (Krstinić Nižić i Blažević, 2017). Stoga, da bi se ostvario održivi razvoj, mora se promijeniti struktura globalne proizvodnje i potrošnje u skladu s tehnološkim napretkom i ekološkim ograničenjima te pružiti jednake mogućnosti svima. Održivi razvoj zahtijeva konsenzus i suradnju na globalnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini, usklađivanje ciljeva i ponašanja svih dionika, snažne institucionalne okvire te transparentno i odgovorno upravljanje (Klarin, 2017).

Koncept LER-a prošao je kroz tri glavne faze razvoja (Svjetska banka, 2001):

- prva faza - obuhvaća razdoblje od 1960-ih do 1980-ih
- druga faza - obuhvaća razdoblje od 1980-ih do 1990-ih
- treća faza - obuhvaća kasne 1990-te te traje do danas

Različita razdoblja, obilježja i instrumenti prikazani su u tablici u nastavku.

Tablica 1. Razvojne faze lokalnog ekonomskog razvoja

Razdoblje	Obilježja	Instrumenti
1960-ih do 1980-ih	<p>Tijekom prvog razdoblja fokus je bio na privlačenje:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ mobilnih industrijskih investicija u područja koja su bilježila ispodprosječne rezultate ▪ direktnih stranih investicija ▪ investicija u „fizičku“ infrastrukturu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ značajna nepovratna sredstva, oslobađanje od poreza, subvencioniranje kredita za investitore u proizvodne kapacitete ▪ subvencionirana ulaganja za „fizičku“ infrastrukturu ▪ zapošljavanje jeftine radne snage
1980-ih do 1990-ih	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zadržavanje i povećanje postojećih lokalnih poslovnih grana ▪ stalni naglasak na privlačenje investicija, ali ciljano prema pojedinim sektorima ili zemljopisnim područjima 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ direktna plaćanja pojedinim poduzećima odnosno sektorima ▪ poslovni inkubatori/radni prostori ▪ savjeti i treninzi za mala i srednja poduzeća ▪ potpora za pokretanje poslovanja ▪ investicije u „fizičku“ i „meku“ infrastrukturu
Kasne 1990-e i dalje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ izgradnja povoljnog poslovnog okruženja ▪ investicije u „meku“ infrastrukturu ▪ javno privatna partnerstva ▪ ciljano privlačenje investicija ▪ izgradnja konkurentskih prednosti lokalnog područja (predvođeno javnim sektorom) 	<p>Gradovi i općine potiču:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ povoljnu investicijsku klimu ▪ umrežavanje i suradnju među svim sudionicima ▪ obrazovanje i treninge radne snage (razvoj ljudskih potencijala) ▪ veću kvalitetu života lokalnog stanovništva

Izvor: Lokalni ekonomski priručnik, Svjetska banka 2001.

Razdoblje od 1960-ih do ranih 1980-ih svjedočilo je ekonomskom padu u mnogim razvijenim zemljama Europe. Tijekom spomenutog razdoblja, mnoge zemlje doživjele su deindustrijalizaciju i bijeg kapitala (Chang i Andreoni, 2020) što je zajedno s učincima globalizacije dovelo do usvajanja i korištenja LER-a kao razvojne strategije za pomoć u obnovi mnogih lokalnih područja. Tijekom istog razdoblja došlo je do značajnog pomaka u razvojnom razmišljanju u kojem se lokalne samouprave više ne doživljavaju samo kao mjesta lokalne administracije, već i kao mjesta lokalnog poduzetništva (Harvey, 1989). Od 1970-ih nadalje vlade Sjedinjenih Američkih Država i Ujedinjenog Kraljevstva počele su se fokusirati na lokalna zemljopisna područja kao centre rasta i razvoja (Harvey, 1989). U skladu s tim došlo je do promjene politike u SAD-u tako da je Savezna vlada svojom ulogom smatrala rješavanje ekonomske nerazvijenosti ruralnih područja američkih država. Tijekom istog razdoblja u Ujedinjenom Kraljevstvu pojavila se strukturirana strategija LER-a kao odgovor na neoliberalne ekonomske politike centraliziranog planiranja (Harvey, 1989). U takvoj situaciji nekoliko je lokalnih vlasti krenulo u strategiju lokalnog oblikovanja ekonomske politike koja je potaknula osnivanje *Enterprise Board*-a (Lawless, 1990; Lawless & Ramsden 1990). Oni su omogućili da se poticaji daju lokalnim jedinicama. Ovaj događaj postavio je temelj za LER u Velikoj Britaniji.

Tijekom prve faze razvoja LER-a, od 1960-ih do 1980-ih godina, lokalne samouprave koristile su lokalni pristup i investirale u „fizičku“ infrastrukturu kako bi privukle vanjska ulaganja i stvorile povoljno okruženje za privlačenje poduzeća. Investicije u „fizičku“ infrastrukturu podrazumijevale su ulaganja u izgradnju i održavanje prometne infrastrukture (ceste, željeznice, luke), poboljšanje informacijskih i komunikacijskih sustava, sustava opskrbe električnom energijom, vodoopskrbnog i kanalizacijskog sustava i sl. S druge strane, tijekom druge faze evolucije LER-a, koja je trajala između 1980-ih i 1990-ih, lokalne samouprave bile su više usredotočene na unutarnji razvoj. Shvatile su važnost samoodrživosti te su tako započele razvijati i zadržavati poslovanje kao dio stvaranja lokalne industrijske baze. Stalni je naglasak bio na privlačenju poslovanja i investicija. Može se reći da je stvaranje ekonomskog napretka bilo pokretač prve i druge faze razvoja. Treća faza započela je krajem 1990-ih, a tijekom ove faze evolucije LER-a naglasak je na stvaranju partnerstava, izgradnji konkurentskih prednosti lokalnog područja, ulaganju u tzv. „meku“ infrastrukturu tj. ulaganje u obrazovanje i usavršavanje radne snage, pružanje savjetničkih usluga o poslovanju, olakšavanje pristupa financijskim sredstvima te umrežavanje i suradnja među svim sudionicima.

Može se zaključiti da se koncept lokalnog ekonomskog razvoja mijenjao kroz godine, no većina instrumenata unutar pojedinih razdoblja vrlo je slična. Svi uključuju investicije, poboljšanje infrastrukture, razvoj poduzetništva te razne potpore. Održivost se sve više spominje kao dio LER-a (Green Leigh i Blakely, 2017). Upravo bi održivost, pravednost i jednakost trebali postati sastavni dio koncepta LER-a i stvoriti poticaj za četvrtu fazu, održivi lokalni ekonomski razvoj. Četvrta faza razvoja LER-a trebala bi uključivati smanjivanje nejednakosti (između grupa stanovnika, ali i između lokalnih samouprava, manjih gradova nasuprot većih, urbanih nasuprot ruralnih), povećanje životnog standarda, poticanje i promoviranje održive proizvodnje i održivo korištenje resursa te odgovornost u ponašanju i odnosima. Kako bi se poboljšala i očuvala kvaliteta života stanovnika, LER treba uključiti ekološku i društvenu odgovornost s ekonomskim razvojem.

2.1.2. Pregled dosadašnjih istraživanja o lokalnom ekonomskom razvoju

Iako koncept LER-a nije nova pojava, ono što je novo je povećanje učestalosti takve aktivnosti, njegova sve veća prihvaćenost i paralelno povećanje u važnosti različitih lokalnih razvojnih inicijativa (Nel, 2001). Lokalni ekonomski razvoj u novije vrijeme postao je imperativ za mnoge zemlje u razvoju s ciljem da usvoje i provode politiku decentralizacije i prenose moć i odgovornost na regionalne i lokalne razine (Rogerson, 2010, Kregar et al., 2011). Tradicionalni pristup „top-down“ pri izradi i provedbi razvojnih aktivnosti bez konzultacija i uključivanja lokalnog stanovništva postupno se zamjenjuje holističkim pristupom razvoju lokalne zajednice.

Pretraživanjem baze podataka *Scopus*, uočen je veliki broj znanstvenih radova koji se bave lokalnim ekonomskim razvojem. Kriteriji za pretraživanje uključivali su: pojam lokalni ekonomski razvoj u naslovu i ključnim riječima, tip dokumenta: članak te da je isti objavljen na engleskom jeziku. U razdoblju od 1970. do 2020. godine objavljena su 774 znanstvena članka iz područja LER-a, dok je u zadnjih 20-ak godina, od 2000. do 2020. godine, objavljeno 499 članaka. Glavni geografski izvor ovih empirijskih studija su Sjedinjene Američke Države (127) i Južna Afrika (103), a slijede Velika Britanija (87), Kina (21) i Kanada (16). Uzme li se u obzir i pojam lokalna samouprava u ključnim riječima, ukupno je objavljeno 57 članaka.

Rogerson (2004) je istraživao lokalni ekonomski razvoj na području Južne Afrike. Od 1994. makroekonomska strategija Južne Afrike nastojala se prilagoditi silama globalizacije i osigurati ponovni ulazak zemlje u globalno gospodarstvo.

Autor je istaknuo kako je jedna od ključnih komponenta restrukturiranja bila prebacivanje odgovornosti za ekonomski razvoj s nacionalne na lokalnu razinu i promicanje planiranja lokalnog ekonomskog razvoja diljem Južne Afrike. Fokus je bio na suzbijanju siromaštva i oživljavanju ekonomije kroz mikropoduzeća. Isto tako, autor je istaknuo kako se partnerstvo između javnog i privatnog sektora smatra važnim temeljem za uspješno planiranje LER-a (Rogerson, 2010). Istraživanje na području SAD-a i Kanade u gradovima iznad 10 000 stanovnika proveli su Reese i Rosenfeld (2004). Ispitali su promjene ciljeva i politika lokalnog ekonomskog razvoja tijekom sedmogodišnjeg razdoblja, odnosno analiza je obuhvatila razdoblje od 1994. do 2001. godine. Metoda kojom su prikupljeni potrebni podaci bila je anketiranje tj. anketni upitnici koji su poslani *e-mailom* gradonačelnicima i osobama odgovornim za ekonomski razvoj. Rad je pružio komparativni pregled i procjenu promjena u cjelokupnom pristupu prema LER-u. Analiza je pokazala da i dalje postoje razlike u ciljevima LER-a između američkih i kanadskih gradova. Američki gradovi posvećuju manje pažnje nekim tradicionalnim ciljevima poput zadržavanja/širenja poslova, diverzifikaciji gospodarske osnove i rastu malih poduzeća, a veću pažnju posvećuju socijalnoj jednakosti i razvoju poslova manjinskog stanovništva, dok kanadski gradovi daju veću istovremenu pozornost tradicionalnim i netradicionalnim ciljevima. Sličnost kod gradova vidljiva je u aktivnostima ekonomskog razvoja odnosno ulaganja u infrastrukturu i poboljšanje javnih usluga. Isto tako, u kanadskim gradovima očekuje se aktivnija uloga lokalne samouprave, nego u američkim. Autori su zaključili da su se gradovi odnosno ove dvije zemlje približile u malom broju politika LER-a, a da se još u dosta njih razilaze. Reese i Li (2020) proveli su istraživanje o LER-u uspoređujući stavove građana i lokalnih dužnosnika. Autori su zaključili kako se stavovi dosta razlikuju, građani ukazuju na previsoke porezne stope i lošu infrastrukturu, dok lokalni dužnosnici krive državu za politike koje negativno utječu na lokalne samouprave. Važnost institucionalnog okvira i organizacija za planiranje lokalnog ekonomskog razvoja naglašavaju mnogi autori (Blakely, 1994; Clarke, 1995; Pike et al., 2015; Kahika i Karyeija, 2017). U tom su kontekstu, autori Pike et al. (2015) istraživali ulogu lokalnih institucija u ekonomskom razvoju na lokalnoj razini na području Engleske. Analiza je obuhvatila 39 lokalnih poduzetničkih partnerstava (LEP) osnovanih za lokalni ekonomski razvoj 2010. godine, čija je uloga bila koristiti lokalno znanje, razviti strategije i koordinirati lokalne i središnje aktere kako bi se potaknuo ekonomski rast unutar LEP područja. Autori su istraživanjem utvrdili kako LEP-ovi potiču lokalno znanje i razvoj strategija u cilju postizanja ekonomskog rasta.

Isto tako, LEP-ovi su pokušali voditi i integrirati donošenje odluka, ali i generirati, objedinjavati i usmjeravati složene i raznolike načine financiranja. Rad je pružio okvir primjenjiv na različite geografske postavke te naglasio institucionalnu važnost za lokalni ekonomski razvoj. Uz institucije jedan od veoma važnih instrumenata za stvaranje lokalnog ekonomskog razvoja i oblikovanje politike u tom pogledu je strategija lokalnog razvoja (Sienkiewicz, 2014; Swinburn et al., 2006). Dobra praksa ukazuje na to da se lokalni ekonomski razvoj uvijek treba voditi strategijom koja treba biti u vlasništvu lokalne samouprave, a izrađena od svih relevantnih sudionika i temeljena na zajedničkoj viziji. Isto tako za LER je važno diverzificirati gospodarsku strukturu kako bi se omogućilo otvaranje novih radnih mjesta. Istraživanje koje su proveli Erkuş-Öztürk i Terhorst (2018) ukazuje na to kako gradovi kojima dominira turizam (jedna gospodarska aktivnost) imaju mogućnost za ekonomsku diverzifikaciju. S vremenom rast turizma stimulira rast srodnih i nepovezanih industrija i tako generira diverzifikaciju gospodarstva. Bartik (2003) je istaknuo važnost lokalnih vlasti u planiranju i djelovanju LER-a kao i uključivanje svih dionika u taj proces. Kako bi se potaknule aktivnosti lokalnog ekonomskog razvoja, lokalne samouprave moraju osigurati niz financijskih alata (Eberts, 2005). Ti se alati kreću od raznih poreznih prihoda do javno-privatnih partnerstava. Autor je naveo kako su u SAD-u najčešće korišteni alati za financiranje LER-a porezni poticaji te krediti i zajmovi od strane Financijskih institucija za razvoj zajednice (engl. CDFI). Alonso i Andrews (2019) utvrdili su da fiskalna decentralizacija može pozitivno utjecati na učinkovitost lokalnih samouprava odnosno učinkovitost pružanja javnih usluga.

Pretraživanjem *EBSCO* baze doktorskih disertacija može se izdvojiti nekoliko doktorskih disertacija koje se bave temom lokalnog ekonomskog razvoja i lokalne samouprave. Oduro - Ofori (2011) u svojoj je doktorskoj disertaciji ispitivao ulogu lokalnih vlasti u promociji LER-a na primjeru regije Ghana u Africi. Istraživanje je proveo putem anketnog upitnika, a zaključci do kojih je došao su da lokalna vlada u toj regiji nije dovoljno usmjerena na promicanje LER-a, nema dovoljan kapacitet i postavljen institucionalni okvir, a uključenost ostalih dionika u proces LER-a je na najnižoj razini. Autor je dao preporuke poboljšanja u tom smislu. Istraživanje na području Mexica, odnosno meksičkih općina proveo je Palavicini Corona (2012) razmatrajući doprinos politike „bottom-up“ prema LER-u. Empirijski dio je koncipirao u dvije faze. U prvoj fazi, autor je stavio u odnos indeks razvijenosti općina (MDI) i komponente lokalnog ekonomskog razvoja (plan razvoja, održivost, poduzetništvo, izgradnja kapaciteta, mehanizmi sudjelovanja i razvojne veze) te utvrdio da one općine koje se bave LER-om imaju i viši indeks razvijenosti.

U drugoj je fazi, kvalitativnim pristupom, detaljnije obradio dvije općine koje provode LER i to dubinskim intervjuima s predstavnicima lokalne vlasti i privatnog sektora kako bi objasnio različit doprinos pristupa „bottom-up“.

U Hrvatskoj, lokalni ekonomski razvoj te uspješnost primjene njegovih odrednica na primjeru općine Bale u Istri istraživale su Denona Bogović i Črnac Rocco (2009). Autorice su došle do zaključka da se razvojni model općine temelji na proaktivnom pristupu kreiranja razvojnih mogućnosti i programa u kojem sudjeluju svi građani Bala. Aktualni model upravljanja lokalnim ekonomskim razvojem ocijenile su uspješnim te navele da se kod svih razvojnih dokumenata naglašava da se projekti žele ostvariti na dobrobit lokalnog stanovništva. Kao problem su istakle mali broj stanovnika te nepovoljnu obrazovnu strukturu. Rašić Bakarić et al. (2014) istraživali su ekonomsku uspješnost gradova u Hrvatskoj kroz analizu proračuna i analizu poslovanja poduzetnika te proučavali razlike nastale zbog veličine gradova, pripadnosti županijama i regijama te vladajućim strankama. Analiza je pokazala da postoje razlike u ekonomskoj uspješnosti između malih i velikih gradova te između gradova smještenih u sjeverozapadnoj i kontinentalnoj Hrvatskoj u odnosu na gradove smještene u ostatku zemlje. Na važnost strateškog planiranja na lokalnoj razini ukazala je Jurlina Alibegović (2007). Autorica je zaključila kako je potrebno da se proračun planira na temelju programa zajedno s izvorima sredstava za njihovo financiranje i da su programi usklađeni sa strategijom lokalnog razvoja. Također je istakla važnost uspostave sustava za praćenje i mjerenje ostvarenih rezultata. Istraživanje o sektorskoj strukturi gospodarstva istočne Hrvatske kroz „shift-share“ analizu provele su Trinajstić et al. (2019). Analiza je pokazala pozitivnu vrijednost lokalne komponente u djelatnostima kvartarnog sektora. Autorice su zaključile kako djelatnosti u kojima lokalno gospodarstvo pokazuje konkurentnost treba dalje razvijati kako bi postali nositelji lokalnog razvoja. Pitanje decentralizacije i upravljanja gradova analizirao je Koprić (2009). Zaključio je kako treba provesti potpunu decentralizaciju, a poseban osvrt daje na velike gradove. Zagovara pristup dobrog upravljanja i sudjelovanje građana u oblikovanju javnih politika. Rogić Lugarić (2011) i Jurlina Alibegović (2002) analizirale su financiranje jedinica lokalne samouprave. Rogić Lugarić (2011) je dala prijedloge poboljšanja i promjena u sustavu javnih prihoda i rashoda te poboljšanja vezanih za upravljanje proračunom.

Od doktorskih disertacija koje se bave razvojem na lokalnoj razini, ulogu lokalne samouprave u planiranju i promicanju održivoga razvoja turističke destinacije istraživala je Mičetić Fabić (2017). Istraživanje je provela u dvije faze.

Prva faza je obuhvatila anketiranje hrvatskih stručnjaka i znanstvenika koji se bave održivim razvojem i/ili turizmom o inicijativama održivog razvoja, dok se u drugoj fazi istraživala primjena održivog razvoja u gradovima (turističkim destinacijama) priobalnih županija, na uzorku od 60 gradova. Istraživanje je pokazalo da lokalne samouprave u nedovoljnoj mjeri prepoznaju svoju ulogu u planiranju i promicanju održivog razvoja turističke destinacije. Mnoge inicijative se u nedovoljnoj mjeri provode, ili ne provode, ili im se pridaje preniska razina prioriteta u odnosu na neke druge inicijative/aktivnosti lokalne samouprave. Klarin (2017) je istraživao koncept održivog razvoja turizma u urbanim destinacijama te preispitivao ograničenja implementacije istog. Empirijsko istraživanje proveo je u osam urbanih destinacija kvalitativno putem fokus-grupa u kojima su sudjelovali predstavnici javnog i privatnog sektora te civilnog društva a zatim kvantitativno, metodom anketiranja lokalnog stanovništva i turista. Autor je zaključio kako su neki gradovi implementirali koncept održivog razvoja dok drugi još uvijek nisu dosegli stupanj svijesti turističkog razvoja potreban za implementaciju načela i ciljeva održivog razvoja. Također, autor je predložio model upravljanja turizmom u urbanim destinacijama temeljen na integriranom multidioničkom strateškom pristupu upravljanja i suradnji svih skupina dionika koji su usmjereni ka definiranju specifičnih ciljeva održivog razvoja turizma urbanih destinacija.

U cilju vođenja suvremene regionalne politike i smanjenja regionalnih nejednakosti jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave u Republici Hrvatskoj određuju se prema stupnju razvijenosti. Stupanj razvijenosti mjeri se indeksom razvijenosti koji, prema Zakonu o regionalnom razvoju RH (NN 147/14, 123/17, 118/18) predstavlja instrument za ocjenjivanje razine socioekonomskog razvoja i ocjenjivanje stupnja razvijenosti županija, gradova i općina. Indeks razvijenosti u RH prvi je put službeno izračunat 2010. godine te se računa svake tri godine. Centar za lokalni ekonomski razvoj (CLER) Ekonomskog fakulteta u Rijeci razvio je novi model indeksa koji se primjenjuje od 2017. godine gdje se županije, gradovi i općine prema području razvijenosti rangiraju kao iznadprosječno i ispodprosječno razvijene. Od stručnih studija važno je spomenuti i Program certifikacije gradova i općina s povoljnim poslovnim okruženjem. Projekt je pokrenut 2007. godine, a zahvaljujući Njemačkoj agenciji za regionalni razvoj (GIZ) u veljači 2012. godine projekt se proširio na Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu i Makedoniju. Certifikacija gradova i općina podrazumijeva ispunjenje određenih standarda, tj. svojevrstu garanciju da će postojeći poduzetnici, kao i potencijalni investitori, dobiti usluge i informacije koje su u nadležnosti lokalnih samouprava na način koji olakšava poslovanje i aktivnosti (CLER, 2014).

To znači da poduzetnici mogu očekivati pomoć i partnerski odnos grada/općine. Program certifikacije predstavlja jedinstvenu inicijativu u regiji jugoistočne Europe te utječe na kreiranje brže i efikasnije administracije koja treba otkloniti prepreke za ubrzani ekonomski razvoj, omogućiti bolje rezultate u privlačenju domaćih i stranih investicija i uvođenju novih tehnologija te kreiranju novih radnih mjesta. Ovakve inicijative važne su za jačanje i podršku lokalnog gospodarstva odnosno za provođenje lokalnog ekonomskog razvoja.

2.1.3. Teorijska područja koja se bave pitanjima regionalnog i lokalnog rasta

Razvojna razdoblja povezana s teorijama ekonomskog rasta stvorila su osnovu za različite pristupe LER-u. Povijesno gledano moguće je identificirati nekoliko teorijskih područja koja se bave pitanjima regionalnog i lokalnog rasta. Capello (2011) razlikuje dvije velike grupe teorija koje čine regionalnu ekonomiju:

- Teorija lokacije - najstarija grana regionalne ekonomije, prvi put razvijena ranih 1900-ih, bavi se ekonomskim mehanizmima koji raspodjeljuju aktivnosti u prostoru
- Teorije regionalnog rasta (i razvoja) - fokusira se na prostorne aspekte ekonomskog rasta i teritorijalnu raspodjelu dohotka.

Teorija lokacije ima mikroekonomske temelje i prihvaća tradicionalno statički pristup. Bavi se odabirom lokacija tvrtki i kućanstava. Također uključuje analizu razlika u prostornoj raspodjeli aktivnosti. Za razliku od nje, teorija regionalnog rasta suštinski je makroekonomska. Međutim, razlikuje se od čisto makroekonomskih pristupa političke ekonomije u odnosu na teritorijalne značajke (Capello, 2011).

U sljedećoj tablici prikazan je pregled različitih teorija koje se bave odabirom lokacije i teorijama regionalnog rasta i lokalnog razvoja.

Tablica 2. Pregled teorija regionalnog i lokalnog rasta

Teorijske značajke	Teorije lokacije	Teorije regionalnog rasta	Teorije lokalnog razvoja	Teorije lokalnog rasta
Cilj teorija	Identifikacija tržišnih područja; identifikacija proizvodnih područja	Identifikacija odrednica regionalnog rasta gdje je rast zamišljen kao: - povećanje zaposlenosti - pojedinačno blagostanje	Identifikacija odrednica lokalnog razvoja gdje je razvoj zamišljen kao teritorijalna konkurentnost	Identifikacija odrednica lokalnog rasta gdje je rast zamišljen kao teritorijalna konkurentnost
Godina	1940-te	1950-te i 1960-te	1970-te i dalje	1990-te i dalje
Glavne teorije i autori	Teorija lokacije industrije (Weber, 1929) Teorija središnjeg naselja (Christaller, 1933) Teorija prostorne cjelovitosti (Lösch, 1954)	Teorija eksportne baze (North, 1955) Neoklasične teorije regionalnog rasta (Borts i Stein, 1964)	Egzogene odrednice teritorijalne konkurentnosti: Teorija pola rasta (Perroux, 1950; Boudeville, 1966); Endogene odrednice teritorijalne konkurentnosti: Teorije industrijske četvrti (Becattini, 1979)	Endogena teorija rasta (Romer, 1986) Nova ekonomska geografija (Krugman, 1991)

Izvor: Obrada autorice prema Capello 2011.

Teorija lokacije daje regionalnoj ekonomiji svoj znanstveni identitet i čini njenu teorijsko-metodološku jezgru (Capello, 2011). Prvotno ju je razvio Alfred Weber 1929. godine, kasnije proširili Hoover (1937), Greenhut (1956) i Isard (1956), a prvenstveno se fokusirala na razvijanje optimalnog položaja industrije s obzirom na troškove transporta sirovina i finalnih proizvoda (prema Capello, 2011). Teorije lokacije nastoje objasniti kako tvrtke odabiru svoje lokacije; stoga pružaju i objašnjenja kako rastu (ili opadaju) lokalna gospodarstva. Tvrtke maksimiziraju dobit odabirom lokacija koje minimiziraju njihove troškove proizvodnje i transporta robe na tržište. Prema Weberovoj teoriji na troškove transporta utječu novčana vrijednost proizvoda i udaljenost. Pretpostavlja se da je prisutna potražnja i da tvrtke nastoje smanjiti troškove transporta sirovina i finalne robe na tržište. Tvrtke će težiti locirati se u blizini tržišta kada vrijednost konačnog proizvoda prelazi vrijednost ulaznih sirovina potrebnih za proizvodnju tog proizvoda. U suprotnom, tvrtke će se locirati u blizini primarnih ulaznih izvora kada je vrijednost sirovina veća u odnosu na vrijednost konačnog proizvoda. Međutim, ova teorija nije bila u stanju objasniti izbor lokacija među urbanim središtima i zašto u stvarnosti postoje brojni gradovi različitih veličina i funkcija. Objašnjenje postojanja urbanih sustava nastaje zbog teorije središnjeg naselja. Teoriju središnjeg naselja formulirao je 1933. godine Christaller kako bi opisao raspodjelu gradova različitih veličina na području južne Njemačke (prema Dawkins, 2003). Christaller objašnjava kako su mjesta s najviše raznolikosti u ponudi roba definirana kao „središnja naselja” (prema Dawkins, 2003). Temeljna funkcija grada (središnjeg naselja) je opskrba manjih gradova robom i uslugama. Središnja naselja su međusobno u hijerarhijskom odnosu. Losch je 1954. proširio Christallerove ideje uvodeći ideju „konusa potražnje” u šesterokutni tržišni okvir. Osnovna ideja koju je razvio Losch je da je relativna veličina tržišnog područja tvrtke određena kombiniranim utjecajem ekonomija razmjera i troškovima prijevoza do tržišta. Središnja mjesta su velika raznolika urbana područja koja imaju niz gospodarskih aktivnosti koje djeluju u različitim razmjerima. Iako su teorija lokacije i teorija središnjeg naselja znatno pridonijele razumijevanju prostornog rasporeda tvrtki, njihova statička perspektiva i nepoznavanje drugih važnih dimenzija regionalnog ekonomskog rasta oslabile su njihovu uporabu kao opću teoriju regionalnog ekonomskog razvoja (prema Dawkins, 2003).

Pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća javile su se teorije koncipirane s ciljem da se istraže ekonomske odrednice razvoja i mehanizmi koji omogućuju sustavu da raste i postiže veću stopu proizvodnje, veću razinu dohotka po stanovniku, nižu stopu nezaposlenosti i viši nivo bogatstva.

Prema Northovoj teoriji eksportne baze (1955) (izvozni model) regionalni ekonomski rast direktno je povezan s potražnjom roba i usluga s područja izvan regionalnih granica. Kako regije rastu njihovo gospodarstvo postaje sve diverzificiranije zbog pojave novih industrija koje služe izvoznim tržištima (prema Dawkins, 2003). Rast industrija koje koriste lokalne resurse za proizvodnju dovest će do povećanja zaposlenosti i dohotka na cijelom području. Borts i Stein (1964) u svoj model uključuju i ponudu i potražnju na tržištu. Modificiraju model neoklasičnog rasta omogućujući otvorena regionalna gospodarstva s neto egzogenim priljevom rada i kapitala (prema Pike et al., 2006). Perrouxova teorija pola rasta (1950) pretpostavlja da rast potiču propulzivne tvrtke koje su velike u odnosu na druge tvrtke i generiraju inducirani rast.

Sredinom 1970-ih godina dolazi do promjene u konceptualizaciji prostora i njegove drugačije uloge u razvoju. Prostor je sada zamišljen kao ekonomski resurs i neovisni proizvodni faktor. Postaje generator statičkih i dinamičkih prednosti za tvrtke te ključna odrednica konkurentnosti lokalnog proizvodnog sustava (prema Capello, 2011). Razvoj se definira kao endogen, a teorije lokalnog razvoja napuštaju kratkoročni pogled na rast kao jednostavno povećanje dohotka i zaposlenosti i pretpostavljaju dugoročnu perspektivu. Identificiraju sve materijalne (opipljive) i nematerijalne (znanje, učenje) čimbenike na lokalnom području koji određuju njegovu dugoročnu konkurentnost i omogućuju mu da održi tu konkurentnost s vremenom. Kada se prostor promatra kao generator prednosti za tvrtke, a samim time i kao aktivna komponenta u procesu razvoja, znanstvenici lokalnog razvoja preusmjeravaju pozornost na ulogu urbanog prostora (grada) kao mjesta nastanka aglomeracijskih ekonomija i stoga kao mjesta ukorijenjenog i strukturiranog ekonomskog razvoja čitave regije (prema Capello, 2011).

Krajem 80-ih i naročito u 90-im godinama probuđen je interes za pitanje ekonomskog rasta s pojavom nove teorije rasta i nove ekonomske geografije te su poboljšani uvjeti za testiranje različitih pretpostavki i teorija, a koji se prvenstveno očituju u području kvalitete i dostupnosti podataka (Barro et al., 1991). Nova ili teorija endogenog rasta proširila je neoklasični model rasta pružajući nova objašnjenja o izvorima tehnološkog napretka. U endogenim modelima izvor rasta nalazi se u procesu akumulacije znanja. Prema Romeru (1986), ekonomski rast proizlazi iz unutrašnjosti sustava države ili tvrtke, a presudnu ulogu u ekonomskom rastu imaju znanje i ideje.

Endogeni model rasta sastoji se od četiriju osnovnih činitelja: (1) kapital koji je mjereno u jedinicama potrošnih dobara, (2) rad koji uključuje vještine pojedinca, (3) ljudski kapital koji obuhvaća obrazovanje, učenje, razvoj i trening pojedinca i (4) indeks razine tehnologije. Sukladno s ovim ako žele potaknuti ekonomski rast, države moraju poticati ulaganje u istraživanje i razvoj te akumulaciju ljudskog kapitala, jer je primjerena zaliha ljudskog kapitala na razini države ključ ekonomskog rasta (Romer, 1986; Todaro i Smith, 2003). Nova ekonomska geografija temelji se na kombinaciji varijabli između geografskih i ekonomskih čimbenika. Krugman za novu ekonomsku geografiju kaže: „Nova ekonomska geografija bi se najbolje mogla opisati kao žanr: stil ekonomske analize koji pokušava objasniti prostornu strukturu ekonomije služeći se određenim tehničkim trikovima kako bi stvorila modele u kojima su prisutni rastući prinosi i tržišta obilježena monopolističkom konkurencijom” (Krugman, 1998). Njegov se rad uvelike oslanja na opći model ravnoteže monopolističke konkurencije koji su razvili Dixit i Stiglitz (1977). Fujita i Mori (2005) ističu kako je „... nova ekonomska geografija jedini analitički okvir temeljen na općoj ravnoteži u kojem je prostorni razmještaj regija eksplicitno određen mehanizmima utemeljenim na mikroekonomskim modelima...” Naglašava se važnost ekonomije razmjera u procesu regionalnog rasta.

2.1.4. Novi pristup kao osnova za lokalni ekonomski razvoj

U doba sve veće globalizacije tradicionalne politike više ne mogu adekvatno odgovoriti na potrebe ekonomskog razvoja lokalnih zajednica i regija. Postupno se povećava važnost regionalnih i lokalnih procesa i uloga lokalnih sudionika u oblikovanju razvojnih putanja (Ascani et al., 2012). Drugim riječima, proces globalizacije pridonio je važnost lokalnim pristupima razvoju (Stöhr, 1990). U tradicionalnom pristupu „top-down”, odluku o tome gdje će provoditi razvojne strategije obično donose državni planeri i predstavnici središnje vlasti uz malo ili nikakvo sudjelovanje lokalnih ili regionalnih predstavnika dok „bottom-up” pristup potiče razvoj na svim teritorijima mobiliziranjem ekonomskog potencijala i konkurentne prednosti svakog grada i regije (Pike et al., 2006). Inicijativa za razvojnu strategiju tada se poduzima lokalno uz jaku lokalnu potporu. Kao rezultat toga gdje i kako se donose odluke u „top-down” pristupu pravila su općenito kreirala i provodila ministarstva ili vladine agencije.

Uključivanje lokalnih i regionalnih sudionika u izradu i provedbu lokalnih razvojnih strategija podrazumijeva, nasuprot tradicionalnom pristupu, puno veći stupanj vertikalne i horizontalne koordinacije svih uključenih sudionika. Vertikalna koordinacija podrazumijeva usklađenost lokalnih, regionalnih, nacionalnih i međunarodnih institucija. Horizontalna koordinacija uključuje javne i privatne sudionike te lokalno stanovništvo. S obzirom na pristup razvoju, tradicionalne politike obično su bile usmjerene na poticanje specifičnih industrijskih sektora koji doprinose stvaranju ekonomske dinamike. Isto tako, poticao se razvoj velikih industrijskih projekata. „Bottom-up” usvaja teritorijalni pristup kao sredstvo za postizanje ekonomskog razvoja te se identificira i koristi potencijal svakog područja. Tradicionalni pristup se oslanjao na financijsku potporu, poticajne pakete i subvencije pojedinim sektorima u svrhu privlačenja i održavanja gospodarske aktivnosti, dok se „bottom-up” koncentrira na poboljšanje osnovnih uvjeta (infrastrukture) za razvoj i privlačenje daljnjih gospodarskih aktivnosti.

Glavne razlike između „bottom-up” pristupa (pristup odozdo) i tradicionalnog pristupa „top-down” (pristup odozgo) prikazane su u tablici u nastavku.

Tablica 3. „Top-down” i „bottom-up” pristupi lokalnom ekonomskom razvoju

Tradicionalne politike „top-down”	„Bottom-up” pristup razvoju
Pristup u kojem se odluke o područjima u koja treba ulagati donose na državnoj razini.	Poticanje razvoja na svim područjima s inicijativama koje dolaze od lokalne razine.
Upravljanje od strane državne uprave.	Decentralizirana, vertikalna suradnja između različitih razina vlasti i horizontalna suradnja između javnog i privatnog sektora.
Sektorski pristup razvoju.	Teritorijalni pristup razvoju.
Razvoj velikih industrijskih projekata koji će poticati ostale gospodarske aktivnosti.	Korištenje razvojnog potencijala svakog područja kako bi se potaknulo postupno prilagođavanje lokalnog ekonomskog sustava promjenjivom gospodarskom okruženju.
Financijska potpora, poticaji i subvencije kao glavni čimbenik privlačenja gospodarske aktivnosti.	Pružanje ključnih uvjeta za razvoj gospodarske djelatnosti.

Izvor: Obrada autorice prema Pike et al., 2006

Sveukupno, brojne su društvene i ekonomske prednosti povezane s usvajanjem pristupa „bottom-up” u usporedbi s pribjegavanjem tradicionalnom razvojnom pristupu. „Bottom-up” pristup odnosno lokalne strategije razvoja osnažuju lokalna društva i potiču komunikaciju i dijalog. Također potiču uključenje i razvoj civilnog društva. Gradovi i općine zauzimaju proaktivnije stajalište vezano za održivi razvoj i vlastite ekonomske, socijalne i političke budućnosti. Cilj je razviti održivi ekonomski rast i razvoj, stvoriti radna mjesta, ali i doprinijeti općem poboljšanju kvalitete radnih mjesta (Pike et al., 2006).

Postojeće teorije rasta i razvoja koje su analizirane u prethodnom poglavlju moraju se razvijati kako bi odrazile promjenjive ekonomske strukture i održale relevantnost za aktivnosti lokalnog ekonomskog razvoja. U novom konceptu ljudski resursi postaju temeljni faktor razvoja te je lokacija vezana za ljude. Stoga je lokalni ekonomski razvoj usmjeren na upotrebu postojećih prirodnih i ljudskih resursa za očuvanje i povećanje životnog standarda. U tablici 4 navedeni su preoblikovani koncepti izvedeni iz različitih teorija kako bi se stvorila nova osnova za lokalni ekonomski razvoj.

Tablica 4. Novi koncepti kao osnova za LER

Komponenta	Stari koncept	Novi koncept
Lokacija	Fizička lokacija (blizina prirodnih resursa, prometnica, tržišta) povećava ekonomske mogućnosti.	Kvalitetno okruženje i snažni kapacitet lokalne zajednice uvećavaju prirodne prednosti za ekonomski rast.
Razvoj poslova	Izvozne industrije i tvrtke stvaraju radna mjesta i potiču rast lokalnog poslovanja.	Klasteri konkurentnih industrija povezani u lokalnu mrežu stvaraju novi rast i prihod.
Zaposlenost	Više tvrtki stvara više radnih mjesta čak i ako su plaće minimalne.	Sveobuhvatni razvoj vještina i tehnološke inovacije dovode do kvalitetnih radnih mjesta i većih plaća.
Lokalna zajednica	Pojedinačne organizacije mogu poboljšati ekonomske mogućnosti u lokalnoj zajednici.	Za uspostavljanje širokog temelja za konkurentne industrije potrebno je suradničko partnerstvo mnogih organizacija na području lokalne zajednice.

Izvor: Obrada autorice prema Green Leigh i Blakely, 2017.

Razvojem tehnologije promijenio se pogled na lokaciju kao glavnu odrednicu razvoja te ona (lokacija), sama po sebi, više nije „faktor privlačenja”. Tvrtke, pa čak i one velike, nisu toliko vezane za točno određenu lokaciju kao nekada, smanjuju ovisnost o prirodnim resursima i zamjenjuju mobilnijim resursom, znanjem, kao svojim kritičnim doprinosom. U novom konceptu postoji i niz drugih čimbenika koji utječu na kvalitetu ili prikladnost lokacije poput troškova rada, troškova energije, dostupnosti dobavljača, komunikacije, obrazovanje radnika, kvaliteta i reakcija lokalne samouprave, gospodarenje otpadom i sl. (Green Leigh i Blakely, 2017). Svi ovi čimbenici utječu na poboljšanje lokacije pored njezinih prirodnih svojstava. Novi koncept sugerira suradnju svih sudionika i izgradnju institucionalne mreže kako bi se stvorilo kvalitetno i privlačno okruženje za lokaciju tvrtki. Kao primjer dobre prakse u Hrvatskoj može se navesti grad Ivanec. Ivanec se nalazi u Varaždinskoj županiji s dobrim geografskim položajem, između dva jaka europska cestovna pravca, Zagreb – Varaždin – Budimpešta i Zagreb – Krapina – Maribor – Graz. Osim povoljne lokacije, grad Ivanec označen je kao grad s povoljnim poslovnim okruženjem tj. posjeduje i BFC certifikat (engl. *Business friendly certification*). Dobiveni certifikat jamči da grad Ivanec može pružiti potporu razvoju poduzetništva, efikasnu lokalnu samoupravu i povoljnu poslovnu klimu za nove investicije prema najvišim standardima poslovanja. Poslovna zona Ivanec predviđena je za „greenfield” ulaganja¹, a grad potencijalnim investitorima nudi povlastice pri kupnji zemljišta, izgradnji te prvoj godini poslovanja, kao i kompletno komunalno opremljeno zemljište. Također, grad nudi i administrativne usluge poput stručne pomoći u razvoju i realizaciji investicije, povezivanje s lokalnim i regionalnim institucijama, organizaciju besplatnih edukacija za investitore te maksimalnu ažurnost i brzinu kod ishoda potrebnih dozvola i prateće dokumentacije. Isto tako, grad je pokrenuo projekt poticanja zapošljavanja i samozapošljavanja mladih osoba. S obzirom na navedeno, grad Ivanec stvorio je kvalitetno okruženje koje je pozitivno utjecalo na lokalno gospodarstvo i ekonomski rast.

Razvoj poslova se u prijašnjem konceptu uvelike oslanjao na sektorski pristup ekonomskom razvoju. Sada se fokus s pojedinačnih tvrtki preusmjerio na mreže tvrtki ili klastere neovisnih tvrtki u industrijama u kojima su prisutne ljudske, prirodne i tehnološke prednosti.

1 Investicijski projekti koji podrazumijevaju izgradnju potpuno novih proizvodnih, skladišnih, distributivnih, prodajnih, stambenih i drugih objekata na neizgrađenom građevinskom zemljištu.

Klasteri promiču kooperaciju, ali i konkurenciju među tvrtkama. Potičući kreativnost, inovativnost, umrežavanje i uključenost oni izravno utječu na povećanje produktivnosti i konkurentnosti nekog područja (Dragičević i Obadić, 2013). Novi koncept uključuje i posredovanje među tvrtkama kako bi se istražilo kako one mogu imati koristi jedne od drugih. Nadalje, ovaj koncept pomaže tvrtke koje su ekološki odgovorne, potičući održivu proizvodnju (razvoj održivih proizvoda) i prelazak na kružno gospodarstvo. Kao dobar primjer klastera može se istaknuti Klaster zdravstvenog turizma Kvarnera koji djeluje na području Kvarnera i okuplja članove iz medicinskog, turističkog i sveučilišnog sektora. Cilj klastera je promocija Kvarnera kao destinacije zdravlja te stvaranje prepoznatljivog i konkurentnog zdravstveno-turističkog proizvoda na lokalnoj i međunarodnoj razini. Povezivanjem i suradnjom svih članova unaprjeđuje se ukupna ponuda zdravstvenog turizma regije te tako doprinosi lokalnom ekonomskom rastu i razvoju.

Ljudski resursi neophodni su za proces ekonomskog razvoja. U ranijem konceptu niže plaće i manji troškovi bili su dovoljni za stvaranje zaposlenosti. U novom konceptu tvrtkama je potrebna visoko kvalificirana radna snaga koju su spremni platiti. Konkurentne tvrtke prepoznaju da oni, kao i gradovi, moraju kontinuirano ulagati u znanje kako bi osigurali visoko kvalificiran kadar. Naglasak je na mnogobrojnim edukacijama i obukama koje će postojeći kadar pretvoriti u produktivniji resurs za postojeće i nove poslodavce. Ukoliko su lokalni ljudski resursi značajni, nova će tvrtka to prepoznati. Može se reći da je moguć napredak onog gospodarstva koje vrednuje znanje i inovacije te ulaže odgovarajuća sredstva u inovativnost, istraživanje i razvoj (Jakovac, 2012).

U starom konceptu na ekonomski razvoj utjecala je poslovna organizacija koja se zalagala za interese tvrtki u regiji. U novom, gradovi imaju mnogo organizacija koje predstavljaju različite interese, a samo suradnjom među organizacijama moguć je ekonomski razvoj. Lokalne vlasti, poslovne organizacije, neprofitne organizacije te stanovništvo moraju raditi u partnerstvu kako bi se osigurali potrebni preduvjeti za ekonomski razvoj.

2.2. Lokalna samouprava kao nositelj i koordinator društvenog i gospodarskog razvoja

Lokalna samouprava nositelj je i koordinator društvenog i gospodarskog razvoja na svojem području, ona je odgovorna za lokalni ekonomski razvoj. Bavi se poslovima od lokalnog značaja, najbolje poznaje područje svog djelovanja i najbliža je potrebama lokalne zajednice (Mičetić Fabić, 2017). Lokalna samouprava postaje partner višim razinama pri detektiranju i rješavanju sve većeg broja javnih problema, od onih tradicionalno lokalnih (komunalne službe) do makroekonomskih i socijalnih (Škarica, 2013). Smatra se da lokalna samouprava u sustavima suvremenih država obavlja dvije važne često isprepletene uloge: ulogu predstavnika i zaštitnika interesa lokalnog stanovništva (politička dimenzija) te ulogu nositelja/pružatelja mnogih javnih poslova (upravna dimenzija) (Lyngstad, 2010).

Europska povelja o lokalnoj samoupravi² pod lokalnom samoupravom podrazumijeva „pravo i mogućnost lokalnih jedinica da, u okvirima određenim zakonom, uređuju i upravljaju, uz vlastitu odgovornost i u interesu lokalnog stanovništva, bitnim dijelom javnih poslova.” Europska povelja postavila je temelje za karakter i zaštitu prava lokalne samouprave u Europi, ali i šire te je do 2010. godine kao međunarodni ugovor ratificirana u 42 zemlje Vijeća Europe. Povelja jamči političku, upravnu i financijsku autonomiju lokalnih vlasti u skladu s načelom supsidijarnosti, ali uzimajući u obzir snagu lokalnih jedinica da upravljaju svojim poslovima i pružaju usluge građanima. Ured Ujedinjenih naroda (UN) za javnu upravu definira lokalnu samoupravu kao „političku podjelu nacije ili države koja je ustrojena zakonom i ima značajnu kontrolu nad lokalnim poslovima, uključujući ovlasti uvođenja poreza ili preciziranja rada za propisane svrhe.” Također, lokalna samouprava smatra se „sustavom teritorijalne jedinice s definiranim granicama, pravnim identitetom, institucionalnom strukturom, ovlastima i dužnostima utvrđenim općim i posebnim statutima te stupnjem financijske i druge autonomije” (Hill, 1974).

2 Dokument Vijeća Europe potpisan 15. 10. 1985. u Strasbourgu, sastavljen na engleskom i francuskom jeziku. Dio članaka Republika Hrvatska ratificirala je 1997. godine, a preostale članke Povelje ratificirao je Hrvatski sabor 2008. godine (Zakon o potvrđivanju Europske povelje o lokalnoj samoupravi (NN - Međunarodni ugovori 14/97 i 4/08).

Uz definiciju lokalne samouprave veže se **načelo supsidijarnosti** koje podrazumijeva da se dio javnih funkcija obavlja na što je moguće nižoj razini vlasti, a više razine vlasti (supsidijarno) preuzimaju onaj dio poslova koje lokalne vlasti ne mogu dovoljno učinkovito obaviti na nižoj razini (Ministarstvo pravosuđa i uprave [MPU], 2020). Ovo načelo sadržano je u brojnim relevantnim dokumentima Europske unije. U tom kontekstu, primjena načela supsidijarnosti isključuje djelovanje Unije u slučajevima u kojima države članice mogu učinkovito riješiti probleme na središnjoj, regionalnoj ili lokalnoj razini te istodobno daje Uniji pravo da izvršava svoju nadležnost kada države članice ne mogu u dovoljnoj mjeri ostvariti ciljeve predloženog djelovanja i kada je djelovanje na razini Unije učinkovitije (MPU, 2020). Europski parlament navodi i da je glavni cilj načela supsidijarnosti jamčiti stupanj neovisnosti nižih jedinica u odnosu na viša tijela, ili lokalnih vlasti u odnosu na središnju državu (Europski parlament, 2009). Decentralizacija se sve više temelji na načelu supsidijarnosti, a znači da uže jedinice, koje su ujedno najbliže građanima, trebaju obavljati pretežni dio javnih poslova, sukladno svojem financijskom i stručnom kapacitetu (Koprić, 2009). Decentralizacija je postala neizostavan dio razvoja svih sustava lokalne samouprave u suvremenim državama. Suvremeni pristup procesu decentralizacije mora biti profesionalan, a ne stihijski. Taj postupak mora biti sustavan i integralan, dinamičan i postupan, zasnovan na kombinaciji između pristupa odozgo („top-down”) i odozdo („bottom-up”) te ekonomičan (Koprić, 2009). Na decentralizaciju utječu opća društvena i politička klima u nekoj državi, ustavno uređenje, teritorijalna podjela, ali i politička potpora i volja da se država decentralizira, znanje ključnih dionika te ostali faktori.

Može se zaključiti da se osnovna zamisao Europske povelje o lokalnoj samoupravi temelji na tome da Europa mora biti izgrađena na načelima demokracije i decentralizacije vlasti gdje jedinice lokalne samouprave predstavljaju jedan od glavnih temelja jer u njima građani imaju mogućnost ostvarivanja neposrednog prava upravljanja javnim poslovima. No iako je Povelja temeljni dokument o decentralizaciji i demokratizaciji država koje su ju prihvatile, konačni stupanj decentralizacije ipak u cijelosti ovisi o političkim tijelima središnje države i o njihovim političkim i gospodarskim interesima (Špoljarić i Javorović, 2017).

Osim Europske povelje o lokalnoj samoupravi, na razini Europske Unije usvojeni su brojni dokumenti koji su važni za razvoj gradova i lokalnu samoupravu. Neki od njih su: Teritorijalna agenda iz 2007., Teritorijalna agenda iz 2011. i Urbana agenda za Europsku Uniju iz 2016. godine. Teritorijalna agenda Europske unije usvojena 2007. naglašava jačanje teritorijalne kohezije i donosi teritorijalne prioritete za razvoj EU-a. Dva cilja se izravno tiču regija i gradova, a oni se odnose na jačanje policentričnog razvoja i inovacija kroz umrežavanje gradova; te uspostavu novih oblika partnerstva i upravljanja teritorijem između ruralnih i urbanih područja. U svibnju 2011. u Mađarskoj je usvojena Teritorijalna agenda EU 2020 kao plan prema uključivoj, pametnoj i održivoj Europi različitih regija. Ciljevi Agende su promovirati ujednačen teritorijalni razvoj, poticati integrirani razvoj, osigurati globalnu konkurentnost regija temeljenu na snažnim lokalnim gospodarstvima te unaprijediti teritorijalnu povezanost. U 2016. godini većina se gradova usuglasila oko važnosti postojanja regulative te potrebe utjecanja na središnju državu da kreira kvalitetniji pravni okvir za razvoj gradova, bolje financiranje i decentralizaciju sredstava. Može se reći da su planiranje i izrada strateških dokumenata preduvjet za uspješnu iskoristivost EU sredstava odnosno gradovi moraju prepoznati vlastite snage i slabosti, jačati potencijale kako bi što kvalitetnije usmjerili financijska sredstva u one projekte koji su od najvećeg značaja za grad.

Na tragu toga 2016. godine donesena je Urbana agenda za EU. Polazeći od načela supsidijarnosti i proporcionalnosti, Urbana agenda za EU teži uspostavljanju integriranog, koherentnog i koordiniranog pristupa EU politikama i zakonodavstvu kako bi se jačala međunarodna konkurentnost i potaknuo ne samo razvoj gradova, već i cijele EU te potaknula maksimalna uključenost glavnih aktera urbanih sredina u oblikovanje novih politika (Maletić, 2017). Agendom je definirano 12 tematskih prioritetnih područja koja su od iznimne važnosti za ostvarivanje pametnih, inovativnih, održivih i uključivih urbanih sredina od kojih koristi imaju i građani i okolna područja: (1) Uključivanje migranata i izbjeglica; (2) Kakvoća zraka; (3) Urbano siromaštvo; (4) Stanovanje; (5) Kružno gospodarstvo; (6) Radna mjesta i vještine u lokalnom gospodarstvu; (7) Klimatska prilagodba; (8) Energetski prijelaz; (9) Održivo korištenje zemljišta; (10) Urbana mobilnost; (11) Digitalni prijelaz; (12) Inovativna i odgovorna javna nabava. Inovativnost Agende očituje se u uspostavljanju partnerstva unutar prioritetnih područja, a predstavnici gradova, država članica, Europske komisije i drugih dionika sastaju se kako bi identificirali pojedine probleme i potencijalna rješenja te raspravljali o doprinosu politika EU razvoju gradova.

Osim navedenih dokumenata na razini EU-a važno je još spomenuti i dokument Ujedinjenih naroda iz 2016. godine, Nova urbana agenda (engl. *New Urban Agenda*). Nova urbana agenda nastavlja se na Agendu za održivi razvoj 2030., posebno u okviru cilja 11 o održivim gradovima i zajednicama. Uključuje šest tematskih područja i to: socijalna kohezija i pravednost; urbano radno okruženje; prostorni razvoj; urbano gospodarstvo; urbana ekologija i okoliš; urbano stanovanje i temeljne usluge, koja su prepoznata kao područja u kojima gradovi i lokalna samouprava mogu djelovati i pokrenuti promjene i u kojima kroz konkretne aktivnosti mogu poboljšati kvalitetu života stanovnika (UN Habitat, 2017). Nova urbana agenda utvrđuje standarde i principe za planiranje, izgradnju, razvoj, upravljanje i poboljšanje urbanih područja.

Iz navedenog se može zaključiti da bi cilj gradova i općina trebao biti izrada strateških dokumenata i primjenjivanje partnerskog pristupa na lokalnoj razini jer će na taj način moći bolje iskoristiti vlastite potencijale i djelovati u interesu lokalnog stanovništva.

2.2.1. Lokalna samouprava u Republici Hrvatskoj – pojam i ustrojstvo

Lokalna samouprava oblik je organizacije javne uprave koja u većini slučajeva postoji kao najniža razina uprave u državi sa svrhom pružanja i zadovoljenja lokalnih javnih usluga i dobara. Pojam lokalne samouprave u širem smislu podrazumijeva sve razine samouprave u sustavu (općinska/gradska, pokrajinska/županijska, regionalna i eventualne druge). Lokalna samouprava u užem smislu podrazumijeva samo prvu, najnižu razinu samouprave (Lukeš-Petrović et al., 2005). Općine i gradovi predstavljaju jedinice lokalne samouprave dok su županije jedinice područne (regionalne) samouprave.

U Republici Hrvatskoj ustrojeno je ukupno 555 jedinica lokalne samouprave i to (MPU, 2020):

- 428 općina
- 127 gradova te
- 20 jedinica područne (regionalne) samouprave, odnosno županija i grad Zagreb.

Grad Zagreb, kao glavni grad Republike Hrvatske, ima poseban status grada i županije, tako da je u Republici Hrvatskoj sveukupno 576 jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave.

Prema Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17); „**Grad** je jedinica lokalne samouprave u kojoj je sjedište županije te svako mjesto koje ima više od 10 000 stanovnika, a predstavlja urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu. U sastav grada kao jedinice lokalne samouprave mogu biti uključena i prigradska naselja koja s gradskim naseljem čine gospodarsku i društvenu cjelinu te su s njim povezana dnevnim migracijskim kretanjima i svakodnevnim potrebama stanovništva od lokalnog značenja.” Iznimno, gdje za to postoje posebni razlozi i posebno značenje (povijesno, gospodarsko, geoprometno) gradom se može utvrditi i mjesto koje ne zadovoljava navedene uvjete. „**Općina** je jedinica lokalne samouprave koja se osniva, u pravilu, za područje više naseljenih mjesta koja predstavljaju prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu te koja su povezana zajedničkim interesima stanovništva.” „**Županija** je jedinica područne (regionalne) samouprave čije područje predstavlja prirodnu, povijesnu, prometnu, gospodarsku, društvenu i samoupravnu cjelinu, a ustrojava se radi obavljanja poslova od područnoga (regionalnog) interesa.”

Vidljivo je da broj stanovnika nije bio ključan kriterij za osnivanje gradova i općina budući da 42 općine imaju više od 5 000 stanovnika, od čega ih je šest s više od 10 000 stanovnika, dok 64 grada ima manje od 10 000 stanovnika, od čega ih je 22 s manje od 5 000 stanovnika (Ott et al., 2018). Jedan od problema teritorijalne podjele u Republici Hrvatskoj je to što postoji određen broj malih jedinica lokalne samouprave (općina) koje nemaju dovoljno financijskih i kadrovskih kapaciteta za osiguravanje optimalne razine javnih usluga svojim stanovnicima potrebnih za poticanje lokalnog ekonomskog razvoja (Mičetić Fabić, 2017). Također, veliki broj općina i gradova ima status jedinica s posebnim položajem (brdsko-planinska područja, područja posebne državne skrbi, potpomognuta područja i otoci) što uvelike pridonosi složenosti teritorijalnog ustroja kao i procesa decentralizacije (Rašić Bakarić et al., 2014). Kao jedno od mogućih rješenja za problem prevelikog broja malih jedinica lokalne samouprave (općina) može biti jačanje suradnje s drugim gradovima i općinama. Pravo na suradnju i udruživanje jedinica lokalne samouprave posebno štiti Europska povelja o lokalnoj samoupravi u članku 10 - „Lokalne jedinice imaju u skladu sa zakonom pravo da, u obavljanju svojih ovlasti, surađuju i udružuju se s drugim lokalnim jedinicama radi obavljanja poslova u zajedničkom interesu.”

2.2.2. Djelokrug jedinica lokalne samouprave

Devedesetih godina većina je javnih poslova bila pridržana sustavu državne uprave, a samo je manji dio tih poslova bio povjeren lokalnim samoupravnim jedinicama (Koprić, 2005). Općenito govoreći, lokalnim jedinicama bili su povjereni poslovi manje važnosti među kojima su najznačajnije bile komunalne službe. Tek krajem 2000. godine promjene Ustava napravile su veliki zaokret predviđajući ograničenje vlasti središnje države pravom na lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu te tako stvorile nov temelj razvoju lokalne samouprave. Ustav tada definira županije kao jedinice područne (regionalne) samouprave, jamči širok samoupravni djelokrug ne samo njima nego i jedinicama lokalne samouprave (gradovima i općinama), uvodi opću klauzulu u određivanju lokalnih poslova te prihvaća načela supsidijarnosti i solidarnosti. Osam godina poslije odnosno 2008. godine Hrvatska je u potpunosti ratificirala Europsku povelju o lokalnoj samoupravi. Nakon ratifikacije hrvatski je Ustav prihvatio duh Povelje, a hrvatsko se zakonodavstvo počelo usklađivati s onim njezinim odredbama koje je Hrvatska ratificirala.

Gradovi i općine u svom samoupravnom djelokrugu obavljaju poslove lokalnog značaja kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, a koji nisu Ustavom ili zakonom dodijeljeni državnim tijelima, dok županije obavljaju poslove od područnog (regionalnog) značaja. Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi utvrđena su područja koja spadaju u samoupravni djelokrug općina i gradova te županija (MPU, 2018).

Djelokrug poslova lokalne samouprave dijeli se na izvorne (samoupravne) i povjerene (poslovi državne uprave) poslove (Čulo i Marinac, 2010). Izvorni poslovi proizlaze iz samoupravnog djelokruga lokalne samouprave. Povjerene poslove čine poslovi koje državni organi ne mogu samostalno, čak ni preko svojih područnih tijela, obaviti pa se ti poslovi prenose na jedinice lokalne samouprave. Za poslove iz samoupravnog djelokruga odgovornost snose sami gradovi i općine dok je kod povjerenih poslova odgovornost i dalje na tijelima središnje države. U samoupravnom djelokrugu gradovi i općine imaju pravo na slobodnu opću regulaciju te se za obavljanje vlastitih poslova u načelu financiraju iz vlastitih sredstava.

Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17) definirani su poslovi koje obavljaju općine i gradovi:

- uređenje naselja i stanovanja
- prostorno i urbanističko planiranje
- komunalno gospodarstvo
- briga o djeci
- socijalna skrb
- primarna zdravstvena zaštita
- odgoj i osnovno obrazovanje
- kultura, tjelesna kultura i sport
- zaštita potrošača
- zaštita i unapređenje prirodnog okoliša
- protupožarna i civilna zaštita
- promet na svome području
- ostali poslovi sukladno posebnim zakonom

Veliki gradovi, iznad 35 000 stanovnika, uz gore navedene poslove obavljaju još i:

- održavanje javnih cesta
- izdavanje građevinskih i lokacijskih dozvola, drugih akata vezanih za gradnju te provedbu dokumenata prostornog uređenja

Svaka jedinica lokalne samouprave želi djelovati u interesu svojih građana, nastoji povećati kvalitetu života i zaposlenost, poticati poduzetništvo kako bi ojačala svoju ekonomsku i fiskalnu osnovu, poboljšati zaštitu okoliša, pružiti kvalitetu javnih usluga.

„U suvremeno se doba lokalnu samoupravu sve više nastoji orijentirati na ekonomski rast i razvoj: komunalna infrastruktura mora biti u funkciji ekonomskog razvoja jedinice, sama jedinica mora biti konkurentna u usporedbi s drugima kako bi privukla privredne aktere, nizom marketinških i sličnih aktivnosti mora privući ekonomske procese (od proizvodnih do turističkih), njezine aktivnosti moraju pomoći ekonomskom razvoju i poduprijeti ga, čak i raznim poticajima, pripremiti strateške planove gospodarskog razvoja, projektnim pristupom osigurati efikasno ostvarenje ciljeva lokalne zajednice, uključiti se u tijek novca iz europskih fondova, pa čak i transparentnom objavom podataka omogućiti privatnicima da razumiju ekonomske potrebe lokalne sredine i pronađu neku ekonomsku nišu povezanu s pružanjem javnih usluga građanima. Ujedno, ekonomski razvoj upozorava na ekološka pitanja i na dugoročno održiv razvoj, dakle takav ekonomski razvoj koji ne iscrpljuje nepovratno prirodne mogućnosti pojedine lokalne jedinice niti je dovodi u ekološki neodrživu situaciju” (Koprić, 2015).

Za obavljanje svih navedenih poslova, jedinice lokalne samouprave moraju osigurati lokalne kapacitete (ekonomske, organizacijske, ljudske) te se okrenuti suradnji i udruživanju sa susjednim lokalnim jedincima u cilju jačanja lokalnih interesa.

2.3. Sudionici lokalnog ekonomskog razvoja

Da bi se osigurao učinkovit lokalni ekonomski razvoj razni dionici moraju biti uključeni u njegove aktivnosti. Uloge dionika u procesu LER-a različite su, a određuju se s obzirom na razinu utjecaja, položaja te funkcija koje mogu obavljati (Oduro-Ofori, 2011). Dionici u LER-u mogu sudjelovati u različitim fazama. Mogu biti uključeni u fazu planiranja, provođenja ili „monitoringa”, ili kao stručna, financijska, informacijska ili druga podrška. Glavni su dionici LER-a jedinice lokalne samouprave (javni sektor), privatni sektor te stanovništvo i neprofitne organizacije. Uspješna koordinacija i uključenost svih dionika glavno je obilježje LER-a.

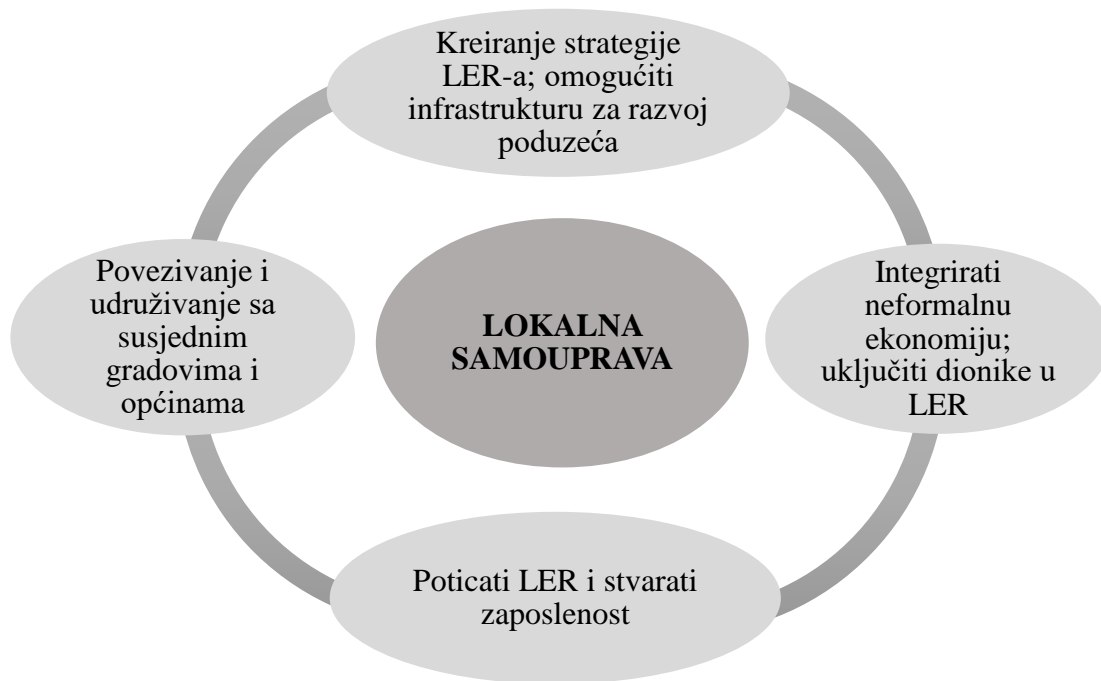
U ovom dijelu rada pobliže se opisuju glavni sudionici LER-a.

2.3.1. Jedinice lokalne samouprave

Pristup razvoju „bottom-up” naglašava bitno drugačiju ulogu lokalne samouprave gdje dolaze do izražaja lokalni razvojni resursi i to ljudski resursi, lokalno znanje, lokalno poticanje i osmišljavanje razvojnih programa, uključivanje „lokalnih snaga” (lokalnog stanovništva), koordiniranje i vrednovanje. Gradovi su jedan od nositelja temelja razvoja svake zemlje. Svaki projekt koji se realizira događa se na teritoriju nekog grada, ili u nekoj općini. Da bi taj razvoj bio što kvalitetniji i brži gradovi i općine moraju na optimalan način koristiti svoje resurse kako bi ostvarili konkurentsku prednost i pozicionirali se u odnosu na ostale. U Republici Hrvatskoj jedinice lokalne samouprave predstavljaju geografske, gospodarske, prirodne, kulturne i društvene cjeline koje u pravilu obuhvaćaju nekoliko naselja, općina i gradova (Denona Bogović i Črnac Rocco, 2009). Prema Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi gradovi i općine imaju statut. Statutom je detaljnije određen samoupravni djelokrug općine/grada, ustrojstvo, ovlasti i način rada tijela, način obavljanja poslova, oblici konzultiranja građana, oblici suradnje te druga važna pitanja.

Osim što su nositelji mnogih administrativnih i drugih poslova, gradovi i općine čine temeljnu razinu na kojoj se planira i provodi lokalni ekonomski razvoj. Prema definiciji Svjetske banke lokalna samouprava ima ključnu ulogu u LER-u kroz stvaranje povoljnog okruženja za uspjeh poslovanja. Slika 1 prikazuje ulogu lokalne samouprave u procesu LER-a.

Slika 1. Uloga lokalne samouprave u LER-u

Izvor: Obrada autorice prema United Cities and Local Governments, 2016.

Kreiranje kao i provedbu strategije provode javni, privatni i nevladin sektor zajedno u skladu sa svojim sposobnostima i resursima. Međutim, uloga lokalne samouprave je nadzirati i koordinirati postupak kako bi se osigurala proporcionalna korist. Isto tako, lokalna samouprava mora osigurati sigurno i stabilno okruženje za poslovanje poduzeća, a prije svega fizičku infrastrukturu - ceste, opskrbu vodom, električnom energijom, gospodarenje otpadom, informacijske i komunikacijske tehnologije - što je sve preduvjet za gospodarsku aktivnost i razvoj poduzeća (UCLG, 2016). Dodatno, lokalna samouprava mora uključiti sve dionike u viziju razvoja grada i graditi partnerstva između gospodarske komore, malih i srednjih poduzeća, obrazovnih institucija, udruga, stanovnika i ostalih dionika koji su ključni za uspjeh lokalnog ekonomskog razvoja. Povezivanje i udruživanje sa susjednim gradovima i općinama u cilju bolje suradnje i razmjene informacija i znanja veoma je važno kako bi se što uspješnije provodio LER (Palavicini Corona, 2012). Može se reći da su vodstvo i koordinacija lokalne samouprave ključni faktor koji vodi ka održivom lokalnom ekonomskom razvoju (UCLG, 2016).

2.3.2. *Privatni sektor*

Uloga LER-a je da, između ostalog, stvori pozitivnu poslovnu klimu i osigura povoljne uvjete za razvoj i poslovanje privatnog sektora unutar svojih gradova i općina. Privatni sektor obuhvaća tvrtke koje su u vlasništvu privatnih pojedinaca pa ih oni financiraju i pokreću. Cilj tvrtki u privatnom sektoru je profit (Bakotić i Bušić, 2014). Tvrtke u privatnom sektoru mogu biti male tvrtke, gdje je vlasnik samo jedna osoba, ili velike multinacionalne tvrtke koje posluju širom svijeta. Ovaj sektor ima mogućnost generirati ulaganja, stvarati radna mjesta i proizvoditi.

Privatne tvrtke često izabiru svoju lokaciju u urbanim područjima zbog dobre prometne povezanosti, infrastrukture, dostupnosti električne energije, vode, kanalizacije, telekomunikacija, radne snage, koristi od razmjene tržišta (Svjetska banka, 2001). Možda najvažnija i najučinkovitija inicijalna aktivnost ekonomskog razvoja koju gradovi i općine mogu poduzeti da bi privukli vanjske ulagače, bilo domaće ili međunarodne, je da pojednostave propise odnosno poboljšaju i smanje procese i procedure kroz koje tvrtke moraju proći, unutar same gradske uprave. Njihovim smanjenjem gradovi i općine poboljšavaju svoje poslovno okruženje i postaju poznati kao povoljni za poslovanje.

Razvoj poslovanja na nekom području može imati jednu ili više od četiri osnovne dimenzije (Green Leigh i Blakely, 2017):

- poticati razvoj novih poduzeća – „start up”
- privlačiti nove tvrtke
- zadržati i proširiti postojeće tvrtke
- podržati inovacije i poduzetništvo

Osim navedenih razvoja poslova svjetska praksa sve više naglašava i značaj suradnje između javnog i privatnog sektora. Vodeće međunarodne institucije prepoznaju ključnu ulogu lokalnih samouprava, ali i privatnog sektora u gospodarskom razvoju. Svjetska banka (2001) navodi da je „... cilj stručnjaka za lokalni ekonomski razvoj u sektoru urbanog razvoja pružati podršku lokalnim samoupravama u utvrđivanju najučinkovitije strategije za otvaranje novih radnih mjesta i revitalizaciju gospodarstva gradova.”

Stoga bi lokalne samouprave trebale planirati lokalni ekonomski razvoj u uskoj suradnji s privatnim sektorom. Kao rezultat takve suradnje spominje se javno-privatno partnerstvo koje sve više u Republici Hrvatskoj postaje model razvoja gradova i općina (Denona Bogović i Črnac Rocco, 2009). Prema Zelenoj knjizi Europske komisije javno-privatno partnerstvo (JPP) može se definirati kao pojam koji se odnosi na sve oblike suradnje između javne vlasti i privatnog sektora s ciljem osiguranja sredstava, izgradnje, obnove, upravljanja ili održavanja infrastrukture ili pružanja javnih usluga (Europska komisija, 2004). JPP se primjenjuje jer od njega imaju koristi i javni i privatni sektor. Javni sektor i dalje zadržava odgovornost za zadovoljavanje potreba građana za pružanjem javnih usluga, a doprinos privatnog sektora u pružanju tih usluga je u njegovu financijskom i upravljačkom potencijalu te inovativnosti i upravljačkim vještinama (Šimović et al., 2007). Prednosti JPP-a na lokalnoj razini vide se kroz razvoj lokalne ekonomije (npr. izgradnja infrastrukture), diverzifikaciju regionalnih/lokalnih poslovnih aktivnosti, poticanje održivog poduzetništva, poboljšavanje obrazovanja i obuke, davanje podrške razvoju lokalne zajednice (npr. povećanje standarda škola, bolnica, stambenih jedinica), očuvanje okoliša te poboljšanje kvalitete života (Perić, Dragičević, 2006a). Također treba istaknuti da je za projekte javno-privatnog partnerstva veoma važan poticajan pravni okvir koji omogućuje sigurnost i poslovnu atraktivnost privatnom sektoru odnosno investitorima.

2.3.3. Lokalno stanovništvo

Kako bi se uspješno provodio LER u proces mora biti uključena javnost, odnosno lokalno stanovništvo. Prema Europskom institutu za sudjelovanje javnosti (2009), sudjelovanje javnosti može se opisati kao promišljeni proces u kojem zainteresirani građani, organizacije civilnog društva i ostali sudjeluju u kreiranju politike prije donošenja konačne političke odluke. Postoje i mnoge druge definicije uglavnom vezane za uključivanje građana u političko odlučivanje kroz različite načine sudjelovanja (Chi et al., 2014). Sudjelovanje ima niz pozitivnih učinaka i uključuje donošenje naprednih odluka, veće partnerstvo, vlasništvo i odgovornost u provedbi odluka, kao i veće povjerenje u javne institucije (Hartay, 2011). U literaturi se također ističe da je sudjelovanje građana u procesu odlučivanja važan stup demokracije (Europski institut za sudjelovanje javnosti, 2009.; Michels i De Graaf, 2010; OECD, 2001).

Važnost sudjelovanja građana u odlučivanju na lokalnoj razini navedena je u Rezoluciji 326 Vijeća Europe (2011a). Rezolucijom se naglašava da postoji sve veća potreba da građani imaju neposredan kontakt s izabranim dužnosnicima i imaju određeni utjecaj na izvršavanje ovlasti i odgovornost vlasti.

Sudjelovanje građana može biti različito, pasivno sudjelovanje koje uključuje razmjenu informacija i savjetovanja kroz javnu raspravu do aktivnog sudjelovanja koje uključuje interaktivno sudjelovanje kroz radionice i partnerski dogovor (Chi et al., 2014). Pasivno sudjelovanje ima mnogo nedostataka jer troši resurse i vrijeme za razliku od aktivnog sudjelovanja koje građanima donosi pozitivan stav o mnogim temama od javnog interesa. Važna je pretpostavka da lokalno stanovništvo doživljava grad ili općinu kao svoju jer lokalna samouprava treba biti prilagođena obilježjima, specifičnim potrebama i životnim navikama lokalnog stanovništva što je preduvjet aktivnog sudjelovanja u upravljanju lokalnim poslovima. Da bi građani sudjelovali u procesu donošenja odluka trebaju biti informirani o aktivnostima koje provode tijela lokalne samouprave. Obveza tijela lokalne samouprave je da osiguraju javnost i transparentnost svoga rada što podrazumijeva uključivanje javnosti u proces donošenja odluka, kao i proces realiziranja donesenih odluka (Martinović, 2013).

Međutim, različite zemlje imaju različito iskustvo u sudjelovanju građana. U nekim zemljama pravo sudjelovanja regulirano je ustavom kao npr. u Mađarskoj i Hrvatskoj (Jurlina Alibegović i Slijepčević, 2015). Određeni aspekti sudjelovanja građana regulirani su Zakonom o lokalnoj samoupravi. Engleska i Austrija su zemlje koje karakterizira uključivanje svih dionika u proces donošenja odluka (Hartay, 2011). Na lokalnoj razini Engleska pokazuje dobru praksu i za regulaciju i za provedbu konzultacijskih postupaka i drugih alata za sudjelovanje. Međutim, u zemljama srednje i jugoistočne Europe mnoge lokalne samouprave još uvijek nemaju institucionalne okvire i sposobnost za participativne procese.

Učinkovito sudjelovanje građana ključno je za provođenje LER-a. Svaki bi član nekog grada ili općine morao imati priliku za aktivno sudjelovanje u osmišljavanju, provođenju te nadzoru provođenja usvojenih odluka. Pri tome lokalna vlast mora stvoriti uvjete za sudjelovanje javnosti u najvećoj mogućoj mjeri i pritom pokušati uključiti građane gdje god je to moguće. Lokalna samouprava mora promicati i stvarati takvo okruženje koje će stimulirati sudjelovanje građana (Ploštajner, 2002).

2.4. Planiranje, djelovanje i financiranje lokalnog ekonomskog razvoja

Proces planiranja lokalnog ekonomskog razvoja je proces koji bi trebao isporučiti proizvod (Green Leigh i Blakely, 2017). To podrazumijeva nova i bolja radna mjesta, povećanje prihoda i kvalitetu života. LER strateški planira lokalna samouprava (grad ili općina) u suradnji s partnerima iz privatnog i nevladinog sektora. Da bi lokalni ekonomski razvoj bio učinkovit, moraju se identificirati i uzeti u obzir ekonomske snage, slabosti, prilike i prijetnje i dogovoriti zajednička strategija. Strateško planiranje nudi gradovima priliku da rade zajedno na poboljšanju lokalne ekonomije i povećanju konkurentnosti potičući na taj način održiv i uključiv rast. Grad ili općina mora utvrditi prioritete i glavne ciljeve razvoja. Isto tako treba identificirati razvojne projekte te utvrditi načine financiranja.

2.4.1. Proces planiranja lokalnog ekonomskog razvoja

Primjeri dobre prakse pokazuju da se do LER-a dolazi na temelju pažljivo pripremljene i provedene lokalne razvojne strategije (Jurlina Alibegović, 2007). Strategija LER-a je ključna komponenta procesa planiranja bilo kojeg grada ili općine. U početnoj fazi, prije nego se krene u izradu strategije, grad ili općina odlučuje da su koristi poduzimanja postupka planiranja LER-a vrijedne truda. Široka podrška svih u gradu ili općini je presudna. Što je više sudionika uključeno u proces planiranja, to je više lokalnog znanja dostupno za pomoć. Vještine i resursi koje svaki od tih dionika donose u proces planiranja LER-a pružaju kritičnu osnovu za uspjeh.

Proces planiranja LER-a odvija se u pet faza (Svjetska Banka, 2001):

- organiziranje akcija
- izrada kompetitivne procjene
- stvaranje LER strategije
- implementiranje LER strategije
- pregled LER strategije

Organiziranje akcija pomoću stvaranja tima

LER ovisi o uspjehu zajedničkih akcija javnog, privatnog i nevladinog (sindikati, udruge, razne organizacije) sektora. Grad/općina započinje proces planiranja identificiranjem ljudi, javnih institucija, privatnih tvrtki, građanskih organizacija, stručnjaka i ostalih skupina koje imaju interes za lokalnu ekonomiju, odnosno formiranjem LER tima. Tim uključuje manji broj ljudi koje je imenovao gradonačelnik ili načelnik. Od ključne je važnosti da sudionici tima razumiju i prepoznaju LER kao (Svjetska banka, 2001):

- proces stvaranja bogatstva, novih radnih mjesta, stvaranja dohotka te, u konačnici, ublažavanja siromaštva i poboljšanja kvalitete života stanovništva
- proces koji promiče inovacije, suradnju između javnog i privatnog sektora te civilnog društva, planiranje temeljeno na pristupu „bottom-up“ i održivi razvoj koji uključuje ekološku i društvenu odgovornost u ekonomskom razvoju
- mogući doprinos budućem rastu prihoda jedinicama lokalne samouprave
- namjenski i planirani pristup promicanju ekonomske transformacije (restrukturiranje)

Potrebno je dobro razumijevanje LER-a od strane tima kako bi se u potpunosti surađivalo u koracima strateškog planiranja.

Izrada kompetitivne procjene

Od iznimne važnosti za određivanje strategije je poznavanje konteksta lokalne ekonomije. Ova faza uključuje prikupljanje informacija, ocjenu stanja, izradu profila lokalne sredine i stanja lokalnog razvoja, anketiranje poslovnog sektora o odnosu prema poslovnim aktivnostima te SWOT analizu (Jurlina Alibegović, 2007).

Ključne informacije koje se često koriste u procjeni lokalne ekonomije uključuju (LGSP-LED³, 2011):

1. **Ekonomsku strukturu** - veličina i sektorska struktura gospodarstva grada/općine i njegovih okolnih zajednica;

³ Local Governance Support Program for Local Economic Development

2. **Lokalne resurse** - teritorijalno specifični čimbenici koji utječu na konkurentnost, uključujući prirodne resurse i pristup tržištu, imovinu, promet i drugu infrastrukturu;
3. **Ljudski kapital** - karakteristike lokalnog stanovništva i radne snage, uključujući stopu zaposlenosti i razinu obrazovanja;
4. **Institucije** – odnose se na kvalitetu i učinkovitost vladinih i neformalnih institucija; i
5. **Regionalne i nacionalne informacije** - informacije o onome što se događa na nacionalnoj i regionalnoj razini, a da utječe na lokalnu.

Postoji širok raspon metoda za prikupljanje potrebnih podataka za lokalnu ekonomsku procjenu. Ove metode uključuju: „desk” metodu, prikupljanje kvantitativnih i kvalitativnih informacija, analizu tržišta rada, analizu statističkih podataka na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, anketne upitnike (o okruženju i poslovnom stavu), strukturirane/nestrukturirane intervjuje i fokus grupe.

Posebno treba naglasiti važnost savjetovanja s privatnim (poslovnim) sektorom u prikupljanju podataka. Jasna percepcija olakšavajućih i ometajućih čimbenika u poslovanju dat će gradu/općini jasniju sliku onoga što je potrebno za poticanje rasta poduzeća.

Ključno u ovoj fazi je utvrđivanje konkurentskih prednosti grada/općine kao i mogućnosti suradnje (Swinburn et al., 2006). To zahtjeva promatranje susjednih gradova i općina, ili drugih u regiji sličnih veličina ili ekonomske strukture kako bi se shvatile razlike i utvrdile koje su snage, a koja područja slabosti. Utvrđivanje prilika za suradnju može pomoći u rješavanju lokalnih problema i povećati konkurentnost na nacionalnoj i globalnoj razini. Jedan od uobičajenih alata je SWOT analiza. Rezultati SWOT analize najviše pomažu u definiranju težišta strategije LER-a. Analiza će dati inpute za stvaranje vizije, ciljeva, programa i projekata koji će maksimalno iskoristiti prednosti, riješiti slabosti, iskoristiti mogućnosti i ublažiti prijetnje.

Stvaranje LER strategije

Važno je da se izrada LER strategije provodi primjenom participativnog pristupa planiranju. Participativni pristup znači da u izradi strategije lokalnog razvoja sudjeluju svi relevantni dionici koji djeluju u gradu ili općini. Isto tako, namjera je da se ostvari cjelovit pristup LER-u odnosno da se uravnoteže ekonomski razvoj s ekološkim i socijalnim pitanjima.

Obično se koriste 3-5-10-godišnji vremenski okviri za LER strategiju kako bi se rezultati mogli postići i mjeriti u dužem vremenskom razdoblju (Svjetska banka, 2001). Prepoznavanje određenog vremenskog okvira također će učiniti strategiju realnijom i dati konkretne mjerne parametre.

Strategija za LER sadrži sljedeće elemente (Svjetska banka, 2001):

- zajedničku viziju,
- ciljeve,
- programe,
- mjere i akcijske planove

Implementiranje LER strategije

Svaka LER strategija trebala bi imati plan provedbe koji zauzvrat podržava pojedinačne akcijske planove projekta. Plan provedbe utvrđuje proračunske i kadrovske potrebe kao i institucionalne i proceduralne implikacije provedbe LER strategije. Akcijski planovi daju konkretne detalje o komponentama projekta uključujući hijerarhiju zadataka, odgovorne strane, realni vremenski raspored, ljudske resurse i financijske potrebe, izvore financiranja, očekivane rezultate, mjere uspješnosti i sustave za ocjenu napretka za svaki projekt (Swinburn et al., 2006).

Projekti koji se mogu provesti u kratkom roku igraju važnu ulogu u izgradnji samopouzdanja dionika. Ostali projekti imat će srednjoročni i dugoročni vremenski okvir. U svakom slučaju, projekte trebaju „podržati” pojedinci ili skupina dionika u skladu s interesima, resursima, predanošću i stručnošću. Razvijanje dobrog sustava za praćenje i evaluaciju integrirane LER strategije važno je i omogućava analizu i pregled. Omogućuje timu da pravilno kvantificira rezultate, opravda troškove, odredi potrebna poboljšanja i prilagođavanja i razvije dobre prakse.

Pregled LER strategije

Iako se LER strategija obično donosi za razdoblje od tri do osam godina, strategija bi se trebala revidirati godišnje kako bi se omogućila prilagodba u skladu s promjenom lokalnih uvjeta. Provedba strategije LER-a trebala bi biti podvrgnuta strogoj godišnjoj procjeni. Revizija bi trebala uključivati, kad je to moguće, inpute, ishode, učinke, kao i postupak provedbe te razinu i opseg sudjelovanja dionika. Pored pregleda strategije trebali bi postojati sustavi za praćenje napretka

svakog projekta. Ovi će sustavi omogućiti timu i donositeljima odluka prilagodbu strategije. Ukoliko su programi ili projekti dovršeni ili se smatraju neprikladnim, mogu se uključiti novi.

2.4.2. Djelovanje lokalnog ekonomskog razvoja

Tri su temeljna cilja lokalnog ekonomskog razvoja: postići lokalnu ekonomsku stabilnost, osigurati raznoliku sektorsku strukturu lokalnog gospodarstva i promovirati lokalnu održivost (Green Leigh i Blakely, 2017).

Osiguranje ekonomske stabilnosti i poticanje raznolike sektorske strukture gospodarstva često su primarni elementi planiranja lokalnog ekonomskog razvoja (Dissart, 2003). Pretpostavlja se da raznolikost sektora povećava ekonomsku stabilnost, odnosno prisutnost više sektora i poduzeća u određenom gradu smanjuje fluktuaciju zaposlenih (Chen, 2020). Da bi osigurao lokalnu ekonomsku stabilnost i stvorio nova radna mjesta grad treba pronaći načine da potakne osnivanje novih poduzeća, održi i proširi postojeća lokalna poduzeća, privuče nova ulaganja i ulaže u ljudske kapacitete. Važno je stvoriti pozitivnu poslovnu klimu koja će djelovati kao *pull* faktor (faktor privlačenja) za velika poduzeća. Nijedan grad sa samo jednim ili malim brojem poduzeća nije siguran od fluktuacije radnika. Grad/općina ne smije ovisiti samo o jednom sektoru te treba pružiti bolje, kontinuirane i stalne mogućnosti zaposlenja svojim stanovnicima. Shodno tome, gradovi trebaju uložiti više truda i raditi na poboljšanju procesa zapošljavanja, poboljšati kvalitetu usluga i općenito života u svakom gradu, poboljšati infrastrukturu i otvoriti nova radna mjesta koja mogu doprinijeti održivosti društva (Krstinić Nižić et al., 2019). Jako je važno promovirati održivost, odnosno održivi ekonomski razvoj. Strateško i dugoročno planiranje najvažnije je za postizanje održive budućnosti. Kada se govori o održivosti, mora se razmotriti i utjecaj velikih poduzeća na okoliš. Poduzeća moraju brinuti o zaštiti okoliša te smanjiti velike pritiske proizvodnje i potrošnje na okoliš. Isto tako grad/općina može tražiti nova poduzeća koja usvajaju zelenu praksu.

Svaki grad/općina mora identificirati svoje prilike i snage kao i dostupnost resursa. Isto tako grad mora iskazati glavne ciljeve ekonomskog razvoja. Analizirajući gospodarsku strukturu i utvrđujući prioritete u ekonomskom razvoju nositelji gradske vlasti moraju uzeti u obzir sljedeće (Green Leigh i Blakely, 2017):

- utvrditi koji sektori (djelatnosti) igraju dominantnu ulogu u lokalnoj ekonomiji u pogledu radnih mjesta, prodaje, plaćanja poreza i povezivanja s drugim industrijama – npr. poljoprivredom, šumarstvom, obrtništvom itd.

- identificirati veze između lokalne ekonomije i vanjske ekonomije kako bi se utvrdilo u kojoj mjeri lokalni sektori i infrastruktura reagiraju na promjene u regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj ekonomiji
- procijeniti lokalni potencijal za ekonomski rast i stabilnost
- istražiti nepredviđene situacije važne lokalnom stanovništvu ili političkom vodstvu koje bi mogle imati velike utjecaje na radna mjesta, javne prihode i rashode, ekonomsku produktivnost, kvalitetu posla, ali i na kvalitetu života

Nositelji gradske vlasti moraju odlučiti koje će pristupe razvijati kako bi se osiguralo radna mjesta i potrebnu ravnotežu posla za stanovnike, s obzirom na raspoložive resurse i ciljeve lokalnog razvoja. Postoje četiri strateška pristupa: razvoj temeljen na lokalitetu, razvoj temeljen na poduzetništvu, razvoj temeljen na ljudskim resursima i razvoj temeljen na potrebama lokalnog stanovništva (Blakely, 1994). Da bi se uspješno provodio lokalni ekonomski razvoj grad mora uključiti različite elemente svih pristupa ovisno o lokalnim potrebama i okolnostima.

2.4.3. Financiranje lokalnog ekonomskog razvoja

Financiranje LER-a posebno je važno te predstavlja težak izazov gradovima i općinama u uspješnoj realizaciji planirane aktivnosti. Iako je lokalni ekonomski razvoj dugoročan proces u mnogim slučajevima financiranje LER-a vezano je za kratkoročne planove i godišnja financijska odobrenja. Proračun jedinica lokalne samouprave pokazatelj je smjera razvoja svakog grada (Perkov i Ćurko, 2017) te kao takav predstavlja osnovni instrument za financiranje aktivnosti LER-a.

Proračun bi trebalo planirati po programima tj. aktivnostima i projektima koji su definirani strategijom, odnosno potrebno je da se svi prioritetni proračunski ciljevi planiraju zajedno s izvorima sredstava za njihovo financiranje i da su usklađeni sa strategijom LER-a, strateškim ciljevima te mjerama za njihovo ostvarenje (Jurlina Alibegović, 2007). Takvim planiranjem proračuna omogućuje se jednostavno i transparentno praćenje izvršavanja proračuna, mjerenje ostvarenih rezultata te izvještavanje o ostvarivanju rezultata.

Osim proračuna gradovi i općine mogu koristiti i druge različite instrumente za financiranje aktivnosti LER-a:

- Europski strukturni i investicijski fondovi (ESI fondovi) (Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske Unije [MRRFEU], 2019) namijenjeni su za (su)financiranje konkretnih projekata i programa kojima se unaprjeđuju i ostvaruju određene europske politike (primjerice regionalni razvoj, zapošljavanje, socijalno uključivanje, istraživanje i inovacije).
 - *Europski socijalni fond* - glavni financijski instrument EU-a za ostvarivanje strateških ciljeva politike zapošljavanja. Osnovni mu je cilj smanjenje razlika u životnom standardu u državama članicama EU-a i to kroz promicanje ekonomske i socijalne kohezije. ESF je usmjeren na poticanje poduzetništva, pružanje pomoći posloprimcima u pronalaženju boljih radnih mjesta i uspostavi pravednijih mogućnosti za sve građane EU-a prilikom njihovog zapošljavanja. U Republici Hrvatskoj prioritetna područja financiranja putem ESF-a su zapošljavanje, obrazovanje, socijalno uključivanje te razvoj civilnog društva.
 - *Europski fond za regionalni razvoj* - cilj mu je jačanje gospodarske i socijalne kohezije te smanjivanje razlika u razvoju između regija unutar EU-a ili između određenih socijalnih grupa. Uglavnom je usmjeren na infrastrukturne investicije, proizvodne investicije u cilju otvaranja radnih mjesta te na lokalni razvoj i razvoj malog i srednjeg poduzetništva.
 - *Kohezijski fond* - namijenjen je najmanje razvijenim državama članicama Europske unije. Fond financira velike infrastrukturne projekte kojima se unapređuje okoliš i razvija prometna infrastruktura određena kao sastavni dio Transeuropske prometne mreže, a postoji mogućnost ulaganja i izvan navedenih mreža.
 - *Integrirana teritorijalna ulaganja (ITU mehanizam)* – mehanizam Europske unije, omogućuje integriranje sredstava iz različitih europskih fondova i operativnih programa te ulaganje tih sredstava u aktivnosti kojima će se ojačati uloga gradova kao pokretača gospodarskog razvoja.

- Javno-privatna partnerstva (JPP) – zbog proračunske ograničenosti financijskih sredstava te rasta lokalnih potreba javlja se suradnja javnog i privatnog sektora. Koristi javnog sektora očituju se u ukupnom razvoju te povećanju životnog standarda i blagostanja domaćeg stanovništva, a privatnog sektora u povratu na uloženo. Postoje različiti oblici sustava JPP-a, a u praksi se najčešće prihvaćaju koncesije, kompletno prepuštanje vlasništva infrastrukture, ugovori o dugoročnom menadžmentu, ugovori o najmu te razni programi (Bajrambašić, 2004). Najčešće upotrebljavani program je tzv. BOT (BOT – Build, Operate, Transfer – izgradnja, upravljanje, transfer). To je model privatnog financiranja prema kojem je poduzeće odgovorno za izgradnju objekta, operativno upravljanje tijekom vremenskog perioda korištenja objekta te, nakon isteka ugovorenog perioda, predaju objekta državi, županiji, gradu ili drugoj instituciji. Svrha je JPP-a na lokalnoj razini postizanje maksimalno efikasne alokacije resursa.
- Krediti – uzimanjem kredita na domaćem tržištu novca i kapitala gradovi i općine mogu se dugoročno zadužiti, isključivo za kapitalne projekte obnove i razvoja odnosno za investiciju koja se financira iz njezina proračuna, a koju potvrdi njezino predstavničko tijelo uz suglasnost Vlade na prijedlog ministra financija (Zakon o proračunu, NN 87/08).

Instrumenti financiranja razlikuju se između pojedinih regija, županija i gradova. Koje će instrumente odnosno oblike financiranja grad ili općina primijeniti obično određuju potrebe korisnika i mogućnosti gradova u odnosu na aktivnosti lokalnog ekonomskog razvoja koje se žele postići.

2.5. Uloga resursa u lokalnom ekonomskom razvoju

Resursi su opći naziv za prirodne i proizvodne stvari kao i ljudsko znanje i sposobnosti koje se može koristiti za zadovoljavanje potreba neposredno u potrošnji ili posredno u proizvodnji. To su sva sredstva koja se mogu privesti korisnoj svrsi (Ekonomski leksikon, 1995). U ekonomskoj teoriji proizvodnim resursima smatraju se zemlja, kapital i rad (Družić, 2004).

Zemlja je bila ključan čimbenik proizvodnje u predindustrijskim gospodarstvima, kapital u industrijskim, dok rad u postindustrijskim. U suvremeno doba ljudsko znanje, vještine, kreativnost,

inovativnost, informatička znanja postaju temelj i osnovni faktori ukupnog razvoja. Resursi su okosnica svake ekonomije i neophodni su za realizaciju ekonomske aktivnosti u gradovima i općinama. Posjedovanje resursa komparativna je prednost dok je optimalno korištenje resursa izvor stvaranja konkurentske prednosti gradova i općina. Pojam optimalno (*lat.* optimus – najbolji) označava nešto što najbolje odgovara nečemu npr. nekom standardu, normi, situaciji, prilici i sl., a isto tako koristi se i u značenju odgovarajući, pravi, standardni, izvrsni. Optimalno korištenje resursa predstavlja najbolje odnosno odgovarajuće korištenje resursa u nekom gradu ili općini (Sodhro et al., 2019). No, treba naglasiti da ne postoji jedinstveno rješenje, svaki grad mora pronaći svoje. Izazov je kako proizvesti više u vrijednosnom smislu i kako poboljšati kvalitetu života stanovnika, a da se pri tom resursi pretjerano ne iskorištavaju? (Europska agencija za okoliš, 2015). Gradovi i općine moraju utvrditi svoje dostupne resurse te strateškim planiranjem utjecati na njihovo optimalno korištenje.

2.5.1. *Pojmovno određenje resursa u ekonomiji*

U ekonomiji se resursi definiraju kao materijalna i nematerijalna dobra koja se mogu gospodarski iskoristiti (valorizirati), odnosno definiraju se kao čimbenici koji se rabe u proizvodnji nekih roba ili usluga i sudjeluju u stvaranju realnog bruto domaćeg proizvoda (Čavlek et al., 2011). Prema Blaževiću (2007) u ključne proizvodne resurse neophodne za realizaciju ciljeva jednog gospodarskog sustava ubrajaju se stanovništvo i kadrovi, prirodni resursi, sredstva za rad, prostorno uređenje, urbanizam, životna i radna sredina te vrijeme. Autori Green Leigh i Blakely (2017) ističu da za ekonomski razvoj mora biti prisutno pet ključnih resursa: (1) materijalni (zemljište, građevine, lokacija, infrastruktura/prirodni resursi), (2) ljudski (kvalificirano osoblje, raspoloživa radna snaga), (3) tržišni (analiza tržišta, marketinška strategija), (4) organizacijski (organizacijska struktura) i (5) financijski (fondovi, subvencije).

Kušen (2001) proučava turističke resurse te razlikuje: temeljne turističke resurse, ostale izravne turističke resurse i neizravne turističke resurse. Temeljni i ostali izravni turistički resursi odnose se na turističke atrakcije odnosno resurse direktno povezane s turizmom, dok neizravni resursi uključuju očuvani okoliš, komunalnu infrastrukturu i sadržaje društvenog standarda, geoprometni položaj, prometnu povezanost, dobru prostornu organizaciju, očuvani kulturni krajolik, mirnodopsko stanje i političku stabilnost i ostalo.

Prema postanku resursi se svrstavaju u dvije velike skupine (Čavlek et al., 2011):

- prirodne i
- društvene (antropogene) resurse.

Može se reći da se prirodnim resursima naziva sve što se u prirodi nalazi u svojem izvornom obliku. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) definira prirodne resurse u odnosu na gospodarstvo kao prirodna dobra (sirovine) koja se javljaju u prirodi i koja se mogu koristiti za ekonomsku proizvodnju, ili potrošnju (OECD, 2010). Program Ujedinjenih naroda za okoliš (UNEP) koristi širu definiciju. Prirodni resurs je sve što se u prirodi događa i što se može koristiti za proizvodnju nečega drugog (UNEP, 2011). UNEP razlikuje materijalne i nematerijalne resurse. Kovačević (2005) ističe da prirodni resursi čine ukupnost svih prirodno-zemljopisnih uvjeta koji mogu utjecati na proizvodnju, ali i cjelinu ekonomskog života jedne zemlje. Za čovječanstvo su bitni zbog važnosti za opstanak i zbog potencijala za ekonomski razvoj.

Društveni (antropogeni) resursi su svi objekti, događanja i procesi vezani za ljudsko djelovanje u prošlosti i sadašnjosti (Vukonić i Čavlek, 2001). Najčešće se dijele na kulturno-povijesne, etnosocijalne, umjetničke i manifestacijske te ambijentalne resurse. Može se reći da društvene resurse čine i čovjek (stanovništvo), razina obrazovanja stanovništva, znanstvena, kulturna i etnosocijalna baština, stupanj urbanizacije, stupanj industrijalizacije i dr.

2.5.2. Resursi kao komponenta razvoja

Za ekonomiju je pitanje resursa važno pitanje jer se potrebe za proizvodnju roba i usluga stalno povećavaju. Što je bogatstvo resursa veće i raznovrsnije to su veće mogućnosti i opsega i kvalitete proizvodnje dobara (Čavlek et al., 2011). Međutim, činjenica je da danas u svijetu postoji velik broj zemalja koje su bogate količinama i raznovrsnošću prirodnih resursa, ali zbog nedostatka stručnjaka, neodgovarajuće tehnologije, nedostatnih financijskih sredstava i sl., ne koriste ih adekvatno. S druge strane, velik broj zemalja oskudijeva prirodnim resursima, no posjedovanjem znanja, tehnologije, kapitala i drugih čimbenika, ostvaruju veliku i kvalitetnu proizvodnju dobara. Prirodni resursi imaju golemu važnost za gospodarstvo neke države, regije ili užeg područja te predstavljaju osnovu za napredak. No, s obzirom na navedeno, može se reći da prirodni resursi olakšavaju ekonomski razvoj, ali nisu nužan element razvoja.

U ovom doktorskom radu optimalno korištenje resursa podrazumijeva korištenje prirodnih, ljudskih, informacijskih i financijskih resursa u srednjem do visokom intenzitetu korištenja. Visok intenzitet korištenja ne znači pretjerano iskorištavanje no svakako može biti diskutabilan kada su u pitanju prirodni resursi jer može doći do iscrpljivanja istih, nemogućnosti obnavljanja, a time i do neodrživog modela razvoja. O intenzitetu korištenja treba voditi računa pogotovo kada se govori o prostoru koji se posljednjih godina itekako mijenja. Ipak, neki gradovi koriste svoje prirodne resurse i opterećuju prostor i iznad njegovog prihvatnog kapaciteta⁴, dok s druge strane, neki gradovi i općine još uvijek ne koriste prirodne resurse u dovoljnoj mjeri. Da bi se postigle najveće koristi za jedan grad važno je upravljati svakim resursom na optimalnoj razini (Agudelo-Vera et al., 2011). Kada je riječ o promatranju ekonomskog razvoja na području kao što je jedan grad, općina, županija i slično, neophodno je analizirati prirodne resurse kao ključne resurse od utjecaja na razvoj promatranog područja i na temelju toga planirati razvoj (Blažević, 2007). Osim prirodnih resursa, bitan utjecaj na strukturu i tempo ekonomskog razvoja nekog grada ili općine imaju ljudski resursi. Uloga ljudskih resursa u razvoju ključna je. Ljudi posjeduju znanja, vještine i kompetencije te je u njih potrebno ulagati kako bi se oni razvijali i samim time, razvijali društvo. Upravo oni predstavljaju ključni resurs ekonomije 21. stoljeća odnosno ekonomije bazirane na znanju. Posjeduju znanje, vještine, kompetencije, iskustvo, kreativnost i stvaralačku sposobnost (Vujić, 2010). Ljudski resursi se dijele na ljudski potencijal i ljudski kapital. Ljudski potencijal predstavlja ljudsko znanje. Dok to znanje ne postaje i upotrebljivo znanje čiji je rezultat novostvorena vrijednost, ne može se govoriti o ljudskom kapitalu. Ljudski kapital podrazumijeva kompetencije, odnosno vještinu primjene znanja i djelovanje u okviru ciljeva razvoja grada ili općine. Dakle, potrebno je prepoznavati njihove potencijale i usmjeravati ih, poticati, investirati u njihovo znanje te izgrađivati vještine primjene tog znanja. Povećanje ulaganja u stvaranje novog znanja i pretvaranje tog znanja u svekoliki razvoj nužno je ne samo za stvaranje društva temeljenog na znanju već i za poboljšanje konkurentnosti nekog područja, kvalitete života pojedinca, smanjivanje nesklada na tržištu rada, stvaranje socijalne pravičnosti i povezanosti svih skupina društva (Jakovac, 2012). Na taj način stvaraju se kompetentni i motivirani ljudi koji predstavljaju ljudski kapital nekog grada ili općine.

4 Svjetska turistička organizacija (UNWTO) definira prihvatni kapacitet kao razinu do koje se prostor može održati, a da se pri tome ne generiraju štete (socijalne, kulturne ili ekonomske) na lokalnu zajednicu.

U posljednje vrijeme razvojem tehnologije informacijski resursi postaju sve važniji dio razvoja regionalnog ili lokalnog ekonomskog sustava. Informacijsko-komunikacijska tehnologija (IKT) mijenja način na koji ljudi rade i žive te mijenja ustroj i način poslovanja. Pametni gradovi mjerit će se razinom integriranosti IKT infrastrukture na svim razinama koje povezuju energetske sektor, zdravstvo, promet, ekologiju ili upravljanje (Krstinić Nižić et al., 2020). Upotreba IKT-a može povezati gradske sustave, omogućiti inovativni pristup rješavanju gradske problematike osobito u komunalnom dijelu poslova i uređenju gradova, poboljšati javni gradski prijevoz i promet te gradsku administraciju. Ni jedan gradonačelnik ne želi upravljati slabo razvijenim ili gradom sa zastarjelom infrastrukturom (Paliaga i Oliva, 2018). U tom smislu razvoj pametnih gradskih tehnologija i usmjeravanje ka tehnološki naprednoj budućnosti trebao bi biti cilj svake lokalne samouprave. Informacijski resursi omogućuju pružanje informacija građanima, a isto tako olakšavaju rad i omogućuju sigurnije poslovanje gradu. Financijski resursi uključuju financijska sredstva i izvore istih. Oni osiguravaju kontinuiranu sveukupnu aktivnost grada ili općine, ali s druge strane mogu biti i usporavajući ili ograničavajući faktor. Izvori financijskih sredstava mogu biti vlastiti (unutarnji) ili vanjski. Lokalna samouprava mora imati sposobnost upravljanja financijskim sredstvima, ali isto tako pronalaziti druge izvore financiranja za provođenje aktivnosti u području lokalnog ekonomskog razvoja. Ova skupina resursa ključna je podloga za osiguravanje i ostalih resursa.

Lokalni ekonomski razvoj može potencijalno ojačati konkurentski položaj grada ili općine razvijanjem inače nedovoljno iskorištenih kapaciteta u smislu prirodnih, ljudskih i informacijskih resursa. LER je sredstvo za postizanje učinkovite mobilizacije lokalnih resursa poticanjem ulaganja s najvišom stopom društveno-ekonomskog povrata (Green Leigh i Blakely, 2017). Korištenje lokalnih resursa potiče lokalno gospodarstvo, stvaraju se prilike za zapošljavanje, stimulira se poduzetništvo. Lokalna samouprava ima pravo koristiti resurse koji su joj na raspolaganju za dobrobit svih. U tom smislu, lokalni čelnici mogu se smatrati odgovornima za razvoj gradova i općina i korištenje resursa (Oduro-Ofori, 2011).

Gradovi i općine prepoznali su činjenicu da mogu učinkovitije i optimalnije koristiti resurse usvajanjem odgovarajućih strategija, strateškim planiranjem i upravljanjem. Prema dokumentu Europske komisije, Mapa za resursno učinkovitu Europu, efikasnost resursa povećava agregatnu ekonomsku vrijednost povoljnijim korištenjem resursa tijekom njihovog životnog ciklusa.

Potrebno je koristiti resurse na održiv način, a to znači smanjiti utjecaj upotrebe jednog resursa u odnosu na druge resurse (Europska komisija, 2011a).

Može se zaključiti da je naglasak koncepta lokalnog ekonomskog razvoja na endogenim politikama razvoja koje koriste vlastite proizvodne potencijale i postojeće lokalne resurse. Samo strateškim upravljanjem resursa može se postići njihovo optimalno korištenje. Istovremeno to je pristup koji osigurava održivi lokalni ekonomski razvoj.

2.5.3. *Prostor kao temeljni razvojni resurs*

Prostor je jedan od najvažnijih razvojnih resursa te stoga njime treba pažljivo upravljati. Posljednjih dvadesetak godina svjedoci smo sve bržih socijalnih, ekonomskih i kulturnih promjena na globalnoj i europskoj razini koje se naročito očituju u prostoru. Grade se prometnice, šire se naselja, smanjuju se šumske površine, a statistički pokazatelji govore kako se sve više povećava površina izgrađenog i uređenog prostora u odnosu prema prirodnom prostoru (Kranjčević, 2005). Za očuvanje prostora, veoma važnu ulogu ima prostorno planiranje. Prostorno planiranje može se definirati kao optimalan raspored ljudi, dobara i djelatnosti na nekom teritoriju radi njegove optimalne upotrebe (Marinović-Uzelac, 2001). Prostorno planiranje je u potpunoj slobodi svake pojedine države pa tako i Hrvatske. Na razini Europske Unije temeljni dokument prostornog razvoja donijela je Europska komisija 1999. godine pod nazivom Europska perspektiva prostornog razvoja (*European Spatial Development Perspective – ESDP*). Usvajanjem ESDP-a prostor je dobio na značenju kao „nova dimenzija europske politike”. Iako ESDP nema obvezujući status, zemljama članicama preporučeno je da u provedbi politika veću pozornost pridaju prostornim činiteljima kako bi se izbjegle regionalne razlike i uspostavio uravnoteženiji razvoj. Sljedeći važan dokument bio je Teritorijalna agenda iz 2011. godine kojom se naglašava teritorijalna kohezija (Dallhammer et al., 2018).

U Republici Hrvatskoj prostorne planove donose razne institucije ovisno o razini na kojoj se prostorni plan donosi. Sustav prostornog uređenja treba sadržavati usklađene planove države, županija, gradova i općina. Zakonom o prostornom uređenju (NN 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19) utvrđeni su ciljevi, načela i subjekti prostornog uređenja, praćenje stanja u prostoru, uvjeti planiranja prostora te prostorni planovi koji uključuju izradu, postupak donošenja i provedbu. Na lokalnoj razini donosi se prostorni plan uređenja grada odnosno općine, generalni urbanistički plan

i urbanistički plan uređenja. Javnost ima pravo sudjelovati u postupcima izrade i donošenja prostornih planova te se na taj način razvija društvena povezanost i jača svijest o potrebi zaštite prostora.

Prostor je medij koji uvjetuje razvoj turizma (Kušen, 2001). Pravilno upravljanje prostorom kao razvojnim resursom implicira dugoročno povećanje njegove razmjenske vrijednosti (ekonomske, ekološke i estetske), dok neadekvatno i/ili nedovoljno osmišljeno upravljanje najčešće ima za posljedicu njegovu postupnu degradaciju odnosno trajnu devastaciju (Kunst, 2011). U posljednjih nekoliko godina područje Jadranske Hrvatske postalo je izuzetno atraktivan prostor za gradnju. Na području gradova i općina stimulira se izgradnja turističkih objekata no često ta inicijativa nije popraćena primjerenim prostornim planovima. Gradovi i općine često mijenjaju namjenu prostora. Uglavnom dolazi do prenamjene poljoprivrednog i šumskog zemljišta u građevinsko zbog sve većih potreba za turističkim i drugim kapacitetima, a to dovodi i do mijenjanja prostornih planova. Ovaj se proces odvija već dugo vremena bez ozbiljnije kontrole i određene regulacije od strane kako centralne tako i regionalne i lokalne države s posljedicama po ukupnu održivost ne samo turističkog sustava, već i puno šire. Upravo ovakav postupak u nekim je gradovima već doveo i do ozbiljne degradacije prostora, narušavanja lokalnog ambijenta i smanjenja kvalitete života lokalnog stanovništva. Prostornim planovima treba se osigurati svojevrsna razvojna ravnoteža ne samo usklađivanjem različitih poduzetničkih zahtjeva, turističkih potreba, potrošačkih očekivanja, već i u kontekstu prostornih mogućnosti nekog područja. Učinci turizma na hrvatski prostor, poglavito u području jadranske obale i otoka, su u sukobu s dugoročnim nacionalnim interesima (Bašić, 2019). U prostornim planovima jadranskih županija, pored postojećih turističkih zona, planira se izgraditi još 210 zona što predstavlja veliki problem narušavanja prirodnih i estetskih vrijednosti prostora. Širenje turističkih zona bez osiguravanja adekvatne prometne i komunalne infrastrukture u većini gradova i općina stvara kaotično stanje, a sve to pokazuje da planovi uz gubitak/nedostatak interdisciplinarnog pristupa u izradi najčešće samo iskazuju širenje građevinskog područja (Rudež i Marić, 2014). Prekomjerni turizam u Jadranskoj Hrvatskoj postaje velik razvojni izazov (Blažević, 2020). Prostorno planiranje u ovakvim slučajevima mora djelovati kao kategorija koja usmjerava planiranje prostora u svrhu održivog razvoja turizma.

Svaka jedinica lokalne samouprave odgovorna je za prostorno i urbanističko planiranje, odnosno za izradu i provedbu svog prostornog plana te mora planirati turizam unutar granica prihvatnog kapaciteta. Odustajanje od turističkog rasta ne znači manje istog turizma, već njegov razvitak u

drukčijoj kvaliteti (Bašić, 2019). Pritom se misli na turizam sa smanjenim utjecajem na okoliš i klimatske promjene odnosno razvoj turizma na dugoročno održivi način (Perić i Šverko Grdić, 2017).

Za poboljšanje postojećeg stanja u prostornom uređenju u Republici Hrvatskoj potrebno je osigurati međusobno usklađeno planiranje prostornih, ekonomskih i društvenih ciljeva razvoja. Optimalno korištenje prostora kao temeljnog resursa važno je za razvoj nekog grada ili općine. Turizam može pozitivno utjecati na lokalni ekonomski razvoj kroz nova radna mjesta i povećanje prihoda lokalnog proračuna. No ono što je najvažnije je uskladiti planiranje turističkog razvoja s prostornim i urbanističkim planovima koje se treba temeljiti na vrijednosnim sustavima i dugoročnim interesima kako lokalne samouprave tako i lokalnog stanovništva.

3. LOKALNI EKONOMSKI RAZVOJ U SVIJETU I EUROPSKOJ UNIJI

Povijesno gledano, lokalni ekonomski razvoj može se pratiti od 1960-ih godina. Rodriguez-Pose (2009b) tvrdi da se Europa općenito smatra kolijevkom LER pristupa. Potreba za poticanjem LER-a proizašla je iz dva glavna smjera, s jedne strane zbog neravnomjernog i nejednakog ekonomskog razvoja pojedinih područja, a s druge strane zbog promjenjivosti brzine i opsega lokalnih ulaganja (Rogerson i Rogerson, 2010). Iako se zanimanje za razvoj LER-a prvi put pojavilo u zapadnoj Europi i Sjevernoj Americi (Blakely, 1989; Harvey, 1989), do danas se pristup LER-u proširio i na druge dijelove svijeta.

Praksa LER-a započela je u gradovima Sjedinjenih Američkih Država tijekom kasnih 1960-ih i početkom 1970-ih godina u okruženju turbulencija američke ekonomije (naftni šokovi), globalnog ekonomskog restrukturiranja i unapređenja decentralizacije. Budući da je to razdoblje obilježilo ekonomsko restrukturiranje, neka područja su bila pod utjecajem deindustrijalizacije (Bluestone i Harrison, 1982), druga su doživjela brzi ekonomski razvoj (Soja et al., 1983; Warf, 1987), a treća su bila izložena velikim promjenama u bogatstvu. Ove promjene rezultirale su porastom interesa za planiranjem lokalnog ekonomskog razvoja kao sredstva za osiguranje neke uloge svakog lokalnog područja u novoj ekonomiji (Bingham i Blair, 1984). Također, razvojni izazovi koje je donijela globalizacija doveli su do ozbiljnog preispitivanja valjanosti prijašnjih pristupa planiranju razvoja i potaknuli porast i jačanje LER pristupa (Rodriguez-Pose, 2001). 1970-ih godina američka savezna vlada ulagala je velika sredstva u projekte urbane pomoći, od projekata revitalizacije zajednice do projekata vezanih za škole i obuke za posao. Međutim, tijekom 1980-ih godina, uzrokovano recesijom, došlo je do smanjenja bespovratnih sredstava od strane savezne vlade te su mnogi programi gospodarskog razvoja za pomoć gradovima u razvijanju infrastrukture ili za podršku razvoja industrije smanjeni ili eliminirani (Green Leigh i Blakely, 2017). Sukladno tome, došlo je do ponovnog oživljavanja javno-privatnog partnerstva na lokalnoj razini koje je imalo namjenu potaknuti tržišne aktivnosti privatnog sektora (Bingham i Blair, 1984). Novo urbano poduzetništvo koje počiva na javno-privatnom partnerstvu zauzelo je središte pozornosti u formuliranju urbane politike i u strategijama urbanog rasta u SAD-u (Harvey, 1989). Devedesetih godina lokalni ekonomski razvoj ponovno se vratio u prvi plan nacionalne politike. Ideja je bila stvoriti ekonomski i socijalno integrirane zajednice kao okosnicu nacionalnog gospodarstva.

U tom smislu, od 1994. godine američka savezna vlada uspostavila je 193 zone osnaživanja i poduzetničke zone (*Empowerment Zones*). Poduzetničke zone davale su poticaje odnosno porezne olakšice za tvrtke koje su ulagale u zonu, ili se nalazile u njoj i zapošljavale lokalne stanovnike. Također, uspostavljeni su i programi za pomoć „start-upovima” i malim poduzećima koji su uključivali poduzetničko obrazovanje, savjete za mala poduzeća, poslovne inkubatore i programe tržišta kapitala. Uspostavljena su i partnerstva, industrijski klasteri povezanih tvrtki te se sve veći broj sudionika uključuje u ekonomske razvojne aktivnosti (Eberts, 2005). Države i lokalne vlasti razvijaju inicijative zasnovane na povećanju stvarnih konkurentskih prednosti tog područja. Cilj je postizanje visoke razine produktivnosti i konkurentnosti koja povećava dohodak i osigurava visok životni standard i kvalitetu života svih stanovnika (Green Leigh i Blakely, 2017).

S druge strane, lokalne vlasti u Velikoj Britaniji od početka 1970-ih postale su sve više uključene u aktivnosti ekonomskog razvoja koje su izravno povezane s proizvodnjom i ulaganjima (Boddy, 1984). Središnja je vlada tijekom 70-ih godina poticala inicijative lokalne samouprave u jačanju ekonomije kako bi upotpunila svoje pokušaje da se poboljšaju učinkovitost, konkurentne moći i profitabilnost britanske industrije (Rees i Lambert, 1985). U razdoblju od 1970-ih do 1980-ih, kako se pitanje pune zaposlenosti pomicalo s vrha vladinih prioriteta, lokalna vijeća počela su prihvaćati izazov i djelovati u tom smjeru. Javila se podrška malim firmama, bliže veze javnog i privatnog sektora te promocija lokalnih područja za privlačenje novih poslova. Tradicionalna ekonomska uloga britanske lokalne vlasti koja je nudila poticaje u obliku bespovratnih sredstava, besplatnih zajmova i javno subvencionirane infrastrukture, a nije zahtijevala uzajamnu suradnju sa zajednicom, dobiva novu ulogu kako bi privukla poduzeća koja su tražila pogodna mjesta za ulaganje i trgovanje (Harvey, 1989). U tom razdoblju poduzetnička uloga postaje dominantna. Može se zaključiti da je došlo do značajnog pomaka u razvojnom razmišljanju u kojem se lokalne samouprave više ne doživljavaju samo kao mjesta lokalne administracije, već i kao mjesta lokalnog poduzetništva. Isto tako, lokalna vlast smatrala se proaktivnom i progresivnom snagom u lokalnom ekonomskom razvoju, a ne samo posrednikom (Geddes i Newman, 1999). Devedesetih godina prepoznaje se važnost strategije te se novi pristup razvoju mora definirati strategijom. Osim ekonomske komponente, socijalna i ekološka dobrobit područja također se moraju uzeti u obzir u strategiji.

U ovom razdoblju naglasak je na partnerskom pristupu. Lokalna samouprava ima ključnu ulogu za stvaranje partnerstva kako bi se u potpunosti uključili lokalno stanovništvo, volonterske grupe, privatni sektor i privatne organizacije (Bennett et al., 2004). Pristup britanske vlade od 1997. godine bio je nametnuti zahtjev za strategijom i partnerskom strukturom za svako lokalno područje. Javlja se širi pristup upravljanja koji zahtijeva sudjelovanje velikog broja sudionika koji zastupaju šire interese gospodarstva i društva kako bi se socijalne i ekonomske inicijative provodile uspješno.

Republiku Hrvatsku, sve do 1990-ih godina, karakterizirao je visok stupanj centralizacije, odnosno središnja država imala je ključnu ulogu i na lokalnoj razini. Početkom 1990-ih započela je ekonomska i politička transformacija. Ujedno su usvojena i nova institucionalna, zakonodavna i organizacijska polazišta, organiziran je novi lokalni ustroj kao i načini financiranja (Bratić, 2008). Privatni sektor dobiva sve veću ulogu, pojavljuju se i razvijaju razne organizacije civilnog društva te, posljedično, dolazi i do sve većeg angažiranja građana. Do tada zapostavljena lokalna samouprava počinje dobivati sve važniju ulogu. Lokalna samouprava razvijala se u tri faze. U prvoj fazi (1990. - 1993.) zadržala je institucionalni oblik naslijeđen iz ranijeg, socijalističkog perioda. U drugoj fazi (1993. - 2001.) donijeto je nekoliko zakona kojima je provedena nova teritorijalna podjela pri čemu nastaje 418 općina i 69 gradova na razini lokalne samouprave te 20 županija na razini lokalne uprave i samouprave. Tijekom druge faze, 1997. godine ratificiran je minimalni krug odredbi Europske povelje o lokalnoj samoupravi. Ustavne promjene iz 2000. stvorile su nov temelj razvoju lokalne samouprave pa je time započela treća faza razvoja (2001. - 2010.). Ustav definira županije kao jedinice područne (regionalne) samouprave, jamči širok samoupravni djelokrug ne samo njima nego i jedinicama lokalne samouprave (gradovima i općinama), uvodi opću klauzulu u određivanje lokalnih poslova te prihvaća načela supsidijarnosti i solidarnosti (Koprić, 2012). Nova zakonska regulacija sustava „lokalne i područne (regionalne) samouprave” izvršena je Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi iz 2001. (NN 33/01) te nizom pratećih zakona. Europska povelja o lokalnoj samoupravi u potpunosti je ratificirana 2008. godine. Izmjenama Ustava, donošenjem zakona te proširenjem djelokruga jedinica lokalne samouprave dolazi se do spoznaje o važnosti procesa lokalnog ekonomskog razvoja. Isto tako, novom ustavnom regulacijom započeo je proces decentralizacije, ali samo djelomično, u određenim upravnim područjima. Usprkos formiranju povjerenstava za decentralizaciju (2004. i 2010.), značajnijih pomaka u procesu decentralizacije nije bilo.

Donošenjem Zakona o regionalnom razvoju 2009. godine utvrdili su se ciljevi upravljanja regionalnim razvojem, spoznao se značaj strateškog planiranja, kao i značaj planskih dokumenata tj. razvojnih strategija. No tek izmjenama Zakona o regionalnom razvoju 2014. godine (NN 147/14) te potom donošenjem Zakona o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske (NN 123/17) 2017. godine, prvi se put konkretno definiralo strateško planiranje na lokalnoj razini. Spomenuti Zakon, uz utvrđivanje hijerarhije i organizacijske strukture strateških razvojnih dokumenata, definira i konkretne korake u procesu izrade razvojnih strategija te predstavlja osnovni regulatorni okvir strateškog planiranja. Članci 23 i 25 definirali su planove razvoja jedinica područne (regionalne) i lokalne samouprave, a stupili su na snagu 01. siječnja 2019. godine. Time je započela zakonska obveza izrade akata strateškog planiranja (planova razvoja) na lokalnoj i regionalnoj razini sukladno novim zakonskim odredbama. Mnogi gradovi i općine počinju temeljiti svoj razvoj na strateškom planiranju. Isto tako, potiče se razvoj gospodarstva, naročito u segmentu malih i srednjih poduzeća, javlja se partnerski pristup te sve veće uključivanje građana u donošenje odluka. Započeti proces decentralizacije treba se nastaviti, pritom se misli i na teritorijalni preustroj, vodeći računa o veličini jedinica lokalne samouprave i njihovim kapacitetima. Treba napomenuti da decentralizacija stvara potencijal za postizanje učinkovitijeg lokalnog ekonomskog razvoja i općenito djeluje stimulatивно na razvoj gradova i općina.

3.1. Institucionalni okvir za planiranje lokalnog ekonomskog razvoja u svijetu i Europskoj uniji

Posljednjih desetljeća ekonomisti sve više naglašavaju važnost institucija kao temeljnog čimbenika ekonomskog rasta i razvoja. Autori Acemoglu et al. (2005) utvrdili su da su razlike u ekonomskim institucijama osnovni uzrok razlika u ekonomskom razvoju. Kako se zapravo definira institucija? North (1990) definira institucije kao pravila igre u društvu ili, formalno gledano, ljudski osmišljena ograničenja koja oblikuju ljudsku interakciju. Institucije su strukture pravila i normi koje upravljaju ekonomskim transakcijama (Ogilvie, 2007). Ekonomske su institucije važne jer utječu na strukturu ekonomskih poticaja u društvu te pomažu u raspodjeli resursa za njihovo najučinkovitije korištenje. Društva s ekonomskim institucijama koje olakšavaju i potiču akumulaciju faktora, inovativnost i učinkovitu raspodjelu resursa napredovat će.

Da bi se lokalni ekonomski razvoj uspješno provodio te da bi se postigli zadani ciljevi potrebno je posvetiti značajnu pozornost institucionalnom okviru koji će ga pokretati. Institucionalni okvir obuhvaća razne institucije i organizacije kroz koje se može koordinirati, provoditi, upravljati i nadzirati (Oduro-Ofori, 2011). Struktura ovih institucija razlikuje se ovisno o razini (državna, regionalna ili lokalna) na kojoj će se aktivnost provoditi. Ekonomski razvoj proces je izgradnje institucija (Green Leigh i Blakely, 2017) i zahtjeva uspostavljanje sustava planiranja kao i uspostavljanje institucija koje bi mogle upravljati razvojnim procesom kroz duže vremensko razdoblje. Institucija s posebnom odgovornošću za koordinaciju svakog koraka procesa lokalnog ekonomskog razvoja od presudne je važnosti.

U ovom doktorskom radu razmatrat će se institucije i organizacije u širem okruženju, ali također obuhvatiti i institucije kao upravljačke organizacije na lokalnoj razini.

3.1.1. Međunarodne organizacije i lokalni ekonomski razvoj

Lokalni ekonomski razvoj u središtu je zanimanja i velikog broja različitih međunarodnih institucija i organizacija. Mnoge od njih koje su uključene u lokalni ekonomski razvoj predložile su i usvojile različite modele njegova planiranja. Iako se razlikuju po pristupu, svi modeli imaju slične komponente koje vode do sličnih ciljeva. U ovom doktorskom radu razmatrat će se modeli pet institucija: Svjetske banke (*World Bank - WB*), Međunarodne organizacije rada (*International Labour Organization - ILO*), Ujedinjenih naroda (*United Nations - UN*), Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD*) i Vijeća Europe (*Council of Europe*).

Svjetska banka

Svjetska banka djeluje globalno u cilju promoviranja održivih malih i velikih gradova, odnosno usmjerena je pružanju podrške u vezi s pitanjima smanjenja siromaštva, poboljšanja životnog standarda i poticanja jednakosti. Priručnik Svjetske banke o lokalnom ekonomskom razvoju upućuje na to da LER uvijek treba započeti formiranjem strategije (Svjetska banka, 2001). Strategija je ključna komponenta svakog procesa planiranja bilo kojeg grada ili općine. Strategija razvoja gradova je i plan aktivnosti za ostvarivanje odgovarajućeg rasta u gradovima i njihovim okolnim područjima, a priprema se aktivnim sudjelovanjem svih zainteresiranih sudionika s ciljem poboljšanja kvalitete života svih građana (Jurlina Alibegović, 2007). Strategijom se mora ostvariti

cjelovit pristup LER-u odnosno ekonomski razvoj se mora uravnotežiti sa okolišnim pitanjima i socijalnim potrebama (Svjetska banka, 2001). Strategija obuhvaća i zajedničko stvaranje vizije i ciljeva, a posebna pažnja pridaje se razvoju tehnika za praćenje i evaluaciju cjelokupne LER strategije. Ovaj je model Svjetske banke pružio generički model koji je u određenoj mjeri utjecao na praksu lokalnog ekonomskog razvoja i drugih stručnjaka. Ovaj model lokalnu samoupravu vidi kao glavnog pokretača lokalnog ekonomskog razvoja i ona mora biti pokretač u suradnji s poslovnim tvrtkama i stanovništvom. Cilj je lokalnog ekonomskog razvoja ostvariti konkurentne prednosti i potaknuti održiv razvoj.

Prema godišnjem izvještaju Svjetske banke za 2020. godinu 62.3 milijarde dolara uloženo je u partnerske zemlje i privatna poduzeća kroz zajmove, bespovratna sredstva i ulaganja u kapital. Međunarodna banka za obnovu i razvoj (IBRD) i Međunarodno udruženje za razvoj (IDA), kao dio grupacije Svjetske banke, jedan su od najvećih izvora financiranja zemalja u razvoju. Ove institucije osiguravaju financiranje, uz povoljne uvjete, zemljama sa srednjim i niskim dohotkom, a sve u cilju smanjenja siromaštva, povećanja zajedničkog blagostanja i promicanja održivog rasta i razvoja. Tablice u nastavku prikazuju financiranje zemalja u razvoju prema pojedinim područjima.

Tablica 5. IBRD financiranje zemalja u razvoju prema područjima (u milijunima USD)

Područja	IBRD			
	2017	2018	2019	2020
Ekonomska politika	1 677 00	1 124 00	1 363 00	1 000 00
Okoliš i upravljanje prirodnim resursima	7 237 00	10 409 00	8 514 00	9 423 00
Financije	3 330 00	2 501 00	3 546 00	5 304 00
Ljudski razvoj i ravnopravnost spolova	2 687 00	6 641 00	7 227 00	12 799 00
Razvoj privatnog sektora	5 741 00	4 945 00	4 438 00	4 936 00
Upravljanje javnim sektorom	3 516 00	1 353 00	2 912 00	3 206 00
Socijalna zaštita i razvoj	939 00	2 844 00	2 453 00	4 721 00
Urbani i ruralni razvoj	5 937 00	8 593 00	6 511 00	6 777 00

Izvor: Izvještaj Svjetske banke za 2020. godinu

Kada se promatraju sve četiri godine vidljivo je da se najviše financiralo okoliš i upravljanje prirodnim resursima te urbani i ruralni razvoj, a 2019. i 2020. godine još i u ljudski razvoj i ravnopravnost spolova.

Tablica 6. IDA financiranje zemalja u razvoju prema područjima (u milijunima USD)

Područja	IDA			
	2017	2018	2019	2020
Ekonomska politika	1 791,00	468 00	1 073 00	1 192 00
Okoliš i upravljanje prirodnim resursima	5 766 00	9 491 00	9 680 00	11 141 00
Financije	1 507 00	1 642 00	2 418 00	2 680 00
Ljudski razvoj i ravnopravnost spolova	6 471 00	7 509 00	7 860 00	15 974 00
Razvoj privatnog sektora	4 837 00	4 240 00	5 145 00	7 232 00
Upravljanje javnim sektorom	1 936 00	3 827 00	2 513 00	4 158 00
Socijalna zaštita i razvoj	2 544 00	2 980 00	2 722 00	4 738 00
Urbani i ruralni razvoj	8 352 00	8 654 00	7 866 00	8 899 00

Izvor: Izvještaj Svjetske banke za 2020. godinu

Kao i u prethodnoj tablici i u ovoj je vidljivo da se najviše financiralo ista područja (okoliš i upravljanje prirodnim resursima, ljudski razvoj te urbani i ruralni razvoj). Zanimljivo je primijetiti kako se u 2020. godini osiguralo dosta financijskih sredstava za razvoj privatnog sektora, a sve u cilju kako bi se pomoglo tvrtkama da nastave s radom i održavaju radna mjesta tijekom krize koronavirusa.

Svjetska banka kroz razne projekte financiranja i ulaganja u obnovljive izvore, potiče razvoj institucija za zaštitu okoliša kako bi zemlje sačuvale svoj prirodni kapital te pomaže u rješavanju opasnosti od zagađenja mora podržavajući bolje upravljanje ribarstvom i akvakulturom te održivim obalnim razvojem. Isto tako potiče razvoj gradova i ruralnih područja kroz promicanje poduzetništva i stvaranje novih radnih mjesta, potiče razvoj javno-privatnog partnerstva te ulaganja u infrastrukturu djelujući tako na lokalni ekonomski razvoj. Da bi se smanjilo siromaštvo i osigurao zajednički prosperitet treba stvoriti više boljih i inkluzivnih radnih mjesta. Od lipnja 2020. Banka ima 579 aktivnih projekata vezanih za posao što predstavlja ulaganja u iznosu od oko 78 milijardi USD.

Međunarodna organizacija rada

Međunarodna organizacija rada (ILO) bavi se lokalnim ekonomskim razvojem od početka 1990-ih godina i provodila je nekoliko programa širom svijeta u zemljama kao što su Angola, Južna Afrika, ali isto tako i u Aziji, Istočnoj Europi i Latinskoj Americi (Rodriguez-Pose, 2001; Hindson, 2007). ILO je jedna od prvih međunarodnih organizacija koja je shvatila važnost i potencijal promjene u paradigmi razvoja i usvojila nove razvojne metode. ILO istražuje lokalni ekonomski razvoj kao participativni razvojni proces kojim se stvara odgovarajući broj radnih mjesta i stimulira ekonomska aktivnost. Lokalni ekonomski razvoj potiče partnerstvo između svih glavnih sudionika i osigurava donošenje i provođenje zajedničke razvojne strategije. Opći je cilj da se ekonomska aktivnost temelji na društvenim uvjetima i lokalnim resursima (Jurlina Alibegović, 2007). Razlika između ovog modela i modela Svjetske banke je stvaranje provedbenih struktura. Ovaj model uključuje uspostavljanje određene agencije koja će biti odgovorna za lokalni ekonomski razvoj.

Zbog važnosti institucionalnog okvira za LER u mnogim zemljama osnovane su Agencije za lokalni ekonomski razvoj (Local Economic Development Agencies - LEDA) koje su odgovorne za sve aktivnosti i inicijative u procesu na određenom lokalnom području (ILO, 2002). LEDA su pravne neprofitne strukture uglavnom u vlasništvu javnih i privatnih subjekata na određenom teritoriju. Trenutno djeluje 61 Agencija u 17 tranzicijskih zemalja i zemalja u razvoju u Latinskoj Americi, Africi, Istočnoj Europi i Aziji (ILS-LEDA, 2021).

Agencije najbliže Republici Hrvatskoj djeluju u Srbiji i Albaniji. Kroz Agencije glavni lokalni dionici planiraju i na zajednički način aktiviraju inicijative za lokalni ekonomski razvoj, identificiraju najpovoljnije instrumente za njihovu realizaciju i poboljšavaju dosljedan sustav za njihovu tehničku i financijsku potporu. Agencije u biti integriraju pet komponenti: komponentu lokalnog upravljanja (lokalno-nacionalni odnosi, javno-privatna partnerstva), stratešku komponentu (koordinacija između planiranja i djelovanja), komponentu ljudskog razvoja (socijalna uključenost, podrška ranjivim skupinama, zaštita okoliša), komponentu promocije teritorija (međunarodna marketing, financiranje projekata) i komponentu pružanja poslovnih usluga (tehnička pomoć, stručno usavršavanje) (ILS-LEDA, 2011). ILO, UNDP kao i druge međunarodne organizacije podržavaju uspostavu i djelotvornost Agencija.

Ujedinjeni narodi

UN-Habitat, program UN-a za gradove i ljudska naselja promovira razvoj društveno i okolišno održivih gradova i zajednica. Kako bi se postigao cilj, *UN-Habitat* usredotočuje se na četiri glavna područja promjena: smanjenje prostorne nejednakosti i siromaštva u urbanim i ruralnim zajednicama, poboljšanje zajedničkog prosperiteta gradova i regija, jačanje klimatskih akcija i poboljšanje urbanog okoliša i učinkovito djelovanje u urbanim krizama. Misija *UN-Habitat-a* je promicati transformativne promjene u gradovima i ljudskim naseljima kroz znanje, političke savjete, tehničku pomoć i zajedničko djelovanje. *UN-Habitat* se također oslanja na strateško planiranje. Uspostavljanje strategije i akcijskih planova, provedba i evaluacija su veoma važni u ovom modelu. Strateškim planom 2020-2023 „Bolja kvaliteta života za sve u urbanim područjima” postavljeni su ciljevi koji se odnose na premještanje strateškog fokusa s pristupa temeljenog na sredstvima na pristup temeljen na ciljevima i rezultatima, zatim povezivanje s globalnim dokumentima, posebno Agendom za održivi razvoj do 2030. i ciljevima održivog razvoja, jačanje uloge partnerstava s lokalnim i regionalnim vlastima, uvođenje skladnog pristupa inovacijama (UN-Habitat, 2019). Lokalna samouprava je u po ovom modelu u središtu lokalnog ekonomskog razvoja i trebala bi surađivati s drugim dionicima, poslovnim sektorom, stanovništvom i njihovim organizacijama.

LER u ciljevima održivog razvoja

Ciljevi održivog razvoja (engl. *Sustainable Development Goals*) imaju za cilj potaknuti održivi ekonomski rast postizanjem veće razine produktivnosti i tehnološkim inovacijama. Promicanje politika koje potiču poduzetništvo i otvaranje novih radnih mjesta su ključne kao i učinkovite mjere za iskorjenjivanje prisilnog rada, ropstva i trgovine ljudima. Cilj je do 2030. postići puno i produktivno zaposlenje i pristojan rad za sve žene i muškarce. Integrirani pristup ključan je za napredak u više ciljeva. Cilj 8 koji glasi *Promicati kontinuirani, uključivi i održivi ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve* uključuje LER, promičući politike koje podupiru poduzetništvo, razvoj malih i srednjih poduzeća te razvoj održivog turizma koji stvara nova radna mjesta i promiče lokalne proizvode.

Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj

Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) pokrenula je LEED program (*Local Economic and Employment Development Programme*) čiji su ciljevi: (1) decentralizacija i lokalno upravljanje politikama zapošljavanja i osposobljavanja, (2) poduzetništvo i stvaranje novih radnih mjesta, (3) lokalne strategije i partnerstva za borbu protiv nezaposlenosti i socijalne isključenosti i (4) partnerstvo i suradnja s privatnim sektorom, drugim organizacijama te državama nečlanicama OECD-a. Nastavno na LEED program, 2003. godine OECD, talijanska vlada i autonomna provincija Trento osnovali su OECD Trento Centar za lokalni razvoj. Cilj Centra je pružiti savjetodavnu pomoć za provedbu politika koje su prilagođene lokalnim potrebama i usmjerene na ključne pokretače lokalnog ekonomskog razvoja i blagostanja u zemljama članicama OECD-a kao i zemljama koje nisu članice. Ured u Veneciji osnovan je 2015. godine kao sastavni dio OECD centra za poduzetništvo, mala i srednja poduzeća, regije i gradove. Politika lokalnog razvoja postala je sve važnija posljednjih godina jer vlade diljem OECD-a nastoje riješiti trajne probleme nerazvijenih područja podržavajući lokalno utemeljene, „bottom-up” pristupe koji nadopunjavaju glavne nacionalne programe. Sve veća globalizacija gospodarstva i promjene tehnologija otvorili su nova tržišta i novu konkurenciju na koje lokalne razvojne politike mogu ponuditi odgovor kroz promicanje poduzetništva i inovacija.

Vijeće Europe

Područje lokalne i regionalne samouprave prioritetno je područje *Vijeća Europe* (*Council of Europe – COE*) kao element razvoja ljudskih prava i demokracije (Kregar et al., 2011). Vijeće Europe je vrlo aktivno u donošenju povelja, rezolucija, preporuka i mišljenja vezano uz lokalnu i regionalnu samoupravu i lokalno upravljanje. U okviru Vijeća kao savjetodavno tijelo od 1994. djeluje Kongres lokalnih i regionalnih vlasti s ciljem osiguranja sudjelovanja lokalnih i regionalnih vlasti u procesu europskog ujedinjenja i u radu Vijeća Europe (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova [MVEP], 2019). Jedna od njegovih najvažnijih zadaća je promicanje lokalne i regionalne demokracije u državama članicama te jačanje prekogranične i međuregionalne suradnje (MVEP, 2019). Kongres se bavi svim političkim pitanjima koja se tiču lokalnih i regionalnih vlasti, osobito pitanjima lokalne i regionalne autonomije, urbanizma i prostornog uređenja, zaštite okoliša, kulture, prosvjete, socijalnih službi i zdravstva.

Vijeće aktivno potiče i umrežavanje i udruživanje lokalnih i regionalnih vlasti i organizacija. U novije vrijeme, nakon postignutih temeljnih ciljeva razvijanja lokalne demokracije i zaštite ljudskih prava, u fokusu Vijeća sve je više lokalno upravljanje i njegova kvaliteta kao kompleksno obilježje pa su tako noviji dokumenti usmjereni na jačanje e-uprave, uključivanje građana u odlučivanje, jačanje inovacija i kompetitivnosti (Musa; u Kregar et al., 2011). Uz Europsku povelju o lokalnoj samoupravi, usvajanjem Dodatnog protokola o pravu na sudjelovanje u poslovima lokalne jedinice 2009. godine definira se pravo da se zahtijeva određivanje ili utječe na obavljanje lokalnih ovlasti i dužnosti. Za razliku od tradicionalnih obilježja lokalnog upravljanja danas je izražena usmjerenost na uključivanje građana te osiguranje da lokalne vlasti djeluju etično i transparentno. Lokalna samouprava ima ulogu poticanja društvenog i ekonomskog razvoja.

Promatrajući navedene modele može se zaključiti da proces lokalnog ekonomskog razvoja uključuje neke jasne korake kao što su analiza i procjena lokalnog područja, identifikacija potrebnih dionika, njihovih odnosa i uloga, osmišljavanje strategije te provedba i upravljanje strategijom. Ova su pitanja ključna u svakom procesu lokalnog ekonomskog razvoja. Također različiti dionici u različitim modelima imaju određene uloge i funkcije. U većini ovih pristupa ključni je pokretač procesa lokalnog ekonomskog razvoja lokalna samouprava koja bi trebala raditi u suradnji sa svim ostalim relevantnim dionicima na lokalnom području.

Upravo ta nova razvojna uloga lokalne samouprave vezana je za promijenjen pristup u sagledavanju razvoja koji se odrazio kako na kohezijskoj politici Europske unije tako i na regionalnim politikama zemalja članica. Pristup je zasnovan na koncepciji „razvoja odozdo”, a ta se koncepcija pojavila kao odgovor na ograničenu sposobnost centralnih vladinih institucija pri rješavanju kompleksnih pitanja vezanih za društveno-gospodarski razvoj lokalnih i regionalnih jedinica, a posebno onih koje zaostaju u razvoju (Mičetić Fabić, 2017). Pristup „razvoju odozdo” ističe drugačiju ulogu lokalne razine te naglašava važnost lokalnih resursa, prvenstveno ljudskih resursa, lokalnog znanja, lokalno iniciranih razvojnih programa, lokalne „uključenosti”, lokalnog koordiniranja i vrednovanja razvojnih programa. Takav pristup rezultat je spoznaje da se na temelju efektivnog korištenja navedenih lokalnih razvojnih resursa učinkovitije potiče ukupni ekonomski i društveni razvoj od centralno nametnutih rješenja.

3.1.2. Organizacije na lokalnoj razini

Struktura organizacije za lokalni razvoj ovisi o okolnostima u gradu ili općini. Izuzetno je važno da svi razumiju stari princip upravljanja: „*Forma mora slijediti funkciju.*” Gradovi prečesto usvajaju strukturu na temelju čitanja o iskustvima iz susjednih i drugih gradova. Ispravan postupak je osmisliti institucionalni oblik koji odgovara političkoj i ekonomskoj situaciji točno određenog grada (Blakely, 1994). Organizacija mora imati dovoljno kapaciteta i sposobnosti za obavljanje poslova. Dvije su važne karakteristike koje razvojna organizacija mora posjedovati: *legitimnu moć djelovanja* u ime lokalne samouprave, gospodarstva, stanovništva, udruga i drugih konstitutivnih grupa te *resurse* - osoblje, financijski pristup, tehničku pomoć, informacije i druge izvore potrebne lokalnim projektima i programima za razvoj zapošljavanja (Green Leigh i Blakely, 2017). Da bi razvojna organizacija bila uspješna, mora biti u mogućnosti koristiti kombinaciju ovlasti i resursa za olakšavanje rada.

Može se govoriti o tri oblika razvojnih organizacija: javne razvojne organizacije (kao dio lokalne samouprave), privatne razvojne organizacije i lokalne razvojne organizacije koje su kombinacija javnih i privatnih organizacija te djeluju kao polu-neovisna tijela koja zapravo koordiniraju i upravljaju razvojnim projektima za ili s lokalnom samoupravom (Blakely, 1994). Svaka od navedenih ima svoje prednosti i nedostatke.

Javna razvojna organizacija

Javna razvojna organizacija je dio jedinica lokalne samouprave i financirana je javnim novcem. Budući da legitimitet javne organizacije proizlazi iz podrške njezinih građana, da bi održala povjerenje građana, ona mora odgovarati potrebama i interesima svih građana te mora pružiti priliku građanima da sudjeluju u procesu donošenja odluka (Schaeffer i Loveridge, 2002). Kao takva, daje određenu snagu razvojnim naporima. Ona može osigurati financiranje lokalnih programa i projekata iz proračuna, može pružiti razne porezne olakšice kako bi se poticao ekonomski razvoj, može pružiti različite vrste oslobađanja od propisa, poboljšati infrastrukturu i u konačnici utjecati na poboljšanje čimbenika kvalitete života (Luke et al., 1988).

Neke jedinice lokalne samouprave smatraju da je ekonomski razvoj redovna odgovornost lokalne vlade koji treba uključiti u organizacijsku strukturu, najčešće kao Ured za planiranje i ekonomski razvoj (slika 2).

Slika 2. Model razvojne organizacije koja je dio jedinica lokalne samouprave

Izvor: Green Leigh i Blakely (2017).

Kao što je prikazano na slici 2 ova struktura ima usku komunikaciju između odjela. Unutar Ureda za planiranje i ekonomski razvoj djeluju četiri odjela koja su usko povezana. Velika prednost javne razvojne organizacije je njezina povezanost s političkim sustavom; kao takva, ona ima pristup političkim resursima lokalne, regionalne i državne vlade (Blakely, 1994). Glavni nedostatak je sporost državne birokracije kao i ograničenja u proračunu koja se odnose za pomoć privatnim inicijativama.

Privatna razvojna organizacija

Temelj privatne organizacije su poslovne tvrtke i korporacije u privatnom vlasništvu koje su financirane prodajom proizvoda i s malo ili nimalo financiranja od strane lokalnih vlasti (Lan i Rainey, 1992). Prednost privatne razvojne organizacije je ta da mogu donositi odluke i djelovati brzo, ali su vezane ograničenim interesima (Blakely, 1994). Bave se promocijom poduzetništva, poslovnog sektora te se rijetko uključuju u šire društvene i socijalne aktivnosti. No, privatne razvojne organizacije mogu biti daleko učinkovitije od javnih u sektorima poput turizma, trgovine i maloprodaje. Gospodarska komora obično djeluje kao jezgra ovog organizacijskog okvira. Privatne razvojne organizacije su učinkovite kao lobisti kod lokalnih vlasti za lokalni interes (slika 3).

Slika 3. Model privatne razvojne organizacije

Izvor: Green Leigh i Blakely (2017).

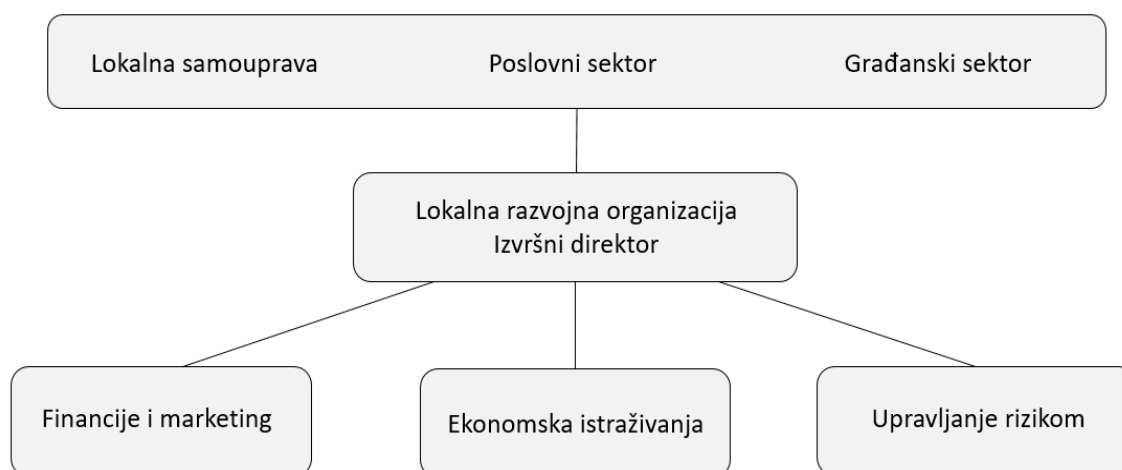
Najveća korist ove organizacije je ta što vrši pritisak na poslovne ljude kako bi se čim više toga napravilo za lokalnu zajednicu (grad ili općinu). Isto tako, privatna razvojna organizacija može prikupljati privatna sredstva, ulagati vlasnički kapital i uključiti se u pothvate visokog rizika.

U Republici Hrvatskoj djeluje Hrvatska gospodarska komora (HGK) kao krovna kuća domaćeg poduzetništva te samostalna, stručno-poslovna organizacija koja promiče, zastupa i usklađuje zajedničke interese svojih članica. Na čelu Hrvatske gospodarske komore nalazi se predsjednik, zatim pet potpredsjednika koji upravljaju sektorima. Razlikuju se Sektor za međunarodne poslove; Sektor za poljoprivredu i turizam; Sektor za industriju i održivi razvoj; Sektor za graditeljstvo i promet i Sektor za trgovinu i financijske institucije. Unutar svakog sektora djeluju dva odjela, a unutar Sektora za industriju i održivi razvoj djeluju još i Centar za digitalni razvoj te Centar za inovacije i EU projekte. HGK ima i županijske komore, njih ukupno 20, koje djeluju regionalno. Temeljni zadaci HGK su lobirati za zakonsku regulativu u skladu s interesima članica – tvrtki, unapređivati razvoj poduzetništva, uspostaviti i razvijati poslovne odnose s inozemstvom, poticati istraživanja i inovacije, pružiti razne edukacije članicama, pružiti pomoć prilikom osnivanja novih i transformacije postojećih poduzeća te pomoć pri apliciranju za EU sredstva (HGK, 2020).

Lokalna razvojna organizacija

Lokalna razvojna organizacija uključuje lokalnu samoupravu, privatni sektor i civilno društvo te su najčešće korišteni oblici organizacije, jer kao takve imaju vladinu i privatnu podršku. Ovakav oblik organizacije omogućuje okupljanje cjelokupnih resursa grada. Ključne prednosti ove organizacije su da je manje podložna politizaciji svog rada, može preuzeti veći rizik i donijeti hrabrije odluke te se može osloniti na stručnost i resurse javnog, privatnog i civilnog sektora (Blakely, 1994). Struktura lokalne razvojne organizacije može biti vrlo sofisticirana, ili relativno jednostavna. Većina ih ima umjereno složene strukture. Slika u nastavku prikazuje strukturu lokalne razvojne organizacije.

Slika 4. Model lokalne razvojne organizacije

Izvor: Green Leigh i Blakely (2017).

Najvažnija prednost ove organizacije je da može obavljati sve zadatke koje joj delegiraju lokalne vlasti dok djeluje kao privatno tijelo. Iako je ovaj oblik organizacije izvrstan mehanizam lokalnog ekonomskog razvoja i trebao bi imati snažnu podršku kako javnog tako i privatnog sektora, prisutna je određena neizvjesnost u pogledu moći i odgovornosti između lokalne samouprave i privatnih sudionika.

Gradovi, bez obzira na veličinu, moraju odabrati organizacijski oblik koji udovoljava njihovim zahtjevima. Razvijanje ispravnog organizacijskog oblika jednako je važno kao i određivanje strategije LER-a (Green Leigh i Blakely, 2017).

Oblik organizacije ovisi će o resursima i situaciji u gradu. Može se reći da gotovo cijeli ekonomski razvoj ovisi o koordinaciji i suradnji između javnog i privatnog sektora. Također, nijedan od ovih organizacijskih oblika nije postavljen konkretno - oni se s vremenom mogu mijenjati i prilagođavati, pri čemu se dodaju ili brišu komponente i funkcije kako se ukaže potreba. Prilikom razmatranja ova tri tipa razvojnih organizacija, svakako treba imati na umu sljedeće (Blakely, 1994): Koju ulogu organizacija mora obavljati? Koji resursi su organizaciji na raspolaganju? Koje su sposobnosti, interesi i potrebe gradova i općina?

Prema popisu Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije u Republici Hrvatskoj postoji 20 lokalnih razvojnih agencija (stanje na 31. prosinac 2020.).

Tablica 7. Lokalne razvojne agencije u Republici Hrvatskoj

Br.	Naziv LRA	Sjedište	Naziv grada / općine	Županija	Datum upisa u Upisnik	Osnivač/ vlasnik
1.	Dubrovačka razvojna agencija DURA d. o. o.	Branitelja Dubrovnika 15, 20000 Dubrovnik	Dubrovnik	Dubrovačko-neretvanska	24. listopada 2017.	Grad Dubrovnik
2.	Poduzetničko-razvojni centar općine Erdut lokalna razvojna agencija d. o. o.	Bana Josipa Jelačića 1 31226 Dalj	Erdut	Osječko-baranjska	10. srpnja 2017.	Općina Erdut
3.	Baranjska razvojna agencija Grada Belog Manastira	Kralja Tomislava 53 31300 Beli Manastir	Beli Manastir	Osječko-baranjska županija	7. srpnja 2017.	Grad Beli Manastir
4.	Lokalna razvojna agencija Pins d. o. o.	Ivana Gorana Kovačića 3 51311 Skrad	Skrad	Primorsko-goranska županija	5. srpnja 2017.	Općina Skrad
5.	Riječka razvojna agencija Porin d. o. o.	Milutina Barača 62 51000 Rijeka	Rijeka	Primorsko-goranska županija	11. srpnja 2017.	Grad Rijeka
6.	Gradska razvojna agencija Slatine	Braće Radić 2 33520 Slatina	Slatina	Virovitičko-podravnska županija	21. prosinca 2017.	Grad Slatina

Br.	Naziv LRA	Sjedište	Naziv grada / općine	Županija	Datum upisa u Upisnik	Osnivač/ vlasnik
7.	Otočka razvojna agencija	Trg kralja Tomislava 6/A 32252 Otok	Otok	Vukovarsko-srijemska županija	7. srpnja 2017.	Grad Otok
8.	VURA - Razvojna agencija Vukovar d. o. o. za promicanje razvoja	Gospodarska zona 15 32000 Vukovar	Vukovar	Vukovarsko-srijemska županija	14. srpnja 2017.	Grad Vukovar
9.	Razvojna agencija Grada Velika Gorica - VE-GO-RA	Šetalište Franje Lučića 15 10410 Velika Gorica	Velika Gorica	Zagrebačka županija	26. lipnja 2017.	Grad Velika Gorica
10.	Lokalna razvojna agencija - Poduzetnički centar Garešnica d. o. o.	Trg hrvatskih branitelja 10, 43280 Garešnica	Garešnica	Bjelovarsko - bilogorska županija	18. lipnja 2019.	Grad Garešnica
11.	Javna ustanova Lokalna razvojna agencija „Matica”	dr. F. Tuđmana 2 22300 Knin	Knin	Šibensko-kninska županija	25. studenog 2019.	Grad Knin
12.	Javna ustanova Lokalna razvojna agencija Požega	Industrijska ulica 39 34000 Požega	Požega	Požeško-slavonska županija	25. studenog 2019.	Grad Požega
13.	Lipička razvojna i turistička agencija LIRA d. o. o.	Marije Terezije 27 34551 Lipik	Lipik	Požeško-slavonska županija	7. travnja 2020.	Grad Lipik

Br.	Naziv LRA	Sjedište	Naziv grada / općine	Županija	Datum upisa u Upisnik	Osnivač/ vlasnik
14.	Lokalna razvojna agencija- Poduzetnički centar Pakrac d. o. o. za lokalni razvoj, poslovne usluge i upravljanje nekretninama	Zona male privrede 5 34550 Pakrac	Pakrac	Požeško-slavonska županija	8. lipnja 2020.	Grad Pakrac
15.	Razvojna agencija Daruvar ustanova za koordinaciju i razvoj Grada Daruvara	Trg kralja Tomislava 14 43500 Daruvar	Daruvar	Bjelovarsko-bilogorska županija	18. lipnja 2020.	Grad Daruvar
16.	Agencija za razvoj i investicije grada Vinkovaca Via d. o. o.	Glagoljaška 4 32100 Vinkovci	Vinkovci	Vukovarsko-srijemska županija	10. srpnja 2020.	Grad Vinkovci
17.	Razvojna agencija TINTL	Antuna Gustava Matoša 2 32249 Tovarnik	Tovarnik	Vukovarsko-srijemska županija	17. srpnja 2020.	Općina Tovarnik Općina Tompojevci Općina Lovas Općina Stari Jankovci Grad Ilok
18.	Javna ustanova Makarska razvojna agencija - MARA	Franjevački put 2 21300 Makarska	Makarska	Splitsko-dalmatinska županija	4. rujna 2020.	Grad Makarska
19.	Razvojna agencija SJEVER-DAN d. o. o.	Trg bana Josipa Jelačića 17 42000 Varaždin	Varaždin	Varaždinska županija	5. studenog 2020.	Grad Varaždin Enter Koprivnica d. o. o.
20.	Lokalna agencija za razvoj Vjeverica d. o. o. Drenovci	Vladimira Nazora 8 32257 Drenovci	Drenovci	Vukovarsko-srijemska županija	10. prosinca 2020.	Općina Drenovci Grad Županja

Izvor: Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije

Svima su osnivači gradovi ili općine na čijem području djeluju te se stoga može zaključiti da su te razvojne agencije dio lokalne samouprave. No treba napomenuti da iste nisu financirane isključivo iz proračuna grada, već ostvaraju i vlastite prihode. Jedinice lokalne samouprave mogu osnovati lokalne razvojne agencije u svrhu učinkovitije koordinacije i poticanja lokalnog razvoja.

Zakonom o regionalnom razvoju (NN 147/14, 123/17, 118/18) lokalna razvojna agencija može obavljati sljedeće poslove: koordinirati izradu strategija razvoja i akcijskih planova, pratiti provedbu strategija, poticati pripremu razvojnih projekata, sudjelovati u izradi razvojnih i strateških projekata, surađivati s drugim lokalnim razvojnim agencijama radi stvaranja i provedbe zajedničkih projekata, sudjelovati u provedbi programa Ministarstva te obavljati druge poslove za koje je registrirana. U svrhu boljeg razumijevanja uloge lokalnih razvojnih agencija u svibnju 2020. godine proveden je intervju s direktorom riječke razvojne agencije Porin. Agencija Porin osnovana je 1996. godine kao poduzetnički inkubator, a od 2004. godine djeluje kao razvojna agencija. Kako navodi direktor: „niz je aktivnosti koje Agencija provodi, poput izrade studija i strateških dokumenata, sudjelovanje u EU projektima, organiziranje raznih edukativnih programa i radionica, no ipak temeljna aktivnost je poduzetnički inkubator i inkubacija odnosno sustavna podrška razvoju poduzetništva na području grada Rijeke.” U tom smislu, postoje 2 poduzetnička inkubatora, Rujevica za proizvodne djelatnosti i Torpedo za uslužne djelatnosti, koji omogućavaju poduzetnicima i obrtnicima početnicima korištenje usluga poduzetničkog inkubatora te poslovnog prostora. Nova investicija Agencije koja je realizirana krajem 2020. godine je proizvodni park Torpedo koji je preko 90 % financiran iz EU fondova. Proizvodni park Torpedo sastoji se od 16 inkubacijskih jedinica, tehnološkog laboratorija i konferencijske sale. Naglasak je na naprednim 3D tehnologijama, a laboratorij je opremljen s 3D skenerom i printerom te softverima i opremom potrebnom za CAD/CAM modeliranje. Cilj ove velike investicije, a i Agencije, je poboljšati poduzetničke rezultate na području grada Rijeke, omogućiti malim i srednjim poduzetnicima korištenje suvremene opreme te time unaprijediti poslovnu infrastrukturu.

Lokalna razvojna agencija Porin potpora je Odjelu za poduzetništvo grada Rijeke dakle, može se reći da je Porin potporna institucija koja nadopunjava aktivnosti lokalnog ekonomskog razvoja lokalne samouprave u smislu poduzetništva i daljnjeg razvitka gospodarskih subjekata.

Temeljem svega iznesenog može se zaključiti da je u Hrvatskoj najčešći model razvojne organizacije onaj u kojem je organizacija dio lokalne samouprave i to kroz urede/odjele za

gospodarstvo ili poduzetništvo te kroz razvojne agencije koje su potporne institucije lokalnoj samoupravi.

3.2. Definiranje pokazatelja lokalnog ekonomskog razvoja

Potreba za mjerenjem aktivnosti u lokalnoj samoupravi općenito je prepoznata, a mnogi autori raspravljaju o tome kako koristiti pokazatelje uspješnosti. Uporaba pokazatelja uvelike varira. Često se koriste za manje aktivnosti koje je lakše pratiti i mjeriti, dok se malo pažnje posvećuje mjerenju uspješnosti u lokalnom ekonomskom razvoju. Lokalnim samoupravama trebaju pouzdane informacije o gradovima kojima upravljaju. Iskustva o uspostavljanju pokazatelja uspješnosti u gradovima i općinama širom Europe su različita, a najviše ovise o dostupnosti osnovnih podataka na razini gradova poput podataka o stanovništvu, informacija o potrošnji kućanstava, podataka o nezaposlenosti, o siromaštvu, o stambenom fondu, podataka o beskućnicima, o zabilježenim stopama kriminaliteta, o zaštiti okoliša, o lokalnoj infrastrukturi i prometu, o kulturi i obrazovanju i o visini i strukturi lokalnih proračuna (Jurlina Alibegović i Blažević, 2010). U posljednje vrijeme, pojavom suvremenih, digitalnih tehnologija, javljaju se i drugi oblici pokazatelja. Gradovi u svom poslovanju sve više koriste IK tehnologije koje povećavaju uključivost, učinkovitost i inovacije (Majeed i Ayub, 2018). Neki od pokazatelja koji se počinju pratiti su napredak u digitalizaciji lokalne samouprave (dostupnost informacija, stupanj digitaliziranosti administrativnih postupaka, uključivanje građana u proces odlučivanja kroz digitalne platforme, otvorenost proračuna), pametno gospodarstvo (broj IKT stručnjaka, broj poduzeća specijaliziranih za razvoj i inovacije, ulaganja grada u IKT) te pametna infrastruktura (brzina interneta - 5G mreža, pametni sustav parkiranja i semafora, pametna rasvjeta).

3.2.1. Definiranje pokazatelja

Pokazatelj uspješnosti predstavlja najčešće kvantitativnu, a rjeđe kvalitativnu mjeru koja omogućuje praćenje, izvještavanje i vrednovanje uspješnosti u postizanju utvrđenih ciljeva (Boyne, 2002, Blank, 2000).

Pokazatelji uspješnosti moraju biti *specifični*, a to znači da moraju mjeriti one rezultate i učinke koje je potrebno izmjeriti, pratiti i vrednovati; moraju biti *mjerljivi* u pogledu kvalitete i/ili količine; *dostupni* u okviru prihvatljivih troškova; *značajni* u odnosu na utvrđeni cilj i *vremenski određeni*,

a to znači da utvrđene ciljeve mora biti moguće ostvariti u zadanom vremenskom roku (Jurlina Alibegović i Blažević, 2010). Isto tako, dobar pokazatelj bi trebao biti sveobuhvatan, jasno definiran, ponovljiv, razumljiv i praktičan donositeljima odluka (Kordej-De Villa et al., 2009).

Lokalna statistika pretočena u pokazatelje uspješnosti omogućuje učinkovitiji način postizanja planiranih lokalnih strateških razvojnih ciljeva uz racionalno trošenje proračunskih i drugih sredstava. Povećanje učinkovitosti u ostvarivanju utvrđenih ciljeva moguće je samo uz uvjet da se na lokalnoj razini na kvalitetan način upravlja raspoloživim podacima, koji su osnova za stvaranje sustava pokazatelja uspješnosti (Jurlina Alibegović i Blažević, 2010). Upravljanje raspoloživim statističkim podacima i izgradnja pokazatelja uspješnosti znači da, na primjer, podatak o kilometrima izgrađene lokalne ceste pruža kvalitetnu informaciju za praćenje budućega razvoja lokalne prometne infrastrukture, podatak o broju škola - informaciju za praćenje obrazovne infrastrukture, a podatak o stopi nezaposlenosti daje osnovu za planiranje budućih rashoda za socijalne naknade.

Razvoj pokazatelja uspješnosti ovisi o raspoloživim podacima. Uspostavljanje dobrog skupa pokazatelja uspješnosti u praksi iznimno je težak zadatak.

3.2.2. Pokazatelji lokalnog ekonomskog razvoja

Pregledom literature uočeno je da su brojni autori istraživali dostupnost podataka za stvaranje sustava pokazatelja uspješnosti lokalnog razvoja. Hoogenboezem (2004) je analizirao urbane pokazatelje na temelju *Urban Audita*⁵ na primjeru 58 europskih gradova. Istraživanje je pokazalo da u promatranom periodu u prosjeku nedostaje 30 % jednostavnih urbanih pokazatelja uspješnosti. Podaci često nisu dostupni jer nisu prikupljeni niti distribuirani. Autor je ukazao na to da lokalna statistika nije na zadovoljavajućoj razini i predložio grupiranje pokazatelja u interne i eksterne, ovisno o proračunskim mogućnostima. Zadnje istraživanje *Urban Audita* provedeno je 2019. godine te je uključilo više od 1000 europskih gradova, a promatrali su se 62 pokazatelja. U Hrvatskoj je u analizu bilo uključeno sedam gradova (Eurostat, 2020). Boyne (2002) je analizirao razvoj pokazatelja uspješnosti u Engleskoj i Walesu u razdoblju od 1993./94. do 2001./02. Rezultati

5 Projekt Urban Audit pokrenula je Europska komisija 1999. godine s ciljem prikupljanja podataka o kvaliteti života u europskim gradovima. Više o Urban Auditu na: <https://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-BD-04-002-EN.pdf> (pristupljeno 05. travnja 2020.)

su pokazali da su se pokazatelji uspješnosti poboljšali, više je pokazatelja kvalitete usluge i učinkovitosti te se uveo pokazatelj zadovoljstva potrošača i zadovoljstva građana. Ipak prilikom uspostavljanja pokazatelja i dalje postoji jedna od najvećih slabosti, a to je nedostatak usporedivih pokazatelja koji bi na isti način povezali javno trošenje s postignutim rezultatima i s ostvarenim učincima u pružanju javnih usluga za sve lokalne jedinice u različitim državama. Informacije o mjerenju učinka na donošenje odluka o proračunu i komunikaciji za lokalne jedinice u Sjedinjenim Američkim Državama ispitivali su Melkers i Willoughby (2005). Rezultati su ukazali na visoku razinu korištenja pokazatelja uspješnosti u većini odjela unutar gradova i županija. Isto tako, istraživanje je potvrdilo da provedba mjerenja uspješnosti podupire poboljšanu komunikaciju unutar odjela. Temeljem rezultata, značajno je unaprijeđen proces proračunskoga planiranja i donošenja odluka. Dok su Melkers i Willoughby ispitivali učinke pokazatelja uspješnosti, Lindblad (2006) je razmatrao čimbenike koji utječu na mjerenje uspješnosti. Ispitivao je zašto se primjena pokazatelja uspješnosti u lokalnom ekonomskom razvoju razlikuje po gradovima. Čimbenike je svrstao u dvije grupe, strukturne (demografska obilježja grada, socioekonomski uvjeti i razina ekonomskog razvoja) i agencijske (organizacijske karakteristike, struktura lokalne samouprave i vanjske snage). Rezultati su pokazali da gradovi češće koriste pokazatelje uspješnosti kada imaju pisani plan (strategiju) za lokalni ekonomski razvoj te kada razvijaju partnerstvo s drugim lokalnim samoupravama i udružuju resurse. Neke lokalne samouprave koriste pokazatelje uspješnosti kako bi utjecale na programske odluke i poboljšale javne usluge. Istraživanje koje su proveli Ammons i Rivenbark (2008) u 15 gradova Sjeverne Karoline ukazuje na veću uporabu i uključivanje pokazatelja uspješnosti u ključne sustave upravljanja. Na primjerima Francuske, Njemačke, Švedske i Velike Britanije, zemalja koje predstavljaju različite modele lokalne samouprave u Europi, Kuhlmann (2010) je istraživala različite učinke mjerenja uspješnosti na lokalnoj razini. Autorica je promatrala pet pokazatelja: procesni pokazatelji (*process*), pokazatelji proizvodnje (*output*), pokazatelji utroška (*input*), pokazatelji utjecaja (*impact*) i pokazatelji ishoda (*outcome*). Fokusirala se na sličnosti i razlike između sustava mjerenja uspješnosti (dizajn, upravljanje, primjena). Uspoređujući zemlje, Velika Britanija je bez sumnje europska zemlja koja je najpoznatija po uspostavljanju mjerenja uspješnosti u javnoj upravi. Središnja vlada (pristup „top-down”) razvila je čitav niz pokazatelja uspješnosti i tijela za nadzor koje je „nametnula” lokalnim vlastima. Za razliku od Velike Britanije, Njemačka, Francuska i Švedska provode „bottom-up” pristup gdje lokalne samouprave same uspostavljaju pokazatelje uspješnosti i njihovo nadgledanje.

Švedska je uspjela postaviti lokalni izračun uspješnosti u cijeloj zemlji. Lokalne vlasti pokazatelje uspješnosti prije svega smatraju alatom za učenje, a ne samo instrumentom kontrole. Švedski pristup uključuje i pokazatelje zadovoljstva (utjecaja) i ishoda. Njemačka je 1990-ih prihvatila tzv. *Model novog upravljanja*. Mjerenje uspješnosti slično je onom u Francuskoj, pokazatelji se odnose na *inpute* i *outpute*. Autorica Kuhlmann predložila je veću upotrebu rezultata mjerenja uspješnosti, a samim tim i smanjenje političke i administrativne sputanosti u pogledu transparentnosti. Prema Kordej-De Villa et al. (2009) većina pokazatelja koji su dosad razvijeni za lokalne samouprave fokusirana je na financijsko upravljanje i promicanje njihove financijske neovisnosti. Kao ključni pokazatelj za ostvarenje financijske decentralizacije obično se navodi udio vlastitih prihoda. Pokazatelj vlastitih lokalnih prihoda značajan je jer određuje i razinu djelotvornosti lokalne samouprave. Autori navode ključne pokazatelje za postizanje ciljeva lokalnog ekonomskog razvoja:

- udio vlastitih prihoda u ukupnim prihodima lokalne jedinice,
- sudjelovanje građana u razvojnom planiranju,
- transparentnost i odgovornost u donošenju, usvajanju, primjeni i provedbi propisa i dokumenata,
- proračun koji se temelji na programima i mjerljivim rezultatima

Ekonomsku uspješnost gradova u Hrvatskoj istraživali su Rašić Bakarić et al. (2014). Pod pojmom uspješnost podrazumijevaju učinkovitost upravljanja proračunom i rentabilnost poslovanja poduzetnika u analiziranim gradovima. Analiza je obuhvatila 91 grad. Trinaest pokazatelja je generirano iz fiskalnih podataka odnosno proračuna, dok se šest odnosilo na uspješnost poslovanja poduzetnika. Rezultati su pokazali da postoje razlike u ekonomskoj uspješnosti između malih, srednjih i velikih gradova. U svom radu, Hodžić et al. (2020) istraživali su fiskalni kapacitet jedinica lokalne samouprave u periodu od 2010. do 2018. godine. Fiskalni kapacitet su izračunavali kao razliku između ukupnih prihoda i rashoda. I kod gradova i kod općina bilježi se pet pozitivnih godina temeljem čega su autorice zaključile da jedinice lokalne samouprave pokušavaju prikupiti više prihoda kako bi se uspostavio lokalni ekonomski razvoj i ulaganja. Ipak, detaljnija analiza je pokazala da je u promatranom periodu fiskalni kapacitet gradova bio mnogo bolji od općina.

Praćenjem postignutih rezultata i ostvarenih učinaka u lokalnim jedinicama bavi se i velik broj međunarodnih organizacija. Američka agencija za međunarodni razvoj (*US Agency for International Development* - USAID) u „Priručniku o programiranju decentralizacije i demokratizacije lokalnog upravljanja“ (2000) navodi primjere pokazatelja ostvarenih rezultata (pokazatelja uspješnosti). Pokazatelji su podijeljeni u tri dimenzije koje su ključne za decentralizaciju i demokratsku lokalnu samoupravu: administrativnu, finansijsku i političku.

Financijska dimenzija ostvarenih rezultata zastupljena je sljedećim pokazateljima (USAID, 2000):

- broj odnosno trend rasta ili pada broja jedinica lokalne samouprave koje imaju mogućnost utvrđivanja i prikupljanja lokalnih poreza i naknada,
- trend u vlastitim prihodima jedinica lokalne samouprave,
- postotak lokalno generiranih prihoda koji ostaju lokalnoj vlasti,
- postotak lokalnog stanovništva koje plaća lokalne poreze,
- stupanj samostalnosti jedinica lokalne samouprave u korištenju pomoći središnje države,
- postotak rashoda u proračunu nižih razina vlasti koje je odredila središnja država,
- broj, odnosno trend rasta, ili pada broja jedinica lokalne samouprave koje zaduživanjem financiraju svoje obveze,
- konkretan broj važećih strategija i inicijativa lokalnog ekonomskog razvoja.

Međunarodna organizacija Udruženja gradova (*Cities Alliance*) u svom „Vodiču za razumijevanje lokalne ekonomije“ (2007) pruža smjernice o odabiru pokazatelja lokalnog ekonomskog razvoja i alate koji se mogu koristiti za prikupljanje i analizu podataka. Pokazatelji se svrstavaju u četiri dimenzije: ekonomska struktura, lokalni doprinos, ljudski kapital i institucije. U tablici 8 prikazane su dimenzije i mogući pokazatelji lokalnog ekonomskog razvoja.

Tablica 8. Dimenzije i pokazatelji lokalnog ekonomskog razvoja

Dimenzije	Kategorija mjerenja	Mogući pokazatelji
Ekonomska struktura	Veličina lokalne ekonomije	- regionalni i lokalni BDP - zaposlenost
	Sektorska struktura i specijalizacija	- udio BDP-a po sektorima
	Izvoz	- postotak poduzeća koje izvoze (ukupno, prema sektorima i veličini poduzeća)
	Investicije	- domaća i inozemna ulaganja (udio ulaganja iz domaćih izvora i izravna strana ulaganja)
	Inovacije	- udio firmi s istraživačkom i razvojnom aktivnošću
	Poduzetništvo	- broj novih „start-up” poduzeća
Lokalni doprinos	Lokacija i dostupnost tržišta	- gustoća naseljenosti - prosječna razina dohotka - ukupan razmjor lokalnog tržišta
	Infrastrukturne usluge	- ukupno km cesta; luke - broj vezova; zračne luke - kapacitet (prometna infrastruktura) - nekretnine - udio kućanstava spojenih na komunalije; prosječni mjesečni trošak (komunalna infrastruktura) - broj banaka - broj škola; prosječna veličina razreda - broj kina, kazališta, muzeja, knjižnica
Ljudski kapital	Demografska obilježja	- broj stanovnika - dob, spol, etička pripadnost, razina doseljenih/odseljenih
	Zaposlenost i prihod	- stopa zaposlenosti prema djelatnosti i stupnju obrazovanja - stopa nezaposlenosti - prosječni mjesečni prihod
	Obrazovanje	- razina obrazovanja - omjer radne snage i ukupnog broja stanovnika
Institucije	Transparentnost i odgovornost lokalne samouprave	- dostupnost informacija
	Lokalno okruženje	- postojanje ključnih institucija za lokalni ekonomski razvoj (odjeli, agencije) - ukupan gradski proračun (trenutni, i promjene kroz vremensko razdoblje) - broj i razina članstva u institucijama poput gospodarske komore, sindikata i sl.

Izvor: Prilagodba autorice prema *The Cities Alliance* (2007). *Understanding your local economy: A Resource Guide for Cities*.

Pregledom literature može se utvrditi da se velik broj autora kao i međunarodnih organizacija bavi sustavom pokazatelja uspješnosti i različitim aspektima praćenja i vrednovanja postignutih rezultata i učinaka na području grada. No isto tako, može se zaključiti da ne postoji standardni set pokazatelja lokalnog ekonomskog razvoja koji koriste svi gradovi. Zbog složenosti i višedimenzionalnosti kako regionalnog tako i lokalnog razvoja upravo jedan od najznačajnijih problema s kojim se susreću istraživači i nositelji razvojnih politika je izbor reprezentativnih pokazatelja i njihove strukture (Karaman Aksentijević et al., 2019). Zbog toga se u praksi koriste različiti pokazatelji, ili skupine pokazatelja za ocjenu uspješnosti razvoja na lokalnoj razini. Širina pokazatelja znatno se razlikuje ovisno o razini razvoja grada i dostupnosti resursa i informacija.

U Republici Hrvatskoj zasada nema sustavnih mjerenja produktivnosti, efikasnosti i kvalitete lokalne samouprave (Koprić, 2013). Isto tako, nije definirano što bi se sve trebalo mjeriti i kojim pokazateljima. Jedan od mogućih pokazatelja je praćenje rashoda lokalnih proračuna koji pružaju agregirane podatke o namjenama trošenja sredstava iz proračuna. Također, međunarodna organizacija Udruženja gradova postavila je dobar okvir pokazatelja lokalnog ekonomskog razvoja te se preporuča ocjena i dostupnost mogućih pokazatelja kako bi se isti mogli koristiti u gradovima i općinama Republike Hrvatske (*The Cities Alliance*, 2007).

Za potrebe izrade ovog doktorskog rada, a u skladu s proučenom znanstvenom literaturom, ekonomska uspješnost gradova i općina promatrat će se kroz proračun, odnosno učinkovitost upravljanja proračunom, s obzirom na to da gradovi i općine svoje ekonomsko djelovanje ostvaruju primarno preko proračuna. Za analizu lokalnog ekonomskog razvoja koristit će se anketni upitnik, odnosno podaci prikupljeni anketiranjem. Anketni upitnik za ispitivanje lokalnog ekonomskog razvoja koristili su i brojni drugi autori u svojim istraživanjima (Morgan, 2009; Oduro-Ofori, 2011; Palavicini Corona, 2012). Anketni upitnici posebno su korisni u prikupljanju podataka koji se ne mogu dobiti iz postojećih izvora. Također su vremenski isplativi i vrijedan su alat za prikupljanje podataka o lokalnom gospodarstvu. O ekonomskoj uspješnosti i analizi LER-a detaljnije slijedi u sljedećem poglavlju.

3.3. Primjeri dobre prakse

U cijelom svijetu sve više jača trend decentralizacije države koja se najjednostavnije definira kao prijenos političke moći i utjecaja s više razine vlasti (središnje države) na niže razine vlasti (regionalnu i lokalnu vlast). Iako je širenje procesa decentralizacije među državama različito, zajedničko im je obilježje da se potreba za decentralizacijom pojavljuje zbog potrebe za uspješnijim javnim sektorom (Jurlina Alibegović, 2002). Decentralizacijom se može ostvariti niz ciljeva pri čemu su najvažniji smanjenje udjela javnog sektora u ukupnom gospodarstvu, mobiliziranje javnih prihoda uz istodobno smanjenje troškova pružanja javnih usluga, usklađivanje odgovornosti za lokalne javne izdatke s raspoloživim financijskim sredstvima, jačanje vlastitih prihoda lokalne vlasti te promoviranje suradnje različitih razina (Jurlina Alibegović, 2002).

Ranije pristupe lokalnom i regionalnom ekonomskom razvoju karakteriziralo je to da je središnja država razvijala zaostale regije usmjeravajući potrebne resurse u određena zemljopisna područja. Pretpostavljalo se da regije ne posjeduju poduzetničke ili druge resurse te su imale mali doprinos u kreiranju i provedbi politika. U novije vrijeme, mnoge su okolnosti potaknule lokalne i regionalne jedinice na ekonomski razvoj, na traženje novih rješenja radi poboljšanja lokalnih i regionalnih ekonomskih prilika, ublažavanje ekonomskih problema i jačanje vlastitih financijskih i fiskalnih kapaciteta (Lyngstad, 2010).

Posljednjih godina mnoge su države transformirale svoje sustave lokalne samouprave. Posebno se izdvajaju glavni gradovi, vrlo veliki gradovi i metropolitanska područja u kojima decentralizaciju treba provoditi s posebnom pažnjom. Reformama lokalne samouprave pokušava se ostvariti ravnoteža između težnji za demokratizacijom i efikasnošću javnih vlasti (Koprić, 2009). Isto tako, javlja se sve veća svijest o ključnoj ulozi koju gradovi igraju u pokretanju gospodarskog rasta i razvoja. Postoje različite mogućnosti za reformu jedinica lokalne samouprave, uključujući veću međugradsku i međuopćinsku suradnju pa sve do pripajanja odnosno spajanja manjih općina. Hambleton (2017) ističe da ni jedan pristup upravljanju gradskom regijom, bez obzira na to koliko je učinkovit u danom sociopolitičkom kontekstu, vjerojatno neće biti izravno primjenjiv na sve gradske regije. Iz toga slijedi da regije, gradovi i/ili općine u različitim zemljama i različitim kontekstima trebaju osmisliti vlastita rješenja za svoje posebne gradske i društveno-političke izazove.

Reorganizacija lokalne samouprave poprimila je mnogo različitih oblika na međunarodnom planu. U nastavku rada opisat će se međunarodne studije slučaja na primjerima Engleske, Njemačke i Belgije. Navedene zemlje odabrane su kako bi se prikazali različiti modeli na koje se lokalne vlasti uključuju u lokalni ekonomski razvoj. Osim toga, u odabranim zemljama lokalne jedinice imaju velike ovlasti u različitim funkcijama samoupravnog djelokruga, posebice u Njemačkoj. Jačanjem ovlasti u pogledu planiranja ekonomskog razvoja lokalne jedinice mogu učinkovitije utjecati na lokalni ekonomski razvoj.

Engleska

Engleski sustav lokalne samouprave podijeljen je u nekim područjima na županijska vijeća (gornja razina) i okružna vijeća (donja razina). Dvije razine imaju različite funkcije iako se u nekim stvarima preklapaju. U drugim područjima, „unitarna tijela” obavljaju sve funkcije lokalne samouprave. U Engleskoj postoje 353 lokalne vlasti, od kojih su 27 županijska vijeća, 201 okružna vijeća, a 125 je unitarnih tijela (Sandford, 2017). Jedan od glavnih fokusa središnje vlasti u Engleskoj u njihovom pristupu lokalnom rastu je preusmjeravanje ovlasti na lokalne zajednice i poduzeća.

Svi dijelovi Engleske obuhvaćeni su (barem) jednim lokalnim poslovnim partnerstvom (LEP – *Local Enterprise Partnership*). To su dobrovoljna partnerstva između lokalnih vlasti i poduzeća koje je 2011. godine osnovalo Ministarstvo za poslovanje, inovacije i vještine. LEP-ovi imaju središnju ulogu u određivanju lokalnih ekonomskih prioriteta i poduzimanju aktivnosti za poticanje ekonomskog rasta i otvaranje novih radnih mjesta, poboljšanje infrastrukture i podizanje vještina radne snage na lokalnom području. Preuzeli su dio funkcija koje su prethodno obavljale regionalne razvojne agencije koje su ukinute u ožujku 2012. godine. LEP-ovi su u bliskom radnom odnosu s lokalnim vlastima na svom području često s vijećnicima koji sjede u upravnim odborima, ali im nisu formalno odgovorni. Trenutno postoji 38 LEP-ova na području Engleske, a temelje se na funkcionalnim gospodarskim područjima kao što su gradske regije. Prosječna populacija LEP-a je 1,5 milijuna stanovnika, London je najveći (8 milijuna stanovnika), a Cumbria najmanji LEP (0,5 milijuna stanovnika) te se mogu preklapati. Rad LEP-a nadgleda odbor koji vodi predsjednik (iz poslovnog sektora), a ostali članovi odbora su predstavnici lokalnih poduzeća (uključujući mala i srednja poduzeća), obrazovne institucije i predstavnici iz javnog sektora.

LEP-ovi se financiraju iz Fonda za lokalni rast (određena sredstva koja su dodijeljena od središnje vlade) te iz Europskih strukturnih i investicijskih fondova čija sredstva usmjeravaju u lokalna područja. Dosada su pomogli izgraditi preko 93 200 novih domova, potaknuti preko 7,6 milijardi funti privatnih ulaganja, financijski podržali preko 196 000 poduzeća te stvorili preko 180 000 novih radnih mjesta⁶.

LEP-ovi predstavljaju model lokalne razvojne organizacije. Uključuju javni, poslovni i civilni sektor te imaju vladinu i privatnu podršku. Vlada Engleske smatra da LEP-ovi igraju ključnu ulogu u sporazumima o decentralizaciji, a njihovi strateški ekonomski planovi pružaju ključnu osnovu za investicijske odluke.

Njemačka

Njemačka lokalna samouprava organizirana je u dva stupnja. Na prvom stupnju su gradovi i općine (njem. *Gemeinden*). Gradovi se formiraju za urbana područja, a općine nastaju na ruralnom području. Drugi stupanj lokalne samouprave čine okruzi (njem. *Landkreise*). Prema izvještaju CEMR-a (*Council of European Municipalities and Regions*) za 2016. godinu u Njemačkoj trenutno ima 11 313 gradova i općina te 295 okruga⁷. Iz sastava okruga izdvajaju se veliki gradovi odnosno oni gradovi koji imaju više od 100 000 stanovnika. Takvi gradovi mogu obavljati sve poslove koji ulaze u djelokrug gradova/općina kao i okruga.

Njemačka je izrazito decentralizirana zemlja. Jedinice lokalne samouprave imaju široke ovlasti odnosno obavljaju poslove iz svog samoupravnog djelokruga, ali i niz poslova koje im prenose savezne zemlje (Wollmann, 2002). Kao glavni poslovi lokalnih jedinica ističu se pružanje socijalnih usluga, u prvom redu briga za djecu i mlade i starije, stambena politika, javni prijevoz, zdravstvo, itd. U Njemačkoj je razvijena i suradnja lokalnih jedinica koje se udružuju u organizacije radi zajedničkog obavljanja niza poslova koji su im od zajedničkog interesa i koje je racionalnije organizirati za širi teritorij (Manojlović, 2015). Udruživanje lokalnih jedinica je dobrovoljno. Za lokalni ekonomski razvoj može se reći da je dio osnovnih zadaća lokalnih vlasti: stvarati i/ili poboljšati lokacijske prednosti i investicijsku klimu za trgovinu i industriju promoviranjem, održavanjem, savjetovanjem, a sve kako bi se time osigurala i poboljšala ekonomska osnova i povećala kvaliteta života stanovništva određenog područja (Lötzer, 2009). Ovisno o veličini

⁶ Više o aktivnostima LEP-a na stranici <https://www.lepnetwork.net/lep-activities/>

⁷ https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/CEMR_structures_and_competences_2016_EN.pdf

jedinica lokalne samouprave, lokalne vlasti osnivaju Ured za poslovni i ekonomski razvoj dok u većim gradovima postoje i privatne korporacije za ekonomski razvoj.

Grad Hamburg ima dvostruku strukturu za poticanje i unapređenje ekonomskog razvoja: Ured za unapređenje poslovanja koji je dio jedinice lokalne samouprave te Korporaciju za poslovni razvoj koju čine gospodarske komore, obrtnici, poslovne banke te predstavnici lokalnih vlasti, (Lötzer, 2009). Stanovništvo nije direktno uključeno u Korporaciju, već je grad osnovao Ured za građane gdje građani mogu dobiti sve informacije koje im grad pruža te sudjelovati u procesu stvaranja javnih politika. Glavna uloga Korporacije je u ubrzavanju provedbe poslovnih strategija i projekata, pružanju podrške stranim poduzećima, smanjenju birokracije, pružanju pomoći u osnivanju novih poduzeća te stvaranju novih radnih mjesta.

Primjer grada Hamburga predstavlja kombinaciju dvaju modela, model razvojne organizacije koja je dio jedinice lokalne samouprave i model privatne razvojne organizacije. Iako predstavnici stanovnika nisu direktno uključeni u strukture modela kroz Ured komuniciraju s lokalnim vlastima i sudjeluju u donošenju politika.

Belgija

Belgija je savezna država koja se sastoji od 3 regije, 10 provincija (na srednjoj razini) i 589 općina⁸. Prijenos ovlasti na regije započeo je 1970-ih, a proces državne reforme još uvijek traje. Ne postoji hijerarhija između savezne, regionalne i općinske vlasti: svaka ima svoje posebne nadležnosti koje im je dodijelio belgijski Ustav. Nadležnosti regija povezane su sa zemljištem (stanovanje, poljoprivreda, prostorno planiranje itd.), nadležnosti općina više su povezane s pojedincima (obrazovanje, zdravstvo, kultura itd.), a nadležnosti savezne vlade su one koje Ustav izričito ne pripisuje regijama ili općinama (CEMR, 2016).

Ekonomske politike i politike zapošljavanja su regionalna pitanja stoga regije imaju ovlasti vezane za aktivne politike tržišta rada, posredovanje rada i socijalnu ekonomiju. Gradovi i općine pokrivaju sve što je u interesu kolektivnih potreba njihovih stanovnika (Hanocq, 2011). Oni uglavnom provode odluke donesene na višim razinama i mogu razviti inicijative lokalnog značaja. Međutim, lokalne vlasti ne dobivaju posebna sredstva za inicijative na tržištu rada (osim gradskih

⁸ https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/CEMR_structures_and_competences_2016_EN.pdf

fondova). Gradovi i općine obično imaju vijećnika koji je odgovoran za lokalno gospodarstvo, dok neki imaju i lokalni odjel za zapošljavanje.

Pozitivan primjer je Odjel za rad i gospodarstvo grada Antwerpena. Odjel radi na socioekonomskom planiranju i razvoju Antwerpena uglavnom se fokusirajući na privlačenje novih investitora, olakšavanje pokretanja poduzeća i poticanje konkurentnosti za rast i zapošljavanje. Kroz nekoliko projekata i inicijativa Odjel je posvećen stvaranju raznolikog i snažnog gospodarskog okruženja u kojem učinkovitost i profitabilnost idu usporedo s održivošću i društvenom odgovornošću. Odjel čine različiti timovi (OECD, 2015):

- 1) Tim za poslovnu strategiju i inovacije - fokusiran je na strategiju lokalnog ekonomskog razvoja čineći grad što je više moguće povoljnijim za poslovanje. Tim podržava razvoj gradskih projekata s ekonomskim fokusom (poduzetnički inkubatori, „start-upovi” itd.)
- 2) Investicijski tim - nudi prilagođene savjete i podršku investitorima i tržišnim igračima koji žele uložiti u grad. Daje smjernice za lokaciju te pomaže poduzetnicima u pretraživanju lokacije koja odgovara njihovim potrebama. Tim također aktivno promiče obnovu praznih poslovnih i komercijalnih prostora
- 3) Tim za trgovinu i ugostiteljstvo - ojačava gradska trgovačka i ugostiteljska područja, pruža podršku i savjete kako započeti posao u ugostiteljstvu, razvija i podržava gradske projekte s fokusom na maloprodaju ili ugostiteljstvo
- 4) Poslovni pult tim - kontaktna točka za novoosnovana poduzeća, kao i za samozaposlene. Poslovni pult pruža informacije o dozvolama koje je izdao grad Antwerpen
- 5) Tim za promociju - fokusira se na promicanje Antwerpena kao grada „otvorenog za poslovanje”
- 6) Tim za rad i socijalnu ekonomiju - nudi razne edukacije i obuke orijentirane na potražnju kao i prilagođene usluge za popunu slobodnih radnih mjesta

Lokalne inicijative i projekti razvijaju se u suradnji s ostalim gradskim odjelima, predstavnicima privatnog sektora, zavodom za zapošljavanje, organizacijama za socijalnu skrb, (obrazovanje, mladi) te ostalim akterima na tržištu rada. Grad Antwerpen povezuje i strateško planiranje s prostornim planiranjem, utvrđujući tako smjernice za razvoj grada, od vizije preko utvrđivanja prostornih zona (područja) u gradu i njihove namjene, do konkretnih programa i projekata.

U tom smislu, Antwerpen predstavlja i pozitivan primjer u strateškom planiranju. Primjer grada Antwerpena predstavlja model razvojne organizacije koja je dio jedinice lokalne samouprave.

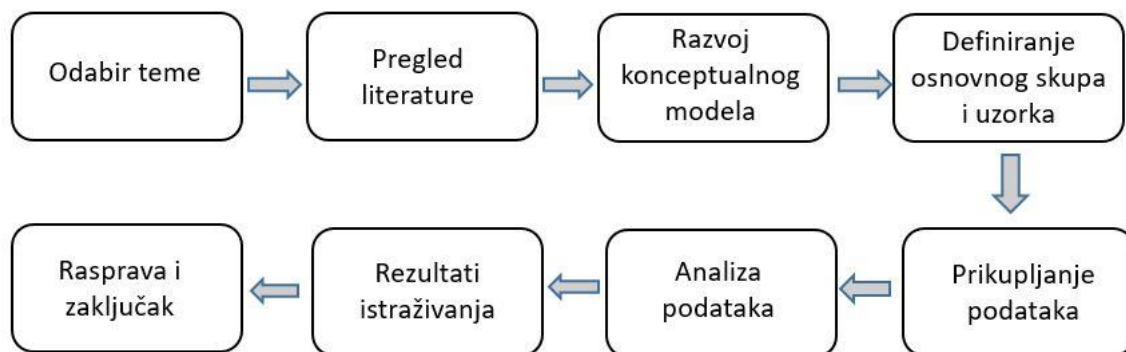
Promatrajući navedene studije slučaja može se utvrditi rastući trend pristupa „bottom-up“ odnosno poticanja lokalnog ekonomskog razvoja te trend decentralizacije. Ti su trendovi rezultirali reformama lokalne samouprave i sve većom ulogom lokalnih vlasti u ekonomskom razvoju. Ekonomski razvoj bi trebao biti temeljen na lokaciji i prijenosu funkcija na lokalnu razinu. Dokazano je da široko utemeljeni sustavi lokalne samouprave sa širokim rasponom funkcija i fiskalnom autonomijom mogu biti pokretači rasta i razvoja u gradovima i općinama. Isto tako, studije slučaja opisuju različite načine odnosno modele na koje se lokalne vlasti uključuju u lokalni ekonomski razvoj. U Engleskoj je zastupljen model lokalne razvojne organizacije koji predstavlja odličan mehanizam LER-a te omogućuje okupljanje svih resursa. U Njemačkoj prevladava model javne odnosno privatne razvojne organizacije te se javlja sve veće uključenje građana u proces LER-a. U Belgiji je također zastupljen model javne razvojne organizacije (kroz Odjel za rad i gospodarstvo) koja usko surađuje s drugim gradskim odjelima.

Ove studije slučaja predstavljaju pozitivan primjer kako se lokalne vlasti uključuju u proces provođenja lokalnog ekonomskog razvoja, odnosno opisuju oblike partnerstva. Uspostavljajući najbolji model, odnosno model koji odgovara njegovim potrebama, svaki grad može doprinijeti bržem i boljem razvoju stvarajući tako bolje okruženje za svoje građane.

4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA U GRADOVIMA I OPĆINAMA REPUBLIKE HRVATSKE

Istraživanje je proces koji uključuje sistematično povezivanje informacija kojima se povećava naše znanje (Saunders et al., 2009). Isto tako proces istraživanja uključuje identificiranje, procjenu i analizu informacija koje su potrebne za podršku istraživačkog pitanja te za razvijanje konačnih zaključaka. Proces istraživanja u ovom doktorskom radu započeo je odabirom teme kroz pregled literature i razgovor sa stručnjacima i kolegama u ovom području istraživanja, a završio preporukama lokalnoj samoupravi za uspješno provođenje lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama u Republici Hrvatskoj. Ovaj istraživački postupak uspostavio je logički slijed povezujući početna istraživačka pitanja, svrhu rada i ciljeve kroz prikupljanje i analizu podataka, s rezultatima i zaključcima. Proces istraživanja prikazan je na slici 5.

Slika 5. Proces istraživanja

Izvor: Izradila autorica

Faze istraživačkog procesa međusobno su povezane. U sljedećem potpoglavlju bit će prikazan opis pojedine faze. Konačni rezultat istraživačkog procesa izrada je doktorskog rada.

4.1. Metodologija istraživanja

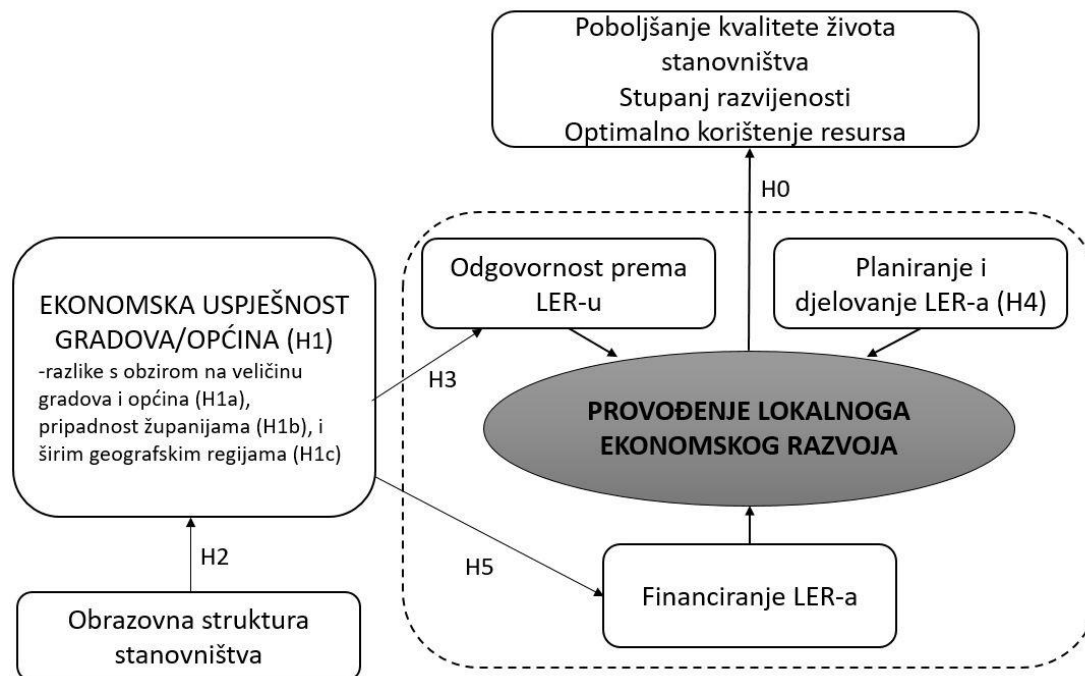
Tijekom izrade doktorskog rada odgovarajućom su kombinacijom korištene različite znanstvene metode. Pregledom literature prikupljene su i analizirane dosadašnje znanstveno-stručne spoznaje iz šireg područja istraživanja. Teorijski okvir lokalnog ekonomskog razvoja obrađen je povijesnom i deskriptivnom metodom. Empirijsko istraživanje provedeno je kombiniranim korištenjem metode analize sekundarnih podataka i metode anketiranja u svrhu ostvarenja postavljenih ciljeva istraživanja i testiranja istraživačkih hipoteza.

U nastavku se opisuje razvoj konceptualnog modela, prikazuju se osnovni skup i uzorak istraživanja, opisuje instrument istraživanja te korištene statističke metode.

4.1.1. Razvoj konceptualnog modela

Temeljem analize relevantne literature iz područja lokalnog ekonomskog razvoja predložen je konceptualni model prikazan na slici 6.

Slika 6. Konceptualni model

Izvor: Izradila autorica

Glavnu ulogu u ovom modelu ima lokalna samouprava koja je neophodna u procesu ekonomskog razvoja. Lokalna samouprava treba biti pokretač procesa. Ona zainteresirane strane (privatni sektor, stanovništvo, udruge) uključuje u viziju budućnosti i provedbu inicijativa za lokalni ekonomski razvoj. Da bi se uspješno provodio LER, lokalna samouprava mora isti planirati. Strategija razvoja preduvjet je za realizaciju LER-a. Isto tako, lokalna samouprava mora djelovati u cilju jačanja gospodarstva, osigurati stabilno okruženje i stvoriti pozitivnu poslovnu klimu za poduzeća, pružiti podršku malim i srednjim poduzećima te privlačiti vanjska ulaganja. Odgovorna je i za fizičku infrastrukturu, ceste, vodoopskrbu, gospodarenje otpadom, opskrbu električnom energijom, informacijske i komunikacijske tehnologije. Za provođenje aktivnosti LER-a lokalna samouprava mora identificirati i izvore financiranja bilo kroz proračun, ili neke druge izvore. Provođenjem LER-a lokalna samouprava će osigurati poboljšanje kvalitete života stanovništva, odnosno potrebe svojih građana za zdravstvom, obrazovanjem, stanovanjem, kulturnim i rekreacijskim sadržajima i socijalnom zaštitom. Provođenje LER-a doprinijet će i stupnju razvijenosti gradova i općina i optimalnom korištenju resursa. Planiranje i strateško upravljanje resursima ključni su za njihovo optimalno korištenje.

4.1.2. Definiranje osnovnog skupa i odabir uzorka istraživanja

Polazište za odabir uzorka istraživanja je definiranje osnovnog skupa. Prema Nomenklaturi prostornih jedinica za statistiku (NUTS) Europske unije, Republika Hrvatska ima dvije velike regije, Jadransku i Kontinentalnu Hrvatsku (NUTS 2 razina) (HGK, 2019). Prema istoj klasifikaciji, Republika Hrvatska (država) predstavlja NUTS 1 razinu, a županije NUTS 3 razinu. Na prostoru Kontinentalne Hrvatske živi 2,87 milijuna stanovnika, dok Jadranska Hrvatska broji 1,41 milijuna stanovnika (DZS, Popis stanovnika 2011). Po pitanju razvijenosti, promatrajući BDP *per capita* na razini županija, postoje velike razlike u razini razvijenosti pojedinih županija. Samo četiri županije imaju BDP *per capita* viši od onog na nacionalnoj razini (HGK, 2019). Promatra li se indeks razvijenosti jedinica lokalne samouprave iz 2017. godine, 251 grad/općina pripadaju skupini iznadprosječno razvijenih, dok 305 gradova/općina pripada skupini ispodprosječno razvijenih (CLER, 2017).

No temeljem ustavnih promjena i procesa decentralizacije, na jedinice lokalne samouprave prenesena je odgovornost za neke javne poslove. Dakle, može se reći da se lokalni ekonomski razvoj provodi u svim gradovima i općinama samo je pitanje uspješnosti provođenja, stoga osnovni skup čine svi gradovi i općine u RH. Prema popisu Ministarstva uprave (2019) u Hrvatskoj postoji 127 gradova i 428 općina te grad Zagreb koji ima poseban status grada i županije, tako da je u Republici Hrvatskoj ukupno 556 gradova i općina koji čine osnovni skup. Prema postavljenom konceptualnom modelu istraživanja u uzorak su ravnomjerno odabrani gradovi i općine Kontinentalne Hrvatske i Jadranske Hrvatske, a NUTS 2 razina temeljni je kriterij za odabir gradova i općina na kojima će se provesti istraživanje.

Sukladno s ovime, NUTS 3 razina sljedeći je kriterij za odabir gradova i općina u kojima će se provoditi istraživanje, a da bi se zadovoljio i taj kriterij, odabiru se gradovi i općine u različitim županijama Republike Hrvatske. NUTS 2 i NUTS 3 razine prostorni su kriterij koji uzorak gradova i općina treba zadovoljiti kako bi bio reprezentativan na prostoru cijele Hrvatske. Zadovoljenjem ovog kriterija nastoji se cjelovito obuhvatiti prostor Republike Hrvatske.

Sljedeći kriterij je veličina gradova i općina s obzirom na broj stanovnika. Gradovi i općine su podijeljeni u 5 razreda prema broju stanovnika i to: do 5 000 stanovnika, od 5 000 do 15 000, od 15 000 do 35 000, 35 000 do 100 000 i iznad 100 000 stanovnika. Na temelju postavljenih kriterija u tablici 9. definiran je uzorak gradova i općina koje su obuhvaćene istraživanjem.

Tablica 9. Osnovni skup i uzorak istraživanja

Regija (NUTS 2)	Županije (NUTS 3)	Gradovi i općine prema broju stanovnika	Osnovni skup	Uzorak (30 %)
Kontinentalna Hrvatska	Zagrebačka Krapinsko-zagorska Sisačko-moslavačka	Do 5 000	228	68
	Karlovačka Varaždinska Koprivničko-križevačka	5000 – 15 000	83	25
	Bjelovarsko-bilogorska Virovitičko-podravska Požeško-slavonska	15 000 – 35 000	15	4
	Brodsko-posavska Osječko-baranjska Vukovarsko-srijemska Međimurska	35 000 – 100 000	8	2

Regija (NUTS 2)	Županije (NUTS 3)	Gradovi i općine prema broju stanovnika	Osnovni skup	Uzorak (30 %)
	Grad Zagreb	iznad 100 000	2	1
Jadranska Hrvatska	Istarska Primorsko-goranska Ličko-senjska Zadarska Šibensko-kninska Splitsko-dalmatinska Dubrovačko-neretvanska	do 5 000	166	50
		5 000 – 15 000	42	12
		15 000 – 35 000	5	2
		35 000 – 100 000	5	2
		iznad 100 000	2	1
UKUPNO			556	167

Izvor: Izradila autorica

Za potrebe ovog istraživanja primijenjen je slučajni stratificirani uzorak što znači da se osnovni skup podijelio na podskupove prema određenom obilježju (broj stanovnika u gradovima i općinama) iz čega je onda odabran slučajni uzorak koji čini 30 % osnovnog skupa. Svrha stratificiranog uzorka je osigurati da svaka grupa formirana na temelju određenog obilježja bude zastupljena u uzorku.

Kako bi se utvrdila valjanost sadržaja mjernog instrumenta, glavnom istraživanju prethodilo je pilot-istraživanje. Mnogi autori naglašavaju važnost pilot-istraživanja (Saunders et al., 2009; Johanson i Brooks, 2010) te ističu kako je unatoč vremenskim, novčanim i drugim ograničenjima preporučeno provesti ga. Ono može ukazati na bitne nedostatke i previde kojih autori vrlo često nisu svjesni te samim time pomoći u uspješnijoj razradi i provedbi glavnog istraživanja (Valčić, 2019). Pravila o broju ispitanika nema te se najčešće provodi s manjim brojem ispitanika. Pilot-istraživanje provedeno je na području Primorsko-goranske županije u razdoblju od 1. do 30. rujna 2019. godine. Primorsko-goranska županija obuhvaća 14 gradova i 22 općine, a u pilot-istraživanje je bilo uključeno 6 gradova i 4 općine. Poruka je poslana putem *e-maila* na adrese gradonačelnika odnosno načelnika i zamjenika, s poveznicom na *online* anketu. Sa šest predstavnika lokalne samouprave dogovoren je i osobni sastanak na kojem se raspravljalo o razumljivosti pitanja, rasporedu pitanja, raspoloživom vremenu i eventualnim sugestijama.

Komentari i povratne informacije o valjanosti sadržaja uključeni su u daljnji razvoj anketnog upitnika. Do 30. rujna 2019. ukupno je prikupljeno 8 ispravno i potpuno ispunjenih anketnih upitnika što čini stopu povrata od 80 %. Iz svega navedenog može se zaključiti kako je valjanost sadržaja adekvatna i osigurana u odgovarajućoj mjeri.

Glavno istraživanje provedeno je u razdoblju od 1. listopada 2019. do 30. svibnja 2020. godine. Za potrebe glavnog istraživanja kao mjerni instrument upotrijebljen je *online* strukturirani anketni upitnik koji je kreiran na web-platfomi www.lka.si (u prilogu). U prvoj fazi poruka je poslana na 167 *e-mail* adresa gradonačelnika i načelnika, s poveznicom na *online* anketu i zamolbom da ispune anketu do 30. studenog 2019. U drugoj fazi na iste je adrese, i dodatno na adrese zamjenika, ponovno poslano 167 poruka s zamolbom za one koji to još nisu učinili da anketni upitnik ispune do 20. veljače 2020. godine. U trećoj fazi autorica je telefonski kontaktirala velik broj gradonačelnika i načelnika u cilju prikupljanja što većeg broja ispunjenih upitnika. Prilikom razgovora autorica je dobila odgovor da anketni upitnik nisu ispunili jer nisu bili sigurni je li istraživanje u potpunosti anonimno (iako je bilo naznačeno) te jer su mislili da Fakultet provodi to istraživanje za određene nadležne institucije u cilju utvrđivanja fiskalnog kapaciteta i prema tome smanjivanja broja gradova i općina. Nakon pojašnjenja da se istraživanje provodi isključivo za potrebe izrade doktorskog rada anketni upitnici bili su ispunjeni. Zaključno s 30. svibnjem ukupno je prikupljeno 142 upitnika, od čega 15 nepotpuna koji su izuzeti iz analize. Prema tome, ukupan broj prikupljenih važećih anketnih upitnika iznosi 127, što čini stopu povrata od 76 %. Tablica u nastavku prikazuje distribuciju broja poslanih i prikupljenih anketnih upitnika.

Tablica 10. Distribucija anketnih upitnika

Gradovi i općine prema broju stanovnika	Uzorak (30 % od osnovnog skupa)	Broj ispravno popunjenih anketnih upitnika	Stopa povrata
do 5 000	118	80	68 %
5 000 – 15 000	37	37	100 %
15 000 – 35 000	6	5	83 %
35 000 – 100 000	4	4	100 %
iznad 100 000	2	1	50 %
UKUPNO	167	127	76 %

Izvor: Izradila autorica

Broju ispravno popunjenih i prikupljenih anketnih upitnika dodana su 4 upitnika prikupljena u pilot fazi istraživanja koja se odnose na gradove i općine od 5 000 do 15 000 stanovnika. Stoga ukupan broj upitnika koji ulazi u daljnju analizu iznosi 131. Popis gradova i općina koji su obuhvaćeni analizom nalazi se u prilogu ovog doktorskog rada.

U Kontinentalnoj Hrvatskoj, u gradovima i općinama do 5 000 stanovnika, ispravno su popunjena 43 anketna upitnika, dok je u Jadranskoj Hrvatskoj ispravno 37 upitnika. U gradovima i općinama od 5 000 do 15 000 stanovnika, u Kontinentalnoj Hrvatskoj popunjena su 23, a u Jadranskoj 18 upitnika. Tri su ispravno popunjena anketna upitnika u Kontinentalnoj, a dva u Jadranskoj Hrvatskoj u gradovima između 15 000 i 35 000 stanovnika, dok je u gradovima između 35 000 i 100 000 stanovnika prikupljen jednak broj anketnih upitnika u obje regije. U gradovima iznad 100 000 stanovnika pravilno je popunjen jedan anketni upitnik u Jadranskoj Hrvatskoj.

4.1.3. Opis instrumenata istraživanja

Sukladno postavljenim ciljevima istraživanja podaci za ovo istraživanje prikupljali su se iz sekundarnih i primarnih izvora. Sekundarni podaci o izvršenju proračuna prikupljeni su sa službenih stranica Ministarstva financija, a podaci o obrazovnoj strukturi stanovništva sa stranica Državnog zavoda za statistiku. Analizom tih podataka ispitane su razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na veličinu, pripadnost županiji i široj geografskoj regiji. Pod pojmom ekonomska uspješnost podrazumijeva se učinkovitost upravljanja proračunom s obzirom na to da gradovi i općine svoje ekonomsko djelovanje ostvaruju preko proračuna. Proračuni su se promatrali u vremenskom razdoblju od 2002. do 2018. godine. Usporednom analizom pokazatelja Američke agencije za međunarodni razvoj, Udruženja gradova, kao i autora Rašić Bakarić et al. (2014) definirani su pokazatelji ekonomske uspješnosti koji će se promatrati i analizirati u ovom doktorskome radu a to su: ukupni prihodi i primitci; saldo proračuna – broj negativnih godina (razlika između ukupnih prihoda i primitka te rashoda i izdataka); udio prihoda od poreza u prihodima od poslovanja; udio pomoći središnje države u prihodima poslovanja; udio prihoda od EU sredstava u prihodima poslovanja i efikasnost gradske/općinske uprave (prihodi od poslovanja podijeljeni s brojem zaposlenih u gradu ili općini). Također se analizirala obrazovna struktura stanovništva i njezin utjecaj na ekonomsku uspješnost. S ciljem utvrđivanja optimalnog korištenja resursa istražile su se i razvojne strategije gradova i općina.

U svrhu prikupljanja primarnih podataka o provođenju lokalnog ekonomskog razvoja anketiranje strukturiranim upitnikom provodilo se s gradonačelnicima i načelnicima te njihovim zamjenicima u odabranim gradovima i općinama. Upitnik je oblikovan na temelju anketnog upitnika Svjetske banke (2001) te upitnika autora Morgan (2009), Oduro-Ofori (2011) i Palavicini-Corona (2012), a prilagođen gradovima i općinama u Hrvatskoj.

Struktura upitnika prikazana je u tablici 11. u nastavku.

Tablica 11. Struktura upitnika

Dimenzija	Broj pitanja	Izvor varijabli
1. Opći podaci o gradu/općini	3	Upitnik Svjetske banke (2001) Autorica
2. Odgovornost prema LER-u	4	Morgan, J. Q. (2009). <i>The role of local government in economic development. Survey finding from North Carolina, University of North Carolina School of governance.</i> Oduro-Ofori, E. (2011). <i>The Role of Local Government in Local Economic Development Promotion at the District Level in Ghana, University of Dortmund, doktorska disertacija.</i>
3. Planiranje LER-a	8	Morgan, J. Q. (2009). <i>The role of local government in economic development. Survey finding from North Carolina, University of North Carolina School of governance.</i> Palavicini Corona, E. I. (2012). <i>Local economic development in Mexico – the contribution of the bottom-up approach, London School of Economics and Political Science, doktorska disertacija</i>
4. Djelovanje LER-a	8	Upitnik Svjetske Banke (2001) Morgan, J. Q. (2009). <i>The role of local government in economic development. Survey finding from North Carolina, University of North Carolina School of governance.</i>

Dimenzija	Broj pitanja	Izvor varijabli
- Jačanje gospodarstva	6 čestica	
- Ulaganja u infrastrukturu	5 čestica	
Resursi	1 (4 čestice)	Autorica na temelju zaključaka iz sekundarnih istraživanja.
5. Financiranje LER-a	2	Morgan, J. Q. (2009). <i>The role of local government in economic development. Survey finding from North Carolina, University of North Carolina School of governance.</i>
UKUPNO	26	

Izvor: Izradila autorica

Prvi dio upitnika, koji sadrži tri pitanja, odnosi se na opće podatke o gradu/općini, kontakt osobi koja ispunjava upitnik te ukupnom broju zaposlenih u upravnim tijelima grada ili općine. *Drugi dio* upitnika odnosi se na odgovornost prema lokalnom ekonomskom razvoju. Gradonačelnike i načelnike pitalo se jesu li upoznati s konceptom LER-a, smatraju li da grad i lokalna samouprava imaju primarnu odgovornost za LER, te tko su sudionici. *Treći dio* upitnika odnosi se na planiranje LER-a. Kroz osam se pitanja gradonačelnike i načelnike pitalo imaju li strategiju za lokalni ekonomski razvoj (ili strategiju razvoja/plan ukupnog razvoja), jesu li u pisanje strategije bili uključeni privatni sektor i lokalno stanovništvo, sudjeluje li stanovništvo u razvojnim aktivnostima te postoji li suradnja sa susjednim gradovima/općinama. *Četvrti dio* obuhvaća djelovanje LER-a, a pitanja se odnose na trenutnu gospodarsku strukturu grada/općine, fokus u daljnjem ekonomskom razvoju, glavne ciljeve ekonomskog razvoja, aktivnosti za poticanje novih poslova, sudjelovanje grada/općine u jačanju gospodarstva (6 čestica) i ulaganja u infrastrukturu (5 čestica), optimalno korištenje resursa (4 čestice) te prepreke prilikom provođenja LER-a. *Peti dio* upitnika odnosi se na financiranje LER-a, odnosno glavne izvore financiranja.

4.1.4. Metode statističke analize

Za testiranje postavljenih hipoteza primijenjene su metode inferencijalne statističke analize kako je prikazano u tablici 12. u nastavku.

Tablica 12. Metode statističke analize

Broj	Hipoteza	Korištena metoda
Glavna H0	Provođenje lokalnog ekonomskog razvoja doprinosi poboljšanju kvalitete života stanovništva, stupnju razvijenosti i optimalnom korištenju resursa.	Logistička regresija
H1	Postoje statistički značajne razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na veličinu, pripadnost pojedinim županijama i širim geografskim regijama.	<i>Kruskal-Wallis test</i> <i>Post hoc test</i>
H2	Postoji statistički značajna povezanost između ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva.	Spearmanov koeficijent korelacije
H3	Postoji statistički značajna razlika između ekonomske uspješnosti gradova i općina i odgovornosti prema LER-u.	<i>Kruskal-Wallis test</i> <i>Post hoc test</i>
H4	Strategije razvoja gradova i općina imaju pozitivan utjecaj na optimalno korištenje resursa.	<i>Hi-kvadrat test</i>
H5	Postoji statistički značajna razlika između ekonomske uspješnosti gradova i općina i financiranja LER-a.	<i>Mann-Whitney test</i>

Izvor: Izradila autorica

Kako bi se ispitala normalnost podataka korišten je *Skewness and Kurtosis* test normalnosti. S obzirom na to da test kod većeg broja varijabli nije pokazao normalnu distribuciju, postavljene istraživačke hipoteze testirane su dalje neparametrijskim metodama. Za utvrđivanje statistički značajnih razlika između dviju grupa korišten je *Mann-Whitney* test, a za utvrđivanje statistički značajnih razlika između tri ili više grupa primijenjen je *Kruskal-Wallisov* test. U slučajevima gdje su rezultati pokazali statistički značajne razlike upotrebljavan je *Post hoc* test prema Dunnu kako bi se utvrdilo između kojih grupa su prisutne razlike. Spearmanov koeficijent korelacije upotrebljavan je za mjerenje povezanosti između dviju varijabli, a njegova vrijednost upućuje na jačinu povezanosti.

Hi-kvadrat test korišten je kako bi se ispitala povezanost između dviju nominalnih varijabli odnosno kako bi se utvrdilo odstupaju li dobivene frekvencije od frekvencija koje se očekuju pod određenom hipotezom, tj. od teoretskih rezultata. Za analizu glavne hipoteze korištena je logistička regresija koja predstavlja vrstu regresijske analize te se koristi za predviđanje vjerojatnosti događaja. Podaci su analizirani u statističkom programu *Stata 14.2*.

4.2. Analiza i rezultati istraživanja

U ovom dijelu rada prikazani su rezultati istraživanja. Na samom početku deskriptivno su prikazani podaci iz proračuna gradova i općina te podaci iz anketnog upitnika. Zatim su analizirane razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na veličinu, pripadnost županiji i široj geografskoj regiji. Također je analizirana i obrazovna struktura stanovništva kako bi se utvrdilo utječe li viši stupanj obrazovanja stanovnika na ekonomsku uspješnost. U zadnjem dijelu poglavlja analiziran je odnos LER-a i ekonomske uspješnosti. Analizom se željelo utvrditi postoji li povezanost ekonomske uspješnosti i odgovornosti prema LER-u, posjeduju li gradovi i općine strategiju razvoja, ili neki drugi strateški dokument razvoja, koriste li optimalno resurse te imaju li u svom proračunu planirana financijska sredstva za aktivnosti LER-a.

4.2.1. Deskriptivna statistika

Na temelju prikupljenih podataka o izvršenju proračuna i podataka o provođenju lokalnog ekonomskog razvoja u empirijskoj analizi korišteno je 14 varijabli. Osmam varijabli odnosi se na analizu proračuna, dok se šest varijabli odnosi na analizu lokalnog ekonomskog razvoja.

Podaci se odnose na razdoblje od 2002. do 2018. godine. Baza Ministarstva financija sadrži čitav niz pokazatelja o izvršenju proračuna gradova i općina odnosno vrste prihoda, razne pomoći, načine trošenja sredstava i ostalo. Baza je javno dostupna na *web* stranici Ministarstva. Podacima o izvršenju proračuna gradova i općina pridruženi su podaci o stupnju obrazovanja stanovnika, odnosno udjelu visokoobrazovanog stanovništva. Isto tako, podacima su dodani i podaci o provođenju lokalnog ekonomskog razvoja dobiveni analizom anketnog upitnika. Broj analiziranih gradova i općina je 131. Kao pokazatelj centralne tendencije uzima se median, a ne aritmetička sredina kako bi se anulirao utjecaj od prevelikih odstupanja u vrijednostima.

Iz tablice 13 vidljivo je da je srednja vrijednost (median) minimalnog baznog indeksa 115,03, što bi značilo da su se ukupni prihodi i primitci u promatranom razdoblju povećali u prosjeku za barem 15,03 % u odnosu na baznu 2002. godinu dok srednja vrijednost maksimalnog baznog indeksa iznosi 347,98 što znači povećanje u prosjeku za najviše 247,98 % u odnosu na baznu godinu. Srednja vrijednost prosječnog baznog indeksa iznosi 219,09 što znači povećanje u prosjeku za 119,09 %. Prosječan broj godina negativnog salda je osam što bi značilo da je saldo proračuna veći dio godina ipak bio pozitivan (9 godina), odnosno gradovi i općine su ostvarivali dovoljno prihoda i primitaka da pokriju svoje rashode i izdatke. Gradovi i općine najviše prihoda ostvaruju prihodom od poreza koji čini, u prosjeku, 46 % prihoda poslovanja, dok pomoći središnje države iznose 13 % prihoda poslovanja. Udio EU sredstava čini najmanji dio, svega 0,0003 %. Analizirani gradovi i općine minimalno su koristili pretpristupne fondove dok nakon pristupa Europskoj uniji sve više koriste europska sredstva i to najviše veliki gradovi. Udio visoko obrazovanog stanovništva u promatranim gradovima i općinama u prosjeku iznosi 13 %, a najmanji udio tek 4 %. Odgovornost prema LER-u analizirana je kroz tri podvarijable: prepoznavanje vodeće uloge lokalne samouprave u ekonomskom razvoju grada/općine, poznavanje koncepta LER-a te sudionika LER-a. Srednja vrijednost iznosi 1,549 što bi značilo da promatrani gradovi i općine imaju djelomičnu odgovornost prema LER-u odnosno nisu u potpunosti upoznati s konceptom i sudionicima LER-a, a dio njih (48,09 %) smatra da lokalna samouprava nema vodeću ulogu za ekonomski razvoj svog grada ili općine. Većina gradova i općina ima strategiju razvoja, njih 93,89 %, a kvaliteta strategije ispitana je kroz pet podvarijabli. Srednja vrijednost iznosi 3,549 što bi značilo da većina strategija sadrži potrebne elemente koji utječu na optimalno korištenje resursa i koji su preduvjet za provođenje lokalnog razvoja. Čak 64,1 % gradova i općina odgovorilo je da optimalno koristi resurse za realizaciju ciljeva lokalnog ekonomskog razvoja, dok 62,5 % imaju planirana sredstva u proračunu za financiranje aktivnosti LER-a.

Naziv varijabli, opis, izvor, pripadajuće mjere srednje vrijednosti, standardna devijacija, minimum i maksimum navedeni su u sljedećoj tablici.

Tablica 13. Opis varijabli korištenih u analizi gradova i općina

Naziv varijable	Opis	Izvor	Obs	Mean	Std. Dev.	Median	Min	Max
Minimalni bazni indeks	Minimalna promjena ukupnih prihoda i primitaka (2002. - 2018.) u odnosu na baznu godinu (2002.)	MinFin	131	121,8581	37,64302	115,03	42,33	259,48
Maksimalni bazni indeks	Maksimalna promjena ukupnih prihoda i primitaka (2002. - 2018.) u odnosu na baznu godinu (2002.)	MinFin	131	437,7992	267,6125	347,98	88,17	1823,55
Prosječni bazni indeks	Prosječna promjena ukupnih prihoda i primitaka (2002. - 2018.) u odnosu na baznu godinu (2002.)	MinFin	131	237,6102	95,46352	219,09	72,68	695,12
Broj negativnog salda	Ukupni prihodi i primitci umanjeni za ukupne rashode i izdatke (2002. - 2018.) (broj negativnih godina)	MinFin	131	8,21374	1,578742	8	3	13
Median poreza	Udio prihoda od poreza u prihodima od poslovanja (median 2002. - 2018.)	MinFin	131	0,4517557	0,1256643	0,46	0,06	0,71
Median državne pomoći	Udio pomoći središnje države u prihodima od poslovanja (median 2002. - 2018.)	MinFin	131	0,1596183	0,1251055	0,13	0,00	0,76
Median EU sredstava	Udio EU sredstva u prihodima od poslovanja (median 2002. - 2018.)	MinFin	131	0,0003053	0,0017271	0,00	0,00	0,01
Efikasnost gradske/općinske uprave	Prihodi od poslovanja podijeljeni s ukupnim brojem zaposlenika u tijelima grada (u kn)	MinFin	131	1730140	717776,80	1671886	0	6329660
Udio VSS	Udio visoko obrazovanog stanovništva u ukupnom broju stanovnika (2002. - 2018.)	DZS	131	0,1377099	0,0583302	0,13	0,04	0,33
Odgovornost prema LER-u	Poznavanje koncepta i sudionika LER-a, odgovornost lokalne samouprave prema LER-u.	Upitnik	131	1,549618	1,024423	2	0	3

Naziv varijable	Opis	Izvor	Obs	Mean	Std. Dev.	Median	Min	Max
Postojanje strategije	Postojanje strategije razvoja grada/općine	Upitnik	131	0,9389313	0,2403755	1	0	1
Kvaliteta strategije	Uključenost privatnog sektora i lokalnog stanovništva u izradu strategije, održivi razvoj i zaštita okoliša, povezanost sa susjednim gradovima/općinama u cilju bolje suradnje i boljeg provođenja lokalnog razvoja, mogućnost sudjelovanja privatnog sektora i stanovništva u razvojnim aktivnostima, praćenje aktivnosti definiranih strategijom	Upitnik	131	3,549618	1,560147	4	0	5
Optimalno	Optimalno korištenje resursa (prirodnih, ljudskih, informacijskih i financijski) za realizaciju ciljeva ekonomskog razvoja	Upitnik	131	0,6412214	0,4814833	1	0	1
Financiranje LER-a	Planirana sredstva u proračunu za financiranje LER-a	Upitnik	131	0,6259542	0,485733	1	0	1

Izvor: Obradila autorica

4.2.2. Analiza razlika ekonomske uspješnosti gradova i općina

Jedan od tradicionalnih načina mjerenja ekonomskog razvoja bila je analiza BDP-a. BDP po stanovniku korišten je u većini znanstvenih radova o ekonomskom rastu i razvoju kao *proxy* varijabla za ekonomski razvoj. U posljednjih nekoliko godina došlo je do značajnih kritika ove mjere i apelira se na razradu alternativnih pokazatelja razvoja (Stiglitz et al., 2009). Novi pogledi na ekonomski razvoj uključuju, osim BDP-a po stanovniku, i cijeli niz napora nositelja ekonomske politike usmjerenih na poboljšanje kvalitete života stanovnika, obrazovanja, infrastrukture, socijalne uključenosti, zdravstvenog stanja (Todaro i Smith, 2012). Mjerenje ekonomskog razvoja vrlo je kompleksno. Ovisno o teritorijalnom ustroju pojedine zemlje, nacionalni prostor može biti podijeljen na određeni broj regija, županija i nižih teritorijalnih jedinica kao što su gradovi i općine (Karaman Aksentijević et al., 2019). Ocjenjivanje razvojnih rezultata podrazumijeva praćenje adekvatnih pokazatelja u gradovima i općinama. U ovom doktorskom radu kao pokazatelj ekonomskog djelovanja i uspješnosti u gradovima i općinama u Republici Hrvatskoj koristit će se proračun.

Zakon o proračunu (NN 87/08, 136/12, 15/15) definira proračun kao akt kojim se procjenjuju prihodi i primitci te utvrđuju rashodi i izdatci jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za jednu godinu, u skladu sa Zakonom i odlukom donesenom na temelju Zakona, a donosi ga njegovo predstavničko tijelo. Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17, 98/19) propisano je da jedinica lokalne samouprave i jedinica područne (regionalne) samouprave ima prihode kojima u okviru svog samoupravnog djelokruga slobodno raspolaže. Prihodi jedinice lokalne, odnosno područne (regionalne) samouprave su: (1) općinski, gradski, odnosno županijski porezi, prirez, naknade, doprinosi i pristojbe, (2) prihodi od stvari u njezinu vlasništvu i imovinskih prava, (3) prihodi od trgovačkih društava i drugih pravnih osoba u njezinu vlasništvu, odnosno u kojima ima udio ili dionice, (4) prihodi od naknada za koncesije, (5) novčane kazne i oduzeta imovinska korist za prekršaje koje sama propiše u skladu sa zakonom, (6) udio u zajedničkom porezu, (7) sredstva pomoći Republike Hrvatske predviđena u državnom proračunu, (8) drugi prihodi određeni zakonom. Iz navedenog se može zaključiti da Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi navodi prihode iz kojih se financiraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, dok su prihodi (izvori) financiranja istih detaljno razrađeni u Zakonu o

lokalnim porezima i Zakonu o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Zakonom o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (NN, 117/93, 69/97, 33/00, 73/00, 127/00, 59/01, 107/01, 117/01, 150/02, 147/03, 132/06, 73/08, 25/12, 147/14, 100/15, 115/16, 127/17 i 138/20) utvrđeni su izvori sredstava i načini financiranja poslova općina, gradova i županija, vrste poreza, njihova raspodjela među razinama vlasti, osnovica, obveznici i stopa te obračun i način plaćanja poreza. Vlastiti izvori gradova i općina prikazani su u sljedećoj tablici.

Tablica 14. Vlastiti prihodi jedinica lokalne samouprave

Prihodi gradova i općina	1. Prihodi od vlastite imovine	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prihodi od najma, nekretnina, nefinancijske imovine ▪ prihodi od trgovačkih društava i drugih pravnih osoba u vlasništvu ili suvlasništvu grada ili općine ▪ naknade za koncesije
	2. Gradski i općinski porezi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prirez porezu na dohodak ▪ porez na potrošnju ▪ porez na kuće za odmor ▪ porez na korištenje javnih površina ▪ porez na promet nekretnina
	3. Prihodi od kazni i imovine stečene ovrhom zbog prekršaja na razini grada ili općine	
	4. Upravne pristojbe u skladu s posebnim zakonom	
	5. Boravišna pristojba s posebnim zakonom	
	6. Komunalne naknade, doprinosi i druge naknade utvrđene posebnim zakonom,	
	7. Naknade za korištenje javnih površina	
	8. Drugi prihodi utvrđeni posebnim zakonom	

Izvor: Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (NN, 117/93, 69/97, 33/00, 73/00, 127/00, 59/01, 107/01, 117/01, 150/02, 147/03, 132/06, 73/08, 25/12, 147/14, 100/15, 115/16, 127/17 i 138/20)

Podaci o proračunima analiziranih gradova i općina preuzeti su sa službenih stranica Ministarstva financija.

U skladu s navedenim postavljene su sljedeće hipoteze:

H1: *Postoje statistički značajne razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na veličinu, pripadnost pojedinim županijama i širim geografskim regijama.*

H1a: *Postoje statistički značajne razlike između ekonomske uspješnosti gradova i općina s obzirom na njihovu veličinu.*

H1b: *Postoje statistički značajne razlike između ekonomske uspješnosti gradova i općina s obzirom na pripadnost županiji.*

H1c: *Postoje statistički značajne razlike između ekonomske uspješnosti gradova i općina s obzirom na pripadnost široj geografskoj regiji.*

Od četrnaest varijabli promatranih u istraživanju, osam varijabli odnosi se na analizu proračuna i podrazumijevaju ekonomsku uspješnost: minimalni bazni indeks, maksimalni bazni indeks, prosječni bazni indeks, broj negativnih salda, median poreza, median državne pomoći, median EU sredstava i efikasnost gradske uprave.

Za testiranje pomoćne hipoteze *H1a* prema veličini primjenjivat će se *Kruskal-Wallisov* test. Rezultati su prikazani u tablici 15 u nastavku.

Tablica 15. Razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina (rezultati *Kruskal-Wallis* testa)

Varijabla	df	F	p - vrijednost
maksimalni bazni indeks	2	10,290	0,0058*
prosječni bazni indeks	2	4,659	0,0973***
median poreza	2	15,851	0,0004*
median državne pomoći	2	14,856	0,0006*

*razina značajnosti 1 %

**razina značajnosti 5 %

*** razina značajnosti 10 %

Izvor: Izračun autorice

Dobiveni rezultati ukazuju na to da postoje statistički značajne razlike između gradova i općina s obzirom na veličinu te se prihvaća hipoteza H1a. Statistički značajne razlike vidljive su kada su u pitanju maksimalni bazni indeks ukupnih prihoda i primitaka, median poreza i median državne pomoći ($p < 0,01$). Statistička razlika na nižem stupnju značajnosti vidljiva je kod prosječnog baznog indeksa ukupnih prihoda i primitaka. Test je obuhvatio svih osam varijabli no u tablici su prikazani samo oni rezultati koji su upućivali na postojanje statistički značajnih razlika između grupa.

S obzirom na to da rezultati *Kruskal-Wallis* testa pokazuju statističke značajne razlike, u nastavku će se primijeniti *Post hoc* test prema Dunnu koji se primjenjuje kada se želi utvrditi između kojih grupa postoji značajna statistička razlika, odnosno koje se grupe u uzorku razlikuju. Rezultati su prikazani u nastavku.

Tablica 16. Razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na veličinu (rezultati *Post hoc* testa)

Varijabla	Gradovi i općine s obzirom na veličinu		p-vrijednost
maksimalni bazni indeks	mali	srednji	0,0117**
	mali	veliki	0,0038*
	srednji	veliki	0,0963***
median poreza	mali	srednji	0,0004*
	mali	veliki	0,0032*
	srednji	veliki	0,2239
median državne pomoći	mali	srednji	0,0047*
	mali	veliki	0,0005*
	srednji	veliki	0,0420**

*razina značajnosti 1 %

**razina značajnosti 5 %

***razina značajnosti 10 %

Izvor: Izračun autorice

Mali gradovi i općine obuhvaćaju do 5 000 stanovnika, srednji od 5 000 do 15 000 stanovnika, a veliki iznad 15 000 stanovnika. Iako su gradovi i općine u opisu uzorka prvotno bili podijeljeni u pet razreda, zbog malog uzorka velikih gradova te što adekvatnije obrade podataka, veliki gradovi spojeni su u jedan razred. Rezultati *Post hoc* testa pokazuju da postoje statistički značajne razlike između malih i velikih gradova kada se promatraju sve tri varijable. Zanimljiva je statistički značajna razlika između malih i srednjih gradova kod varijabli median poreza i median državne pomoći.

Može se zaključiti da mali gradovi i općine imaju manji udio prihoda od poreza u prihodima poslovanja od srednjih gradova i općina (kod malih taj udio iznosi u prosjeku 43 %, a kod srednjih 50 %), dok imaju veći udio državne pomoći u prihodima poslovanja (kod malih udio iznosi u prosjeku 16 %, a kod srednjih gradova i općina 10 %). Slabo statistički značajna razlika vidljiva je između srednjih i velikih gradova i općina kada je u pitanju maksimalni bazni indeks. Može se zaključiti da između tih gradova i općina postoji mala razlika u maksimalnoj promjeni ukupnih prihoda i primitaka što označava određenu konstantu u poslovanju te efikasno upravljanje proračunom. S druge strane, između malih i velikih gradova, vidljiva je statistički značajna razlika kada promatramo istu varijablu. Ukupni prihodi i primitci kod malih gradova i općina povećali su se u odnosu na baznu 2002. godinu u prosjeku za najviše 309,56 %, dok je kod velikih gradova to povećanje iznosilo 171,39 %. Može se zaključiti da kod malih gradova i općina postoje oscilacije u poslovanju. Mali gradovi i općine imaju manje proračune stoga je realno za očekivati da će kroz godine ostvariti veće povećanje ukupnih prihoda i primitaka u odnosu na velike gradove. Budući da se promatralo razdoblje od 17 godina, uočeno je da su analizirani mali gradovi i općine u određenim godinama ostvarili prihode od prodaje nefinancijske imovine odnosno prihode od prodaje građevinskih objekata, prihode od prodaje materijalne imovine, primili velike pomoći iz državnog proračuna te pomoći od izvanproračunskih korisnika, naplatili visoke iznose komunalnih doprinosa, ostvarili velike prihode od poreza i to prireza porezu na dohodak od nesamostalnog rada. Ovi „neuobičajeni” prihodi iznimno su utjecali na povećanje ukupnih prihoda i primitaka tj. povećanje proračuna malih gradova i općina. Analiza velikih gradova pokazala je da u promatranom periodu nije bilo većih oscilacija u prosječnim ukupnim prihodima i primitcima. Kod jednog grada vidljivo je da je ostvario veliki prihod od prireza na dohodak od nesamostalnog rada u 2018. godini te je to utjecalo na povećanje proračuna.

Za testiranje pomoćnih hipoteza H1b i H1c primjenjivat će se *Kruskal-Wallisov* test i *Mann-Whitney* test. Rezultati *Kruskal-Wallis* testa prikazani su u tablici 17. u nastavku.

Tablica 17. Razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina (rezultati *Kruskal-Wallis* testa)

Varijabla	df	F	p - vrijednost
maksimalni bazni indeks	19	42,641	0,0015*
prosječni bazni indeks	19	37,073	0,0078*
median poreza	19	27,570	0,0921***
median državne pomoći	19	33,902	0,0189**

*razina značajnosti 1 %

**razina značajnosti 5 %

***razina značajnosti 10 %

Izvor: Izračun autorice

Dobiveni rezultati ukazuju na to da postoje statistički značajne razlike između gradova i općina s obzirom na pripadnost županiji te se prihvaća hipoteza H1b. Statistički značajne razlike vidljive su kod varijabli maksimalni bazni indeks ukupnih prihoda i primitaka, prosječni bazni indeks ukupnih prihoda i primitaka ($p < 0,01$) te median državne pomoći ($p < 0,05$). Statistička razlika na nižem stupnju značajnosti vidljiva je kod varijable median poreza. U tablici su prikazani samo oni rezultati koji su upućivali na postojanje statistički značajnih razlika između grupa.

S obzirom na to da su rezultati *Kruskal-Wallis* testa pokazali statistički značajne razlike između gradova i općina s obzirom na pripadnost županiji u nastavku će se primijeniti *Post hoc* test prema Dunnu kako bi se utvrdilo između kojih županija postoje razlike.

Tablica 18. Razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na pripadnost županiji (rezultati *Post hoc* testa)

Varijabla	Gradovi i općine s obzirom na pripadnost županiji		p-vrijednost
maksimalni bazni indeks	Sisačko-moslavačka	Karlovačka	0,0012*
	Sisačko-moslavačka	Požeško-slavonska	0,0016*
	Sisačko-moslavačka	Brodsko-posavska	0,0008*
	Sisačko-moslavačka	Osječko-Baranjska	0,0055*
	Krapinsko-zagorska	Požeško-slavonska	0,0294**
	Zagrebačka	Brodsko-posavska	0,0084*
	Zagrebačka	Požeško-slavonska	0,0147**
	Primorsko-goranska	Šibensko-kninska	0,0084*
	Primorsko-goranska	Dubrovačko-neretvanska	0,0005*
	Šibensko-kninska	Istarska	0,0030*

Varijabla	Gradovi i općine s obzirom na pripadnost županiji		p-vrijednost
	Splitsko-dalmatinska	Istarska	0,0038*
	Istarska	Dubrovačko-neretvanska	0,0002*
	Karlovačka	Dubrovačko-neretvanska	0,0117**
	Požeško-slavonska	Istarska	0,0120**
	Osječko-baranjska	Dubrovačko-neretvanska	0,0272**
	Bjelovarsko-bilogorska	Istarska	0,0104**
	Zagrebačka	Dubrovačko-neretvanska	0,0003*
prosječni bazni indeks	Sisačko-moslavačka	Bjelovarsko-bilogorska	0,0028*
	Sisačko-moslavačka	Požeško-slavonska	0,0013*
	Sisačko-moslavačka	Brodsko-posavska	0,0028*
	Zagrebačka	Požeško-slavonska	0,0120**
	Zagrebačka	Brodsko-Posavska	0,0174**
	Primorsko-goranska	Dubrovačko-neretvanska	0,0015*
	Šibensko-kninska	Istarska	0,0042*
	Istarska	Dubrovačko-neretvanska	0,0001*
	Zagrebačka	Dubrovačko-neretvanska	0,0001*
Vukovarsko-srijemska	Dubrovačko-neretvanska	0,0077*	
median državne pomoći	Krapinsko-zagorska	Karlovačka	0,0221**
	Krapinsko-zagorska	Brodsko-posavska	0,0167**
	Krapinsko-zagorska	Osječko-baranjska	0,0102**
	Primorsko-goranska	Šibensko-kninska	0,0001*
	Primorsko-goranska	Splitsko-dalmatinska	0,0005*
	Šibensko-kninska	Istarska	0,0025*
	Splitsko-dalmatinska	Istarska	0,0075*
	Primorsko-goranska	Osječko-Baranjska	0,0012*

*razina značajnosti 1 %

**razina značajnosti 5 %

Izvor: Izračun autorice

Rezultati *Post hoc* testa pokazuju da postoji statistički značajna razlika između Sisačko-moslavačke, Požeško-slavonske i Brodsko-posavske županije kada se radi o maksimalnom i prosječnom baznom indeksu. Maksimalna promjena ukupnih prihoda i primitaka u Sisačko-moslavačkoj županiji u promatranom periodu prosječno je tri puta manja nego u druge dvije županije. Promatrajući iste varijable, statistički značajna razlika vidljiva je i između Primorsko-goranske, Istarske i Dubrovačko-neretvanske županije. Maksimalna odnosno prosječna promjena ukupnih prihoda i primitaka u Dubrovačko-neretvanskoj županiji u promatranom periodu prosječno je dva puta veća u odnosu na druge dvije županije. Zanimljiv je i rezultat za razlike u sredstvima primljenih od središnje države.

Naime, postoji statistički značajna razlika između Krapinsko-zagorske županije i županija u istočnoj Hrvatskoj što ukazuje na to da te županije imaju veći udio državne pomoći u prihodima od poslovanja (u Krapinsko-zagorskoj taj udio iznosi 9 %, a u Brodsko-posavskoj i Osječko-baranjskoj županiji 18 – 20 %). Isto tako, postoji statistički značajna razlika između Primorsko-goranske i Istarske županije i županija u Dalmaciji koje također imaju veći udio državne pomoći u prihodima od poslovanja od županija u Primorju (u Primorsko-goranskoj i Istarskoj udio državne pomoći iznosi oko 7 %, a u Splitsko-dalmatinskoj i Šibensko-kninskoj županiji oko 22 %). Može se zaključiti da su gradovi i općine u Primorju ekonomski jači, odnosno uspješniji u odnosu na središnju Dalmaciju. Zadarska, Splitsko-Dalmatinska i Šibensko-kninska županija imaju velik broj malih gradova i općina koje imaju i mali proračun pa stoga ovise o državnoj pomoći. Isto tako, na razlike u razvijenosti gradova i općina utječu i drugi čimbenici koji nisu obuhvaćeni ovom statističkom analizom poput stope zaposlenosti, broja stanovnika (depopulacija), sektorske strukture, izvozne orijentiranosti poduzeća, investicija i sl.

U nastavku su prikazani rezultati *Mann-Whitney* testa kojim se utvrđuju razlike između gradova i općina s obzirom na pripadnost široj geografskoj regiji. *Mann-Whitney* test se koristi kada u analizi imamo dvije grupe, a to su u ovom slučaju Kontinentalna i Jadranska Hrvatska.

Tablica 19. Razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na pripadnost regiji (rezultati *Mann-Whitney* testa)

Varijabla	z	p - vrijednost
minimalni bazni indeks	-3,737	0,0002*
prosječni bazni indeks	-1,839	0,0660***

*razina značajnosti 1 %

***razina značajnosti 10 %

Izvor: Izračun autorice

Na temelju dobivenih rezultata može se zaključiti da postoje statistički značajne razlike između gradova i općina s obzirom na pripadnost regiji te se prihvaća i hipoteza H1c. Razlike su vidljive kada je u pitanju minimalni bazni indeks ukupnih prihoda i primitaka na visokom stupnju značajnosti ($p < 0,01$) te kod prosječnog baznog indeksa na nižem stupnju značajnosti ($p < 0,1$).

Ukupni prihodi i primitci povećali su se u prosjeku za 27,09 % u Jadranskoj Hrvatskoj, dok je to povećanje u Kontinentalnoj Hrvatskoj iznosilo 9,65 % (minimalna promjena). Između ostalih varijabli nema statistički značajne razlike.

Potvrđivanjem pomoćnih hipoteza može se potvrditi i hipoteza H1 odnosno može se zaključiti da **postoje statistički značajne razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na veličinu, pripadnost pojedinim županijama i širim geografskim regijama.**

Obrazovanost stanovništva važan je pokazatelj raspoloživosti ljudskih resursa odnosno ljudskog kapitala te se smatra sve značajnijim čimbenikom razvoja. Upravo kvalitetno obrazovanje predstavlja temelj za poboljšanje života ljudi i održivi razvoj (Ujedinjeni narodi, Agenda 2030, 2018). U posljednjih 20-ak godina ulaganje u kvalitetu i dostupnost javnih škola te ulaganje u obrazovanje i ljudski kapital čine jednu od temeljnih aktivnosti razvojnih strategija gradova i općina (Palavicini Corona, 2012). Velika pozornost posvećuje se i ulaganju u razvoj zaposlenika kroz razne edukacije i tečajeve kako bi svi zajedno doprinijeli razvoju nekog grada ili općine. Viši stupanj obrazovanja stanovništva utječe kako na osobno tako i na društveno i ekonomsko stanje gradova i općina.

U skladu s navedenim postavljena je slijedeća hipoteza:

***H2:** Postoji statistički značajna povezanost između ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva.*

U svrhu testiranja navedene hipoteze primjenjivat će se Spearmanov koeficijent korelacije. Koeficijent korelacije je pokazatelj statističke povezanosti između varijabli. Spearmanov koeficijent korelacije koristi se u slučajevima kada nije moguće primijeniti Pearsonov koeficijent, odnosno kada raspodjela podataka značajno odstupa od normalne raspodjele te kada među varijablama ne postoji linearna povezanost (Udovičić et al., 2007). Podaci o stupnju obrazovanja stanovnika preuzeti su sa stranica Državnog zavoda za statistiku. U obzir se uzima visokoobrazovano stanovništvo odnosno udio visokoobrazovanog stanovništva u ukupnom stanovništvu grada ili općine.

Rezultati korelacije regija su prikazani u tablici 20. u nastavku.

Tablica 20. Povezanost između ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva s obzirom na pripadnost regiji (Spearmanov koeficijent korelacije)

Regija	Varijabla	Min. bazni indeks	Max. bazni indeks	Pros. bazni indeks	Median poreza	Median državne pomoći
Kontinentalna Hrvatska	Udio VSS		-0,3401 (0,0037*)	-0,2214 (0,0635***)	0,6571 (0,0000*)	-0,5883 (0,0000*)
Jadranska Hrvatska	Udio VSS	-0,2432 (0,0612***)	-0,4189 (0,0009*)	-0,3697 (0,0036*)	0,2564 (0,0480**)	-0,5547 (0,0000*)

*razina značajnosti 1 %

**razina značajnosti 5 %

*** razina značajnosti 10 %

Izvor: Izračun autorice

Dobiveni rezultati potvrđuju postojanje povezanosti između ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva u obje regije. Time se potvrđuje hipoteza H2. Rezultati pokazuju da postoji slaba negativna veza između maksimalnog baznog indeksa ukupnih prihoda i primitaka i udjela visokoobrazovanog stanovništva u obje regije na razini značajnosti od 1 %. To bi značilo da porastom jedne vrijednosti, tj. maksimalne promjene ukupnih prihoda i primitaka, pada druga vrijednost, udio visokoobrazovanog stanovništva. Na osnovi ove utvrđene povezanosti ne može se sa sigurnošću utvrditi uzročno-posljedična veza između varijabli. Povezanost daje upravo tu informaciju - da su varijable na određeni način povezane. I u Kontinentalnoj i u Jadranskoj Hrvatskoj ima veliki broj manjih gradova i općina koje su slabije razvijene, zahvaćene trendom depopulacije, imaju veće oscilacije u proračunu te to može biti uzrokom manjeg udjela visokoobrazovanog stanovništva. Dakako, ova povezanost treba se detaljnije promatrati daljnjim sociološkim istraživanjima. U Kontinentalnoj Hrvatskoj postoji umjereno jaka pozitivna veza između mediana poreza i udjela VSS. Porastom udjela prihoda od poreza u приходима poslovanja raste i udio visokoobrazovanog stanovništva. Upravo median poreza može biti bolji pokazatelj povezanosti ekonomske uspješnosti i visokoobrazovanog stanovništva jer median isključuje ekstremne vrijednosti koje su se pojavile (primjer općine Konavle) ili mogle pojaviti u promjenama ukupnih prihoda i primitaka te zbog toga negativno djelovati na tu povezanost. Umjereno jaka negativna veza vidljiva je u obje regije između varijabli median državne pomoći i udjela VSS. Porastom udjela državne pomoći u приходима poslovanja pada udio visokoobrazovanog stanovništva.

Tablica u nastavku prikazuje korelaciju županija.

Tablica 21. Povezanost između ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva s obzirom na pripadnost županiji (Spearmanov koeficijent korelacije)

Županija	Varijabla	Max bazni indeks	Prosje. bazni indeks	Median poreza	Median državne pomoći	Efikas gr.uprave
Zagrebačka	Udio VSS				-0,8513 (0,0036*)	
Krapinsko-zagorska	Udio VSS	0,6147 (0,0781***)				
Sisačko-moslavačka	Udio VSS				-0,9487 (0,0513***)	
Bjelovarsko-bilogorska	Udio VSS			0,8743 (0,0045*)		
Primorsko-goranska	Udio VSS	-0,4883 (0,0398**)	-0,6366 (0,0045*)		-0,8163 (0,0000*)	0,4292 (0,0755***)
Osječko-baranjska	Udio VSS			0,8656 (0,0026*)		
Splitsko-dalmatinska	Udio VSS			0,7248 (0,0654***)		
Dubrovačko-neretvanska	Udio VSS	-0,7864 (0,0206**)	-0,8244 (0,0118**)			
Međimurska	Udio VSS	-0,9009 (0,0056*)	-0,9370 (0,0019*)		-0,9550 (0,0008*)	

*razina značajnosti 1 %

**razina značajnosti 5 %

*** razina značajnosti 10 %

Izvor: Izračun autorice

Spearmanov koeficijent korelacije pokazuje da postoji slaba do umjerena negativna veza između maksimalnog i prosječnog baznog indeksa ukupnih prihoda i primitaka i udjela visokoobrazovanog stanovništva u Primorsko-goranskoj te jaka negativna veza između istih varijabli u Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Porastom promjene ukupnih prihoda i primitaka pada udio visokoobrazovanog stanovništva. Ovakva negativna povezanost može se protumačiti činjenicom da u gospodarskoj strukturi u obje županije dominantnu ulogu imaju tercijarne djelatnosti. Takva struktura pozitivno utječe na prihode i primitke gradova i općina no s druge strane može biti uzrok većeg broja stanovništva srednjoškolskog obrazovanja.

U Primorsko-goranskoj županiji udio stanovništva koji ima završenu srednju školu (SSS) u ukupnom stanovništvu iznosu 57 %, dok udio visokoobrazovanog stanovništva (VSS) iznosi 20 % (DZS, 2019). U Dubrovačko-neretvanskoj županiji udio SSS u ukupnom stanovništvu iznosu 55 %, dok udio VSS iznosi 18 % (DZS, 2019). Kao i kod prethodne analize i ovdje treba ukazati na nedostatak socioloških istraživanja koja bi dala bolji odgovor i uputila na veću povezanost promatranih varijabli. Vrlo jaka negativna veza između istih varijabli na razini značajnosti od 1 % vidljiva je i u Međimurskoj županiji. Gospodarstvo Međimurske županije bazirano je na prerađivačkoj industriji, trgovini, graditeljstvu, poljoprivredi te je udio visoko obrazovanog stanovništva manji u odnosu na srednjoškolsko. U Bjelovarsko-bilogorskoj i Osječko-baranjskoj županiji postoji jaka pozitivna veza između mediana poreza (udjela prihoda od poreza u prihodima poslovanja) i visokoobrazovanog stanovništva. Jaka i vrlo jaka negativna veza između mediana državne pomoći i udjela visokoobrazovanog stanovništva na razini značajnosti od 1 % može se uočiti u Zagrebačkoj, Primorsko-goranskoj i Međimurskoj županiji. Porastom udjela državne pomoći u prihodima poslovanja pada udio visokoobrazovanog stanovništva.

Tablica 22. Povezanost između ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva s obzirom na veličinu (Spearmanov koeficijent korelacije)

Veličina	Varijabla	Max bazni indeks	Median poreza	Median državne pomoći
Mali	Udio VSS	-0,1922 (0,0876***)	0,4040 (0,0002*)	-0,4494 (0,0000*)
Srednji	Udio VSS			-0,4368 (0,0043*)
Veliki	Udio VSS			

*razina značajnosti 1 %

*** razina značajnosti 10 %

Izvor: Izračun autorice

Promatrajući korelaciju s obzirom na veličinu gradova i općina vidljivo je da postoji slaba pozitivna povezanost na razini značajnosti od 1 % između mediana poreza i udjela visokoobrazovanog stanovništva u gradovima i općinama do 5 000 stanovnika, dok je slaba negativna povezanost vidljiva između mediana državne pomoći i udjela visokoobrazovanih i kod malih i kod srednjih gradova i općina.

Manji gradovi i općine s visokim udjelom državne pomoći su uglavnom slabije razvijeni i ekonomski manje uspješni, a glavni uzrok njihove nerazvijenosti leži upravo u manjku visokoobrazovanog stanovništva.

Temeljem provedene analize može se zaključiti da postoji povezanost između udjela visokoobrazovanog stanovništva i većeg broja pokazatelja ekonomske uspješnosti odnosno može se potvrditi da **postoji statistički značajna povezanost između ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva.**

4.2.3. Analiza lokalnog ekonomskog razvoja

Kako je već u prijašnjim poglavljima navedeno, lokalni ekonomski razvoj je proces u kojem svi sudionici (lokalna samouprava, privatni sektor, stanovništvo, udruge) zajednički rade na stvaranju boljih uvjeta za ekonomski rast i otvaranju novih radnih mjesta. Da bi se lokalni ekonomski razvoj uspješno provodio i mogao postići svoje ciljeve potrebno je sagledati sve dionike, njihove uloge i oblike sudjelovanja. Lokalni ekonomski razvoj sve se više smatra glavnom odgovornošću lokalne samouprave (Bartik, 2003). Lokalna samouprava najbliža je ljudima i pitanjima lokalnog razvoja i ima odgovornost za lokalni ekonomski razvoj. Lokalna samouprava treba imati ključnu ulogu u ostvarenju socijalnih i ekonomskih potreba svojih stanovnika. Također mora imati ključnu ulogu u pružanju potpore za promicanje ekonomskog razvoja, mora graditi i održavati partnerstva između svih dionika – poduzeća, obrazovnih institucija, udruga, stanovnika i ostalih dionika - koji su ključni za uspjeh lokalnog ekonomskog razvoja. Stoga su za provođenje lokalnog ekonomskog razvoja ispitivani gradonačelnici i načelnici odabranih gradova i općina.

U skladu s navedenim postavljena je hipoteza:

H3: *Postoji statistički značajna razlika između ekonomske uspješnosti gradova i općina i odgovornosti prema LER-u.*

Za testiranje navedene hipoteze koristit će se *Kruskal-Wallisov* test kako bi se utvrdilo postoje li statistički značajne razlike između grupa.

Odgovornost prema LER-u u ovom doktorskom radu definirana je s tri podvarijable te podrazumijeva: prepoznavanje vodeće (primarne) uloge lokalne samouprave u ekonomskom razvoju grada/općine, poznavanje koncepta LER-a i poznavanje sudionika LER-a (pitanja od 4 do 7 u anketnom upitniku). Temeljem dobivenih odgovora definirane su četiri skupine gradova i općina: 0 - nema odgovornosti; 1 - mala odgovornost; 2 - srednja odgovornost; 3 - velika odgovornost.

Tablica 23. Razlike između ekonomske uspješnosti gradova i općina i odgovornosti prema LER-u (rezultati *Kruskal-Wallis* testa)

	Varijabla	df	F	p-vrijednost
Regija				
Kontinentalna Hrvatska	Broj negativnog salda	3	6,290	0,0983***
Jadranska Hrvatska	Efikasnost grad./opć. uprave	3	6,967	0,0730***
Županija				
Primorsko-goranska	Min. bazni indeks	3	6,609	0,0855***
Brodsko-posavska	Broj negativnog salda	2	4,706	0,0951***
Veličina				
Mali	Efikasnost grad./opć. uprave	3	9,052	0,0286**

**razina značajnosti 5 %

*** razina značajnosti 10 %

Izvor: Izračun autorice

Rezultati *Kruskal-Wallis* testa ukazuju na postojanje razlike između pokazatelja ekonomske uspješnosti i odgovornosti prema LER-u te se stoga može potvrditi hipoteza H3 da postoji statistički značajna razlika između promatranih varijabli. Statistički značajna razlika vidljiva je između efikasnosti gradske/općinske uprave i odgovornosti prema LER-u kod malih gradova i općina ($p < 0,05$). Kako je odgovornost prema LER-u određena s tri podvarijable, *Post hoc* test pokazuje razlike između grupa 0 i 1 te 0 i 3 odnosno može se zaključiti da postoji statistički značajna razlika u efikasnosti gradske/općinske uprave između skupine gradova i općina koji nemaju odgovornost prema LER-u i skupine gradova i općina koji imaju malu odnosno veliku

odgovornost prema LER-u. Gradovi i općine koji imaju veliku odgovornost prema LER-u vodit će više računa o efikasnosti svoje uprave. S obzirom na pripadnost regiji može se uočiti statistička razlika između broja negativnog salda i odgovornosti prema LER-u u Kontinentalnoj Hrvatskoj te između efikasnosti gradske/općinske uprave i odgovornosti prema LER-u u Jadranskoj Hrvatskoj na slabijem stupnju značajnosti ($p < 0,1$).

S obzirom na pripadnost županiji također je vidljiva statistička razlika na slabijem stupnju značajnosti u Primorsko-goranskoj i Brodsko-posavskoj županiji. U ostalim županijama ne postoji statistički značajna razlika između pokazatelja ekonomske uspješnosti i odgovornosti prema LER-u, odnosno promatrani pokazatelji ne utječu na odgovornost gradova i općina prema LER-u.

Temeljem provedene analize može se zaključiti da postoje statističke razlike između pokazatelja ekonomske uspješnosti gradova i općina i odgovornosti prema LER-u na slabijem stupnju značajnosti. Na visokom stupnju značajnosti uočena je razlika jedino kod malih gradova i općina ($p < 0,05$) kada se radi o pokazatelju efikasnost uprave. S obzirom na navedeno, **djelomično se potvrđuje** hipoteza H3.

Strategija razvoja obuhvaća zajedničko stvaranje vizije razvoja grada i međusobno razumijevanje svih sudionika o viziji razvoja grada (Jurlina Alibegović, 2010). U ovom doktorskom radu u analizu su uzete strategije razvoja te planovi ukupnog razvoja (PUR) gradova i općina. Da bi se omogućio lokalni ekonomski razvoj nužna je strategija ekonomskog razvoja koja treba biti dio šireg procesa strateškog planiranja na lokalnoj razini. LER se temelji na planskim dokumentima uz optimalno korištenje resursa u cilju poboljšanja kvalitete života za sve u gradu i općini.

Kako svaka strategija razvoja ima svoj analitički dio strategije, tj. analizu stanja, to znači da ta analiza stanja mora definirati i razvojna ograničenja vezana i na resursnu osnovu i sve usmjeriti prema optimalnim vrijednostima u drugom dijelu strateškog dokumenta, gdje se određuju razvojni ciljevi, mjere i akcije za provođenje strategije. To znači da su optimalne vrijednosti resursa promatrane indikatorima podložne promjenama, a usko su vezane uz strateški dokument koji se donosi za određeno razdoblje. Za neko drugo, sljedeće razdoblje, ti se indikatori mogu mijenjati, jer se mijenjaju i razvojni ciljevi.

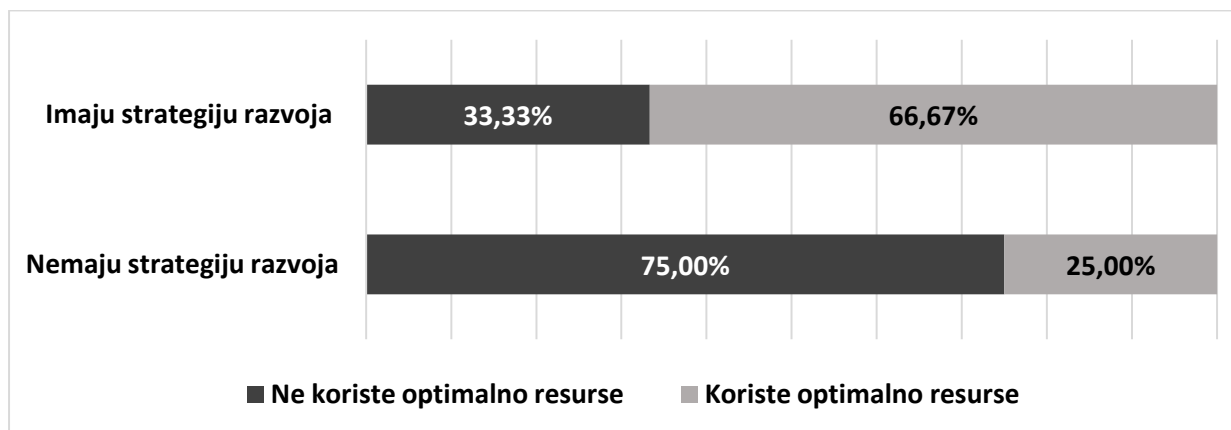
U skladu s navedenim postavljena je hipoteza:

H4: *Strategije razvoja gradova i općina imaju pozitivan utjecaj na optimalno korištenje resursa.*

Za testiranje navedene hipoteze korišten je *Hi-kvadrat* test koji se primjenjuje kada se želi ispitati povezanost između dviju varijabli, odnosno utvrditi odstupaju li dobivene frekvencije od frekvencija koje se očekuju pod određenom hipotezom.

Strategija razvoja određena je nominalnom varijablom u anketnom upitniku, 0 – oni gradovi i općine koji nemaju strategiju razvoja i 1 – oni gradovi i općine koji imaju strategiju razvoja. Iako je od 01. siječnja 2019. (Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske; NN 123/17) uspostavljena zakonska obveza gradova i općina da donose strategiju, u trenutku provođenja anketiranja 7 % gradova i općina nije imalo donesenu strategiju. Optimalno korištenje resursa definirano je pitanjem 24 u anketnom upitniku koji uključuje 4 čestice. Čestice se odnose na prirodne, ljudske, informacijske i financijske resurse koji su potrebni za realizaciju ciljeva ekonomskog razvoja. Korištena je Likertova ljestvica od 1 do 7 (1 – nizak intenzitet, 7 – visok intenzitet). Odgovori koji su označeni ocjenom 4 i više razvrstani su u skupinu da optimalno koriste resurse (oznaka 1), dok su ostali odgovori razvrstani u skupinu koja ne koristi optimalno resurse (oznaka 0).

Grafikon 1. Povezanost strategije razvoja i optimalnog korištenja resursa (rezultati *Hi-kvadrat* testa)

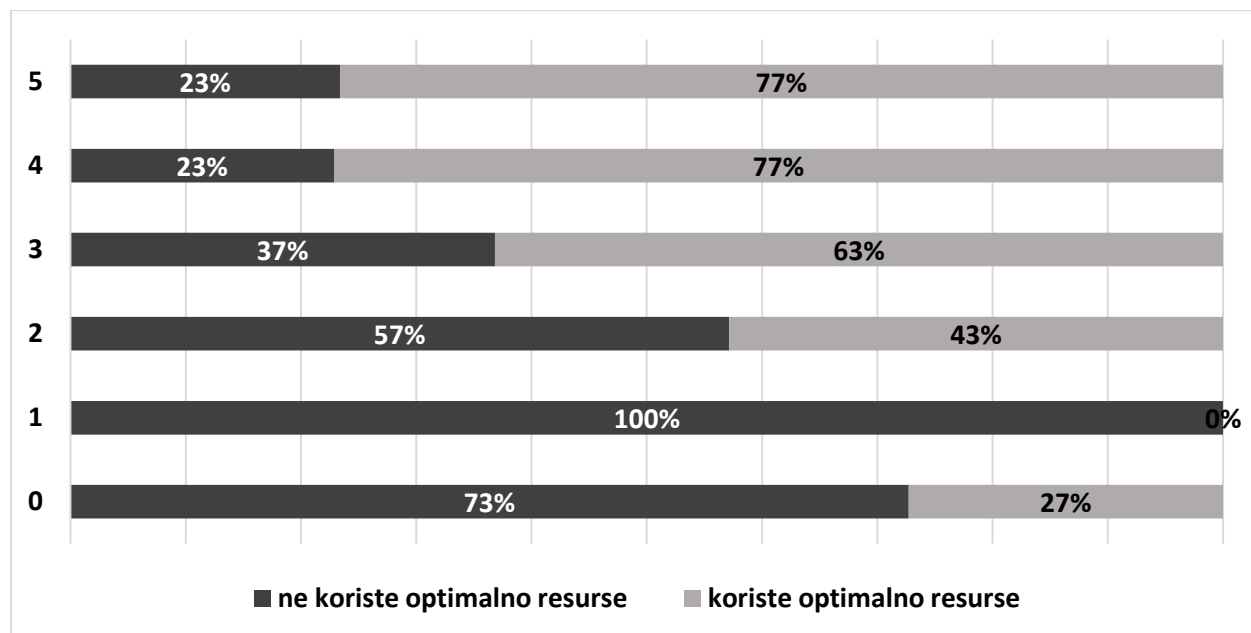
Izvor: Izračun autorice

Rezultati pokazuju da u grupi gradova i općina koji imaju strategiju razvoja njih 66,67 % optimalno koristi resurse, a 33,33 % ne koristi. Dok u grupi gradova koji nemaju strategiju razvoja 75 % gradova i općina ne koristi optimalno resurse, a samo njih 25 % koristi ($p = 0,017$). Opaženi rezultati ne razlikuju se znatno od onih koje smo pod određenom hipotezom očekivali.

Kvaliteta strategije razvoja uključuje sljedeće elemente: (1) uključenost privatnog sektora i lokalnog stanovništva u izradi strategije; (2) održivi razvoj i zaštita okoliša; (3) povezanost sa susjednim gradovima/općinama u cilju bolje suradnje i boljeg provođenja LER-a; (4) mogućnost sudjelovanja privatnog sektora i stanovništva u razvojnim aktivnostima; (5) praćenje aktivnosti definiranih strategijom. Za testiranje povezanosti kvalitete strategije i optimalnog korištenja resursa primijenit će se također *Hi-kvadrat* test kako bi se utvrdilo ima li kvaliteta strategije (odnosno sadržavanje svih navedenih elemenata) utjecaj na optimalno korištenje resursa.

Rezultati su prikazani u grafikonu 2.

Grafikon 2. Povezanost elemenata strategije razvoja i optimalnog korištenja resursa (rezultati *Hi-kvadrat* testa)

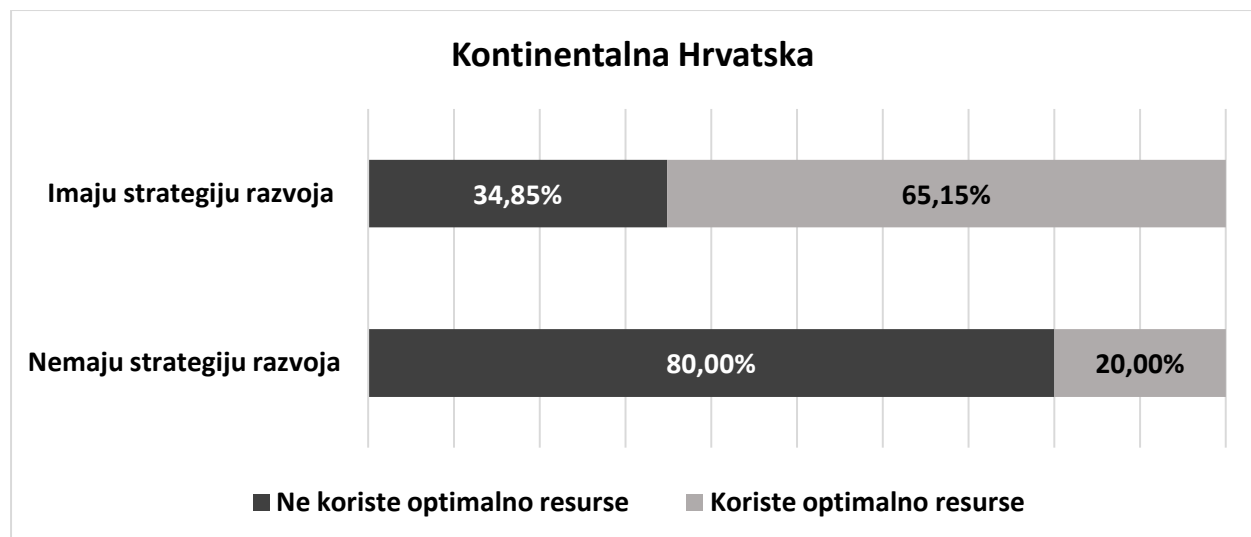
Izvor: Izračun autorice

U grupi gradova i općina koji nemaju ni jedan element kvalitete strategije 27,27 % optimalno koristi resurse, a čak njih 72,73 % ne koristi. U grupi gradova i općina koji sadrže samo jedan element kvalitete strategije, ni jedan grad ili općina ne koristi optimalno resurse.

U grupi gradova i općina koji sadrže dva elementa kvalitete strategije 42,86 % optimalno koristi resurse, dok njih 57,14 % ne koristi dok u grupi koji sadrže tri elementa kvalitete strategije 63,16 % optimalno koristi resurse, a 36,84 % ne koristi. U grupi gradova i općina koji sadržavaju sve elemente kvalitete strategije čak 76,60 % koristi optimalno resurse, a manji postotak njih (23,40 %) ne koristi ($p < 0,01$).

Analizirajući povezanost strategije razvoja i optimalnog korištenja resursa u gradovima i općinama s obzirom na pripadnost regiji, rezultati *Hi-kvadrat* testa upućuju na povezanost navedenih varijabli u Kontinentalnoj Hrvatskoj.

Grafikon 3. Povezanost strategije razvoja i optimalnog korištenja resursa s obzirom na pripadnost regiji (rezultati *Hi-kvadrat* testa)

Izvor: Izračun autorice

U Kontinentalnoj Hrvatskoj, u grupi gradova i općina koji imaju strategiju razvoja njih 65,15 % optimalno koristi resurse, a 34,85 % ne ($p = 0,045$). Promatrajući grupu gradova i općina koji nemaju strategiju razvoja njih 80 % ne koristi optimalno resurse.

Kod analize županija nije se pokazala statistički značajna povezanost između strategije razvoja i optimalnog korištenja resursa. Kod analize gradova i općina s obzirom na veličinu rezultati *Hi-kvadrat* testa pokazali su slabo značajnu povezanost navedenih varijabli kod malih gradova i općina ($p = 0,068$).

S obzirom na dobivene rezultate može se potvrditi hipoteza H4: **Strategije razvoja gradova i općina imaju pozitivan utjecaj na optimalno korištenje resursa.**

Da bi se uspješno provodio LER te da bi grad postigao ekonomsku stabilnost i stvorio nova radna mjesta, najprije mora analizirati trenutnu gospodarsku strukturu odnosno utvrditi koji sektori (djelatnosti) igraju dominantnu ulogu u lokalnoj ekonomiji, a zatim odrediti koji je fokus u daljnjem ekonomskom razvoju grada sukladno raspoloživim resursima i ciljevima razvoja. Analizom rezultata utvrđeno je da je trenutna gospodarska osnova u većini gradova i općina poljoprivreda (73) i turizam (63). Slijede građevinarstvo, industrija i trgovina.

Analizirajući fokus na buduću gospodarsku osnovu, najviše gradova i općina vidi kao vodeću djelatnost turizam (96), poljoprivredu (80) i industriju (48). Rast bilježi i ribarstvo dok šumarstvo i građevinarstvo bilježe pad, odnosno pojedini gradovi i općine koji su dosada razvijali te dvije djelatnosti okreću se drugim djelatnostima. Zanimljivo je primijetiti da, bez obzira na visoku ovisnost nacionalnog gospodarstva o turizmu i podložnost turizma krizama, 96 gradova i općina žele razvijati turizam te je turizam uključen u njihove razvojne strategije. Valja napomenuti da se anketiranje o provođenju lokalnog ekonomskog razvoja počelo provoditi u listopadu 2019. dok kriza uzrokovana koronavirusom još nije bila aktualna, a završilo je u svibnju 2020. (prva faza krize) te da je većina strategija razvoja napisana unazad tri do pet godina. Zanimljivo bi bilo ponoviti istraživanje kroz dvije do tri godine te analizirati strategije i usporediti rezultate vezane za turizam. Svakako, pozitivno je što i industrija bilježi rast, odnosno gradovi i općine i dalje žele razvijati ovu djelatnost koja također može biti pokretač razvoja i generiranja novih radnih mjesta. Može se reći da industrija ima multiplikativni efekt na ostale sektore odnosno da industrijski razvoj utječe na brži razvoj infrastrukture, na tehnološki razvoj, razvoj usluga i još na ostvarivanje niza društvenih ciljeva. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u 2018. godini udio zaposlenih u industriji iznosio je 27,5 % dok je izvoz prerađivačke industrije činio 90 % ukupnog izvoza (DZS, 2018). Isto tako, u novije vrijeme sve više jača svijest da oslanjanje na jedan sektor, k tome iznimno osjetljiv na eksterne šokove kao turizam, nije baš najbolja formula održivog ekonomskog razvoja (Stojčić, 2019).

Kao glavne ciljeve ekonomskog razvoja gradovi i općine navode poboljšanje kvalitete života stanovnika (njih 93 % navodi to kao prvi cilj), zatim stvaranje novih radnih mjesta i zadržavanje

stanovništva na području grada/općine (89 %). Također, njih 66 % kao cilj navodi i poticanje osnivanja novih tvrtki na području grada/općine, a 58 % promociju malih poduzetnika i obrtnika.

Gradovi i općine moraju djelovati u cilju jačanja gospodarstva stvaranjem pozitivne poslovne klime i poticajnog poslovnog okruženja na način da pojednostave propise, smanje poreze te uvedu razne olakšice i poticaje (npr. oslobađanje od plaćanja komunalnog doprinosa, oslobađanje od plaćanja komunalne naknade u prvoj godini poslovanja, smanjenje/oslobađanje od plaćanja gradskih/općinskih poreza u prvoj godini poslovanja, itd.). Osim toga, moraju poticati osnivanje novih poduzeća, pružiti podršku malim i srednjim poduzećima, privlačiti vanjska ulaganja osiguravajući odgovarajuću infrastrukturu, usluge, pristup resursima te poticati javno-privatna partnerstva kao jedan od načina ekonomsko-razvojnog rješavanja problema.

Tablica u nastavku prikazuje razinu sudjelovanja grada/općine u jačanju gospodarstva (djelovanje LER-a).

Tablica 24. Sudjelovanje grada/općine u jačanju gospodarstva

(1 - izrazito niska; 7 - izrazito visoka)

Jačanje gospodarstva	N	Prosječna ocjena	Standardna devijacija
Stvaranje pozitivne poslovne klime (niži porezi, poticaji, pojednostavljenje propisa)	131	4,72	1,636
Podrška malim i srednjim poduzećima	131	4,70	1,656
Poticanje osnivanja novih poduzeća	131	4,56	1,739
Privlačenje vanjskih ulaganja (domaćih i međunarodnih)	131	4,13	1,867
Stvaranje/poticanje javno-privatnog partnerstva	131	3,65	1,902
Razvoj turizma	131	5,08	1,639
Ukupna prosječna ocjena		4,47	-

Izvor: Izračun autorice

Iz analize je vidljivo da ukupna prosječna ocjena iznosi 4,47 što znači da je razina sudjelovanja gradova i općina u jačanju gospodarstva visoka. Najviša prosječna ocjena odnosi se na česticu „Razvoj turizma” te čestice „Stvaranje pozitivne poslovne klime” i „Podrška malim i srednjim poduzećima”, dok je najslabije ocijenjena čestica „Stvaranje/poticanje javno-privatnog partnerstva”. Zanimljivo je primijetiti da veliki broj gradova i općina želi jačati gospodarstvo kroz

razvoj turizma. To potvrđuje činjenicu da je Hrvatska turistički orijentirana zemlja te je turizam glavna gospodarska aktivnost. Analizirajući ostale odgovore više od polovice gradova i općina smatra da je malo i srednje poduzetništvo generator novih radnih mjesta te da aktivno treba sudjelovati u aktivnostima i komunikaciji s lokalnim poduzetnicima iz čega i proizlazi visoka prosječna ocjena. Iako javno-privatno partnerstvo ima najnižu prosječnu ocjenu, postoji naznaka da gradovi i općine ipak prepoznaju mogućnosti takvog partnerstva. Dodatno, analiza Spearmanovog koeficijenta korelacije pokazala je umjereno jaku pozitivnu povezanost između minimalne promjene ukupnih prihoda i primitaka i jačanja gospodarstva kod velikih gradova ($p < 0,05$). Porastom prihoda i primitaka povećava se i sudjelovanje gradova u jačanju gospodarstva.

Da bi se moglo razvijati i jačati gospodarstvo, odnosno da bi moglo doći do rasta poslovnih aktivnosti, potrebna je odgovarajuća infrastruktura. Opskrba infrastrukturom uvijek je bila jedan od glavnih prioriteta lokalnih samouprava, a u novije vrijeme prepoznata je kao ključna za ekonomski razvoj. Tablica u nastavku prikazuje razinu sudjelovanja grada/općine u izgradnji i poboljšanju infrastrukture.

Tablica 25. Sudjelovanje grada/općine u poboljšanju infrastrukture

(1 - izrazito niska; 7 - izrazito visoka)

Infrastruktura	N	Prosječna ocjena	Standardna devijacija
Izgradnja, poboljšanje i proširenje poslovnih zona	131	5,04	1,797
Izgradnja i poboljšanje prometne infrastrukture	131	5,63	1,409
Poboljšanje lokalnog kanalizacijskog sustava	131	5,35	1,822
Poboljšanje lokalnog sustava opskrbe električnom energijom	131	5,08	1,630
Poboljšanje lokalnog vodoopskrbnog sustava	131	5,63	1,441
Ukupna prosječna ocjena		5,35	-

Izvor: Izračun autorice

Rezultati pokazuju da ukupna prosječna ocjena iznosi 5,35 što znači da je razina sudjelovanja gradova i općina u poboljšanju infrastrukture vrlo visoka. Najviša prosječna ocjena odnosi se na čestice „Izgradnja i poboljšanje prometne infrastrukture” i „Poboljšanje lokalnog vodoopskrbnog

sustava”, dok je najslabije ocijenjena čestica „Izgradnja, poboljšanje i proširenje poslovnih zona”. Lokalna samouprava svjesna je važnosti dobre infrastrukture kako u ekonomskom tako i u društvenom razvoju. Izgradnja i poboljšanje infrastrukture omogućuje višu razinu ekonomskog razvoja, diverzifikaciju proizvodnje, ona pridonosi atraktivnosti grada/općine sa stajališta osnivanja novih ili privlačenja postojećih poduzeća. Također pridonosi povećanju vrijednosti zemljišta i poboljšanju sveukupne kvalitete života (Puljiz, 2005).

Kako bi se uspješno provodili ciljevi i aktivnosti lokalnog ekonomskog razvoja, potrebno je osigurati različite načine financiranja. Financiranje se može promatrati kroz dvije perspektive, kao osnovno financiranje i kao financiranje programa koje je usmjereno na izravno poboljšanje rezultata LER-a (Treller, 2013). Osnovno financiranje podrazumijeva planirana sredstva u proračunu koja se temelje na utvrđenoj strategiji razvoja, dok se financiranje programa odnosi na pomaganje i promicanje aktivnosti odabranih poduzeća, poduzetnika, udruga i drugih sličnih subjekata. Primjeri financijske potpore poduzećima su porezni poticaji, subvencionirane komunalne naknade i sl. Strateško planiranje lokalnih proračuna od izuzetne je važnosti za funkcioniranje grada ili općine. Proračun mora biti usklađen sa strategijom razvoja, prioritarnim strateškim ciljevima i aktivnostima. Proračun je osnovni izvor za financiranje ciljeva LER-a. No lokalna samouprava mora imati sposobnost osigurati i dodatna sredstva iz dodatnih izvora kako bi se postigli razvojni rezultati u gradu ili općini.

Temeljem navedenog postavljena je sljedeća hipoteza:

H5: *Postoji statistički značajna razlika između ekonomske uspješnosti gradova i općina i financiranja LER-a.*

Za testiranje navedene hipoteze koristit će se *Mann Whitney* test kako bi se utvrdilo postoje li statistički značajne razlike između dviju grupa. Financiranje LER-a određeno je nominalnom varijablom u anketnom upitniku, 0 – oni gradovi i općine koji u proračunu nemaju planirana sredstva za aktivnosti LER-a i 1 – oni gradovi i općine koji imaju planirana sredstva za aktivnosti LER-a.

Tablica 26. Razlika između ekonomske uspješnosti gradova i općina i financiranja LER-a (rezultati *Mann-Whitney* testa)

	Varijabla	z	p-vrijednost
Županija			
Splitsko- dalmatinska	Min. bazni indeks	-2,121	0,0339**
	Median poreza	2,141	0,0323**
Istarska	Min. bazni indeks	2,021	0,0433**
Karlovačka	Max. bazni indeks	1,732	0,0833***
	Pros. bazni indeks	1,732	0,0833***
Dubrovačko- neretvanska	Max. bazni indeks	2,309	0,0209**
	Pros. bazni indeks	2,309	0,0209**
Brodsko- posavska	Broj negativnog salda	-1,879	0,0603***
Međimurska	Median poreza	2,121	0,0339**
Krapinsko-zagorska	Median državne pomoći	-2,058	0,0396**
Veličina			
Srednji	Min. bazni indeks	-2,144	0,0320**
	Max. bazni indeks	-1,705	0,0883***
	Pros. bazni indeks	-2,007	0,0448**
Veliki	Min. bazni indeks	-1,828	0,0676***

**razina značajnosti 5 %

*** razina značajnosti 10 %

Izvor: Izračun autorice

Rezultati *Mann-Whitney* testa ukazuju na postojanje razlike između pokazatelja ekonomske uspješnosti i financiranja LER-a te se stoga može potvrditi hipoteza H5, da postoji statistički značajna razlika između promatranih varijabli. Može se zaključiti da postoji statistički značajna razlika u promjeni ukupnih prihoda i primitaka između skupine gradova i općina koji u proračunu nemaju planirana sredstva za aktivnosti LER-a i skupine gradova i općina koji imaju planirana sredstva (u Dubrovačko-neretvanskoj, Istarskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji). Gradovi i općine koji imaju planirana sredstva u proračunu za aktivnosti LER-a više napora ulažu u povećanje ukupnih prihoda i primitaka u odnosu na one gradove i općine koji nemaju. Isto tako, vidljiva je statistički značajna razlika između varijable median poreza (udio prihoda od poreza u prihodima

od poslovanja) i financiranja LER-a kod Međimurske županije. S obzirom na veličinu gradova i općina kod srednjih i velikih gradova rezultati također pokazuju da postoji statistički značajna razlika u minimalnoj i prosječnoj promjeni ukupnih prihoda i primitaka i financiranja LER-a.

Kao druge izvore financiranja aktivnosti LER-a gradovi i općine navode da najviše koriste Europske fondove (25,19 %), zatim državne potpore (6,10 %) dok najmanje koriste kredite i privatna sredstva.

Temeljem provedene analize, može se zaključiti da **postoji statistički značajna razlika između ekonomske uspješnosti gradova i općina i financiranja LER-a.**

Na temelju sumiranih zaključaka i pomoćnih hipoteza, postavljena je i glavna hipoteza rada koja glasi:

Provođenje lokalnog ekonomskog razvoja doprinosi poboljšanju kvalitete života stanovništva, stupnju razvijenosti i optimalnom korištenju resursa.

Za testiranje navedene hipoteze koristit će se logistička regresija koja se koristi za predviđanje vjerojatnosti događaja. Logistička regresija predstavlja vrstu regresijske analize u kojoj je zavisna varijabla dihotomna, odnosno binarna i kodira se s 0 ili 1 te postoji najmanje jedna nezavisna varijabla. U ovom slučaju želi se ispitati veza LER-a i navedenih elemenata odnosno ako se provodi LER kolika je vjerojatnost da će se poboljšati kvaliteta života stanovnika, da će se povećati stupanj razvijenosti i da će se optimalno koristiti resursi.

Temeljem teritorijalne podjele i promjenama Ustava iz 2000. godine, djelokrug jedinica lokalne samouprave proširio se, odnosno gradovima i općinama dana je obveza zadovoljenja konkretnih javnih potreba. To bi značilo da se lokalni ekonomski razvoj provodi u svim gradovima i općinama samo je pitanje uspješnosti takvog provođenja. U ovom doktorskom radu, temeljem teorijskih spoznaja i prikazanog konceptualnog modela, provođenje LER-a određeno je kroz četiri komponente: odgovornost, planiranje, djelovanje i financiranje LER-a. Kako bi se odredilo koji gradovi i općine provode bolje odnosno lošije LER autorica je predložila skalu temeljem navedenih komponenti. Svaka od komponenta definirana je pitanjima odnosno česticama u anketnom upitniku i posebno analizirana kroz pomoćne hipoteze. Prema ovoj skali oni gradovi i općine koji ne sadrže

nijednu komponentu odnosno samo jednu ili dvije, razvrstani su u skupinu da lošije provode LER (oznaka 0), a oni koji sadrže tri ili sve četiri komponente da bolje provode LER (oznaka 1).

Kvaliteta života stanovništva može se analizirati nizom pokazatelja koji su zastupljeni u literaturi i raznim statističkim publikacijama. Najčešći pokazatelj kvalitete života je indeks ljudskog razvoja (HDI indeks) koji se izračunava od 1990. godine i objavljuje ga organizacija UN. Sastoji se od tri komponente: duljina životnog vijeka, obrazovanje i životni standard (UN, 2014). Izračunava se na razini zemalja te se zemlje rangiraju u četiri skupine, zemlje niskog, srednjeg, visokog i vrlo visokog HDI-a. Eurostat izdaje online publikaciju „Pokazatelji kvalitete života u Europi” koja donosi najnovije statistike o kvaliteti života u Europskoj uniji. Publikacija predstavlja detaljnu analizu devet dimenzija kvalitete života (materijalni životni uvjeti, zaposlenost, zdravlje, obrazovanje, socijalna interakcija, ekonomska i fizička sigurnost, lokalna uprava, prirodno i životno okruženje, cjelokupno iskustvo života) te su za svaku dimenziju odabrani relevantni statistički pokazatelji. Neki autori analiziraju kvalitetu života i kroz izdatke grada za obrazovanje i zdravstvo po stanovniku. U ovom će se doktorskom radu kvaliteta života analizirati kroz rashode gradova i općina za zaštitu okoliša po stanovniku, rashode za unapređenje stanovanja po stanovniku, rashode za zdravstvo po stanovniku, rashode za rekreaciju, kulturu i religiju po stanovniku, rashode za obrazovanje po stanovniku te rashode za socijalnu zaštitu po stanovniku. *Zaštita okoliša* obuhvaća gospodarenje otpadom, pročišćavanje otpadnih voda te funkcioniranje kanalizacijskog sustava za odvodnju otpadnih voda iz domaćinstava, očuvanje čistoće zraka i klime, tla i podzemnih voda, smanjenje buke i vibracija te ostale poslove vezanih uz zaštitu okoliša. *Usluge unapređenja stanovanja i zajednice* obuhvaćaju razvoj stanovanja odnosno aktivnosti razvoja stanogradnje, obnovu i kupovinu stambenih prostora i objekata za određene skupine stanovništva (osobe s posebnim potrebama), zatim razvoj zajednice koji uključuje ulaganja vezana za prostorno planiranje i korištenje zemljišta te ulaganja u rekonstrukciju stambenih, komunalnih, zdravstvenih, kulturnih, prosvjetnih, odgojnih, rekreacijskih i drugih građevinskih objekata grada, opskrbu vodom, javnu rasvjetu te ostala ulaganja u stanovanje, stambene objekte i komunalne pogodnosti. Rashodi za *zdravstvo* u manjoj se mjeri pojavljuju kod gradova i općina jer se većina odnosi na županije budući da su bolnice i domovi zdravlja županijski proračunski korisnici. Ipak, gradovi i općine ulažu u medicinske proizvode, pribor i opremu, zatim u stomatološke i opće medicinske usluge koje se pružaju u ambulantama te u troškove povezane sa smještajem pacijenata u bolnici i dnevnu njegu. *Rekreacija, kultura i religija* uključuje rashode za gradnju sportskih i

rekreacijskih objekata, zatim rashode za ustanove koje pružaju kulturne usluge – knjižnice, muzeji, umjetničke galerije, kazališta, izložbeni prostori, spomenici, povijesne kuće i arheološka nalazišta, zoološki i botanički vrtovi itd. te rashode za održavanje i funkcioniranje religijskih objekata kao i donacije vjerskim zajednicama, civilnim, socijalnim i omladinskim organizacijama. *Obrazovanje* obuhvaća rashode za predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje, odnosno dječje vrtiće i škole, zatim izvanškolsko srednje obrazovanje za odrasle i mlade te ulaganja u prijevoz, hranu i smještaj i ostale usluge namijenjene prvenstveno za učenike. *Socijalna zaštita* uključuje naknade starijim osobama, naknade za osobe s invaliditetom, naknade za njegu, pomoći domaćinstvima s maloljetnom djecom, porodijske naknade, naknade za nezaposlene te ostale socijalne pomoći stanovništvu (Pravilnik o proračunskim klasifikacijama, NN 26/10). Za potrebe analize u ovom doktorskom radu uzimaju se ukupni rashodi za kvalitetu života po stanovniku (zbroj svih šest elemenata) te je kao prijelomna vrijednost uzet 3. kvartil.

Stupanj razvijenosti mjeri se indeksom razvijenosti. Indeks razvijenosti, prema Zakonu o regionalnom razvoju, predstavlja instrument za ocjenjivanje razine socioekonomskog razvoja i ocjenjivanje stupnja razvijenosti jedinica lokalne samouprave. To je kompozitni indeks koji uključuje: prosječni dohodak po stanovniku, prosječne izvorne prihode po stanovniku, prosječnu stopu nezaposlenosti, opće kretanje stanovništva, stupanj obrazovanosti stanovništva (VŠS i VSS) te indeks starenja. Indeks omogućava mjerenje stupnja razvijenosti JLP(R)S-a⁹ u Republici Hrvatskoj. Razvrstavanje odnosno kategoriziranje svih teritorijalnih jedinica prema razvijenosti temelji se na suvremenom shvaćanju regionalne politike koja potiče razvoj cjelokupnog državnog teritorija. Kategorizacija svih teritorijalnih jedinica omogućuje kvalitetan okvir za poticanje razvoja lokalnih i županijskih jedinica (MRRFEU, 2019). Prema novom modelu indeksa razvijenosti jedinice lokalne samouprave razvrstavaju se u skupine razvijenosti pomoću distribucije ranga pri čemu se uvijek polazi od prosječnog praga razvijenosti (indeks 100). Temeljem toga, JLS su razvrstane u osam skupina. Prve četiri skupine obuhvaćaju ispodprosječno razvijene, a od pete do osme skupine, iznadprosječno razvijene JLS. Za potrebe analize uzimaju se vrijednosti zadnjeg indeksa razvijenosti iz 2017. godine.

Optimalno korištenje resursa definirano je pitanjem 24 u anketnom upitniku koji uključuje 4 čestice. Čestice se odnose na prirodne, ljudske, informacijske i financijske resurse koji su potrebni

⁹ Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave

za realizaciju ciljeva ekonomskog razvoja. Korištena je Likertova ljestvica od 1 do 7 (1 – nizak intenzitet, 7 – visok intenzitet). Odgovori koji su označeni ocjenom 4 i više (srednji do visoki intenzitet korištenja) razvrstani su u skupinu da optimalno koriste resurse (oznaka 1), dok su ostali odgovori razvrstani u skupinu koja ne koristi optimalno resurse (oznaka 0).

Rezultati logističke regresije prikazani su u nastavku.

Tablica 27. Utjecaj LER-a na kvalitetu života, stupanj razvijenosti i optimalno korištenje resursa (rezultati logističke regresije)

	Provođenje LER-a				
	Odds Ratio	Std. Err.	z	p	N
Kvaliteta života stanovništva	2,666667	1,173315	2,23	0,026**	131
Stupanj razvijenosti	1,983471	,7111106	1,91	0,056***	131
Optimalno korištenje resursa	3,055555	1,154268	2,96	0,003*	131

*razina značajnosti 1 %

**razina značajnosti 5 %

*** razina značajnosti 10 %

Izvor: Izračun autorice

Temeljem dobivenih rezultata može se zaključiti da provođenje LER-a utječe na kvalitetu života stanovništva odnosno ukoliko se provodi LER, vjerojatnost da će se poboljšati kvaliteta života stanovništva povećava se za 2,66 puta, na visokom stupnju značajnosti ($p < 0,05$). Isto tako može se zaključiti da provođenje LER-a utječe na optimalno korištenje resursa odnosno ako se provodi LER, vjerojatnost da će se optimalno koristiti resursi povećava se za 3,05 puta ($p < 0,01$). Promatrajući stupanj razvijenosti i provođenje LER-a, može se uočiti povezanost na nižem stupnju značajnosti. Razlozi slabije povezanosti mogu se tražiti u činjenici da je stupanj razvijenosti izražen kompozitnim indeksom te da su vrijednosti indeksa iz 2017. godine (zadnji koji je dostupan), a vremenski period koji se koristio za izračun indeksa je od 2014. do 2016. godine dok je primarno istraživanje o provođenju lokalnog ekonomskog razvoja provedeno u 2020. godini. Nakon objave novog indeksa razvijenosti (za 2020. godinu) preporučuje se ponavljanje analize i uspoređivanje vrijednosti indeksa i provođenja LER-a. Također, pretpostavka je da bi testiranje ove varijable na većem uzorku gradova i općina rezultiralo značajnijom povezanošću.

Slijedom navedenog, može se **potvrditi** postavljena glavna hipoteza, odnosno može se zaključiti da sve varijable pokazuju povezanost, s time da je za varijable kvaliteta života stanovništva i optimalno korištenje resursa vidljiva povezanost na visokom stupnju značajnosti, dok je za varijablu stupanj razvijenosti vidljiva povezanost na nižem stupnju značajnosti.

4.2.4. Usporedba rezultata sa Sjevernom Karolinom - SAD i Britanskom Kolumbijom - Kanada

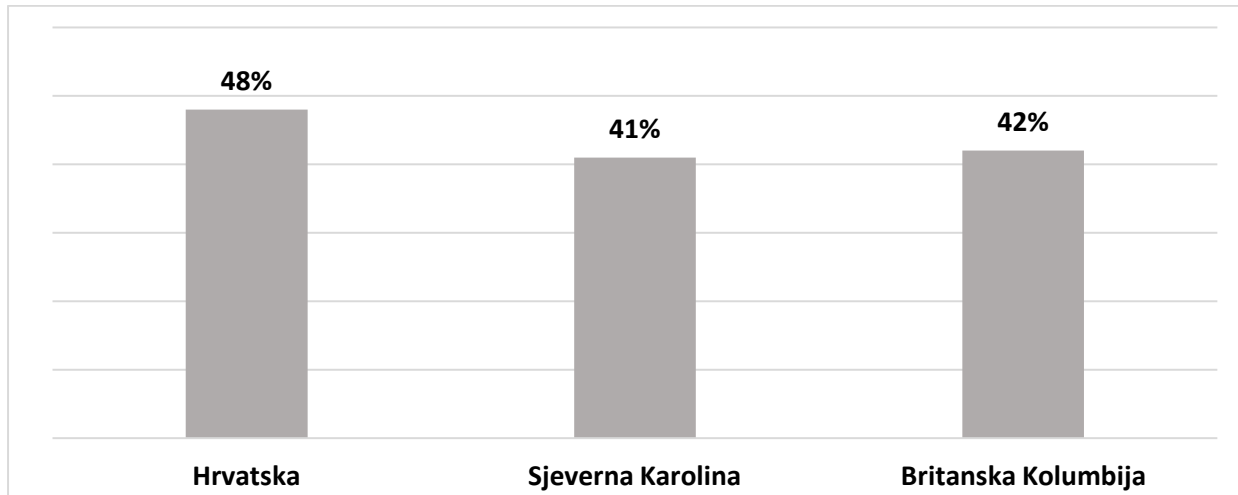
Slična istraživanja o lokalnom ekonomskom razvoju provedena su i u SAD-u, u saveznoj državi Sjeverna Karolina i Kanadi u pokrajini Britanska Kolumbija.

Sjeverna Karolina (*North Carolina*) savezna je država koja broji 10 milijuna stanovnika te se sastoji od 100 županija i 548 općina. Istraživanje je provedeno u 2005. i 2006. godini putem anketnog upitnika koji je dostavljen *e-mailom* osobama koje su u županiji/općini odgovorne za ekonomski razvoj. Upitnik je poslan u svih 100 županija i 548 općina, a stopa povrata iznosila je 33 %, odnosno pravilno je ispunjeno 150 upitnika u općinama i 67 upitnika u županijama. Istraživanje je provelo Sveučilište Sjeverna Karolina, Odsjek za javnu upravu (*School of Government*) te 2009. godine objavilo publikaciju o dobivenim rezultatima iz koje su i preuzeti podaci za usporedbu (Morgan, 2009).

Britanska Kolumbija jedna je od deset kanadskih pokrajina smještena na zapadnoj strani Kanade, broji oko 5 milijuna stanovnika te se sastoji od 28 regionalnih okruga i 189 općina (uključuju i gradove). Istraživanje o LER-u provedeno je 2018. godine u suradnji Ministarstva poslova, trgovine i tehnologije i Zajednice općina. Podaci su prikupljeni putem *e-maila* i poveznice na LinkedIn-u, a poslani su stručnjacima za ekonomski razvoj, gradonačelnicima, turističkim i destinacijskim menadžerima. Broj pravilno ispunjenih upitnika iznosio je 232, a taj uzorak pokriva područje 111 općina i 26 okruga. Podaci za usporedbu preuzeti su iz publikacije koju je objavilo Ministarstvo, a koja je, nakon kontaktiranja, poslana autorici na *e-mail*.

Analizirajući odgovornost prema LER-u ispitanici u sve tri države u velikom postotku smatraju da grad (lokalna samouprava) i odjeli unutar grada imaju primarnu odgovornost za lokalni ekonomski razvoj. Rezultati su prikazani na sljedećem grafikonu.

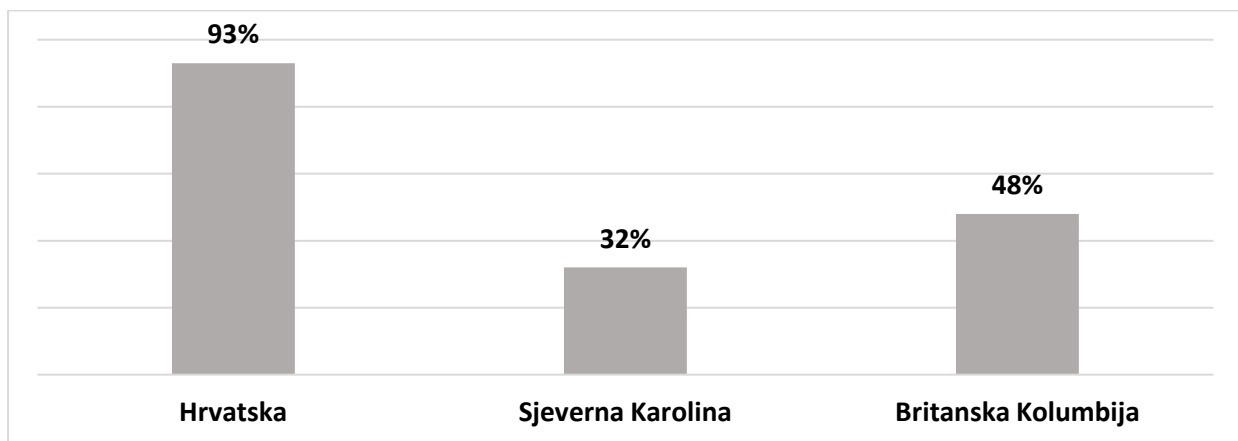
Grafikon 4. Odgovornost prema LER-u u Hrvatskoj, Sjevernoj Karolini - SAD i Britanskoj Kolumbiji - Kanada

Izvor: Obradila autorica

Iz grafikona je vidljivo da 48 % ispitanika u Hrvatskoj smatra da lokalna samouprava ima primarnu odgovornost za LER, dok u Britanskoj Kolumbiji taj postotak iznosi 42 %, a u Sjevernoj Karolini 41 %. U Sj. Karolini i Britanskoj Kolumbiji postoje odjeli unutar grada koji su zaduženi za ekonomski razvoj, a veličina odjela varira ovisno o veličini grada/općine. U manjim gradovima osoba zadužena za ekonomski razvoj radi unutar ureda gradonačelnika, dok veći gradovi imaju zasebne odjele/urede za ekonomski razvoj. Da bi se uspješno provodile aktivnosti lokalnog ekonomskog razvoja, gradovi moraju planirati iste, odnosno moraju imati strategiju ekonomskog razvoja. Grafikon u nastavku prikazuje posjedovanje strategije ili plana ekonomskog razvoja.

Grafikon 5. Planiranje LER-a putem posjedovanja strategije ili plana ekonomskog razvoja

Izvor: Obradila autorica

U Hrvatskoj 93 % analiziranih gradova i općina ima strategiju razvoja u Sjevernoj Karolini 32 %, a u Britanskoj Kolumbiji 48 %. Osim što posjeduju strategiju ekonomskog razvoja, ispitanici u Britanskoj Kolumbiji navode da je i aktivno koriste. Devet posto ispitanika izjavilo je da posjeduje strategiju razvoja, ali je aktivno ne koristi. Ovako visok postotak u Hrvatskoj može se objasniti time što je od 2019. godine uspostavljena zakonska obveza donošenja strategije. Također, među promatranim zemljama Hrvatska je jedina članica Europske unije i korisnica ESI fondova. Ukoliko žele što uspješnije realizirati projekte putem sredstava ESI fondova, gradovi i općine moraju imati projekte definirane strategijom razvoja. U Sjevernoj Karolini i Britanskoj Kolumbiji ne postoji zakonska obveza donošenja strategije. U Britanskoj Kolumbiji izrada strategije pokreće se odlukom Odbora regionalnih okruga i općina te se strategije obično donose za vremenski period od 20 godina.

Promatra li se buduća gospodarska osnova gradovi u Hrvatskoj kao vodeće djelatnosti vide turizam (73 %), poljoprivredu (61 %) i industriju (36 %), a gradovi u Sjevernoj Karolini industriju (32 %), turizam/hotelijerstvo (22 %) i trgovinu na malo (22 %). Najvažnije djelatnosti u Britanskoj Kolumbiji su turizam (76 %), tehnologija i inovacije (43 %) i trgovina na malo (36 %).

Kao glavne ciljeve ekonomskog razvoja grada gradovi u Hrvatskoj navode poboljšanje kvalitete života stanovnika (93 %), zatim stvaranje novih radnih mjesta i zadržavanje stanovništva na području grada/općine (89 %). Slične ciljeve imaju i gradovi u Britanskoj Kolumbiji, stvaranje novih radnih mjesta (69 %), poboljšanje kvalitete života stanovnika (65 %) i povećanje broja stanovnika (36 %). U Sjevernoj Karolini glavni su ciljevi ekonomskog razvoja proširenje porezne osnove (74 %), stvaranje novih radnih mjesta (68 %) i poticanje osnivanja novih tvrtki (65 %). Može se zaključiti da je gradovima, u sve tri države, cilj stvoriti nova radna mjesta te da su gradovi u Sjevernoj Karolini više orijentirani na poduzeća, a gradovi u Hrvatskoj i Britanskoj Kolumbiji na stanovništvo.

Gradovi i općine planiraju sredstva za financiranje aktivnosti lokalnog ekonomskog razvoja. Kao najvažnije izvore financiranja gradovi u Hrvatskoj navode proračun (40 %), EU fondove (28 %) te državne potpore (27 %). Kao i u Hrvatskoj tako je i u gradovima Sjeverne Karoline i Britanske Kolumbije najvažniji izvor financiranja ekonomskog razvoja proračun. Slijede državni i privatni fondovi.

Razumijevanje prepreka s kojima se gradovi suočavaju u provođenju lokalnog ekonomskog razvoja važan je preduvjet za određivanje načina kako najbolje pružiti pomoć gradovima i donijeti motivirajuće javne politike. Kao glavne prepreke prilikom provođenja LER-a gradovi i općine u Hrvatskoj navode nedostatak financijskih sredstava (52 %), nedostatak stručnjaka (35 %) i gubitak stanovništva (34 %). Gradovi u Sjevernoj Karolini sugeriraju da se te prepreke odnose na nedostatak pogodnih lokaliteta i zgrada (53 %), nedostatak financijskih sredstava (41 %) i ograničen broj velikih poduzeća (37 %). Nedostatak financijskih sredstava (72 %) i nedostatak ljudskih resursa (56 %) navode se kao dvije glavne prepreke gradova u Britanskoj Kolumbiji. Kao veoma važne prepreke još se spominju i nedostatak vodstva (33 %) te nedostatak alata/pokazatelja za mjerenje napretka (31 %).

Analizirajući navedena istraživanja može se zaključiti da gradovi odnosno lokalna samouprava ima važnu ulogu u ekonomskom razvoju. Također, istraživanja ukazuju na potrebu strateškog planiranja, odnosno posjedovanja strategije ili plana razvoja i aktivno korištenje istog. Analizirani gradovi kao vodeću djelatnost vide turizam i industriju, a kao glavne ciljeve ekonomskog razvoja poboljšanje kvalitete života stanovnika i otvaranje novih radnih mjesta. Lokalni ekonomski razvoj funkcija je resursa i kapaciteta za poticanje privatnih ulaganja i otvaranja novih radnih mjesta koji su dostupni unutar nekog grada ili općine (Morgan, 2009). Može se reći da manji gradovi i općine imaju određena ograničenja u pogledu resursa i kapaciteta te će oni u manjoj mjeri provoditi ekonomski razvoj (u skladu s mogućnostima). Veći gradovi uglavnom imaju na raspolaganju više resursa i kapaciteta pa mogu uspješnije provoditi LER. No, kako rezultati istraživanja pokazuju i kod manjih i kod većih gradova mogu se javiti određene prepreke pa treba djelovati u cilju smanjivanja istih kako bi se što uspješnije provodio LER.

5. KREIRANJE MODELA LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA U GRADOVIMA I OPĆINAMA REPUBLIKE HRVATSKE

U ovom dijelu doktorskog rada prikazat će se PEST analiza gradova i općina koja će pružiti pregled vanjskih čimbenika koji mogu utjecati na ekonomski razvoj gradova i općina. Zatim će se, na temelju rezultata dobivenih empirijskim istraživanjem, predložiti model i smjernice za uspješno provođenje lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama Republike Hrvatske, s posebnim osvrtom na ulogu lokalne samouprave u tom modelu. Nakraju će se istaknuti mogućnost implementacije predloženog modela.

5.1. PEST analiza gradova i općina Republike Hrvatske

PEST analiza predstavlja široko primjenjiv alat koji identificira promjene u makro okruženju. Šarić i Šprem (2017) definiraju PEST analizu kao proces ocjene i interpretacije informacija dobivenih istraživanjem političkih (P), ekonomskih (E), socioloških (S) i tehnoloških (T) činitelja okoline. PEST analiza omogućava identificiranje faktora značajnih za razvoj poduzeća ili organizacije te pruža podatke i informacije koje omogućavaju poduzećima uvid u trenutno stanje s ciljem prilagođavanja novim situacijama i razvoju konkurentnosti. Drugim riječima, zadaća PEST analize je utvrditi prilike i prijetnje koje proizlaze iz djelovanja političko-pravne, ekonomske, socijalno-kulturne i tehnološke okoline.

Kada se promatra grad ili općina, PEST analiza može dati odgovore na sljedeća pitanja (*The Cities Alliance*, 2007):

- Koji bi čimbenici makroekonomskog okruženja mogli utjecati na lokalno gospodarstvo?
- Koje su posljedice tih čimbenika (sada i u budućnosti)?

Prednost PEST analize je ta što pruža strukturiran i jednostavan način organiziranja, analize i prezentiranja širokog spektra informacija te se može provesti pomoću relativno ograničenih resursa i analitičkih kapaciteta.

U nastavku rada PEST analiza primijenit će se na gradove i općine u Republici Hrvatskoj s ciljem fokusiranja na bitne čimbenike koji bi mogli utjecati na razvoj gradova i općina u kratkoročnom i srednjoročnom razdoblju.

PEST analiza izrađena je na temelju proučene literature te na temelju informacija dobivenih empirijskim istraživanjem.

Aktualna politička situacija u državi uvelike utječe na lokalni razvoj u vidu postavljanja novih zakona, razvojnih strateških dokumenata, pristupa razvoju, dostupnosti tržišta i sl. Može se reći da stabilno političko okruženje dovodi i do pozitivne ekonomske situacije. Ekonomski čimbenici uključuju razne poticajne mjere za investitore, privlačenje stranih investitora, zaposlenost, odnosno otvaranje novih radnih mjesta. Sociološki čimbenici odnose se na demografske promjene, društvene stavove i razinu obrazovanja stanovništva. Ovi faktori također utječu na odluke investitora jer su povezani s dodatnim troškovima koji se mogu pojaviti. Tehnološki čimbenici uključuju razvoj novih tehnologija, brzinu prijenosa informacija, infrastrukturu pa je to ujedno i varijabla koja se u posljednje vrijeme najviše mijenja i koju treba kontinuirano pratiti. Cilj PEST analize je prepoznati i ukazati na kritične čimbenike koji bitno utječu na razvoj gradova i općina.

Tablica u nastavku prikazuje PEST analizu gradova i općina.

Tablica 28. PEST analiza gradova i općina Republike Hrvatske

POLITIČKI ČIMBENICI		EKONOMSKI ČIMBENICI	
S povoljnim utjecajem (+) - članstvo u Europskoj uniji - integrirani pristup razvoju - strateški dokumenti	S nepovoljnim utjecajem (-) - česte izmjene zakonodavnog okvira - preveliki stupanj centralizacije - nepotpuna decentralizacija - regionalna nejednakost - ograničeni fiskalni kapaciteti JLS - nedovoljna komunikacija između središnje vlasti i JLS	S povoljnim utjecajem (+) - stimuliranje malog i srednjeg poduzetništva - ulaganja u poslovne zone - poduzetnički inkubatori - regionalne i lokalne agencije - državne poticajne mjere	S nepovoljnim utjecajem (-) - dominacija jednog sektora (turizma) u Jadranskoj Hrvatskoj, uz zanemarivanje drugih djelatnosti - nedovoljna iskorištenost EU fondova - nedovoljno uključivanje privatnog sektora u lokalne investicije - nedovoljna umreženost i klasterizacija poslovnih subjekata - nepovezivanje proračuna sa strateškim dokumentima
SOCIOLOŠKI ČIMBENICI		TEHNOLOŠKI ČIMBENICI	
S povoljnim utjecajem (+) - povoljna obrazovna struktura stanovništva	S nepovoljnim utjecajem (-) - negativni demografski pokazatelji (iseljavanje stanovništva) - nedostatak stručnjaka - nedovoljno uključivanje stanovništva u razvojne aktivnosti	S povoljnim utjecajem (+) - korištenje ICT tehnologije u upravljanju gradom (pametni gradovi) - sve veće korištenje obnovljivih izvora energije - učinkovit sustav gospodarenja otpadom	S nepovoljnim utjecajem (-) - visoki troškovi ICT infrastrukture

Izvor: Izradila autorica

Kao što je vidljivo iz tablice brojni su čimbenici s nepovoljnim utjecajem na razvoj gradova i općina, a oni su uglavnom izvan kontrole lokalnih dionika. Treba djelovati u smjeru smanjivanja istih kako bi se što uspješnije mogao provoditi lokalni ekonomski razvoj.

5.2. Model za uspješno provođenje lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama Republike Hrvatske

Provođenje lokalnog ekonomskog razvoja važno je za sveukupnu razvijenost gradova i općina. Kako je već u prijašnjim poglavljima navedeno glavni sudionici lokalnog ekonomskog razvoja su lokalna samouprava, privatni sektor te lokalno stanovništvo. O njihovoj međusobnoj suradnji i djelovanju ovisi uspješnost provođenja LER-a. Iako su svi sudionici u procesu planiranja i provođenja LER-a važni, ipak najvažniju ulogu ima lokalna samouprava koja mora biti pokretač razvoja i biti odgovorna za lokalni ekonomski razvoj.

Lokalna samouprava svoju ulogu ostvaruje ponajprije kroz određivanje institucionalnog okvira za provođenje LER-a koji odgovara ekonomskoj situaciji grada ili općine. To se odnosi na formalno postojanje organizacijske jedinice za lokalni ekonomski razvoj kao Odjel unutar grada/općine, a svaki formira organizacijsku jedinicu sukladno svojim sposobnostima i kapacitetu. Na području većih gradova uglavnom postoje Upravni odjeli za gospodarstvo ili poduzetništvo odnosno u slučaju najvećih gradova Uredi za gospodarstvo i zaštitu okoliša, dok su Upravni odjeli/Uredi za prostorno planiranje odvojeni. Male općine uglavnom imaju Jedinstveni upravni odjel unutar kojeg onda djeluju službenici za financije, javnu nabavu, prostorno planiranje, komunalne poslove i sl.

Slika u nastavku prikazuje prijedlog modela javne razvojne organizacije u Republici Hrvatskoj.

Slika 7. Prijedlog modela javne razvojne organizacije (agencije) u Republici Hrvatskoj

Izvor: Autorica

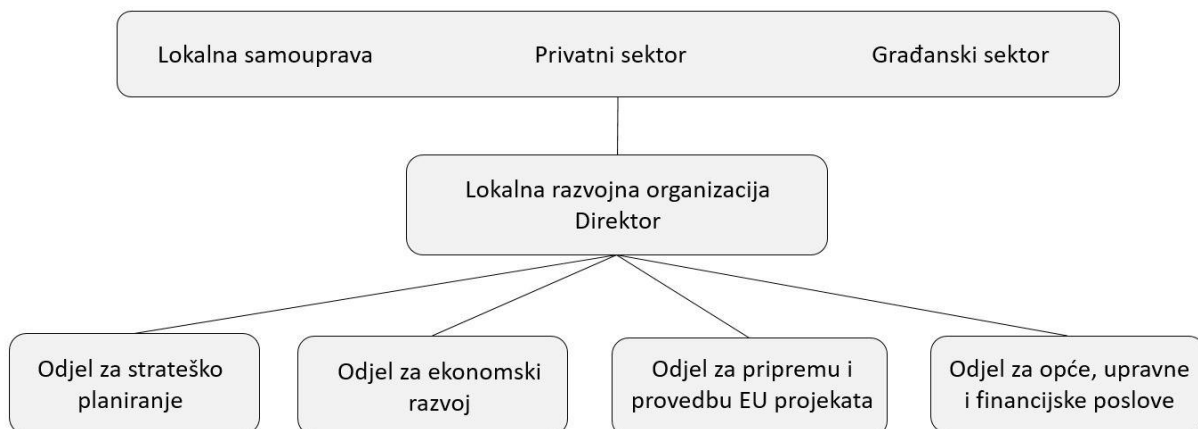
Unutar Upravnog odjela trebala bi djelovati tri odsjeka/službe koji međusobno usko surađuju i komuniciraju. Veoma je važno da prostorno planiranje bude uključeno u planiranje ekonomskog razvoja te da strateški planovi budu usklađeni s prostornim i urbanističkim planovima grada, ili

općine. Isto tako, kroz odsjek za poduzetništvo i turizam važno je poticati poduzetničke aktivnosti, razvijati i promicati pozitivno poslovno okruženje zbog privlačenja investitora na područje grada ili općine, poticati razvoj malog i srednjeg poduzetništva i obrtništva. Budući da u gospodarskoj strukturi velikog broja gradova i općina dominira turizam, posebno je važno pratiti i analizirati trendove u turizmu, predlagati mjere za poticanje razvoja turizma u cilju otvaranja novih radnih mjesta. Odsjek za zaštitu okoliša treba uključivati poslove zaštite i unapređenja stanja okoliša, ublažavanja i prilagodbe klimatskim promjenama, održivog gospodarenja energijom i otpadom, optimalnog korištenja prirodnih i ostalih resursa, a sve u skladu s donesenim prostornim i strateškim planovima. Upravni odjel za planiranje i ekonomski razvoj mora surađivati s ostalim Odjelima unutar grada ili općine. Prednost ovog modela odnosno javne razvojne organizacije je u tome što se svi poslovi važni za lokalni razvoj provode unutar jednog odjela. Druga prednost je ta što se direktno i brzo može utjecati na razne poticaje i olakšice za poduzetnike, može se prilagoditi zakonske akte i prostorne planove. Također, kao još jedna prednost može se navesti brza interna komunikacija s ostalim odjelima i gradonačelnikom.

Osim javne razvojne organizacije koja je dio lokalne samouprave, na području grada ili općine može djelovati lokalna razvojna organizacija. Isto tako, lokalna razvojna organizacija može djelovati kao potporna institucija javnoj.

Slika u nastavku prikazuje prijedlog modela lokalne razvojne organizacije u Republici Hrvatskoj.

Slika 8. Prijedlog modela lokalne razvojne organizacije u Republici Hrvatskoj

Izvor: Autorica

Lokalna razvojna organizacija bi trebala odražavati različite potrebe i zahtjeve pojedinog područja, grada ili općine. Ona uključuje predstavnike lokalne samouprave, privatnog sektora (poduzeća, obrti, klasteri) i civilnog sektora (udruge i fizičke osobe). Veoma je važno da predstavnici definiraju uloge i odgovornosti u organizaciji. Odjeli koji djeluju unutar organizacije odgovorni su direktoru koji mora osigurati kontinuiranu suradnju i komunikaciju s predstavnicima javnog, privatnog i civilnog sektora kako bi ih se izvijestilo o ključnim odlukama. Lokalna razvojna organizacija odgovorna je za kreiranje, provođenje i praćenje strategije lokalnog razvoja, planiranje poduzetničkih aktivnosti, utvrđivanje načina financiranja projekata, te pripremu i provedbu EU projekata. Također mora djelovati transparentno, dijeliti i objavljivati ključne informacije čime će se povećati motiviranost stanovništva za sudjelovanje u kreiranju i provođenju lokalne politike. Ovaj model predstavlja najbolji oblik organizacije jer uključuje sva tri sektora te tako okuplja postojeće ljudske i financijske resurse na području grada ili općine. Prednost ove organizacije je u tome što lokalne vlasti mogu ojačati svoj položaj prema privatnom sektoru i udružiti sve lokalne dionike oko strukturiranja i utvrđivanja projekata. Ovaj postupak im omogućava dogovor o poštenoj i razumnoj podjeli troškova, rizika, odgovornosti i povrata. Sve to može ubrzati proces lokalnog ekonomskog razvoja. Isto tako, prednost ove organizacije je suradnja svih dionika, jačanje dijaloga, razmjena informacija i znanja, kako bi se postigla sinergija a sve je to potrebno za poboljšanje ekonomske konkurentnosti grada ili općine.

Ovakve modele moguće je primijeniti u gradovima i većim općinama Republike Hrvatske dok manje općine, s malim brojem stanovnika i ograničenim financijskim i ljudskim resursima, nemaju dovoljno kapaciteta za uspostavljanje složenije strukture. Drugim riječima, kriteriji za uspostavu ovakvih oblika organizacija prvenstveno se odnose na financijsku i stručnu sposobnost gradova i općina. Ukoliko grad ili općina posjeduje financijske i ljudske resurse, treba uspostaviti jedan od ova dva modela zbog sve veće značajnosti lokalnog razvoja.

Provedeno empirijsko istraživanje pokazalo je da veliki broj gradova i općina u Republici Hrvatskoj nedovoljno poznaje koncept LER-a te isto tako smatraju da lokalna samouprava nema ključnu odgovornost za LER (48,09 %). U tom smislu, ovi modeli daju poseban naglasak na ulogu lokalne samouprave u procesu LER-a.

Strateško planiranje lokalnog ekonomskog razvoja veoma je važno za razvoj grada ili općine. Dugoročno strateško planiranje smatra se neophodnim u suočavanju s novim izazovima u gradovima jer u svom sustavnom i integriranom pristupu objedinjuje ciljeve ekonomskog razvoja, okolišne održivosti, socijalne kohezije i svrhe zajednice te čitavim nizom perspektiva i mogućnosti vodi ka razvoju grada (Clark, 2013). Bitno je da postupak izrade strategije razvoja, osim lokalne samouprave, uključuje privatni sektor i lokalno stanovništvo, kao i ostale dionike zainteresirane za lokalno gospodarstvo. Prilikom izrade strategije polazi se od analize stanja, zatim se definiraju vizija, ciljevi, prioriteti, mjere i akcijski planovi. Za realizaciju postavljenih ciljeva zaduženi su svi glavni dionici, ali lokalna samouprava (organizacijska jedinica) ima ulogu koordinatora, a često i pokretača aktivnosti. Također je važno na koji će se način pratiti rezultati odnosno potrebno je definirati metode praćenja i mjerenja rezultata. Ovo je važno za kvantificiranje ishoda, opravdanje troškova, utvrđivanje potrebnih poboljšanja i razvijanje dobre prakse. Strategija se treba kontinuirano pratiti kako bi se utvrdilo trebaju li se izvršiti prilagodbe ili pomoci s obzirom na nove informacije i promjenjivo okruženje. Temeljem empirijskog istraživanja, posebno se preporučuje da se definiraju odgovarajući kanali ili mehanizmi dijaloga kako bi privatni sektor i lokalno stanovništvo kontinuirano mogli biti upućeni u provedbu aktivnosti.

Lokalna samouprava, odnosno organizacijska jedinica zadužena za ekonomski razvoj, trebala bi razvijati veliki broj metoda i alata za poticanje novih poslova, zadržavanje i širenje postojećih, razvoj malih i srednjih poduzeća i privlačenje vanjskih ulaganja, a sve u cilju otvaranja novih i zadržavanja postojećih radnih mjesta. Naravno, svaka lokalna samouprava upotrijebit će metode i alate koji odgovaraju njezinim uvjetima (položaju, prometnim mogućnostima, dostupnosti resursa). Analizom rezultata empirijskog istraživanja vidljivo je da gradovi i općine u RH za poticanje novih poslova koriste suradnju s regionalnom razvojnom agencijom (64,12 %), pozivaju na poslovne prilike (60,3 %), daju poticaje u vidu novčane potpore novim poduzećima (42 %) te koriste promidžbene i reklamne aktivnosti (35,11 %). Također smanjuju komunalni doprinos za sve nove investicije u poslovnim zonama. Kako bi zadržali i proširili postojeće poslove, gradovi i općine ulažu u poduzetničku infrastrukturu (proširenje poslovnih zona) te oslobađaju ili smanjuju komunalni doprinos za poduzeća koja povećavaju dosadašnje proizvodne objekte. Za pomoć pri stvaranju i razvoju malih poduzeća, gradovi i općine daju odgovarajuće potpore za poduzeća (54 %), osnivaju poduzetničke inkubatore (22,14 %) te pružaju marketinšku pomoć (23,66 %). Isto tako potiču razvoj malih poduzeća kroz subvencioniranje kamata na kredite te otvarajući

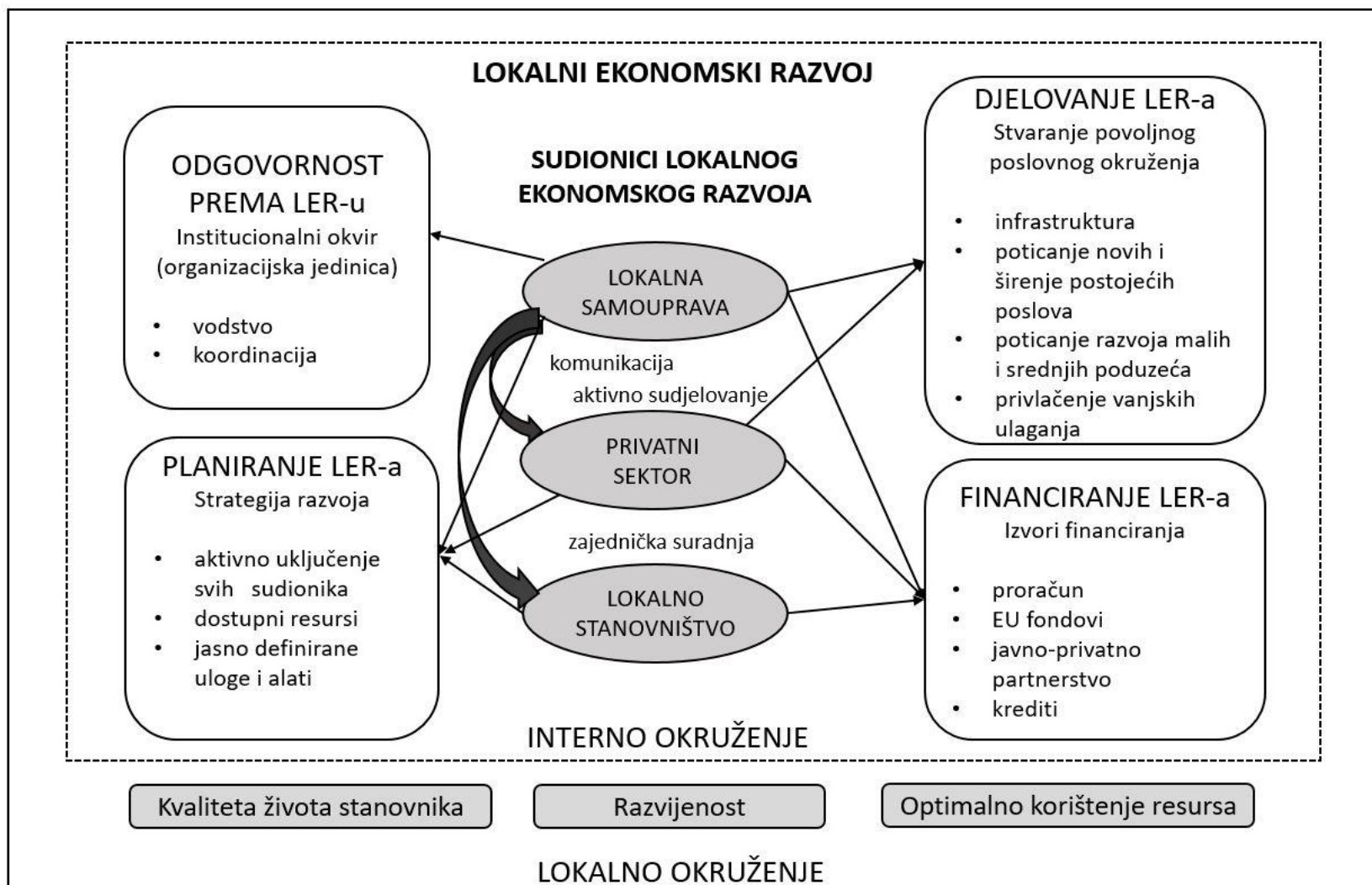
poduzetničke centre koji djeluju na području grada. U cilju privlačenja novih investitora neki gradovi i općine kupuju nekretnine i poslovne prostore od tvrtki u stečaju kako bi te objekte pripremili za nove ulagače.

Kako bi i dalje sudjelovali u jačanju gospodarstva i razvijali pozitivnu poslovnu klimu daljnje preporuke idu u smjeru da gradovi i općine pruže pomoć poduzetnicima u pribavljanju različitih dozvola i odobrenja, maksimalno prilagode zakonske i podzakonske akte kako bi se privukli novi investitori, osiguraju razne olakšice i stimulatívne mjere u vidu niskih nameta, organiziraju (samostalno ili u suradnji s obrazovnim institucijama) razne edukacije i obuke prilagođene potrebama poslodavaca, prilagođavaju prostorne planove, daju razne subvencije u vidu oslobađanja ili smanjenja komunalnog doprinosa i/ili komunalne naknade, niže cijene po m² za poduzetnike i sl. Također, jedan od bitnih elemenata koji pozitivno djeluje i privlači investitore je kvalitetna infrastruktura. Poboljšanje vodoopskrbnog i kanalizacijskog sustava, sustava opskrbe električnom energijom, prometne infrastrukture, informacijskog i komunikacijskog sustava pridonosi atraktivnosti područja i privlačenju investicija. Isto tako, kontinuirana komunikacija između lokalne samouprave i privatnog sektora od iznimne je važnosti.

Temeljni izvor financiranja aktivnosti LER-a lokalna samouprava pronalazi u proračunu. Iz rezultata istraživanja vidljivo je da kao druge izvore financiranja gradovi i općine najviše koriste Europske fondove (25,19 %), zatim državne potpore (6,10 %), dok najmanje koriste kredite i privatna sredstva. Važno je naglasiti da se lokalna samouprava treba zaduživati u skladu s usvojenim razvojnim dokumentima, a upravo su strateški razvojni dokumenti temelj za prijavu i dobivanje EU sredstava. U tom smislu, daje se preporuka gradovima i općinama da aktivno koriste i provode strategiju s ciljem prikupljanja sredstava financiranja iz EU fondova. Nadalje, neophodno je uključivanje privatnog sektora u financiranje lokalnih investicijskih projekata. Udruživanjem resursa javnog i privatnog sektora kroz model javno-privatnog partnerstva ostvaruju se zajednički interesi oba sektora u cilju razvoja određenog grada ili općine.

Temeljem svega navedenog na slici 9 prikazan je prijedlog modela uspješnog provođenja lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama RH.

Slika 9. Prijedlog modela lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama RH

Rezultati empirijskog istraživanja kao i predloženi model ukazuju na to da provođenje lokalnog ekonomskog razvoja pozitivno utječe na kvalitetu života stanovnika, razvijenost gradova i općina kao i na optimalno korištenje resursa. Interno (unutarnje) okruženje odnosi se na usmjerenost i uključenost lokalne samouprave u proces LER-a odnosno lokalna samouprava ima glavnu ulogu i mora poticati lokalni ekonomski razvoj. Svi ostali sudionici moraju aktivno sudjelovati u procesu. Uspješno interno okruženje uvjet je za povoljno lokalno okruženje. Lokalna samouprava, privatni sektor i lokalno stanovništvo najviše znaju o lokalnim razvojnim problemima, potrebama, resursima i lokalnom razvojnom potencijalu. Sudionici LER-a zajedničkom suradnjom, strateškim planiranjem, poticanjem poslovnih aktivnosti i stvaranjem novih radnih mjesta provode lokalni ekonomski razvoj koji pozitivno utječe na lokalno okruženje.

Ovaj model kreiran je na temelju rezultata empirijskog istraživanja i odnosi se na gradove i općine u Republici Hrvatskoj. Uz već postojeći model Svjetske banke njegov se doprinos očituje u povezanosti ekonomske uspješnosti i provođenja LER-a. Gradovi i općine koji uspješno upravljaju svojim proračunom uspješnije provode LER što je posebno vidljivo kod velikih gradova. Isto tako, ovaj model pokazuje povezanost LER-a s kvalitetom života stanovnika, razvijenošću i optimalnim korištenjem resursa.

5.3. Mogućnosti implementacije modela

Predloženi model ne zahtjeva teško moguće i značajne promjene u lokalnim samoupravama i u upravljanju gradom ili općinom nego više ukazuje na detaljno objašnjenje koncepta lokalnog ekonomskog razvoja i njegovu važnost za sveukupnu razvijenost, kao i na potrebu za promjenama u shvaćanju važnosti uloge lokalne samouprave koja mora biti pokretač LER-a. Isto tako, očekuje se da će rezultati i model pomoći u informiranju donositelja političkih odluka, vođenju politike kako na nacionalnoj tako i na lokalnoj razini, usmjeravanju napora prema strateškom planiranju te tako potaknuti djelovanje i poboljšati ekonomski razvoj u svim gradovima i općinama u Republici Hrvatskoj.

Od **lokalne samouprave** očekuje se da bude proaktivna te da poduzme odgovarajuće organizacijske promjene koje su potrebne za uspješno provođenje lokalnog ekonomskog razvoja.

Nadalje, lokalna samouprava treba sudjelovati u jačanju gospodarstva, posebno podržavajući mala i srednja poduzeća koja su generatori novih radnih mjesta. Isto tako, lokalna samouprava treba istražiti nove potencijalne izvore prihoda za provođenje ciljeva i aktivnosti LER-a. Veoma je važna i komunikacija odnosno dijalog koju lokalna samouprava ima s predstavnicima državnih i regionalnih vlasti kako bi njezine potrebe i problemi bili svima jasno poznati. Osim lokalne samouprave, na koju se usmjerava posebna pažnja u doktorskom radu, predloženi model očekuje promjene i u svijesti i načinu rada drugih glavnih sudionika LER-a.

Predloženi model može koristiti i predstavnicima **državne i regionalne vlasti** u smislu pružanja podrške lokalnom ekonomskom razvoju. Iako država kroz svoje mjere i potpore pokreće lokalni razvoj, da bi se još uspješnije provodio LER, potrebno je dati veće ovlasti jedinicama lokalne samouprave. Posljednjih desetljeća mnoge su države prenijele odgovornost s nekoliko državnih funkcija na lokalnu samoupravu. Naravno, bitno je naglasiti da se postupak decentralizacije razlikuje od zemlje do zemlje, ovisno o lokalnim uvjetima. U Hrvatskoj je proces sustavne decentralizacije započeo izmjenama Ustava i zakona iz 2000. odnosno 2001., kada je započela decentralizacija u područjima obrazovanja, zdravstva, socijalne skrbi i vatrogastva. No, do danas, decentralizacija nije provedena u potpunosti. Državne vlasti trebale bi uspostaviti zakonske okvire i oblikovati mjere za nastavak decentralizacije kako bi se kvalitetnije osigurao lokalni ekonomski razvoj.

Privatni sektor treba prepoznati svoju ulogu u lokalnom ekonomskom razvoju i aktivno sudjelovati u planiranju, djelovanju i financiranju LER-a te kontinuirano komunicirati s lokalnom samoupravom u cilju poticanja ekonomskog razvoja. S druge strane, lokalna samouprava treba omogućiti viši stupanj uključenosti privatnog sektora u proces donošenja odluka važnih za grad ili općinu. Privatni sektor potiče zapošljavanje i stvara nova radna mjesta, a isto tako treba sudjelovati u provedbi i financiranju lokalnih projekata.

Stanovništvo ima važnu ulogu u modelu svojim aktivnim sudjelovanjem u procesu donošenja razvojnih strateških dokumenata, praćenju postignutog napretka te svim aktivnostima koje se odnose na provođenje LER-a. Stanovništvo i udruge važan su sudionik ekonomskog razvoja grada jer pridonose povećanju tolerancije, demokratičnosti i vladavini prava te imaju značajno iskustvo u pripremi i provedbi projekata pa mogu aktivno utjecati na privlačenje sredstava iz EU fondova.

Analiza rezultata empirijskog istraživanja ukazala je i na prepreke s kojima se gradovi i općine suočavaju prilikom provođenja lokalnog ekonomskog razvoja. Kao glavne prepreke, gradovi i općine u Hrvatskoj navode nedostatak financijskih sredstava (52 %), nedostatak stručnjaka (35 %) i gubitak stanovništva (34 %). Stoga, ograničavajući čimbenici implementacije predloženog modela mogu biti financijska sredstva, nedostatak stručnih osoba kao i smanjenje broja stanovnika u gradovima i općinama. Posljednjih godina zakonske izmjene i reforme ne idu u korist lokalnih samouprava odnosno promjene koje se uvode većinom predstavljaju smanjenje izvora financijskih sredstava u gradovima i općinama. Izmjenom Zakona o financiranju JL(R)S porez na dobit nije više zajednički porez, već je postao prihod države, a porez na dohodak dijeli se između općina, gradova i županija. Može se reći da ukupna razina prihoda koja je na raspolaganju lokalnoj samoupravi nije dovoljna za zadovoljavanje stvarnih potreba većine gradova i općina. Isto tako, nedostatak stručnjaka može biti rezultat neadekvatnog sustava upravljanja u gradovima i općinama (nemogućnost dodatnog usavršavanja, nemogućnost napredovanja). Često stručnjaci odlaze iz lokalnih samouprava u privatni sektor gdje njihov rad bude više cijenjen i nagrađen. Kako bi to zaustavile lokalne samouprave bi trebale prepoznati i vrednovati znanje te ulagati odgovarajuća sredstva u poticanje i usavršavanje svojih stručnjaka. Važno je znati da znanje daje temeljni doprinos osobnom razvoju kao i razvoju grada ili općine u kojoj osoba živi, radi i djeluje. Gubitak stanovništva veliki je problem posljednjih godina u Republici Hrvatskoj, a posebice u gradovima i općinama Kontinentalne Hrvatske. Nedostatak kvalitetnih poslova te općenito nemogućnost zaposlenja kao i ostvarivanja normalnih životnih uvjeta, prisiljavaju stanovnike na seljenje iz manjih gradova i općina u velike gradove, ili u konačnici i u druge države.

Razumijevanje ovih prepreka s kojima se gradovi i općine suočavaju važan su preduvjet za određivanje načina kako najbolje pružiti pomoć gradovima i općinama odnosno koje podržavajuće javne politike donijeti te kako djelovati da se navedene prepreke smanje u cilju što uspješnijeg provođenja LER-a.

ZAKLJUČAK

Neuspjeh tradicionalnih politika od vrha prema dolje („top-down”) zajedno s izazovima koje generira globalizacija doveli su do ozbiljnog preispitivanja lokalnog i regionalnog razvoja od strane praktičara i akademske zajednice. Kao rezultat toga, u posljednja tri desetljeća pojavila se politika razvoja odozdo prema gore („bottom-up”). Model „bottom-up” nastao je kao reakcija na model „top-down” koji nije uspio riješiti mnoge negativne lokalne i regionalne procese ili smanjiti regionalne razlike u pogledu razvijenosti. Pike et al. (2006) objašnjavaju „bottom-up” razvojne politike kao one strategije kojima je osnovni cilj oslobađanje lokalnog ekonomskog potencijala favoriziranjem lokalne konkurentne prednosti i gdje je ključno sudjelovanje lokalnih sudionika u dizajniranju, provedbi i upravljanju razvojnim strategijama. Pristup upravljanju „bottom-up” bavi se integriranim teritorijalnim razvojem i usredotočuje se na mobilizaciju lokalnih resursa i konkurentne prednosti koje su u lokalnom vlasništvu i kojima se upravlja. U središte se stavlja lokalna razina, odnosno grad i općina. U ovom pristupu gradovi osim ekonomskog obilježja, dobivaju i sociokulturna obilježja te time pridonose cjelokupnom razvoju. Ljudski resursi postaju temeljni faktor razvoja. Također se uspostavlja horizontalna komunikacija između svih sudionika u duhu partnerstva i suradnje. Decentralizacija postaje bitan preduvjet u pristupu „bottom-up” jer se na taj način bolje valoriziraju lokalni potencijali. Načelo supsidijarnosti kaže da sve ono što se može učinkovito obaviti na lokalnoj razini ne treba obavljati na državnoj razini. Na taj se način država ne isključuje, već se njezina uloga diferencira i stavlja u onaj red odnosa u kojem je ona efikasna i korisna za cijeli nacionalni i lokalni sustav.

Lokalni ekonomski razvoj proizlazi iz modela „bottom-up” i pretpostavlja činjenicu da su gradovi i općine najbliže mjestima djelovanja, najbolje poznaju vlastite potrebe i želje te će biti u boljoj poziciji analizirati potencijale i izazove ekonomskog razvoja na lokalnoj razini. LER se temelji na partnerstvu lokalne samouprave, privatnog sektora i lokalnog stanovništva kako bi se potaknule lokalne aktivnosti. U skladu s tim, tradicionalni pristup „top-down” u formuliranju i provođenju razvojnih aktivnosti bez savjetovanja i uključivanja lokalnog stanovništva zamjenjuje se holističkim pristupom razvoju. Nadalje, lokalni ekonomski razvoj ima potencijal ojačati konkurentsku poziciju grada ili općine optimalnim korištenjem njihovih vlastitih resursa.

Grad ili općina može posjedovati prirodne ili neke druge resurse koji su bolji i veći u odnosu na druge gradove, tada je riječ o komparativnim prednostima. Njihovom boljom organizacijom i optimalnim korištenjem, grad može postići bolje rezultate od drugih gradova pa tako stječe konkurentske prednosti. Može se reći da će grad ili općina uspješnije konkurirati drugima ukoliko strateški planira razvoj, strateški promišljeno odabire poslovna područja, stvara povoljno poslovno okruženje i podržava kontinuiranu komunikaciju i uključenost svih sudionika. Kroz poboljšanje poslovne klime lokalni ekonomski razvoj utječe i na stvaranje novih radnih mjesta i time na povećanje razine zaposlenosti lokalnog stanovništva. No, iako su poslovi i zaposlenost veoma važni, lokalni ekonomski razvoj ima za cilj pružiti i usluge poput obrazovanja, zdravstva, stanovanja, kulture i rekreacije, općenito javne sigurnosti te time poboljšati kvalitetu života svojih stanovnika.

Nakon 1990-ih i prelaska na tržišno gospodarstvo i u Hrvatskoj se dolazi do spoznaje o važnosti upravljanja lokalnim ekonomskim razvojem na suvremenim principima. Izmjenama Ustava i Zakona iz 2000. odnosno 2001. godine započela je decentralizacija u određenim upravnim područjima. Donošenjem Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi uređenje lokalne samouprave transformiralo se u sustav lokalne samouprave utemeljen na koncepciji političke decentralizacije. Također je proširen samoupravni djelokrug lokalnih jedinica. No može se reći da proces decentralizacije do danas nije u potpunosti proveden. Republiku Hrvatsku karakterizira izrazito veliki broj gradova i općina. Prema podacima iz Popisa stanovništva 2011., od 128 hrvatskih gradova, uključujući i grad Zagreb, njih 64 ima manje od deset tisuća stanovnika, a 22 hrvatskih gradova ima manje od pet tisuća stanovnika. Isto tako, veliki problem jedinica lokalne samouprave je i ograničena fiskalna autonomija. Naime, gradovi i općine uglavnom nisu u mogućnosti određivati promjene stopa i osnovica lokalnih poreza, baš kao ni segmenta zajedničkih poreza koji se dijele sa središnjom državom. Drugim riječima, središnja država definira poreznu osnovicu lokalnih jedinica te omogućuje promjenu stopa općinama, gradovima i županijama, ali unutar zadanih okvira. Sve navedeno predstavlja otežavajuću okolnost za optimalan lokalni ekonomski razvoj. No, bez obzira na tu činjenicu, LER se provodi u gradovima i općinama u RH, samo je pitanje uspješnosti provođenja.

Rastući opseg i važnost lokalnog ekonomskog razvoja u središtu su pozornosti ovog doktorskog rada. Zbog toga, a i svega navedenoga, smatralo se opravdanim i potrebnim provesti istraživanje o provođenju LER-a u gradovima i općinama u Hrvatskoj. Cilj istraživanja bio je steći uvid u to gdje se nalaze gradovi i općine diljem Hrvatske u procesu planiranja i provođenja LER-a, istražiti smjer njihovog ekonomskog razvoja, utvrditi razlike između gradova i općina te analizirati povezanost ekonomske uspješnosti gradova i općina (učinkovitost upravljanja proračunom) i provođenja LER-a. Na temelju provedenog istraživanja predložen je model za uspješno provođenje LER-a.

Provedeno istraživanje obuhvatilo je 131 grad i općinu u Republici Hrvatskoj. Primjenom NUTS klasifikacije analizirani gradovi i općine pripadaju Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj kao NUTS 2 regijama, kao i pojedinim županijama (NUTS 3 regije). Zadovoljavanjem ovih kriterija nastojao se cjelovito obuhvatiti prostor Republike Hrvatske. Također je zadovoljen kriterij veličine gradova i općina s obzirom na broj stanovnika, gdje su gradovi i općine bili podijeljeni u tri razreda. Sukladno postavljenim ciljevima istraživanja podaci za ovo istraživanje prikupljali su se iz sekundarnih i primarnih izvora. Pomoću sekundarnih podataka ispitivale su se razlike između gradova i općina prema ekonomskoj uspješnosti te stupnju obrazovanja. Primarni izvor se odnosio na anketni upitnik gdje su se ispitivali gradonačelnici i načelnici odabranih gradova i općina, a kojim se željelo dobiti odgovore o provođenju LER-a.

Rezultati istraživanja pokazali su da postoje statistički značajne razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na veličinu, pripadnost pojedinim županijama i širim geografskim regijama. S obzirom na veličinu, analiza je pokazala da mali gradovi i općine imaju manji udio prihoda od poreza u prihodima poslovanja od srednjih gradova i općina (kod malih taj udio iznosi u prosjeku 43 %, a kod srednjih 50 %), ali imaju veći udio državne pomoći (kod malih udio iznosi u prosjeku 16 %, a kod srednjih gradova i općina 10 %). Također analiza je pokazala da postoji razlika u maksimalnoj promjeni ukupnih prihoda i primitaka između malih i velikih gradova što kod velikih gradova označava određenu konstantu u poslovanju te efikasno upravljanje proračunom, a kod malih gradova i općina oscilacije u poslovanju. S obzirom na pripadnost županiji potvrđeno je da postoje statistički značajne razlike u županijama Kontinentalne i Jadranske Hrvatske. Gradovi i općine u Brodsko-posavskoj i Osječko-baranjskoj županiji kao i Splitsko-dalmatinskoj i Šibensko-kninskoj županiji imaju veći udio državne pomoći u prihodima poslovanja od drugih županija (udio u prosjeku iznosi 18-22 %).

Najveća maksimalna promjena ukupnih prihoda i primitaka u odnosu na baznu godinu evidentirana je kod Dubrovačko-neretvanske, Brodsko-posavske i Požeško-slavonske županije odnosno ukupni prihodi i primici povećali su se, u promatranom razdoblju, za dva do tri puta više nego u ostalim županijama. S obzirom na pripadnost regiji utvrđeno je da je minimalna promjena ukupnih prihoda i primitaka veća u Jadranskoj nego u Kontinentalnoj Hrvatskoj.

Vezano za stupanj obrazovanja stanovništva rezultati istraživanja pokazali su da također postoje razlike između regija i županija. U Kontinentalnoj Hrvatskoj udio visokoobrazovanog stanovništva iznosi u prosjeku 10 %, dok u Jadranskoj Hrvatskoj taj postotak u prosjeku iznosi 16 %. Županije s najvećim udjelom visokoobrazovanog stanovništva su Primorsko-goranska (u prosjeku 20 %), Dubrovačko-neretvanska (u prosjeku 20 %) te Istarska (u prosjeku 17 %). Isto tako rezultati su pokazali povezanost ekonomske uspješnosti gradova i općina i stupnja obrazovanja stanovništva. U Kontinentalnoj Hrvatskoj potvrđena je umjereno jaka pozitivna veza između udjela prihoda od poreza u prihodima od poslovanja i udjela visokoobrazovanog stanovništva (VSS), dok je umjereno jaka negativna veza potvrđena u obje regije između varijabli udio prihoda državne pomoći u prihodima od poslovanja i udjela VSS. Može se zaključiti da regija koja ima veći udio prihoda od poreza ima i veći udio visoko obrazovanog stanovništva dok porastom udjela državne pomoći u prihodima poslovanja pada udio visoko obrazovanog stanovništva. Slična povezanost utvrđena je i na razini županija i veličine gradova i općina.

Analiza lokalnog ekonomskog razvoja definirana je kroz četiri konstrukta: odgovornost prema LER-u, planiranje LER-a, djelovanje i financiranje LER-a. Odgovornost prema LER-u određena je s tri podvarijable te podrazumijeva: prepoznavanje vodeće uloge lokalne samouprave u ekonomskom razvoju grada/općine, poznavanje koncepta LER-a i poznavanje sudionika LER-a. Planiranje LER-a odnosilo se na postojanje strateškog dokumenta na području grada ili općine, tj. posjedovanje strategije razvoja dok se djelovanje analiziralo kroz sudjelovanje grada ili općine u jačanju gospodarstva odnosno u stvaranju pozitivne poslovne klime, poticanju osnivanja novih poduzeća, podršci malim i srednjim poduzećima, privlačenju vanjskih ulaganja i poticanju javno-privatnog partnerstva. Financiranje LER-a odnosilo se na planirana sredstva, odnosno na to imaju li gradovi i općine planirana sredstva u proračunu za aktivnosti LER-a. Isto tako, kroz hipoteze se željelo ispitati jesu li konstrukti odgovornost i financiranje LER-a povezani s pokazateljima ekonomske uspješnosti. Analizom je djelomično utvrđena statistički značajna razlika između pokazatelja ekonomske uspješnosti i odgovornosti prema LER-u.

Kada se govori o planiranju LER-a, utvrđeno je da većina gradova i općina ima strategiju razvoja, njih 93,89 %. U grupi gradova i općina koji imaju strategiju razvoja utvrđeno je da njih 66,67 % optimalno koristi resurse, a 33,33 % ne koristi, dok u grupi koji nemaju strategiju razvoja 75 % gradova i općina ne koristi optimalno resurse, a samo njih 25 % koristi. S obzirom na konstrukt djelovanje LER-a utvrđena je visoka razina sudjelovanja gradova i općina u jačanju gospodarstva. Gradovi i općine najviše sudjeluju u stvaranju pozitivne poslovne klime kao i podršci malim i srednjim poduzećima, a isto tako veliki broj gradova i općina želi jačati gospodarstvo kroz razvoj turizma. Poboljšanje kvalitete života stanovnika, stvaranje novih radnih mjesta i zadržavanje stanovništva na području grada/općine utvrđeni su kao glavni ciljevi ekonomskog razvoja analiziranih gradova i općina. Kada se govori o financiranju LER-a, analizom je utvrđeno da postoji statistički značajna razlika između pokazatelja ekonomske uspješnosti i financiranja LER-a, odnosno gradovi i općine koji imaju planirana sredstva u proračunu za aktivnosti LER-a više napora ulažu u povećanje ukupnih prihoda i primitaka u odnosu na one gradove i općine koji nemaju.

Na temelju sumiranih zaključaka rada i potvrde pomoćnih hipoteza potvrđena je i glavna hipoteza rada koja glasi: **Provođenje lokalnog ekonomskog razvoja doprinosi poboljšanju kvalitete života stanovništva, stupnju razvijenosti i optimalnom korištenju resursa.**

Kao što su i rezultati pokazali, provođenje lokalnog ekonomskog razvoja utječe za kvalitetu života stanovništva, kao i na razvijenost i optimalno korištenje resursa. Neki gradovi i općine u Republici Hrvatskoj već su spoznali važnost provođenja lokalnog ekonomskog razvoja, a očekuje se da će ovaj doktorski rad doprinijeti boljem razumijevanju koncepta LER-a te pomoći i ostalim gradovima i općinama da uspostave dobru koordinaciju i suradnju sa svim glavnim sudionicima u cilju što uspješnijeg provođenja LER-a. Lokalne samouprave moraju biti spremne osmisliti i poduzeti razne mjere kako bi se potaknuo proces LER-a.

Štoviše, sve te uspostavljene mjere trebaju dobro iskoristiti raspoložive lokalne resurse i potencijale. Također, lokalne samouprave trebaju pronaći inovativne načine i sredstva za financiranje aktivnosti LER-a ne oslanjajući se na pomoć središnje države. U Hrvatskoj model javno-privatnog partnerstva još uvijek nije dovoljno zastupljen dok u zapadnoeuropskim zemljama uspješno funkcionira te bi taj model trebao svakako biti jedan od načina realizacije projekata na području gradova i općina. Suradnja i povezivanje sa susjednim gradovima i općinama također

može biti jedno od rješenja u prevladavanju slabijih financijskih kapaciteta. Uspostavljanjem veza i suradnje u obavljanju nekog zajedničkog posla/ projekta može se znatno unaprijediti ekonomski i socijalni razvoj gradova i općina. Isto tako, analizom je utvrđeno da gradovi i općine ne koriste dovoljno sredstva iz EU fondova. Započelo je novo programsko i financijsko razdoblje, od 2021. do 2027. godine koji karakterizira pet glavnih ciljeva ulaganja: pametnija Europa, zelenija Europa, socijalna Europa, bolje povezana Europa te Europa bliža građanima. Gradovi i općine trebaju biti usmjereni na maksimalno iskorištavanje dodijeljenih sredstava za jačanje razvoja, kroz poticanje tehnološkog razvoja i inovacija, poboljšanje pristupa IT tehnologijama, ulaganje u obrazovanje te poboljšanje učinkovitosti javne uprave. Na tragu toga i država u okviru razvojnog smjera 1 – *Održivo gospodarstvo i društvo* te strateškog cilja 3 Nacionalne razvojne strategije želi postići učinkovito i djelotvorno pravosuđe, javnu upravu i upravljanje državnom imovinom. Gradovi i općine trebali bi postati otvoreni i transparentni prema svojim građanima, omogućiti im da sudjeluju u donošenju javnih politika te biti spremni na aktivnu komunikaciju s njima, kako bi se čim uspješnije provodio lokalni ekonomski razvoj. Nadalje, kroz razvojni smjer 4 – *Ravnomjeran regionalni razvoj* želi se omogućiti ravnomjerniji regionalni razvoj te pridonijeti boljem standardu i kvaliteti života svih dijelova Hrvatske. Ulaganje u regionalni razvoj nezaobilazna je sastavnica održivog i trajnog rasta, demografskog oporavka, jačanja socijalne pravednosti i društvenog povjerenja. Prioriteti u okviru razvojnog smjera 4 odnose se na razvoj potpomognutih i brdsko-planinskih područja, razvoj pametnih i održivih otoka, pametnu specijalizaciju te razvoj pametnih i održivih gradova. Gradovi i općine trebali bi iskoristiti europske fondove u cilju poticanja pametnog upravljanja, pametnog i održivog gospodarstva, unapređenja infrastrukture, ulaganja u ljude jer će na taj način povećati kvalitetu života.

Ograničenja provedenog istraživanja

Tijekom provođenja istraživanja evidentirana su određena ograničenja. Prilikom anketiranja, kao moguće ograničenje može se navesti subjektivnost ispitanika, odnosno izražavanje osobnog mišljenja ili stavova u pojedinim pitanjima. No, autorica je vodila računa da anketni upitnik ispunjava gradonačelnik odnosno načelnik ili njegov zamjenik koji se smatraju najkompetentnijim osobama za ovo područje istraživanja. Sljedeće ograničenje odnosi se na obujam anketnog upitnika odnosno na broj pitanja o djelovanju LER-a. Pitanja se mogu proširiti u smislu identificiranja partnerstva i oblika suradnje sa susjednim gradovima i općinama kako bi se došlo do novih i učinkovitih rješenja za izazove s kojima se gradovi i općine susreću, u cilju što boljeg provođenja LER-a. Zatim se kao ograničenje može navesti veličina uzorka. Veći uzorak može pružiti još veću relevantnost rezultata. Jedno od ograničenja zasigurno predstavlja i ograničena dostupnost sekundarnih podataka. Zadnji podaci o proračunu dostupni su za 2018. godinu dok su vrijednosti indeksa razvijenosti gradova i općina iz 2017. godine. Rad se dotaknuo nekih elemenata sociološke analize, npr. povezanosti ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva, pa se kao jedno od ograničenja može istaknuti i nedostatak dublje analize temeljem ostalih socioloških (i/ili demografskih) pokazatelja.

Preporuke za buduća istraživanja

Provedenim istraživanjem i dobivenim rezultatima moguće je postaviti određene preporuke za daljnja istraživanja. U budućim istraživanjima preporučuje se uključivanje većeg broja gradova i općina u analizu kako bi se ostvario veći stupanj relevantnosti i pouzdanosti rezultata istraživanja. Zatim, uz anketiranje predstavnika lokalne samouprave, tj. gradonačelnika i načelnika preporučuje se provesti i anketiranje privatnog sektora i lokalnog stanovništva o provođenju LER-a te usporediti rezultate. Također, potrebno je uključiti i druge relevantne dionike u istraživanje (obrazovne institucije, stručnjake) koji sa svoga stajališta mogu doprinijeti kvaliteti istraživanja. Nadalje, prijedlog za buduća istraživanja je analizirati kvalitetu života kroz ispitivanje stavova stanovništva i lokalnih vlasti. Isto tako, predlaže se formiranje jedinstvenog sustava pokazatelja lokalnog ekonomskog razvoja koji će koristiti svi gradovi i općine kako bi se mogle godišnje pratiti vrijednosti i promjene te tako vršiti detaljnije analize provođenja LER-a. Stupanj razvijenosti gradova i općina trebalo bi kontinuirano pratiti.

U konačnici, predloženi model za uspješno provođenje lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama Republike Hrvatske može biti temelj za daljnja istraživanja i daljnje razvijanje modela s ciljem što uspješnijeg provođenja lokalnog ekonomskog razvoja kojim se ostvaruje poboljšanje kvalitete života lokalnog stanovništva, razvijenost i optimalno korištenje resursa.

LITERATURA

Knjige:

1. Bahovec, V., Dumičić, K., Erjavec, N., Čižmešija, M., Kurnoga, N., Arnerić, J., Čeh Časni, A., Jakšić, J., Sorić, P., Žmuk, B., Palić, I., & Lolić, I. (2015). *Statistika*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu
2. Bajo, A. & Jurlina Alibegović, D. (2008). *Javne financije lokalnih jedinica vlasti*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Bajrambašić, I. M. (2004). *Achievements in Finance of Infrastructure: Public Private Partnership, Private Finance Initiative*, Sarajevo: Grafika Šaran.
4. Bingham, R. D., & Blair, J. P. (Eds.). (1984). *Urban economic development* (Vol. 27). Sage Publications, Incorporated.
5. Blakely, E. (1994). *Planning Local Economic Development; Theory and Practice*, London: Sage Publications.
6. Blažević, B. (2007). *Turizam u gospodarskom sustavu*, Opatija: Fakultet za turistički i hotelski menadžment u Opatiji.
7. Bluestone, B., & Harrison, B. (1982). *The deindustrialization of America: Plant closings, community abandonment, and the dismantling of basic industry* (Vol. 312). New York: Basic Books.
8. Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. & sur. (2011). *Turizam: ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Črnjar, M. (2002). *Ekonomika i politika zaštite okoliša (ekologija, ekonomija, menadžment, politika)*, Ekonomski fakultet u Rijeci, Rijeka: Glosa Rijeka.
10. Čulo, I. & Marinac, A. (2010). *Mjesto i uloga lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj*, Požega: Geno.
11. Dragičević, M., & Obadić, A. (2013). *Klasteri i politike razvoja klastera*. Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
12. Družić, I. (2004). *Resursi i tržišta hrvatskog gospodarstva*. Zagreb: Politička kultura.
13. Hill, D. M. (1974). *Democratic theory and local government*. London: Allen and Unwin.
14. Karaman Aksentijević, N., Denona Bogović, N., & Ježić, Z. (2019). *Ekonomika razvoja*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet Rijeka.

15. Koprić, I. (ur.) (2013). *Reforma lokalne i regionalne samouprave u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za javnu upravu i Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
16. Kordej-De Villa, Ž., Stubbs, P., & Sumpor, M. (Eds.). (2009). *Participativno upravljanje za održivi razvoj*. Zagreb: Ekonomski institut.
17. Kregar, J., Đulabić, V., Gardašević, Đ., Musa, A., Ravlić, S., & Rogić Lugarić, T. (2011). *Decentralizacija*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.
18. Krstinić Nižić, M., & Blažević, B. (2017). *Gospodarenje energijom u turizmu*. Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu.
19. Leigh, N. G. & Blakely, E. J. (2017). *Planning local economic development: Theory and practice* (6th Ed.). Sage publications.
20. Marinović-Uzelac, A. (2001). *Prostorno planiranje*. Zagreb: Dom i svijet.
21. North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge university press.
22. Obadić, A., & Tica, J. (ur.) (2016). *Gospodarstvo Hrvatske*. Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
23. Perić, J., & Dragičević, D. (2006). *Partnerstvo javnog i privatnog sektora*. Rijeka: Fintrade & tours.
24. Perić, J., & Šverko Grdić, Z. (2017). *Klimatske promjene i turizam*. Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu.
25. Pike, A., Rodríguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2006). *Local and Regional Development*, Routledge.
26. Pike, A., Rodríguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2016). *Local and Regional Development* (2nd Ed.). Oxford and New York: Routledge.
27. Rees, G., & Lambert, J. (1985). *Cities in crisis: the political economy of urban development in post-war Britain*. Edward Arnold.
28. Saunders, M. N. K., Lewis, P., & Thornhill, A. (2009). *Research methods for business students* (5th Edition). London: Pearson Education
29. Stöhr, W. (1990). *Global challenge and local response*. London: Mansell.
30. Šimunović, I. (2005). *Planiranje ili pravo na budućnost*. Split: Marjan tisak d.o.o.
31. Todaro, M. P. & Smith, S. C. (2003). *Economic Development*. Eighth edition. Harlow: Pearson Education limited.

32. Vukonić, B., & Čavlek, N. (2001). *Rječnik turizma*, Zagreb: Masmedia.

Znanstveno-stručni radovi:

1. Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2005). Institutions as a fundamental cause of long-run growth. *Handbook of economic growth*, 1, 385-472.
2. Agudelo-Vera, C. M., Mels, A. R., Keesman, K. J., & Rijnaarts, H. H. (2011). Resource management as a key factor for sustainable urban planning. *Journal of environmental management*, 92(10), 2295-2303.
3. Alonso, J. M., & Andrews, R. (2019). Fiscal decentralisation and local government efficiency: Does relative deprivation matter?. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 37(2), 360-381.
4. Ammons, D. N., & Rivenbark, W. C. (2008). Factors influencing the use of performance data to improve municipal services: Evidence from the North Carolina benchmarking project. *Public Administration Review*, 68(2), 304-318.
5. Ascani, A., Crescenzi, R., & Iammarino, S. (2012). Regional economic development. *A Review*, *SEARCH WP01/03*, 2-26.
6. Bakotić, D., & Bušić, J. (2014). Organizacijska predanost zaposlenika u hrvatskim poduzećima: privatni sektor vs. javni sektor. *Ekonomski pregled*, 65(3), 222-240.
7. Baland, J. M., Bourguignon, F., Platteau, J. P., & Verdier, T. (2020). ECONOMIC DEVELOPMENT AND INSTITUTIONS. *The Handbook of Economic Development and Institutions*, 1.
8. Barro, R. J., Sala-i-Martin, X., Blanchard, O. J., & Hall, R. E. (1991). Convergence across states and regions. *Brookings papers on economic activity*, 107-182.
9. Bennett, R. J., Fuller, C., & Ramsden, M. (2004). Local government and local economic development in Britain: an evaluation of developments under labour. *Progress in Planning*, 62(4), 209-274.
10. Blažević, B. (2020). Overturizmom protiv turizma i društva. *Tradicionalni skup Hrvatskog društva ekonomista: Ekonomska politika Hrvatske u 2021. godini – Hrvatska poslije pandemije*, 28, 321-344.

Preuzeto s <https://econpapers.repec.org/bookchap/hdeopbook/28.htm>

11. Boddy, M. (1984). Local economic and employment strategies, in Boddy, M. & Fudge, C. (ur.): Local socialism, London.
12. Boyne, G. A. (2002). Theme: Local government: Concepts and indicators of local authority performance: An evaluation of the statutory frameworks in England and Wales. *Public Money and Management*, 22(2), 17-24.
13. Capello, R. (2011). Location, regional growth and local development theories. *Aestimum*, 58, 1-25.
14. Chang, H. J., & Andreoni, A. (2020). Industrial policy in the 21st century. *Development and Change*, 51(2), 324-351.
15. Chen, J. (2020). The impact of cluster diversity on economic performance in US metropolitan statistical areas. *Economic development quarterly*, 34(1), 46-63.
16. Cheshire, P. C., & Gordon, I. R. (1996). Territorial competition and the predictability of collective (in) action. *International Journal of Urban and Regional Research*, 20(3), 383-399.
17. Chi, C. S. F., Xu, J., & Xue, L. (2014). Public participation in environmental impact assessment for public projects: A case of non-participation. *Journal of Environmental Planning and Management*, 57(9), 1422–1440.
18. Clark, G. (2013). The future of cities: the role of strategic planning. *Future Studies Research Journal: Trends and Strategies*, 5(1), 3-32.
19. Clarke, S. E. (1995). Institutional logics and local economic development: a comparative analysis of eight American cities. *International Journal of Urban and Regional Research*, 19(4), 513-533.
20. Ćurko, F., & Perkov, D. (2017). Utjecaj pokazatelja ekonomskog razvoja na proračune gradova Zagrebačke županije. *Zbornik Sveučilišta Libertas*, 1-2, 109-124
21. Dawkins, C. J. (2003). Regional development theory: conceptual foundations, classic works, and recent developments. *Journal of planning literature*, 18(2), 131-172.
22. Denona Bogović, N., & Črnac Rocco, M. Upravljanje lokalnim ekonomskim razvojem-primjer Općine Bale. *Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa Ekonomika i menadžment u javnom sektoru*, 7-37.
23. Dissart, J. C. (2003). Regional economic diversity and regional economic stability: research results and agenda. *International Regional Science Review*, 26(4), 423-446.

24. Dixit, A. K., & Stiglitz, J. E. (1977). Monopolistic competition and optimum product diversity. *The American economic review*, 67(3), 297-308.
25. Eberts, R. W. (2005). Overview of state and local economic development policies and practice in the United States. *Local Governance for Promoting Employment: Comparing the Performance of Japan and Seven Countries*, Gigure, S., Higuchi, Y. and the Japan Institute for Labour Policy and Training,(eds.), Tokyo: The Japan Institute for Labour Policy and Training, 87-102.
26. Eberts, R. (2005). Financing local economic development: Experiences in Europe and the United States. In *Local Economic and Employment development Local Governance and the drivers of Growth*, OECD, 175-222.
27. Erkuş-Öztürk, H., & Terhorst, P. (2018). Economic diversification of a single-asset tourism city: evidence from Antalya. *Current Issues in Tourism*, 21(4), 422-439.
28. Fujita, M., & Mori, T. (2005). Frontiers of the new economic geography. *Papers in Regional Science*, 84(3), 377-405.
29. Goetz, E. G. (1994). Expanding possibilities in local development policy: An examination of US cities. *Political Research Quarterly*, 47(1), 85-109.
30. Hambleton, R. (2017). The rise of the city region – exploring alternative models of sub-national governance, *European Urban Research Association Conference*, Warsaw, Poland, 21-24 June 2017.
31. Hartay, E. (2011). *Citizen participation, best practices in the Western Balkans and the European Union*. Prishtinë: KCSF
32. Harvey, D. (1989). From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 71(1), 3-17.
33. Helmsing, B. (2001b). Externalities, learning and governance: new perspectives on local economic development. *Development and change*, 32(2), 277-308.
34. Hodžić, S., Alibegović, D. J., & Bečić, E. (2020). Fiscal Performance of Local Government Units for Smart Regions and Smart Cities. *Smart Governments, Regions and Cities*, 291-302.
35. Hoogenboezem, J. A. (2004). Local government performance indicators in Europe: an exploration. *International Review of Administrative Sciences*, 70(1), 51-64.

36. Jakovac, P. (2012). Znanje kao ekonomski resurs: osvrt na ulogu i značaj znanja te intelektualnog kapitala u novoj ekonomiji znanje. *Tranzicija*, 14(29), 88-106.
37. Johanson, G. A., & Brooks, G. P. (2010). Initial Scale Development: Sample Size for Pilot Studies. *Educational and Psychological Measurement*, 70(3), 394-400.
38. Jurlina Alibegović, D. (2002). Financiranje lokalne samouprave. In *Fiskalna decentralizacija u Hrvatskoj, Conference Proceedings, Institut za javne financije/The Fiscal Decentralization Initiative for Central and Eastern Europe, Zagreb*, 93-106.
39. Jurlina Alibegović, D. (2007). Strateško planiranje i programski proračun: put do razvojnih rezultata na lokalnoj i regionalnoj razini?. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, 7(2), 395-420.
40. Jurlina Alibegović, D., & Blažević, L. (2010). Pokazatelji uspješnosti i upravljanje lokalnim razvojem: Primjer Fonda za obnovu i razvoj Grada Vukovara. *Ekonomski pregled*, 61(11), 631-665.
41. Jurlina Alibegović, D., & Slijepčević, S. (2018). Attitudes towards citizen participation in the local decision-making process: A comparative analysis. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 27(1), 155-175.
42. Kahika, G., & Karyeija, G. K. (2017). Institutional roles and the implementation of Local Economic Development, Kasese District, Uganda. *Africa's Public Service Delivery & Performance Review*, 5(1), 9.
43. Klarin, T. (2017). *Kreiranje modela održivog razvoja turizma u urbanim destinacijama Republike Hrvatske*, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet Rijeka, doktorska disertacija.
44. Koprić, I. (2005). Djelokrug lokalne i područne (regionalne) samouprave. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, 5(1), 35-79.
45. Koprić, I. (2009). Decentralizacija i dobro upravljanje gradovima. *Hrvatska javna uprava*, 9 (1), 69-78.
46. Koprić, I. (2010). Prijedlozi za reformu lokalne i regionalne samouprave u Hrvatskoj. *Croatian Public Administration*, 10(4).
47. Koprić, I. (2015). Suradnja jedinica kao instrument konsolidacije sustava lokalne samouprave: iskustva, mogućnosti i ograničenja. U: I. Koprić, M. Škarica, B. Milošević (ur.): *Suradnja i razvoj u lokalnoj i regionalnoj samoupravi*. Zagreb: Institut za javnu upravu, 3-22.

48. Kranjčević, J. (2005). Proces pridruživanja Europskoj uniji i prostorno uređenje Hrvatske. *Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji: ususret izazovima pregovora*, 223-240.
49. Krstinić Nižić, M., Trinajstić, M., & Šverko Grdić, Z. (2019). Towards sustainable cities in Croatia. *The Sustainable City XIII*, 238, 443-454.
50. Krstinić Nižić, M., Vodeb, K., & Šverko Grdić, Z. (2020). The Smart City Concept for Sustainable Development of a Tourist Destination. *Pomorski zbornik*, 58(1), 111-123.
51. Krugman, P. (1998). What's new about the new economic geography? *Oxford review of economic policy*, 14(2), 7-17.
52. Kuhlmann, S. (2010). Performance Measurement in European local governments: a comparative analysis of reform experiences in Great Britain, France, Sweden and Germany. *International Review of Administrative Sciences*, 76(2), 331-345.
53. Kunst, I. (2011). Turizam i prostor – teorija i praksa održivog razvoja. *Izazovi upravljanja turizmom*, 87-106.
54. Kušen, E. (2001). Turizam i prostor Klasifikacija turističkih atrakcija. *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, 9(1 (21)), 1-12.
55. Lan, Z., & Rainey, H. G. (1992). Goals, rules, and effectiveness in public, private, and hybrid organizations: More evidence on frequent assertions about differences. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 2(1), 5-28.
56. Lawless, P. & Ramsden, P. (1990). From radicalism to partnership, *Cities*, 7, 202–210.
57. Lawless, P. (1990). Regeneration in Sheffield: From radical intervention to partnership, in D. Judd and M. Parkinson (eds.), *Leadership and urban regeneration: Cities in North America and Europe*, pp. 133–151, Sage, Newbury Park.
58. Lindblad, M. R. (2006). Performance measurement in local economic development. *Urban Affairs Review*, 41(5), 646-672.
59. Lötzer, K. D. (2009). Local and Regional Economic Promotion in Germany. Preuzeto s <http://www.kas-benin.de/public/Loetzer-localregpromotion.pdf>
60. Luke, J. S., Ventriss, C., Reed, B. J., & Reed, C. M. (1988). *Managing economic development: A guide to state and local leadership strategies*. Jossey-Bass.
61. Lukeš-Petrović, M., Masarić, H., & Nikolov, J. (2005). *Vodič kroz hrvatski sustav lokalne i regionalne samouprave, Priručnik za članove tijela općina, gradova i županija*, Program Ujedinjenih naroda za razvoj, Zagreb: Hrvatski institut za lokalnu samoupravu.

62. Lyngstad, R. (2010). Reconsidering Rationales for Local Self-Government – Impacts of Contemporary Changes in Local Decision-Making. *Lex localis* 8(1), 93–113.
63. Manojlović, R. (2015). Javna uprava i politički sustav Savezne Republike Njemačke: modernizacija kroz očuvanje tradicije. *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 15(1), 141-174. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/139230>
64. Martinović, D. (2013). Sudjelovanje građana u lokalnoj samoupravi u Bosni i Hercegovini. *Croatian & Comparative Public Administration*, 13(2).
65. Majeed, M. T., & Ayub, T. (2018). Information and communication technology (ICT) and economic growth nexus: A comparative global analysis. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences (PJCSS)*, 12(2), 443-476.
66. Melkers, J., & Willoughby, K. (2005). Models of performance-measurement use in local governments: Understanding budgeting, communication, and lasting effects. *Public Administration Review*, 65(2), 180-190.
67. Mičetić Fabić, M. (2017). *Uloga lokalne samouprave u planiranju i promicanju održivoga razvoja turističke destinacije*. Sveučilište u Rijeci, FMTU, doktorska disertacija.
68. Michels A., & De Graaf, L. (2010). Examining citizen participation: Local participatory policy making and democracy. *Local Government Studies*, 36(4), 477–491.
69. Morgan, J. Q. (2009). The Role of Local Government in Economic Development, Survey Findings from North Carolina. UNC School of Government: North Carolina.
70. Nel, E. (2001). Local economic development: A review and assessment of its current status in South Africa. *Urban studies*, 38(7), 1003-1024.
71. Ogilvie, S. (2007). ‘Whatever is, is right’? Economic institutions in pre-industrial Europe 1. *The Economic History Review*, 60(4), 649-684.
72. Oduro-Ofori, E. (2011). *The Role of Local Government in Local Economic Development Promotion at the District Level in Ghana*, University of Dortmund, doktorska disertacija.
73. Palavicini Corona, E. I. (2012). *Local economic development in Mexico – the contribution of the bottom-up approach*, London School of Economics and Political Science, doktorska disertacija
74. Paliaga, M., & Oliva, E. (2018). Trendovi u primjeni koncepta pametnih gradova. *Ekonomska misao i praksa*, (2), 565-583.

75. Pike, A., Marlow, D., McCarthy, A., O'Brien, P., & Tomaney, J. (2015). Local institutions and local economic development: the Local Enterprise Partnerships in England, 2010 –. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 8(2), 185-204.
76. Ploštajner, Z. (2002). Decentralizacija uprave. U: Decentralizacija i sudjelovanje građana na lokalnoj razini; iskustva i problemi zemalja Jugoistočne Europe. Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung, 40–54.
77. Rašić Bakarić, I., Šimović, H., & Vizek, M. (2014). Ekonomska uspješnost gradova u Hrvatskoj-statistička analiza. *Ekonomski pregled*, 65(2), 115-138.
78. Reese, L. A., & Li, X. (2020). Conceptions of Local Economic Development: Comparing Citizen and Local Official Attitudes. *Economic Development Quarterly*, 34(1), 3-20.
79. Reese, L. A., & Rosenfeld, R. A. (2004). Local economic development in the United States and Canada: Institutionalizing policy approaches. *The American Review of Public Administration*, 34(3), 277-292.
80. Rodriguez-Pose, A. (2002). The role of the ILO in implementing local economic development strategies in a globalised world. *ILO, Geneva*.
81. Rodriguez-Pose, A. (2009b). Co-operation and competition in LED: The European perspective. In *LED Forum* (pp. 12-14).
82. Rogerson, C. M. (2004). The impact of the South African government's SMME programmes: a ten-year review (1994–2003). *Development Southern Africa*, 21(5), 765-784.
83. Rogerson, C. M. (2010). Local economic development in South Africa: Strategic challenges. *Development Southern Africa*, 27(4), 481-495.
84. Rogerson, C. M., & Rogerson, J. M. (2010). Local economic development in Africa: Global context and research directions. *Development Southern Africa*, 27(4), 465-480.
85. Romer, P. (1986.). Increasing Returns and Long-Run Growth. *The Journal of Political Economy*, vol. 94, no. 5, 1002-1037.
86. Rudež, Z., & Marić, J. (2014). Prostorno planiranje u funkciji održivog razvoja turizma Dubrovačko-Neretvanske županije. *Zbornik Sveučilišta u Dubrovniku*, (1), 155-174.
87. Schaeffer, P. V., & Loveridge, S. (2002). Toward an understanding of types of public-private cooperation. *Public Performance & Management Review*, 26(2), 169-189.

88. Sienkiewicz, M. W. (2014). Local economic development policy in Poland: Determinants and outcomes. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci*, 32 (2), 405-427.
89. Sodhro, A. H., Pirbhulal, S., Luo, Z., & De Albuquerque, V. H. C. (2019). Towards an optimal resource management for IoT based Green and sustainable smart cities. *Journal of Cleaner Production*, 220, 1167-1179.
90. Soja, E., Morales, R., & Wolff, G. (1983). Urban restructuring: an analysis of social and spatial change in Los Angeles. *Economic Geography*, 59(2), 195-230.
91. Swinburn, G., Goga, S. E., i Murphy, F. (2006). *Local economic development: a primer developing and implementing local economic development strategies and action plans*. Washington, DC: World Bank.
92. Šarić, M., & Šprem, B. (2017). SWOT i PEST analiza Savezne Države Bavarske. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 8(1), 89-99.
93. Šimović, J., Rogić-Lugarić, T., Šimović, H., & Vuletić-Antić, B. (2007). Javno-privatno partnerstvo kao nefiskalni instrument financiranja javnih interesa. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, 7(1), 171-201.
94. Škarica, M. (2013). Lokalni djelokrug u svjetlu novih funkcija i uloga lokalne samouprave. U: *Koprić, Ivan (ur.) Reforma lokalne i regionalne samouprave u Republici Hrvatskoj*, 55-98.
95. Špoljarić, D., & Javorović, I. (2017). Normativna osnova financiranja lokalnih razina vlasti u Republici Hrvatskoj. *FIP-Financije i pravo*, 5(1), 61-77.
96. Trinajstić, M., Krstinić Nižić, M., & Rudan, E. (2019). Analysis of Eastern Croatia regional Growth: Shift-share Analysis. *ECONOMY OF EASTERN CROATIA-VISION AND GROWTH*, 250-258.
97. Trousdale, W. (2003). Strategic planning for local economic development, The Manual Volume 1: Concepts and Process. *UN-Habitat and Ecoplan International, Inc., Vancouver: Canada*.
98. Udovičić, M., Baždarić, K., Bilić-Zulle, L. & Petrovečki, M. (2007). Što treba znati kada izračunavamo koeficijent korelacije? *Biochemia Medica*, 17(1), 10-15. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/12855>

- Preuzeto s https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/indeks%20razvijenosti/Studija_novi%20model%20indeksa%20razvijenosti_CLER.pdf
7. Državni zavod za statistiku [DZS]. (2013). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.:* Stanovništvo po gradovima/ općinama, <http://www.dzs.hr>
 8. Državni zavod za statistiku [DZS]. (2018). *Statistički ljetopis Republike Hrvatske*. Zagreb: DZS
 9. EBSCO baza doktorskih disertacija. Preuzeto s <https://www.ebsco.com/products/research-databases/ebsco-open-dissertations>
 10. Ekonomski leksikon (1995). Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža".
 11. Europska agencija za okoliš (2015). Urban sustainability issues - What is a resource-efficient city? Technical report, 23, 8-22.
 12. Europska komisija (2004). Green Paper on public-private partnerships and Community law on public contracts and concessions, COM (2004), 327 final, Brussels 30. 4. 2004.
 13. Europski institut za sudjelovanje javnosti (2009). *Public participation in Europe: An international perspective*. Bremen: European Institute for Public Participation.
 14. Europski parlament (2009). Fact Sheets on European Union, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
 15. Hanocq, P. (2011). The territorial planning system and the urban development in Belgium: From a deterministic to a strategic model. Final report, COST Action TU 0602 Land Management for Urban Dynamics. Strasbourg, FR: Publications Office of the European Science Foundation.
 16. Hrvatska gospodarska komora [HGK]. (2020). Preuzeto s <https://www.hgk.hr/hrvatska-gospodarska-komora/onama>
 17. IDEASS (Innovation for Development and South- South Cooperation). (2013). *The Local Economic Development Agency*. Geneva: IDEASS Secretariat.
 18. ILO, (2002) Local Economic Development programme website. www.ilo.org/led
 19. Local Governance Support Program for Local Economic Development [LGSP-LED]. (2011). LED for LGUs Curriculum, LED Fundamentals. Preuzeto s <http://lgsp-led.ph/led4lgus/trainings-workshops/led-fundamentals/sustainable-led/>

20. Maletić, I. (2017.) EU vodič za uspješan i održiv razvoj gradova i općina. Preuzeto s <http://www.ivana-maletic.com/eu-vodic-uspjesan-odrziv-razvoj-gradova-opcina-2/>
21. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova europske unije RH [MRRFEU]. (2019). Europski strukturni i investicijski fondovi. Preuzeto s <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/>
22. Ministarstvo pravosuđa i uprave RH [MPU]. (2020). Preuzeto s <https://uprava.gov.hr/sto-podrazumijeva-nacelo-supsidijarnosti/13872>
23. Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. Preuzeto s <https://hrvatska2030.hr/>
24. OECD (2001). *Citizens as partners: OECD handbook on information, consultation and public participation in policy-making*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development
25. OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Programme
26. OECD. (2015). *Employment and Skills Strategies in Flanders, Belgium, OECD Review on Local Job Creation*. OECD Publishing: Paris.
27. Ott, K., Bronić, M., & Stanić, B. (2018). Ostvarenje proračuna općina, gradova i županija u 2017. *Newsletter, Institut za javne financije, br. 116*, 1-16.
28. Potter, J., Walsh, J., De Varine, H. & Barreiro, F. (1999). *Best Practices in Local Development. Local Employment and Economic Development Programme*, OECD-TDS, Paris.
29. Pravilnik o proračunskim klasifikacijama, NN 87/08, 26/10. Zagreb: Narodne novine
30. Sandford, M. (2017). *Local government in England: structures*. House Commons Library, London. Preuzeto s <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn07104/>
31. Scoups baza podataka, <https://www-scopus-com.ezproxy.nsk.hr/search/form.uri?display=basic>
32. Stiglitz, J., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2009). The measurement of economic performance and social progress revisited. *Reflections and overview. Commission on the measurement of economic performance and social progress, Paris*.
33. Stojčić, N. (2019). Gdje je industrija u Hrvatskoj danas? Preuzeto s <https://arhivanalitika.hr/blog/gdje-je-industrija-u-hrvatskoj-danas/>
34. Svjetska banka (2001). *Lokalni ekonomski razvoj, kratki priručnik*, Washington, DC.

35. Trellor, G. E. (2013). *Building Community Prosperity Through Local Economic Development: An Introduction to LED Principles and Practices*.
36. *Urban development in Antwerp: Designing Antwerp, Grad Antwerpen*, 2013.
37. UCLG Policy Paper (2016). *The Role of Local Governments and Territorial Economic Development*, United Cities and Local Governments. Preuzeto s <https://www.gsef-net.org/en/node/24748>
38. United Nations [UN]. (2012). *Resolution „The future we want“*. Preuzeto s https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_66_288.pdf
39. UN HABITAT Strategic plan 2020-2023. Preuzeto s https://unhabitat.org/sites/default/files/documents/2019-09/strategic_plan_2020-2023.pdf
40. UN HABITAT, *New Urban Agenda*. Preuzeto s <https://habitat3.org/the-new-urban-agenda>
41. United Nations Development Programme [UNDP], <http://hdr.undp.org/en/humandev/hdi/>
42. USAID, US Agency for International Development, *Decentralization and democratic local governance programming handbook*
43. Vijeće Europe (2011a). *Resolution 326, Citizen participation at local and regional level in Europe*. Preuzeto s <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1854777&Site=Congress>
44. *Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave NN, 117/93, 69/97, 33/00, 73/00, 127/00, 59/01, 107/01, 117/01, 150/02, 147/03, 132/06, 73/08, 25/12, 147/14, 100/15, 115/16, 127/17 i 138/20* Zagreb: Narodne novine
45. *Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17*. Zagreb: Narodne novine
46. *Zakon o proračunu, NN 87/08, 136/12, 15/15*. Zagreb: Narodne novine
47. *Zakon o prostornom uređenju, NN 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19*. Zagreb: Narodne novine
48. *Zakon o regionalnom razvoju, NN 147/14, 123/17, 118/18*. Zagreb: Narodne novine
49. *Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske, NN 123/17*. Zagreb: Narodne novine

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Povezanost strategije razvoja i optimalnog korištenja resursa (rezultati <i>Hi-kvadrat</i> testa)	119
Grafikon 2. Povezanost elemenata strategije razvoja i optimalnog korištenja resursa (rezultati <i>Hi-kvadrat</i> testa).....	120
Grafikon 3. Povezanost strategije razvoja i optimalnog korištenja resursa s obzirom na pripadnost regiji (rezultati <i>Hi-kvadrat</i> testa).....	121
Grafikon 4. Odgovornost prema LER-u u Hrvatskoj, Sjevernoj Karolini - SAD i Britanskoj Kolumbiji - Kanada.....	132
Grafikon 5. Planiranje LER-a putem posjedovanja strategije ili plana ekonomskog razvoja	132

POPIS SLIKA

Slika 1. Uloga lokalne samouprave u LER-u	39
Slika 2. Model razvojne organizacije koja je dio jedinica lokalne samouprave.....	70
Slika 3. Model privatne razvojne organizacije	71
Slika 4. Model lokalne razvojne organizacije.....	72
Slika 5. Proces istraživanja	90
Slika 6. Konceptualni model.....	91
Slika 7. Prijedlog modela javne razvojne organizacije (agencije) u Republici Hrvatskoj.....	138
Slika 8. Prijedlog modela lokalne razvojne organizacije u Republici Hrvatskoj	139
Slika 9. Prijedlog modela lokalnog ekonomskog razvoja u gradovima i općinama RH	143

POPIS TABLICA

Tablica 1. Razvojne faze lokalnog ekonomskog razvoja	14
Tablica 2. Pregled teorija regionalnog i lokalnog rasta.....	22
Tablica 3. „Top-down” i „bottom-up” pristupi lokalnom ekonomskom razvoju.....	26
Tablica 4. Novi koncepti kao osnova za LER	27
Tablica 5. IBRD financiranje zemalja u razvoju prema područjima (u milijunima USD)	63
Tablica 6. IDA financiranje zemalja u razvoju prema područjima (u milijunima USD).....	64
Tablica 7. Lokalne razvojne agencije u Republici Hrvatskoj	73
Tablica 8. Dimenzije i pokazatelji lokalnog ekonomskog razvoja	82
Tablica 9. Osnovni skup i uzorak istraživanja	93
Tablica 10. Distribucija anketnih upitnika	95
Tablica 11. Struktura upitnika.....	97
Tablica 12. Metode statističke analize	99
Tablica 13. Opis varijabli korištenih u analizi gradova i općina.....	102
Tablica 14. Vlastiti prihodi jedinica lokalne samouprave	105
Tablica 15. Razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina (rezultati <i>Kruskal-Wallis</i> testa)	106
Tablica 16. Razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na veličinu (rezultati <i>Post hoc</i> testa)	107
Tablica 17. Razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina (rezultati <i>Kruskal-Wallis</i> testa)	109
Tablica 18. Razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na pripadnost županiji (rezultati <i>Post hoc</i> testa).....	109
Tablica 19. Razlike u ekonomskoj uspješnosti gradova i općina s obzirom na pripadnost regiji (rezultati <i>Mann-Whitney</i> testa).....	111
Tablica 20. Povezanost između ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva s obzirom na pripadnost regiji (Spearmanov koeficijent korelacije)	113
Tablica 21. Povezanost između ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva s obzirom na pripadnost županiji (Spearmanov koeficijent korelacije).....	114
Tablica 22. Povezanost između ekonomske uspješnosti gradova i općina i obrazovne strukture stanovništva s obzirom na veličinu (Spearmanov koeficijent korelacije).....	115
Tablica 23. Razlike između ekonomske uspješnosti gradova i općina i odgovornosti prema LER- u (rezultati <i>Kruskal-Wallis</i> testa).....	117
Tablica 24. Sudjelovanje grada/općine u jačanju gospodarstva.....	123

Tablica 25. Sudjelovanje grada/općine u poboljšanju infrastrukture	124
Tablica 26. Razlika između ekonomske uspješnosti gradova i općina i financiranja LER-a (rezultati <i>Mann-Whitney</i> testa)	126
Tablica 27. Utjecaj LER-a na kvalitetu života, stupanj razvijenosti i optimalno korištenje resursa (rezultati logističke regresije).....	130
Tablica 28. PEST analiza gradova i općina Republike Hrvatske.....	137

PRILOZI

Prilog 1. Anketni upitnik

ISTRAŽIVANJE USPJEŠNOSTI PROVOĐENJA LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA U GRADOVIMA I OPĆINAMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Poštovani/a,

Anketni upitnik ima za cilj istražiti uspješnost provođenja lokalnog ekonomskog razvoja (u daljnjem tekstu LER) u gradovima i općinama u Republici Hrvatskoj za potrebe izrade doktorskog rada. Sastoji se od pet dijelova koji uključuju: opće podatke o gradu/općini, odgovornost prema LER-u, planiranje i djelovanje LER-a te financiranje LER-a.

LER je proces putem kojeg nositelji lokalne vlasti u gradovima i općinama rade zajedno s partnerima iz javnosti, poslovnog i nevladinog sektora u cilju stvaranja boljih uvjeta za ekonomski rast i otvaranja radnih mjesta (*World Bank, 2001*). Provoditi LER znači direktno raditi na izgradnji ekonomske konkurencije lokalnog područja korištenjem lokalnih resursa u cilju poboljšanja njegove ekonomske budućnosti.

Prikupljeni podaci koristit će se isključivo u znanstveno-istraživačke svrhe. Molim Vas da izdvojite 10-15 minuta Vašeg dragocjenog vremena i ispunite ovaj anketni upitnik. Molim Vas isto tako da odgovorite na svako postavljeno pitanje te pritom budete što objektivniji kako bi se na taj način omogućila relevantnost istraživanja.

Ukoliko imate dodatnih pitanja o istraživanju, slobodno me kontaktirajte na sljedeći mail: masat@fthm.hr

Zahvaljujem Vam se na suradnji i podršci ovom istraživanju!

S poštovanjem,

Maša Trinajstić,

doktorandica na poslijediplomskom sveučilišnom doktorskome studiju „Poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu”

Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija

I. GRAD/OPĆINA

1. Naziv grada/općine: (*Izvor: World Bank, 2001*) _____

2. Osoba koja ispunjava upitnik:

- ime i prezime,
- funkcija,
- kontakt

(*Izvor: World Bank, 2001*)

3. Ukupan broj zaposlenika u upravnim tijelima grada/općine: _____

II. ODGOVORNOST PREMA LOKALNOM EKONOMSKOM RAZVOJU

4. Koja izjava najbolje opisuje stanje u Vašem gradu/općini vezano za odgovornost prema ekonomskom razvoju: (*Izvor: Morgan, 2009*)

- a) Grad/općina ima primarnu odgovornost za ekonomski razvoj
- b) Privatni sektor ima primarnu odgovornost za ekonomski razvoj
- c) Neprofitna organizacija ima primarnu odgovornost za ekonomski razvoj
- d) Nijedna organizacija nije prvenstveno odgovorna za ekonomski razvoj
- e) Ostalo _____

5. Jeste li upoznati s konceptom lokalnog ekonomskog razvoja (LER-a)? (*Izvor: Oduro-Ofori, 2011*)
DA NE

6. Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA koliko dugo se provodi LER u Vašem gradu/općini?

7. Tko su sudionici LER-a? (*Izvor: Oduro-Ofori, 2011*)

- a) Lokalne vlasti
- b) Privatni sektor
- c) Lokalno stanovništvo
- d) Neprofitne organizacije
- e) Sve navedeno

III. PLANIRANJE LER-A

8. Ima li Vaš grad/općina pisanu strategiju za lokalni ekonomski razvoj (Strategiju razvoja): (*Izvor: Morgan, 2009*)

DA NE

9. Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA, tko je napisao strategiju? (*Izvor: Morgan, 2009*)
- a) Zaposlenici grada/općine
 - b) Visokoobrazovna institucija/Fakultet
 - c) Razvojna agencija
 - d) Privatna konzultantska tvrtka
 - e) Ostalo _____
10. Kada je napisana strategija (dodane izmjene)? (*Izvor: Morgan, 2009*)
- a) Unutar godine dana
 - b) Između 1-2 godine
 - c) 3-5 godina
 - d) 6-10 godina
 - e) Preko 10 godina
11. Jesu li u pisanje strategije bili uključeni lokalno stanovništvo i privatne tvrtke? (*Izvor: Morgan, 2009*)
- DA NE
12. Jesu li strategijom definirani specifični kanali ili mehanizmi dijaloga za širu javnost, stanovništvo i privatni sektor da sudjeluju u razvojnim aktivnostima? (*Izvor: Palavicini Corona, 2012*)
- DA NE
13. Uključuje li strategija održivi razvoj i zaštitu okolišu u pružanju javnih usluga? (*Izvor: Palavicini Corona, 2012*)
- DA NE
14. Jesu li strategijom definirane suradničke veze ili umrežavanje s drugim susjednim gradovima/općinama, u cilju bolje suradnje, koordinacije, kao i razmjene informacija i znanja prema boljem rezultatu lokalnog razvoja? (*Izvor: Palavicini Corona, 2012*)
- DA NE
15. Pratite li sustavno aktivnosti definirane strategijom LER-a? (*Izvor: Morgan, 2009*)
- DA NE

IV. DJELOVANJE LER-A

16. Koja djelatnost najbolje opisuje trenutnu gospodarsku osnovu, a koja je primarni fokus u ekonomskom razvoju Vašeg grada/općine: (Izvor: World Bank, 2001)
(moguće je označiti više točnih odgovora)

Trenutna gospodarska osnova

- a) Poljoprivreda
- b) Ribarstvo
- c) Šumarstvo
- d) Građevinarstvo
- e) Prerađivačka industrija
- f) Trgovina na veliko i malo
- g) Turizam i ugostiteljstvo
- h) Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja
- i) Ostalo _____

Fokus na ekonomski razvoj grada

- a) Poljoprivreda
- b) Ribarstvo
- c) Građevinarstvo
- d) Prerađivačka industrija
- e) Trgovina na veliko i malo
- f) Turizam i ugostiteljstvo
- g) Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja
- h) Ostalo _____

17. Koji su glavni ciljevi ekonomskog razvoja Vašeg grada/općine? (Izvor: Morgan, 2009)
(moguće je označiti više točnih odgovora)

- a) Stvaranje novih radnih mjesta
- b) Bolje plaćeni poslovi
- c) Veći porezi
- d) Zadržati i proširiti postojeće tvrtke
- e) Poticati osnivanje novih tvrtki
- f) Privući maloprodaju i usluge koje trenutno nisu dostupne u gradu/općini
- g) Promocija malih poduzetnika i obrtnika
- h) Kontrolirani rast/pametan rast
- i) Promicati društvenu i ekonomsku jednakost
- j) Zadržati stanovništvo na području grada/općine
- k) Pobojšati kvalitetu života stanovnika
- l) Stvaranje bogatstva
- m) Ostalo

18. Od gore navedenih ciljeva koja 3 su Vam najvažnija: (Izvor: Morgan, 2009)

- 1. _____
- 2. _____
- 3. _____

19. Koje od sljedećih aktivnosti provodi Vaš grad/općina za poticanje novih poslova? (Izvor: Morgan, 2009)

(moguće je označiti više točnih odgovora)

- a) Poziva na poslovne prilike
- b) Odgovara pozitivno na zahtjeve tržišta
- c) Poticaji u vidu novčane potpore
- d) Sudjelovanje na konferencijama/sajmovima
- e) Partnerstvo s gospodarskom komorom
- f) Suradnja s regionalnom razvojnom agencijom
- g) Usavršavanje/obuka radnika
- h) Promidžbene i reklamne aktivnosti
- i) Ostalo _____
- j) Nema poticanja aktivnosti od strane lokalne samouprave

20. Koje od sljedećih metoda koristi Vaš grad/općina za pomoć pri stvaranju i razvoju malih poduzeća?

(Izvor: Morgan, 2009)

(moguće je označiti više točnih odgovora)

- a) Kreditni fond
- b) Centar za razvoj malih poduzeća
- c) Odgovarajuće potpore za poduzeća
- d) Poduzetnički inkubator
- e) Marketinška pomoć
- f) Mentorstvo
- g) Ostalo _____

21. Molim Vas da označite kolika je razina sudjelovanja grada/općine u sljedećim aktivnostima ekonomskog razvoja? (1 – izrazito niska; 7 – izrazito visoka) (Izvor: prilagođeno prema World Bank, 2001 i Morgan, 2009)

Jačanje gospodarstva							
Stvaranje pozitivne poslovne klime (niži porezi, poticaji, pojednostavljenje propisa)	1	2	3	4	5	6	7
Podrška malim i srednjim poduzećima	1	2	3	4	5	6	7
Poticanje osnivanja novih poduzeća	1	2	3	4	5	6	7
Privlačenje vanjskih ulaganja (domaćih i međunarodnih)	1	2	3	4	5	6	7
Stvaranje/poticanje javno-privatnog partnerstva	1	2	3	4	5	6	7
Razvoj turizma	1	2	3	4	5	6	7
Infrastruktura							
Izgradnja, poboljšanje i proširenje poslovnih zona	1	2	3	4	5	6	7
Izgradnja i poboljšanje prometne infrastrukture	1	2	3	4	5	6	7
Poboljšanje lokalnog kanalizacijskog sustava	1	2	3	4	5	6	7
Poboljšanje lokalnog sustava opskrbe električnom energijom	1	2	3	4	5	6	7
Poboljšanje lokalnog vodoopskrbnog sustava	1	2	3	4	5	6	7

Ocijenite ulogu gradskog/općinskog vijeća i njegovu odgovornost podršci svim gornjim aktivnostima	1	2	3	4	5	6	7
Ocijenite ulogu upravnih odjela grada /općine u stručnoj podršci svim gornjim aktivnostima							
a) Odjel za poduzetništvo	1	2	3	4	5	6	7
b) Odjel za financije	1	2	3	4	5	6	7
c) Odjel za razvoj, urbanizam i ekologiju	1	2	3	4	5	6	7
d) Odjel za komunalni sustav i prostorno uređenje	1	2	3	4	5	6	7
e) Ostalo (navesti prema Vašoj organizacijskoj shemi upravni odjel)	1	2	3	4	5	6	7

22. Jeste li naišli na prepreke prilikom provođenja LER-a? (Izvor: Morgan, 2009)

DA NE

23. Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA, na koje ste od sljedećih prepreka naišli? (Izvor: Morgan, 2009)

(moguće je označiti više točnih odgovora)

- a) Oporba građana
- b) Nedostatak radne snage
- c) Nedostatak stručnjaka
- d) Nedostatak financijskih resursa
- e) Neadekvatna infrastruktura
- f) Gubitak stanovništva
- g) Nedostatak političke podrške
- h) Ostalo _____

24. Molim Vas da označite u kojem intenzitetu koristite sljedeće resurse za realizaciju ciljeva ekonomskog razvoja Vašeg grada/općine? (1 – nizak intenzitet; 7 – visok intenzitet)

Prirodne resurse (šume, jezera, rijeke..)	1	2	3	4	5	6	7
Ljudske resurse	1	2	3	4	5	6	7
Informacijske resurse (informacijski sustavi i visoke tehnologije)	1	2	3	4	5	6	7
Financijske resurse	1	2	3	4	5	6	7

V. FINANCIRANJE LER-A

25. Imate li u Vašem proračunu planirana sredstva za mjere i projekte definirane strategijom LER-a? (Izvor: Palavicini Corona, 2012)

DA NE

26. Molim Vas da rangirate navedene izvore financiranja za provođenje aktivnosti LER-a: (Upišite broj ispred svakog izvora financiranja; 1 - najviše koristite; 6 - najmanje koristite) (Izvor: Morgan, 2009)

___ Proračun/prihodi poslovanja

- ___ Krediti
- ___ Državne potpore
- ___ Privatna sredstva
- ___ Europski fondovi
- ___ Ostalo _____

Ukoliko imate dodatnih komentara vezanih za anketni upitnik ili lokalni ekonomski razvoj molim Vas napisite.

Prilog 2. Popis gradova i općina korištenih u analizi

Kontinentalna Hrvatska	Babina Greda (1), Beli Manastir (2), Belica (3), Bizovac (4), Bjelovar (5), Bosiljevo (6), Breznički Hum (7), Bukovlje (8), Cetingrad (9), Čazma (10), Darda (11), Dubrava (12), Dubravica (13), Dvor (14), Đakovo (15), Grubišno Polje (16), Hrvatska Kostajnica (17), Hum na Sutli (18), Ivanić-Grad (19), Ivankovo (20), Jakšić (21), Jastrebarsko (22), Josipdol (23), Kalnik (24), Kapela (25), Kaptol (26), Klakar (27), Klanjec (28), Kneževi Vinogradi (29), Križ (30), Kumrovec (31), Kutina (32), Mali Bukovec (33), Marija Bistrica (34), Molve (35), Nova Gradiška (36), Orehovica (37), Pleternica (38), Podcrkavlje (39), Popovac (40), Prelog (41), Rakovec (42), Rakovica (43), Rešetari (44), Selnica (45), Severin (46), Slatina (47), Slunj (48), Stara Gradiška (49), Strahoninec (50), Stupnik (51), Sveti Križ Začretje (52), Sveti Martin na Muri (53), Šandrovac (54), Šenkovec (55), Šodolovci (56), Špišić Bukovica (57), Štefanje (58), Topusko (59), Trnava (60), Tuhelj (61), Valpovo (62), Varaždinske Toplice (63), Velika (64), Velika Gorica (65), Velika Trnovitica (66), Veliko Trgovišće (67), Zabok (68), Zlatar (69), Žumberak (70), Županja (71)
Jadranska Hrvatska	Baška (72), Benkovac (73), Biograd na Moru (74), Brtonigla – Verteneglio (75), Buzet (76), Cerovlje (77), Cres (78), Crikvenica (79), Čavle (80), Delnice (81), Drniš (82), Dubrovnik (83), Ervenik (84), Funtana – Fontane (85), Fužine (86), Gračac (87), Imotski (88), Janjina (89), Kali (90), Karlobag (91), Kastav (92), Klis (93), Knin (94), Komiža (95), Konavle (96), Kostrena (97), Kraljevica (98), Lovran (99), Makarska (100), Mali Lošinj (101), Mljet (102), Mrkopalj (103), Novi Vinodolski (104), Opatija (105), Opuzen (106), Orebić (107), Pakoštane (108), Pazin (109), Plitvička Jezera (110), Polača (111), Poreč – Parenzo (112), Prgomet (113), Privlaka (114), Ravna Gora (115), Rijeka (116), Runovići (117), Senj (118), Skradin (119), Starigrad (120), Sućuraj (121), Tisno (122), Unešić (123), Vinodolska općina (124), Vižinada – Visinada (125), Vrbovsko (126), Vrsi (127), Zadar (128), Zažablje (129), Žminj (130), Župa dubrovačka (131)

Izvor: Autorica

Prilog 3. Analiza ekonomske uspješnosti gradova i općina

reg	žup.	vel	grad/ općina	min bazni indek s	max bazni indeks	prosj bazni indek s	br. neg saldo	median poreza	median drž pomoći	media n EU sred	Efik.uprave	udio VSS
1	1	2	12	80,72	298,81	143,44	8,00	0,57	0,15	0,00	986826,82	0,09
1	1	1	13	112,78	230,94	166,27	10,00	0,64	0,14	0,00	1232188,50	0,10
1	1	2	19	112,90	233,27	181,89	9,00	0,48	0,06	0,00	0,00	0,16
1	1	3	22	89,31	265,65	173,11	11,00	0,60	0,05	0,00	2104204,62	0,16
1	1	2	30	120,06	389,61	237,43	7,00	0,36	0,12	0,00	1799821,67	0,12
1	1	1	42	203,99	686,64	339,65	7,00	0,30	0,54	0,00	1888097,00	0,09
1	1	1	51	87,43	168,89	130,01	7,00	0,50	0,00	0,00	1145320,33	0,16
1	1	3	65	131,31	298,72	203,70	9,00	0,64	0,07	0,00	1536686,55	0,20
1	1	1	70	75,02	170,65	117,19	8,00	0,31	0,39	0,00	848874,25	0,05
1	2	2	18	145,82	312,02	256,92	8,00	0,71	0,04	0,00	3487131,75	0,12
1	2	1	28	73,06	169,93	126,38	11,00	0,60	0,14	0,01	1480279,33	0,12
1	2	1	31	72,01	347,98	159,88	8,00	0,52	0,21	0,00	2538272,33	0,12
1	2	2	34	104,97	232,23	179,78	8,00	0,52	0,02	0,00	1541109,90	0,12
1	2	2	52	149,42	266,66	206,66	9,00	0,65	0,09	0,00	1362946,33	0,12
1	2	1	61	169,22	311,67	225,42	6,00	0,63	0,07	0,00	1466039,00	0,10
1	2	1	67	156,14	319,30	211,78	11,00	0,57	0,02	0,00	1658696,00	0,13
1	2	2	68	118,63	381,70	251,19	8,00	0,49	0,10	0,00	1813224,14	0,21
1	2	2	69	147,55	338,34	232,24	8,00	0,60	0,12	0,00	1495696,45	0,13
1	3	2	14	85,23	223,03	129,62	9,00	0,31	0,34	0,00	2857731,60	0,08
1	3	1	17	88,27	216,49	118,34	11,00	0,43	0,25	0,00	1191836,50	0,12
1	3	3	32	113,10	206,41	171,67	7,00	0,50	0,06	0,00	1695719,00	0,17
1	3	1	59	47,83	88,17	72,68	8,00	0,54	0,13	0,00	1108975,88	0,12
1	4	1	6	200,43	879,25	406,35	8,00	0,46	0,19	0,00	805998,80	0,09
1	4	1	9	93,08	224,49	160,69	7,00	0,25	0,36	0,00	877208,14	0,07
1	4	1	23	152,75	287,90	206,19	7,00	0,61	0,08	0,00	1650514,43	0,11
1	4	1	43	141,15	339,66	223,08	6,00	0,39	0,20	0,00	1149212,18	0,10
1	4	2	48	118,24	248,32	172,91	10,00	0,44	0,18	0,00	1169122,33	0,12
1	5	1	7	97,90	327,24	217,95	10,00	0,54	0,20	0,00	1448994,00	0,09
1	5	1	33	85,34	712,40	268,06	7,00	0,41	0,27	0,00	1176886,57	0,09
1	5	2	63	81,87	220,90	138,12	8,00	0,68	0,07	0,00	2918040,33	0,14
1	6	1	24	259,48	823,84	418,44	7,00	0,35	0,38	0,00	2094064,00	0,10
1	6	1	35	42,33	146,68	88,59	10,00	0,06	0,01	0,00	1312890,38	0,09
1	7	3	5	115,87	200,60	169,63	7,00	0,63	0,03	0,00	1665969,70	0,18
1	7	2	10	110,57	367,33	224,14	7,00	0,50	0,11	0,00	2169955,15	0,11
1	7	2	16	138,10	491,50	301,55	7,00	0,44	0,25	0,00	2041146,57	0,12
1	7	1	25	92,29	467,46	204,63	6,00	0,39	0,13	0,00	2310738,50	0,06
1	7	1	46	107,25	608,48	240,98	9,00	0,16	0,19	0,00	760142,40	0,04
1	7	1	54	106,48	408,78	219,09	9,00	0,16	0,06	0,00	1348090,60	0,05

reg	žup.	vel	grad/ općina	min bazni indeks	max bazni indeks	prosj bazni indeks	br. neg saldo	median poreza	median drž pomoći	media n EU sred	Efik.uprave	udio VSS
1	7	1	58	138,90	635,28	339,77	9,00	0,35	0,33	0,00	1908505,33	0,07
1	7	1	66	85,56	617,37	273,65	6,00	0,25	0,15	0,00	883487,80	0,08
2	8	1	72	138,54	271,95	187,73	9,00	0,35	0,03	0,00	1966957,45	0,20
2	8	1	78	114,34	184,24	147,47	9,00	0,50	0,11	0,00	1185291,53	0,20
2	8	2	79	102,71	208,33	155,04	7,00	0,45	0,01	0,00	2022342,42	0,22
2	8	2	80	183,60	390,94	260,23	9,00	0,56	0,13	0,00	2013665,23	0,18
2	8	2	81	165,19	532,34	341,41	7,00	0,55	0,10	0,00	2190615,06	0,19
2	8	1	86	167,05	580,66	323,48	9,00	0,38	0,12	0,00	1213816,67	0,14
2	8	2	92	114,57	419,38	256,38	8,00	0,66	0,03	0,00	1884100,30	0,28
2	8	1	97	116,57	210,26	141,06	8,00	0,24	0,00	0,00	2517100,90	0,33
2	8	1	98	99,06	272,27	170,62	8,00	0,50	0,08	0,00	1252202,36	0,23
2	8	1	99	98,37	330,45	215,31	7,00	0,49	0,03	0,00	2517607,45	0,25
2	8	2	101	126,53	307,03	208,22	8,00	0,53	0,07	0,00	1473786,53	0,21
2	8	1	103	167,65	280,49	218,78	6,00	0,43	0,24	0,00	1140388,80	0,12
2	8	2	104	135,34	356,09	246,92	9,00	0,43	0,03	0,00	1628754,57	0,20
2	8	2	105	119,71	278,93	173,73	8,00	0,47	0,04	0,00	1895159,93	0,31
2	8	1	115	162,52	478,26	285,18	7,00	0,53	0,16	0,00	1883229,00	0,13
2	8	3	116	107,22	165,81	134,20	13,00	0,51	0,01	0,00	1382801,15	0,28
2	8	1	124	143,81	286,82	222,22	9,00	0,45	0,07	0,00	1593344,50	0,14
2	8	2	126	173,88	396,28	252,26	9,00	0,57	0,16	0,00	1257315,88	0,14
2	9	1	91	140,85	618,73	233,89	6,00	0,39	0,09	0,00	1586930,20	0,13
2	9	1	110	113,37	591,84	270,69	8,00	0,46	0,20	0,00	1498071,63	0,13
2	9	2	118	115,38	268,49	176,76	9,00	0,59	0,07	0,00	1341837,19	0,17
1	10	2	47	136,43	245,71	176,20	8,00	0,40	0,10	0,00	1328954,24	0,15
1	10	1	57	81,32	664,15	278,03	8,00	0,32	0,18	0,00	1793372,71	0,06
1	11	1	21	109,65	701,23	358,93	7,00	0,52	0,15	0,00	2330001,25	0,14
1	11	1	26	110,10	635,78	340,90	10,00	0,55	0,18	0,00	911045,56	0,11
1	11	2	38	137,32	1006,97	384,94	10,00	0,33	0,30	0,00	6329659,50	0,11
1	11	2	64	77,12	210,44	140,35	9,00	0,51	0,17	0,00	1635272,56	0,10
1	12	1	8	127,72	784,55	356,81	7,00	0,53	0,17	0,00	1868015,25	0,10
1	12	1	27	147,14	1083,70	511,03	8,00	0,46	0,30	0,00	1759350,20	0,12
1	12	2	36	104,90	296,15	197,54	10,00	0,45	0,12	0,00	1351719,39	0,16
1	12	1	39	99,35	715,96	312,99	6,00	0,50	0,14	0,00	1834170,00	0,09
1	12	1	44	148,90	839,86	274,68	9,00	0,38	0,19	0,00	2957914,25	0,09
1	12	1	49	62,02	156,64	101,50	6,00	0,40	0,21	0,00	1266360,75	0,07
2	13	2	73	144,74	313,46	198,44	6,00	0,39	0,12	0,00	1487474,20	0,08
2	13	2	74	167,18	473,42	303,93	9,00	0,39	0,05	0,00	1727415,82	0,19
2	13	1	87	117,22	332,24	220,63	13,00	0,47	0,22	0,00	1763336,80	0,08
2	13	1	90	71,45	273,68	167,98	10,00	0,43	0,24	0,00	1054001,75	0,15
2	13	1	108	172,46	470,05	350,91	9,00	0,44	0,13	0,00	1661554,27	0,12

reg	žup.	vel	grad/ općina	min bazni indek s	max bazni indeks	prosj bazni indek s	br. neg saldo	median poreza	median drž pomoći	media n EU sred	Efik.uprave	udio VSS
2	13	1	111	94,48	485,74	229,04	9,00	0,33	0,19	0,00	671475,88	0,10
2	13	1	114	130,73	909,89	318,65	11,00	0,49	0,01	0,00	1230016,73	0,16
2	13	1	120	165,40	410,34	299,91	9,00	0,51	0,11	0,00	2383981,80	0,13
2	13	1	127	121,67	246,09	174,11	3,00	0,35	0,06	0,00	1799435,83	0,11
2	13	3	128	102,82	266,80	203,72	8,00	0,49	0,07	0,00	1845951,89	0,27
1	14	2	2	187,59	310,47	220,63	10,00	0,46	0,29	0,00	1788644,92	0,15
1	14	1	4	108,57	320,04	204,81	9,00	0,43	0,12	0,00	1453950,75	0,10
1	14	2	11	165,27	807,15	376,82	8,00	0,42	0,21	0,00	1831670,86	0,09
1	14	3	15	87,68	307,15	160,98	8,00	0,49	0,07	0,00	2093453,20	0,16
1	14	1	29	116,81	557,63	314,37	6,00	0,37	0,29	0,01	2536583,56	0,08
1	14	1	40	91,51	345,06	216,16	9,00	0,39	0,11	0,00	2713383,33	0,05
1	14	1	56	85,99	301,44	165,90	7,00	0,22	0,42	0,00	1887613,33	0,06
1	14	1	60	112,63	785,43	347,91	8,00	0,35	0,36	0,00	2160397,00	0,08
1	14	2	62	71,23	209,27	124,57	12,00	0,54	0,10	0,00	1422022,08	0,15
2	15	2	82	127,82	357,40	209,49	6,00	0,58	0,19	0,00	1397161,16	0,15
2	15	1	84	151,91	1823,55	695,12	7,00	0,06	0,76	0,00	1947495,40	0,07
2	15	3	94	170,03	494,08	277,33	8,00	0,49	0,26	0,00	1802271,89	0,15
2	15	1	119	140,96	397,53	240,92	8,00	0,37	0,40	0,00	1299822,57	0,07
2	15	1	122	121,16	534,51	283,52	9,00	0,47	0,15	0,00	2219894,36	0,17
2	15	1	123	127,66	566,42	263,60	6,00	0,52	0,18	0,00	1774608,67	0,07
1	16	1	1	71,80	222,58	117,87	10,00	0,34	0,37	0,00	1523169,17	0,05
1	16	2	20	132,63	553,09	267,01	7,00	0,48	0,10	0,00	1789470,25	0,09
1	16	2	71	110,23	282,05	179,86	10,00	0,54	0,05	0,00	1862440,95	0,18
2	17	2	88	155,32	441,46	240,98	7,00	0,44	0,30	0,00	0,00	0,19
2	17	1	93	167,98	560,12	297,60	10,00	0,44	0,16	0,00	2042998,09	0,14
2	17	1	95	150,02	405,39	217,84	7,00	0,29	0,46	0,00	2692554,60	0,14
2	17	2	100	116,29	365,22	231,29	9,00	0,57	0,01	0,00	1894089,76	0,22
2	17	1	113	132,88	821,75	418,37	9,00	0,24	0,42	0,00	2170388,50	0,08
2	17	1	117	112,13	361,01	180,80	7,00	0,63	0,22	0,00	3608600,00	0,16
2	17	1	121	109,63	714,17	242,13	8,00	0,47	0,20	0,00	1132091,67	0,16
2	18	1	75	91,44	281,21	184,28	8,00	0,35	0,02	0,00	1195194,00	0,09
2	18	2	76	120,16	235,05	170,99	6,00	0,51	0,17	0,01	1320313,95	0,19
2	18	1	77	139,37	291,26	210,54	8,00	0,51	0,21	0,00	1928330,00	0,14
2	18	1	85	132,11	262,24	174,00	5,00	0,23	0,00	0,00	3046473,20	0,20
2	18	2	109	107,77	260,53	172,66	8,00	0,40	0,17	0,00	1523645,09	0,23
2	18	3	112	113,96	275,98	184,97	8,00	0,49	0,06	0,00	1671885,98	0,21
2	18	1	125	107,15	493,23	212,17	8,00	0,52	0,09	0,00	723307,50	0,15
2	18	1	130	57,23	141,52	96,23	8,00	0,69	0,04	0,00	1728131,17	0,15
2	19	3	83	111,07	375,33	239,82	7,00	0,46	0,06	0,01	1817841,57	0,29
2	19	1	89	236,47	994,35	411,81	12,00	0,27	0,25	0,00	1155801,75	0,20

reg	žup.	vel	grad/općina	min bazni indeks	max bazni indeks	prosj bazni indeks	br. neg salda	median poreza	median drž pomoći	median EU sred	Efik.uprave	udio VSS
2	19	2	96	210,24	422,00	314,05	8,00	0,54	0,15	0,00	2883572,18	0,20
2	19	1	102	95,70	940,97	343,36	8,00	0,32	0,11	0,00	1994668,00	0,14
2	19	1	106	162,30	481,12	265,73	10,00	0,26	0,39	0,00	1842719,63	0,20
2	19	1	107	108,10	482,87	265,81	10,00	0,57	0,10	0,00	1354984,45	0,20
2	19	1	129	114,49	1621,51	528,24	7,00	0,35	0,32	0,00	1869801,00	0,08
2	19	2	131	216,67	870,47	526,77	8,00	0,65	0,09	0,00	2343863,00	0,18
1	20	1	3	109,66	460,80	257,75	9,00	0,41	0,11	0,00	1383262,80	0,09
1	20	1	37	107,11	581,83	300,89	7,00	0,25	0,39	0,00	1137751,29	0,06
1	20	2	41	55,32	237,13	140,57	10,00	0,40	0,08	0,00	1744071,42	0,14
1	20	1	45	115,03	710,84	284,63	9,00	0,49	0,15	0,00	2988226,67	0,08
1	20	1	50	109,48	318,65	162,33	7,00	0,57	0,09	0,00	1275823,00	0,14
1	20	1	53	69,72	402,82	208,68	7,00	0,45	0,13	0,00	1846111,25	0,10
1	20	1	55	58,39	248,98	142,91	7,00	0,67	0,04	0,00	1461278,80	0,20

Izvor: Autorica

Legenda:

regija	1 – Kontinentalna Hrvatska; 2 – Jadranska Hrvatska
županija	1 – Zagrebačka; 2 – Krapinsko-zagorska; 3 – Sisačko-moslavačka; 4 – Karlovačka; 5 – Varaždinska; 6 – Koprivničko-križevačka; 7 – Bjelovarsko-bilogorska; 8 – Primorsko goranska; 9 – Ličko-senjska; 10 – Virovitičko-podravska; 11 – Požeško-slavonska; 12 – Brodsko-posavska; 13 – Zadarska; 14 – Osječko-baranjska; 15 – Šibensko kninska; 16 – Vukovarsko-srijemska; 17 – Splitsko-dalmatinska; 18 – Istarska; 19 – Dubrovačko-neretvanska; 20 – Međimurska.
veličina gradova i općina	1 – do 5 000 stanovnika; 2 – od 5 000 do 15 000 stanovnika; 3 – iznad 15 000 stanovnika
grad/općina	prema popisu iz priloga 2
min bazni indeks	Minimalna promjena ukupnih prihoda i primitaka (2002. - 2018.) u odnosu na baznu godinu (2002.)
max bazni indeks	Maksimalna promjena ukupnih prihoda i primitaka (2002. - 2018.) u odnosu na baznu godinu (2002.)
prosječni bazni indeks	Prosječna promjena ukupnih prihoda i primitaka (2002. - 2018.) u odnosu na baznu godinu (2002.)
broj neg salda	Ukupni prihodi i primici umanjeni za ukupne rashode i izdatke (2002. - 2018.) (broj negativnih godina)
median poreza	Udio prihoda od poreza u prihodima od poslovanja (median 2002. - 2018.)
median državne pomoći	Udio pomoći središnje države u prihodima od poslovanja (median 2002. - 2018.)
median EU sredstava	Udio EU sredstava u prihodima od poslovanja (median 2002. - 2018.)
efikasnost uprave	Prihodi od poslovanja podijeljeni s ukupnim brojem zaposlenika u tijelima grada/općine
udio VSS	Udio visoko obrazovanog stanovništva u ukupnom broju stanovnika (2002. - 2018.)

Prilog 4. Provođenje LER-a u gradovima i općinama

regija	županija	veličina	grad/ općina	odgovornost prema LER-u	planiranje LER-a	djelovanje LER-a	financiranje LER-a	provođenje LER-a
1	1	2	12	1	0	0	0	0
1	1	1	13	0	1	0	1	0
1	1	2	19	1	1	1	0	1
1	1	3	22	0	1	0	1	0
1	1	2	30	0	1	0	0	0
1	1	1	42	1	1	1	1	1
1	1	1	51	1	1	1	0	1
1	1	3	65	1	1	1	1	1
1	1	1	70	1	1	0	1	1
1	2	2	18	0	1	0	1	0
1	2	1	28	1	1	0	1	1
1	2	1	31	1	1	1	1	1
1	2	2	34	0	1	0	0	0
1	2	2	52	1	1	0	1	1
1	2	1	61	1	1	1	1	1
1	2	1	67	1	1	1	0	1
1	2	2	68	1	1	1	1	1
1	2	2	69	1	1	0	1	1
1	3	2	14	0	1	1	0	0
1	3	1	17	1	1	1	1	1
1	3	3	32	1	1	1	1	1
1	3	1	59	1	1	0	0	0
1	4	1	6	0	1	0	0	0
1	4	1	9	0	1	1	1	1
1	4	1	23	0	1	0	1	0
1	4	1	43	0	1	1	0	0
1	4	2	48	1	1	0	1	1
1	5	1	7	0	1	0	0	0
1	5	1	33	0	1	1	1	1
1	5	2	63	0	1	0	0	0
1	6	1	24	0	1	1	0	0
1	6	1	35	1	1	0	1	1
1	7	3	5	0	1	1	1	1
1	7	2	10	1	1	1	1	1
1	7	2	16	0	1	1	0	0
1	7	1	25	0	1	0	1	0
1	7	1	46	0	1	0	1	0
1	7	1	54	1	1	0	0	0
1	7	1	58	1	1	0	1	1

regija	županija	veličina	grad/ općina	odgovornost prema LER-u	planiranje LER-a	djelovanje LER-a	financiranje LER-a	provođenje LER-a
1	7	1	66	1	1	1	1	1
2	8	1	72	1	1	0	1	1
2	8	1	78	1	1	1	1	1
2	8	2	79	1	1	1	1	1
2	8	2	80	0	1	0	1	0
2	8	2	81	0	1	0	1	0
2	8	1	86	1	1	1	1	1
2	8	2	92	1	1	0	1	1
2	8	1	97	1	1	1	1	1
2	8	1	98	1	1	1	1	1
2	8	1	99	0	1	0	0	0
2	8	2	101	1	1	1	1	1
2	8	1	103	0	1	0	1	0
2	8	2	104	1	1	1	1	1
2	8	2	105	1	1	0	1	1
2	8	1	115	1	1	0	1	1
2	8	3	116	1	1	1	1	1
2	8	1	124	0	0	0	0	0
2	8	2	126	1	1	0	1	1
2	9	1	91	0	1	1	1	1
2	9	1	110	0	1	1	0	0
2	9	2	118	1	1	0	1	1
1	10	2	47	1	1	0	1	1
1	10	1	57	0	1	0	0	0
1	11	1	21	1	1	1	1	1
1	11	1	26	1	1	0	1	1
1	11	2	38	1	1	0	1	1
1	11	2	64	0	1	1	0	0
1	12	1	8	0	1	0	0	0
1	12	1	27	0	0	0	0	0
1	12	2	36	1	1	1	1	1
1	12	1	39	0	1	0	0	0
1	12	1	44	1	1	0	1	1
1	12	1	49	0	1	1	0	0
2	13	2	73	0	1	0	0	0
2	13	2	74	1	1	1	1	1
2	13	1	87	1	1	0	0	0
2	13	1	90	0	1	0	1	0
2	13	1	108	0	1	1	1	1
2	13	1	111	0	1	1	0	0
2	13	1	114	1	1	1	0	1

regija	županija	veličina	grad/ općina	odgovornost prema LER-u	planiranje LER-a	djelovanje LER-a	financiranje LER-a	provođenje LER-a
2	13	1	120	0	1	1	1	1
2	13	1	127	1	1	0	0	0
2	13	3	128	1	1	1	0	1
1	14	2	2	1	1	1	1	1
1	14	1	4	0	1	0	0	0
1	14	2	11	1	1	0	1	1
1	14	3	15	0	1	0	0	0
1	14	1	29	1	1	0	1	1
1	14	1	40	0	0	1	0	0
1	14	1	56	0	1	0	1	0
1	14	1	60	0	1	1	0	0
1	14	2	62	0	1	1	1	1
2	15	2	82	1	1	0	1	1
2	15	1	84	1	1	0	1	1
2	15	3	94	1	1	1	1	1
2	15	1	119	1	1	1	1	1
2	15	1	122	1	1	0	1	1
2	15	1	123	0	1	1	1	1
1	16	1	1	0	1	0	1	0
1	16	2	20	1	1	0	1	1
1	16	2	71	0	0	0	0	0
2	17	2	88	0	1	1	1	1
2	17	1	93	1	1	1	1	1
2	17	1	95	1	1	0	1	1
2	17	2	100	0	1	1	0	0
2	17	1	113	1	1	0	1	1
2	17	1	117	1	1	1	0	1
2	17	1	121	1	1	0	0	0
2	18	1	75	0	1	0	1	0
2	18	2	76	1	1	1	0	1
2	18	1	77	0	1	0	0	0
2	18	1	85	0	1	0	0	0
2	18	2	109	1	1	0	0	0
2	18	3	112	1	1	1	1	1
2	18	1	125	0	1	0	1	0
2	18	1	130	1	1	1	1	1
2	19	3	83	1	1	1	1	1
2	19	1	89	0	0	0	0	0
2	19	2	96	1	1	0	1	1
2	19	1	102	0	1	0	0	0
2	19	1	106	0	1	0	1	0

regija	županija	veličina	grad/općina	odgovornost prema LER-u	planiranje LER-a	djelovanje LER-a	financiranje LER-a	provođenje LER-a
2	19	1	107	1	1	0	1	1
2	19	1	129	0	0	0	0	0
2	19	2	131	0	1	0	0	0
1	20	1	3	1	1	0	1	1
1	20	1	37	0	1	0	1	0
1	20	2	41	1	1	0	1	1
1	20	1	45	0	1	0	0	0
1	20	1	50	0	1	0	0	0
1	20	1	53	0	1	1	1	1
1	20	1	55	0	0	0	0	0

Izvor: Autorica

Legenda:

regija	1 – Kontinentalna Hrvatska; 2 – Jadranska Hrvatska
županija	1 – Zagrebačka; 2 – Krapinsko-zagorska; 3 – Sisačko-moslavačka; 4 – Karlovačka; 5 – Varaždinska; 6 – Koprivničko-križevačka; 7 – Bjelovarsko-bilogorska; 8 – Primorsko-goranska; 9 – Ličko-senjska; 10 – Virovitičko-podravaska; 11 – Požeško-slavonska; 12 – Brodsko-posavska; 13 – Zadarska; 14 – Osječko-baranjska; 15 – Šibensko kninska; 16 – Vukovarsko-srijemska; 17 – Splitsko-dalmatinska; 18 – Istarska; 19 – Dubrovačko-neretvanska; 20 – Međimurska.
veličina gradova i općina	1 – do 5 000 stanovnika; 2 – od 5 000 do 15 000 stanovnika; 3 – iznad 15 000 stanovnika
grad/općina	prema popisu iz priloga 2
odgovornost prema LER-u	0 – gradovi i općine nemaju primarnu odgovornost prema LER-u; 1 - gradovi i općine imaju primarnu odgovornost prema LER-u
planiranje LER-a	0 – gradovi i općine nemaju strategiju razvoja; 1 – gradovi i općine imaju strategiju razvoja
djelovanje LER-a	0 – gradovi i općine koji imaju nisku razinu sudjelovanja u jačanju gospodarstva; 1 – gradovi i općine sa visokom razinom sudjelovanja u jačanju gospodarstva
financiranje LER-a	0 – gradovi i općine koji nemaju planirana sredstva u proračunu za aktivnosti LER-a; 1 – gradovi i općine koji imaju planirana sredstva u proračunu
provođenje LER-a	0 – gradovi i općine koji lošije provode LER; 1 – gradovi i općine koji bolje provode LER

Prilog 5. Indeks razvijenosti gradova i općina

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Kostrena	Primorsko-goranska	117,842	1	8
Medulin	Istarska	116,883	2	8
Zagreb	Grad Zagreb	116,560	3	8
Dubrovnik	Dubrovačko-neretvanska	115,637	4	8
Omišalj	Primorsko-goranska	115,363	5	8
Malinska - Dubašnica	Primorsko-goranska	115,117	6	8
Funtana - Fontane	Istarska	114,826	7	8
Poreč - Parenzo	Istarska	113,998	8	8
Krk	Primorsko-goranska	113,722	9	8
Fažana - Fasana	Istarska	113,700	10	8
Punat	Primorsko-goranska	113,245	11	8
Rovinj - Rovigno	Istarska	113,241	12	8
Župa dubrovačka	Dubrovačko-neretvanska	113,065	13	8
Bol	Splitsko-dalmatinska	112,946	14	8
Viškovo	Primorsko-goranska	112,868	15	8
Umag - Umago	Istarska	112,280	16	8
Sutivan	Splitsko-dalmatinska	112,122	17	8
Sveta Nedelja	Zagrebačka	112,070	18	8
Baška	Primorsko-goranska	111,930	19	8
Vrsar - Orsera	Istarska	111,891	20	8
Hvar	Splitsko-dalmatinska	111,673	21	8
Bale - Valle	Istarska	111,619	22	8
Kolan	Zadarska	111,579	23	8
Opatija	Primorsko-goranska	111,572	24	8
Zaprešić	Zagrebačka	111,546	25	8
Konavle	Dubrovačko-neretvanska	111,532	26	8
Mali Lošinj	Primorsko-goranska	111,493	27	8
Cres	Primorsko-goranska	111,395	28	8
Tar Vabriga - Torre-Abrega	Istarska	111,362	29	8
Kastav	Primorsko-goranska	111,231	30	8
Varaždin	Varaždinska	111,022	31	8
Samobor	Zagrebačka	110,923	32	8
Biograd na Moru	Zadarska	110,306	33	8
Ližnjan - Lisignano	Istarska	110,298	34	8
Vrbnik	Primorsko-goranska	110,195	35	8
Novalja	Ličko-senjska	110,049	36	8
Makarska	Splitsko-dalmatinska	110,024	37	8
Vir	Zadarska	109,892	38	8

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Pula - Pola	Istarska	109,804	39	8
Dobrinj	Primorsko-goranska	109,751	40	8
Baška Voda	Splitsko-dalmatinska	109,655	41	8
Zadar	Zadarska	109,370	42	8
Supetar	Splitsko-dalmatinska	109,358	43	8
Buzet	Istarska	109,138	44	8
Crikvenica	Primorsko-goranska	109,121	45	8
Novigrad - Cittanova	Istarska	108,882	46	8
Koprivnica	Koprivničko-križevačka	108,851	47	8
Bakar	Primorsko-goranska	108,730	48	8
Podstrana	Splitsko-dalmatinska	108,619	49	8
Pazin	Istarska	108,604	50	8
Kanfanar	Istarska	108,566	51	8
Brela	Splitsko-dalmatinska	108,549	52	8
Vodnjan - Dignano	Istarska	108,498	53	8
Matulji	Primorsko-goranska	108,471	54	8
Velika Gorica	Zagrebačka	108,378	55	8
Čakovec	Međimurska	108,373	56	8
Rijeka	Primorsko-goranska	108,308	57	8
Stupnik	Zagrebačka	108,139	58	8
Marčana	Istarska	107,989	59	8
Labin	Istarska	107,828	60	8
Split	Splitsko-dalmatinska	107,784	61	8
Zabok	Krapinsko-zagorska	107,746	62	8
Kaštelir-Labinci - Castelliere-S.Domenica	Istarska	107,714	63	8
Tučepi	Splitsko-dalmatinska	107,662	64	7
Kršan	Istarska	107,649	65	7
Šenkovec	Međimurska	107,588	66	7
Solin	Splitsko-dalmatinska	107,542	67	7
Lovran	Primorsko-goranska	107,445	68	7
Dugi Rat	Splitsko-dalmatinska	107,189	69	7
Mošćenička Draga	Primorsko-goranska	107,188	70	7
Kali	Zadarska	107,130	71	7
Dugopolje	Splitsko-dalmatinska	107,000	72	7
Postira	Splitsko-dalmatinska	106,924	73	7
Lopar	Primorsko-goranska	106,834	74	7
Piće	Istarska	106,693	75	7
Dugo Selo	Zagrebačka	106,639	76	7
Kraljevica	Primorsko-goranska	106,628	77	7

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Sveti Lovreč	Istarska	106,593	78	7
Stubičke Toplice	Krapinsko-zagorska	106,568	79	7
Nin	Zadarska	106,441	80	7
Tinjan	Istarska	106,401	81	7
Novi Vinodolski	Primorsko-goranska	106,381	82	7
Rab	Primorsko-goranska	106,277	83	7
Vis	Splitsko-dalmatinska	106,270	84	7
Čavle	Primorsko-goranska	106,229	85	7
Osijek	Osječko-baranjska	106,211	86	7
Žminj	Istarska	106,198	87	7
Šibenik	Šibensko-kninska	106,194	88	7
Brdovec	Zagrebačka	106,182	89	7
Murter - Kornati	Šibensko-kninska	106,114	90	7
Korčula	Dubrovačko-neretvanska	106,084	91	7
Sveti Petar u Šumi	Istarska	106,082	92	7
Okrug	Splitsko-dalmatinska	106,063	93	7
Višnjičan - Visignano	Istarska	105,963	94	7
Vodice	Šibensko-kninska	105,928	95	7
Milna	Splitsko-dalmatinska	105,898	96	7
Trogir	Splitsko-dalmatinska	105,783	97	7
Primošten	Šibensko-kninska	105,652	98	7
Karlovac	Karlovačka	105,579	99	7
Vižinada - Visinada	Istarska	105,557	100	7
Buje - Buie	Istarska	105,555	101	7
Ludbreg	Varaždinska	105,544	102	7
Rogoznica	Šibensko-kninska	105,527	103	7
Tkon	Zadarska	105,524	104	7
Podgora	Splitsko-dalmatinska	105,482	105	7
Privlaka	Zadarska	105,468	106	7
Lastovo	Dubrovačko-neretvanska	105,442	107	7
Pušća	Zagrebačka	105,438	108	7
Sveta Nedelja	Istarska	105,406	109	7
Jelsa	Splitsko-dalmatinska	105,371	110	7
Gračiće	Istarska	105,286	111	7
Stari Grad	Splitsko-dalmatinska	105,194	112	7
Brtonigla - Verteneglio	Istarska	105,107	113	7
Tisno	Šibensko-kninska	105,054	114	7
Jastrebarsko	Zagrebačka	105,052	115	7
Krapina	Krapinsko-zagorska	104,990	116	7
Jelenje	Primorsko-goranska	104,882	117	7

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Kukljica	Zadarska	104,822	118	7
Oroslavje	Krapinsko-zagorska	104,749	119	7
Jasenice	Zadarska	104,707	120	7
Kaštela	Splitsko-dalmatinska	104,697	121	7
Pag	Zadarska	104,690	122	7
Raša	Istarska	104,616	123	7
Bistra	Zagrebačka	104,578	124	7
Svetvinčenat	Istarska	104,528	125	7
Barban	Istarska	104,523	126	7
Pašman	Zadarska	104,505	127	6
Lupoglav	Istarska	104,479	128	6
Fužine	Primorsko-goranska	104,463	129	6
Orebić	Dubrovačko-neretvanska	104,427	130	6
Marija Gorica	Zagrebačka	104,371	131	6
Delnice	Primorsko-goranska	104,355	132	6
Ivanić Grad	Zagrebačka	104,311	133	6
Klana	Primorsko-goranska	104,306	134	6
Sukošan	Zadarska	104,201	135	6
Zlatar Bistrica	Krapinsko-zagorska	104,156	136	6
Trpanj	Dubrovačko-neretvanska	104,143	137	6
Gornji Kneginec	Varaždinska	104,099	138	6
Blato	Dubrovačko-neretvanska	104,025	139	6
Gospić	Ličko-senjska	104,013	140	6
Starigrad	Zadarska	103,997	141	6
Omiš	Splitsko-dalmatinska	103,985	142	6
Tribunj	Šibensko-kninska	103,984	143	6
Vinodolska općina	Primorsko-goranska	103,984	144	6
Klinča Sela	Zagrebačka	103,979	145	6
Vinkovci	Vukovarsko-srijemska	103,966	146	6
Bilice	Šibensko-kninska	103,857	147	6
Mljet	Dubrovačko-neretvanska	103,822	148	6
Hum na Sutli	Krapinsko-zagorska	103,796	149	6
Motovun - Montona	Istarska	103,730	150	6
Lumbarda	Dubrovačko-neretvanska	103,722	151	6
Klis	Splitsko-dalmatinska	103,640	152	6
Krapinske Toplice	Krapinsko-zagorska	103,638	153	6
Sveti Filip i Jakov	Zadarska	103,597	154	6
Strahoninec	Međimurska	103,386	155	6
Povljana	Zadarska	103,307	156	6
Dubrovačko primorje	Dubrovačko-neretvanska	103,299	157	6

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Karajba	Istarska	103,265	158	6
Grožnjan - Grisignana	Istarska	103,170	159	6
Donja Stubica	Krapinsko-zagorska	103,087	160	6
Požega	Požeško-slavonska	103,064	161	6
Bjelovar	Bjelovarsko-bilogorska	103,016	162	6
Ston	Dubrovačko-neretvanska	103,011	163	6
Pakoštane	Zadarska	102,983	164	6
Veliki Bukovec	Varaždinska	102,943	165	6
Sisak	Sisačko-moslavačka	102,913	166	6
Ploče	Dubrovačko-neretvanska	102,912	167	6
Varaždinske Toplice	Varaždinska	102,879	168	6
Križevci	Koprivničko-križevačka	102,822	169	6
Sali	Zadarska	102,812	170	6
Šolta	Splitsko-dalmatinska	102,807	171	6
Seget	Splitsko-dalmatinska	102,785	172	6
Pirovac	Šibensko-kninska	102,746	173	6
Kutina	Sisačko-moslavačka	102,717	174	6
Virovitica	Virovitičko-podravska	102,695	175	6
Konjščina	Krapinsko-zagorska	102,692	176	6
Ivanec	Varaždinska	102,687	177	6
Trnovec Bartolovečki	Varaždinska	102,685	178	6
Slavonski Brod	Brodsko-posavska	102,673	179	6
Vrbovec	Zagrebačka	102,657	180	6
Gradac	Splitsko-dalmatinska	102,639	181	6
Prelog	Međimurska	102,633	182	6
Bibinje	Zadarska	102,567	183	6
Pučišća	Splitsko-dalmatinska	102,496	184	6
Sveti Ivan Zelina	Zagrebačka	102,472	185	6
Nerežišća	Splitsko-dalmatinska	102,384	186	6
Luka	Zagrebačka	102,376	187	6
Sveti Ilija	Varaždinska	102,334	188	6
Duga Resa	Karlovačka	102,249	189	6
Nedelišće	Međimurska	102,221	190	5
Novi Marof	Varaždinska	102,144	191	5
Daruvar	Bjelovarsko-bilogorska	102,106	192	5
Preko	Zadarska	102,098	193	5
Ogulin	Karlovačka	102,052	194	5
Jakovlje	Zagrebačka	102,045	195	5
Karlobag	Ličko-senjska	102,017	196	5
Đurđevac	Koprivničko-križevačka	102,002	197	5

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Vrsi	Zadarska	101,838	198	5
Cerovlje	Istarska	101,831	199	5
Marija Bistrica	Krapinsko-zagorska	101,816	200	5
Veliko Trgovišće	Krapinsko-zagorska	101,729	201	5
Ljubešćica	Varaždinska	101,710	202	5
Zlatar	Krapinsko-zagorska	101,665	203	5
Novigrad	Zadarska	101,644	204	5
Vela Luka	Dubrovačko-neretvanska	101,579	205	5
Bedekovčina	Krapinsko-zagorska	101,576	206	5
Sračinec	Varaždinska	101,568	207	5
Senj	Ličko-senjska	101,567	208	5
Plitvička jezera	Ličko-senjska	101,529	209	5
Komiža	Splitsko-dalmatinska	101,499	210	5
Sveti Križ Začretje	Krapinsko-zagorska	101,499	211	5
Pisarovina	Zagrebačka	101,431	212	5
Sinj	Splitsko-dalmatinska	101,295	213	5
Radoboj	Krapinsko-zagorska	101,274	214	5
Orahovica	Virovitičko-podravka	101,253	215	5
Krvarsko	Zagrebačka	101,217	216	5
Posedarje	Zadarska	101,203	217	5
Križ	Zagrebačka	101,168	218	5
Sveti Juraj na Bregu	Međimurska	101,152	219	5
Selca	Splitsko-dalmatinska	101,098	220	5
Zemunik Donji	Zadarska	101,094	221	5
Oprtalj - Portole	Istarska	101,094	222	5
Kalinovac	Koprivničko-križevačka	101,041	223	5
Beretinec	Varaždinska	101,023	224	5
Lokve	Primorsko-goranska	101,000	225	5
Metković	Dubrovačko-neretvanska	100,996	226	5
Klanjec	Krapinsko-zagorska	100,995	227	5
Poličnik	Zadarska	100,946	228	5
Zadvarje	Splitsko-dalmatinska	100,936	229	5
Ravna Gora	Primorsko-goranska	100,894	230	5
Kloštar Ivanić	Zagrebačka	100,861	231	5
Smokvica	Dubrovačko-neretvanska	100,851	232	5
Ražanac	Zadarska	100,777	233	5
Našice	Osječko-baranjska	100,656	234	5
Sveta Marija	Međimurska	100,643	235	5
Mursko Središće	Međimurska	100,567	236	5
Marina	Splitsko-dalmatinska	100,560	237	5

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Pregrada	Krapinsko-zagorska	100,551	238	5
Vidovec	Varaždinska	100,452	239	5
Rugvica	Zagrebačka	100,384	240	5
Drniš	Šibensko-kninska	100,366	241	5
Antunovac	Osječko-baranjska	100,350	242	5
Opuzen	Dubrovačko-neretvanska	100,299	243	5
Donji Kraljevec	Međimurska	100,253	244	5
Novi Golubovec	Krapinsko-zagorska	100,221	245	5
Čabar	Primorsko-goranska	100,179	246	5
Đurmanec	Krapinsko-zagorska	100,177	247	5
Škabrnja	Zadarska	100,163	248	5
Ozalj	Karlovačka	100,149	249	5
Jesenje	Krapinsko-zagorska	100,144	250	5
Pribislavec	Međimurska	100,142	251	5
Rakovica	Karlovačka	100,131	252	5
Draganić	Karlovačka	99,978	253	4
Tuhelj	Krapinsko-zagorska	99,968	254	4
Bilje	Osječko-baranjska	99,939	255	4
Galovac	Zadarska	99,917	256	4
Polača	Zadarska	99,911	257	4
Jalžabet	Varaždinska	99,901	258	4
Popovača	Sisačko-moslavačka	99,899	259	4
Županja	Vukovarsko-srijemska	99,833	260	4
Petrijanec	Varaždinska	99,787	261	4
Sveti Martin na Muri	Međimurska	99,709	262	4
Đakovo	Osječko-baranjska	99,708	263	4
Valpovo	Osječko-baranjska	99,706	264	4
Brckovljani	Zagrebačka	99,690	265	4
Bedenica	Zagrebačka	99,690	266	4
Lipovljani	Sisačko-moslavačka	99,681	267	4
Vinica	Varaždinska	99,659	268	4
Dubravica	Zagrebačka	99,604	269	4
Lekenik	Sisačko-moslavačka	99,600	270	4
Breznica	Varaždinska	99,510	271	4
Otočac	Ličko-senjska	99,474	272	4
Vukovar	Vukovarsko-srijemska	99,455	273	4
Maruševac	Varaždinska	99,439	274	4
Kotoriba	Međimurska	99,403	275	4
Nova Gradiška	Brodsko-posavska	99,370	276	4
Lepoglava	Varaždinska	99,327	277	4

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Klenovnik	Varaždinska	99,323	278	4
Josipdol	Karlovačka	99,293	279	4
Gornji Mihaljevec	Međimurska	99,232	280	4
Donji Miholjac	Osječko-baranjska	99,161	281	4
Hrašćina	Krapinsko-zagorska	99,085	282	4
Gornja Stubica	Krapinsko-zagorska	99,019	283	4
Kumrovec	Krapinsko-zagorska	98,990	284	4
Čepin	Osječko-baranjska	98,977	285	4
Benkovac	Zadarska	98,971	286	4
Goričan	Međimurska	98,948	287	4
Dicmo	Splitsko-dalmatinska	98,934	288	4
Mrkopalj	Primorsko-goranska	98,910	289	4
Koprivnički Ivanec	Koprivničko-križevačka	98,881	290	4
Bukovlje	Brodsko-posavska	98,832	291	4
Skrad	Primorsko-goranska	98,798	292	4
Dekanovec	Međimurska	98,772	293	4
Mače	Krapinsko-zagorska	98,732	294	4
Vrgorac	Splitsko-dalmatinska	98,695	295	4
Petrinja	Sisačko-moslavačka	98,690	296	4
Lobor	Krapinsko-zagorska	98,667	297	4
Breznički Hum	Varaždinska	98,662	298	4
Imotski	Splitsko-dalmatinska	98,656	299	4
Vrbovsko	Primorsko-goranska	98,606	300	4
Klakar	Brodsko-posavska	98,598	301	4
Čazma	Bjelovarsko-bilogorska	98,594	302	4
Kamanje	Karlovačka	98,521	303	4
Mihovljan	Krapinsko-zagorska	98,413	304	4
Pakrac	Požeško-slavonska	98,374	305	4
Novigrad Podravski	Koprivničko-križevačka	98,346	306	4
Obrovac	Zadarska	98,301	307	4
Molve	Koprivničko-križevačka	98,251	308	4
Stankovci	Zadarska	98,233	309	4
Vratišinec	Međimurska	98,232	310	4
Petrovsko	Krapinsko-zagorska	98,211	311	4
Gradec	Zagrebačka	98,163	312	4
Belica	Međimurska	98,155	313	4
Budinščina	Krapinsko-zagorska	98,152	314	4
Ernestinovo	Osječko-baranjska	98,147	315	4
Barilović	Karlovačka	98,077	316	4
Đelekovec	Koprivničko-križevačka	98,071	317	4

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Novska	Sisačko-moslavačka	98,048	318	4
Kraljevec na Sutli	Krapinsko-zagorska	98,031	319	4
Brod Moravice	Primorsko-goranska	98,029	320	4
Jakšić	Požeško-slavonska	98,016	321	4
Drnje	Koprivničko-križevačka	98,002	322	4
Velika Ludina	Sisačko-moslavačka	97,980	323	4
Belišće	Osječko-baranjska	97,954	324	4
Bosiljevo	Karlovačka	97,849	325	4
Slatina	Virovitičko-podravska	97,830	326	4
Nuštar	Vukovarsko-srijemska	97,828	327	4
Tovarnik	Vukovarsko-srijemska	97,813	328	4
Donja Dubrava	Međimurska	97,808	329	3
Mali Bukovec	Varaždinska	97,794	330	3
Peteranec	Koprivničko-križevačka	97,793	331	3
Petrijevci	Osječko-baranjska	97,790	332	3
Donji Vidovec	Međimurska	97,777	333	3
Orle	Zagrebačka	97,745	334	3
Selnica	Međimurska	97,722	335	3
Lipik	Požeško-slavonska	97,719	336	3
Andrijaševci	Vukovarsko-srijemska	97,701	337	3
Žakanje	Karlovačka	97,697	338	3
Lasinja	Karlovačka	97,598	339	3
Sveti Đurđ	Varaždinska	97,575	340	3
Cestica	Varaždinska	97,498	341	3
Virje	Koprivničko-križevačka	97,493	342	3
Sibinj	Brodsko-posavska	97,475	343	3
Gornja Vrba	Brodsko-posavska	97,445	344	3
Jarmina	Vukovarsko-srijemska	97,445	345	3
Primorski Dolac	Splitsko-dalmatinska	97,431	346	3
Janjina	Dubrovačko-neretvanska	97,342	347	3
Koprivnički Bregi	Koprivničko-križevačka	97,333	348	3
Krašić	Zagrebačka	97,263	349	3
Mala Subotica	Međimurska	97,144	350	3
Oriovac	Brodsko-posavska	97,137	351	3
Visoko	Varaždinska	97,108	352	3
Podturen	Međimurska	97,098	353	3
Garešnica	Bjelovarsko-bilogorska	97,077	354	3
Štrigova	Međimurska	97,022	355	3
Beli Manastir	Osječko-baranjska	97,005	356	3
Vođinci	Vukovarsko-srijemska	96,992	357	3

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Domašinec	Međimurska	96,986	358	3
Podravske Sesvete	Koprivničko-križevačka	96,977	359	3
Brodski Stupnik	Brodsko-posavska	96,872	360	3
Velika	Požeško-slavonska	96,812	361	3
Oprisavci	Brodsko-posavska	96,808	362	3
Hrvace	Splitsko-dalmatinska	96,805	363	3
Pokupsko	Zagrebačka	96,685	364	3
Kutjevo	Požeško-slavonska	96,680	365	3
Hercegovac	Bjelovarsko-bilogorska	96,672	366	3
Otok	Splitsko-dalmatinska	96,670	367	3
Knin	Šibensko-kninska	96,664	368	3
Bizovac	Osječko-baranjska	96,550	369	3
Ivankovo	Vukovarsko-srijemska	96,521	370	3
Zagorska Sela	Krapinsko-zagorska	96,458	371	3
Čeminac	Osječko-baranjska	96,446	372	3
Podcrkavlje	Brodsko-posavska	96,357	373	3
Zmijavci	Splitsko-dalmatinska	96,349	374	3
Kula Norinska	Dubrovačko-neretvanska	96,333	375	3
Kalnik	Koprivničko-križevačka	96,317	376	3
Lovnac	Ličko-senjska	96,313	377	3
Promina	Šibensko-kninska	96,305	378	3
Slivno	Dubrovačko-neretvanska	96,258	379	3
Muč	Splitsko-dalmatinska	96,089	380	3
Donji Andrijevc	Brodsko-posavska	96,088	381	3
Netretić	Karlovačka	96,030	382	3
Orehovica	Međimurska	96,007	383	3
Garčin	Brodsko-posavska	95,979	384	3
Hlebine	Koprivničko-križevačka	95,966	385	3
Trilj	Splitsko-dalmatinska	95,966	386	3
Rakovec	Zagrebačka	95,951	387	3
Vuka	Osječko-baranjska	95,949	388	3
Dubrava	Zagrebačka	95,912	389	3
Lanišće	Istarska	95,899	390	3
Sveti Ivan Žabno	Koprivničko-križevačka	95,864	391	3
Ilok	Vukovarsko-srijemska	95,863	392	3
Cerna	Vukovarsko-srijemska	95,861	393	3
Pleternica	Požeško-slavonska	95,844	394	3
Rasinja	Koprivničko-križevačka	95,837	395	3
Pitomača	Virovitičko-podravska	95,808	396	3
Vrlika	Splitsko-dalmatinska	95,763	397	3

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Sučuraj	Splitsko-dalmatinska	95,711	398	3
Vrpolje	Brodsko-posavska	95,694	399	3
Lovas	Vukovarsko-srijemska	95,605	400	3
Feričanci	Osječko-baranjska	95,604	401	3
Stari Mikanovci	Vukovarsko-srijemska	95,593	402	3
Tordinci	Vukovarsko-srijemska	95,516	403	3
Bednja	Varaždinska	95,495	404	3
Gola	Koprivničko-križevačka	95,445	405	2
Martijanec	Varaždinska	95,399	406	2
Strizivojna	Osječko-baranjska	95,397	407	2
Legrad	Koprivničko-križevačka	95,362	408	2
Punitovci	Osječko-baranjska	95,337	409	2
Grubišno Polje	Bjelovarsko-bilogorska	95,326	410	2
Velika Kopanica	Brodsko-posavska	95,242	411	2
Generalski Stol	Karlovačka	95,228	412	2
Slunj	Karlovačka	95,185	413	2
Sirač	Bjelovarsko-bilogorska	95,160	414	2
Skradin	Šibensko-kninska	95,144	415	2
Brestovac	Požeško-slavonska	95,138	416	2
Sikirevci	Brodsko-posavska	95,048	417	2
Podbablje	Splitsko-dalmatinska	95,042	418	2
Darda	Osječko-baranjska	94,989	419	2
Desinić	Krapinsko-zagorska	94,945	420	2
Bebrina	Brodsko-posavska	94,871	421	2
Topusko	Sisačko-moslavačka	94,870	422	2
Magadenovac	Osječko-baranjska	94,847	423	2
Otok	Vukovarsko-srijemska	94,814	424	2
Kaptol	Požeško-slavonska	94,719	425	2
Gundinci	Brodsko-posavska	94,707	426	2
Satnica Đakovačka	Osječko-baranjska	94,613	427	2
Nova Kapela	Brodsko-posavska	94,598	428	2
Runovići	Splitsko-dalmatinska	94,553	429	2
Gornja Rijeka	Koprivničko-križevačka	94,517	430	2
Čaćinci	Virovitičko-podravska	94,493	431	2
Preseka	Zagrebačka	94,484	432	2
Ribnik	Karlovačka	94,462	433	2
Semeljci	Osječko-baranjska	94,441	434	2
Perušić	Ličko-senjska	94,431	435	2
Kloštar Podravski	Koprivničko-križevačka	94,378	436	2
Veliko Trojstvo	Bjelovarsko-bilogorska	94,313	437	2

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Ferdinandovac	Koprivničko-križevačka	94,300	438	2
Stari Jankovci	Vukovarsko-srijemska	94,286	439	2
Sveti Petar Orehovec	Koprivničko-križevačka	94,283	440	2
Marijanci	Osječko-baranjska	94,275	441	2
Zdenci	Virovitičko-podravska	94,238	442	2
Gorjani	Osječko-baranjska	94,209	443	2
Martinska Ves	Sisačko-moslavačka	94,195	444	2
Viškovci	Osječko-baranjska	94,189	445	2
Farkaševac	Zagrebačka	94,174	446	2
Šestanovac	Splitsko-dalmatinska	94,138	447	2
Hrvatska Kostajnica	Sisačko-moslavačka	94,130	448	2
Vladislavci	Osječko-baranjska	93,982	449	2
Gradište	Vukovarsko-srijemska	93,950	450	2
Sokolovac	Koprivničko-križevačka	93,950	451	2
Velika Trnovitica	Bjelovarsko-bilogorska	93,947	452	2
Prgomet	Splitsko-dalmatinska	93,929	453	2
Nijemci	Vukovarsko-srijemska	93,810	454	2
Cernik	Brodsko-posavska	93,785	455	2
Pojezerje	Dubrovačko-neretvanska	93,728	456	2
Novo Virje	Koprivničko-križevačka	93,727	457	2
Rešetari	Brodsko-posavska	93,716	458	2
Tounj	Karlovačka	93,689	459	2
Koška	Osječko-baranjska	93,682	460	2
Erdut	Osječko-baranjska	93,670	461	2
Lišane Ostrovičke	Zadarska	93,654	462	2
Rovišće	Bjelovarsko-bilogorska	93,530	463	2
Ružić	Šibensko-kninska	93,509	464	2
Kneževi Vinogradi	Osječko-baranjska	93,402	465	2
Bošnjaci	Vukovarsko-srijemska	93,354	466	2
Dragalić	Brodsko-posavska	93,337	467	2
Veliki Grđevac	Bjelovarsko-bilogorska	93,288	468	2
Šandrovac	Bjelovarsko-bilogorska	93,264	469	2
Slavonski Šamac	Brodsko-posavska	93,084	470	2
Đurđenovac	Osječko-baranjska	93,053	471	2
Bogdanovci	Vukovarsko-srijemska	93,042	472	2
Končanica	Bjelovarsko-bilogorska	92,963	473	2
Davor	Brodsko-posavska	92,842	474	2
Ivanska	Bjelovarsko-bilogorska	92,839	475	2
Štefanje	Bjelovarsko-bilogorska	92,817	476	2
Vrbanja	Vukovarsko-srijemska	92,807	477	2

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Borovo	Vukovarsko-srijemska	92,771	478	2
Privlaka	Vukovarsko-srijemska	92,720	479	2
Čaglin	Požeško-slavonska	92,686	480	2
Jasenovac	Sisačko-moslavačka	92,674	481	1
Donja Motičina	Osječko-baranjska	92,634	482	1
Kapela	Bjelovarsko-bilogorska	92,603	483	1
Brinje	Ličko-senjska	92,588	484	1
Proložac	Splitsko-dalmatinska	92,522	485	1
Donja Voća	Varaždinska	92,466	486	1
Negoslavci	Vukovarsko-srijemska	92,403	487	1
Petlovac	Osječko-baranjska	92,339	488	1
Podravska Moslavina	Osječko-baranjska	92,316	489	1
Crnac	Virovitičko-podravski	92,313	490	1
Nova Rača	Bjelovarsko-bilogorska	92,270	491	1
Lovreć	Splitsko-dalmatinska	92,236	492	1
Unešić	Šibensko-kninska	92,230	493	1
Trnava	Osječko-baranjska	92,208	494	1
Staro Petrovo Selo	Brodsko-posavska	92,199	495	1
Udbina	Ličko-senjska	92,195	496	1
Špišić Bukovica	Virovitičko-podravski	92,073	497	1
Lukač	Virovitičko-podravski	92,036	498	1
Trpinja	Vukovarsko-srijemska	91,996	499	1
Zagvozd	Splitsko-dalmatinska	91,884	500	1
Berek	Bjelovarsko-bilogorska	91,822	501	1
Suhopolje	Virovitičko-podravski	91,766	502	1
Tompojevci	Vukovarsko-srijemska	91,711	503	1
Štitar	Vukovarsko-srijemska	91,683	504	1
Severin	Bjelovarsko-bilogorska	91,653	505	1
Zažablje	Dubrovačko-neretvanska	91,545	506	1
Dežanovac	Bjelovarsko-bilogorska	91,382	507	1
Babina Greda	Vukovarsko-srijemska	91,256	508	1
Glina	Sisačko-moslavačka	91,167	509	1
Mikleuš	Virovitičko-podravski	91,111	510	1
Nova Bukovica	Virovitičko-podravski	91,110	511	1
Viljevo	Osječko-baranjska	90,998	512	1
Drenje	Osječko-baranjska	90,780	513	1
Drenovci	Vukovarsko-srijemska	90,536	514	1
Stara Gradiška	Brodsko-posavska	90,522	515	1
Čađavica	Virovitičko-podravski	90,434	516	1
Velika Pisanica	Bjelovarsko-bilogorska	90,260	517	1

Jedinice lokalne samouprave	Županija	Indeks razvijenosti JLS 2017.	Rang prema indeksu razvijenosti 2017.	Razvojna skupina JLS 2017.
Lećevice	Splitsko-dalmatinska	90,086	518	1
Gračac	Zadarska	89,934	519	1
Vojnić	Karlovačka	89,870	520	1
Podgorač	Osječko-baranjska	89,828	521	1
Markušica	Vukovarsko-srijemska	89,824	522	1
Draž	Osječko-baranjska	89,818	523	1
Gradina	Virovitičko-podravaska	89,803	524	1
Cista Provo	Splitsko-dalmatinska	89,540	525	1
Popovac	Osječko-baranjska	89,454	526	1
Sopje	Virovitičko-podravaska	89,395	527	1
Zrinski Topolovac	Bjelovarsko-bilogorska	89,158	528	1
Voćin	Virovitičko-podravaska	88,955	529	1
Lokvičići	Splitsko-dalmatinska	88,922	530	1
Šodolovci	Osječko-baranjska	88,845	531	1
Saborsko	Karlovačka	88,498	532	1
Majur	Sisačko-moslavačka	88,447	533	1
Gornji Bogičevci	Brodsko-posavska	88,419	534	1
Sunja	Sisačko-moslavačka	88,286	535	1
Levanjska Varoš	Osječko-baranjska	88,087	536	1
Vrbje	Brodsko-posavska	87,965	537	1
Jagodnjak	Osječko-baranjska	87,937	538	1
Cetingrad	Karlovačka	87,820	539	1
Hrvatska Dubica	Sisačko-moslavačka	87,636	540	1
Okučani	Brodsko-posavska	87,424	541	1
Gunja	Vukovarsko-srijemska	87,394	542	1
Žumberak	Zagrebačka	87,097	543	1
Plaški	Karlovačka	87,053	544	1
Kijevo	Šibensko-kninska	86,994	545	1
Krnjak	Karlovačka	86,956	546	1
Đulovac	Bjelovarsko-bilogorska	86,737	547	1
Dvor	Sisačko-moslavačka	84,416	548	1
Vrhovine	Ličko-senjska	84,233	549	1
Donji Lapac	Ličko-senjska	83,207	550	1
Kistanje	Šibensko-kninska	83,176	551	1
Donji Kukuruzari	Sisačko-moslavačka	83,110	552	1
Gvozd	Sisačko-moslavačka	80,584	553	1
Biskupija	Šibensko-kninska	77,621	554	1
Ervenik	Šibensko-kninska	60,358	555	1
Civljane	Šibensko-kninska	37,772	556	1

Izvor: CLER